STUDII EMINESCOLOGICE
20

Volumul *Studii eminescologice* este publicaţia anuală
a Bibliotecii Judeţene „Mihai Eminescu” Botoşani.

Fondatorul seriei: Ioan Constantinescu

Volumul *Studii eminescologice* apare o dată pe an şi cuprinde
lucrările susţinute la Simpozionul Internaţional
„Eminescu: Carte – Cultură – Civilizaţie”,
manifestare organizată anual de Biblioteca Judeţeană
„Mihai Eminescu” Botoşani (director prof. Cornelia Viziteu)
în colaborare cu Catedra de Literatură Comparată
de la Facultatea de Litere a Universităţii „Al. I. Cuza” Iaşi.

STUDII EMINESCOLOGICE

20

Coordonatori:
Viorica S. CONSTANTINESCU
Cornelia VIZITEU
Lucia CIFOR
Livia IACOB

CLUSIUM
2018

Lector: Corina MĂRGINEANU
Coperta: Lucian ANDREI

EDITURA „CLUSIUM”
Director: Corina Mărgineanu-Taşcu

ROMÂNIA, 400174 CLUJ-NAPOCA, str. Stephan Ludwig Roth, nr. 11
tel. +40-264-596940
e-mail: edituraclusium@gmail.ro

ISSN 1454-9115

Cuprins

Douăzeci de ani de eminescologie

Lucia CIFOR
(luc10for@gmail.com)

Pe 16 iunie 2017, s-a desfăşurat cea de-a XX-a ediţie a Simpozionului Internaţional „Eminescu: carte – cultură – civilizaţie”, în cadrul căreia a fost lansat şi cel de-al nouăsprezecelea număr al revistei *Studii eminescologice. Études sur Eminescu. Eminescu Studies. Eminescu Studien*, publicaţie anuală a Bibliotecii Judeţene „Mihai Eminescu” din Botoşani, dar care funcţionează şi ca volum de conferinţă, întrucît, în toate cele nouăsprezece numere tipărite, sunt cuprinse cu deosebire textele celor mai bune comunicări susţinute la ediţiile anuale ale Simpozionului.

Atît manifestarea ştiinţifică, cît şi volumele seriei *Studii eminescologice. Études sur Eminescu. Eminescu Studies. Eminescu Studien* constituie, pentru cei care au răbdarea să le parcurgă, un segment de eminescologie, cu trăsături distincte, de o importanţă certă în arealul studiilor despre viaţa şi opera eminesciană (ca să utilizăm cea mai succintă definiţie dată *eminescologiei*), precum şi în domeniul studiilor literare, considerate în ansamblul lor.

Unul dintre motive este acela că *Simpozionul (mai întîi, Naţional) Internaţional „Eminescu: carte – cultură – civilizaţie”* reprezintă una dintre puţinele manifestări ştiinţifice de rang academic consacrate poetului naţional, avînd o periodicitate anuală, desfăşurată, fără întrerupere, timp de douăzeci de ani, o manifestare deschisă mai multor categorii de participanţi, atît din ţară, cît şi din străinătate, în care se regăsesc profesori universitari şi cercetători, bibliotecari şi bibliofili, studenţi aflaţi la studii doctorale sau masterale

(mai rar studenţi de la licenţă), profesori din învăţămîntul preuniversitar cu studii şi cercetări specifice, traducători (din ţară şi din afara ei), documentarişti, istorici şi colecţionari (specialişti) în domeniul numismaticii, al filateliei etc.

Al doilea motiv important al evocării acestui capitol de eminescologie, care s-a scris de-a lungul celor douăzeci de ediţii ale Simpozionului Internaţional „Eminescu: carte – cultură – civilizaţie", îl constituie cele nouăsprezece volume de lucrări ale manifestării (cu volumul curent, douăzeci), cunoscute sub numele de *Studii eminescologice. Études sur Eminescu. Eminescu Studies. Eminescu Studien*, volume accesibile atît în formă printată, cît şi online, postate pe site-ul Bibliotecii Judeţene „Mihai Eminescu" din Botoşani şi pe site-ul Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu" din Iaşi. După opinia noastră, publicaţia *Studii eminescologice. Études sur Eminescu. Eminescu Studies. Eminescu Studien* reprezintă una, foarte posibil, chiar singura revistă de eminescologie din ţară, dacă facem abstracţie de revista studenţească de profil („Studii eminesciene"), apărută anual, la Iaşi, în care sunt tipărite lucrările participanţilor, de obicei studenţi, la Colocviul Naţional Studenţesc „Mihai Eminescu" de la Iaşi.

Toate cele douăzeci de volume ale revistei (apărute de obicei cu ISSN, ca orice publicaţie ştiinţifică serială, şi doar în cîţiva ani, cu ISBN, ca volum de conferinţă) au fost publicate de Editura „Atlas-Clusium" (actualmente „Clusium") din Cluj-Napoca, în cele mai bune condiţii tipografice, sub redacţia celui mai pasionat şi exigent redactor de carte pe care şi l-ar putea dori cineva, în persoana Corinei Mărgineanu-Taşcu. Aşezate unul lîngă celălalt, volumele seriei *Studii eminescologice. Études sur Eminescu. Eminescu Studies. Eminescu Studien* afişează cu eleganţă o ţinută occidentală, pe placul bibliofililor şi al cititorilor deopotrivă. Profilul publicaţiei este cel creat de calitatea şi diversitatea metodelor şi perspectivelor ştiinţifice aplicate operei eminesciene de-a lungul celor douăzeci de ani de desfăşurare a Simpozionului Internaţional „Eminescu: carte – cultură – civilizaţie", care pot fi identificate în lucrările publicate de diverşi cercetători

de top (seniori sau juniori) din România (Ioan Constantinescu, Viorica S. Constantinescu, Rodica Marian, Iulian Costache, Chris Tănăsescu, Antonio Patraş, Loredana Cuzmici, Doris Mironescu, Lucia Cifor, Livia Iacob ş.a.) ori din afara ţării (Gisèle Vanhese, Henning Krauss, Maria Şleahtiţchi ş.a.). Lucrările apărute de-a lungul celor douăzeci de ani ar putea constitui un domeniu de cercetare de sine stătător pentru oricine ar fi interesat de mutaţiile survenite în cîmpul studiilor literare din arealul cercetării academice româneşti, în care eminescologia şi-a cucerit, de peste un secol, un perimetru distinct.

Revista îşi datorează apariţia consecventă unei echipe de coordonatori perseverenţi (cînd nu şi entuziaşti), din care nu au lipsit niciodată întemeietorii Simpozionului şi co-fondatorii publicaţiei (azi, seria) *Studii eminescologice. Études sur Eminescu. Eminescu Studies. Eminescu Studien*, respectiv **Cornelia Viziteu**, directorul Bibliotecii Judeţene „Mihai Eminescu" din Botoşani, şi profesorul universitar dr. **Ioan Constantinescu**, şeful Catedrei de Literatură Comparată şi Estetică (azi, Catedra de Literatură Comparată), urmat, după prematura dispariţie a acestuia, în 2002, de profesor univ. dr. **Viorica S. Constantinescu** (de la aceeaşi catedră). Primilor coordonatori li s-au alăturat (din 2005) prof. univ. dr. **Lucia Cifor**, iar din 2015, lect. univ. dr. **Livia Iacob** (ultimii doi fiind de asemenea cadre didactice la actuala Catedră de Literatură Comparată a Facultăţii de Litere de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi). Dacă susţinerea financiară a manifestării ştiinţifice şi a revistei aferente se datorează eforturilor permanente ale Bibliotecii Judeţene „Mihai Eminescu", în principal directorului ei, prof. Cornelia Viziteu, precum şi echipei de bibliotecari din instituţie, de coordonarea ştiinţifică a revistei *Studii eminescologice* s-au ocupat în mod constant echipa de universitari deja pomeniţi: Ioan Constantinescu, Viorica S. Constantinecu, Lucia Cifor, Livia Iacob.

Lucrările Simpozionului Internaţional „Eminescu: carte – cultură – civilizaţie" s-au desfăşurat, în fiecare an, în luna iunie (la o dată apropiată de data morţii poetului, 15 iunie), la

Botoşani, în incinta Bibliotecii Judeţene „Mihai Eminescu”, instituţie care asigură, după cum am mai spus, logistica şi susţinerea financiară a manifestării, coordonarea ştiinţifică a acesteia fiind posibilă, în mod permanent, de implicarea a două sau trei persoane, cadre didactice ale Catedrei de Literatură Comparată a Facultăţii de Litere de la Iaşi.

Preparativele pentru demararea Simpozionului (mai întîi) Naţional „Eminescu: Carte – Cultură – Civilizaţie” pot fi identificate la sfîrşitul anului 1997, cînd, la Biblioteca Judeţeană „Mihai Eminescu” din Botoşani, se inaugura Fondul documentar „Mihai Eminescu”, donaţia Ion C. Rogojanu, care cuprinde cea mai amplă colecţie de ediţii Eminescu, volume de exegeză eminesciană, documente româneşti şi străine etc., şi al cărei inventar poate fi urmărit şi în cataloagele (mai multe) deja tipărite şi postate pe site-ul bibliotecii. În vederea valorificării acestui fond documentar, directorul bibliotecii (de atunci şi de acum), prof. Cornelia Viziteu, a demarat un *Protocol de colaborare* între instituţia pe care o conducea şi Catedra de Literatură Comparată şi Estetică (astăzi, Catedra de Literatură Comparată) de la Facultatea de Litere a Universităţii „Al. I. Cuza” din Iaşi, condusă pe atunci de regretatul profesor universitar Ioan Constantinescu, cunoscut eminescolog şi comparatist ieşean. Unul dintre obiectivele *Acordului de colaborare* dintre cele două părţi a fost realizarea unui Laborator de Cercetare Eminescologică, precum şi desfăşurarea, anuală, a Simpozionului Naţional (ulterior) Internaţional „Eminescu: Carte – Cultură – Civilizaţie”, la care erau invitaţi să participe eminescologi consacraţi, dar şi cercetători tineri (doctoranzi, masteranzi, profesori din învăţămîntul preuniversitar). Un alt obiectiv al acestui protocol de colaborare l-a constituit publicarea volumului de *Studii eminescologice. Études sur Eminescu. Eminescu Studies. Eminescu Studien*, care să conţină cele mai bune lucrări susţinute la ediţiile anuale, dar şi alte cercetări sau rezultate notabile ale eminescologiei recente.

În anii 1997-2017, în care s-au desfăşurat cele douăzeci de ediţii, Simpozionul Inter/Naţional „Eminescu: Carte –

Cultură – Civilizaţie” a avut statutul unei manifestări ştiinţifice *naţionale*, pentru ca, din anul 2011, pe afişul şi în programul Simpozionului să apară adjectivul *internaţional* asociat manifestării. Statutul de *simpozion naţional*, avut pînă în 2011, nu a împiedicat participarea la lucrările Simpozionului a unor cercetători, profesori sau doctoranzi din afara graniţelor ţării. În marea lor majoritate, aceştia veneau fie din Republica Moldova, din Bucovina de Nord (Cernăuţi, actualmente în Ucraina), dar şi din Germania, Chile (în 2011) şi, mai aproape de momentul prezent, din Italia.

De la un an la altul, lucrările participanţilor la Simpozionul Internaţional „Eminescu: Carte – Cultură – Civilizaţie”, precum şi contribuţiile ştiinţifice tipărite în publicaţia *Studii eminescologice. Études sur Eminescu. Eminescu Studies. Eminescu Studien* s-au îmbogăţit şi diversificat, ca urmare a eforturilor instituţiilor organizatoare de a invita deopotrivă specialişti de certă reputaţie profesională, profesori, cercetători, dar şi specialişti în formare, precum doctoranzii sau studenţii masteranzi din marile centre universitare din ţară (Iaşi, Bucureşti, Cluj-Napoca, dar şi din universităţile din Alba-Iulia, Bacău), precum şi a unor profesori şi cercetători de la universităţi din afara ţării (Universitatea din Augsburg – Germania, Universitatea din Calabria – Italia, dar şi de la universităţile din Chişinău şi Bălţi – Republica Moldova, ori din Cernăuţi – Ucraina), a unor specialişti din Institutele de cercetare ale Academiei Române (Institutul de Filologie Română „Al. Philippide” de la Iaşi, Institutul „Sextil Puşcariu” din Cluj-Napoca), din marile biblioteci ale ţării, precum şi a unor studenţi străini, bursieri ai statului român (din Santiago de Chile, Republica Chile), ori a unor bibliotecari, traducători şi diverse alte categorii de specialişti în cercetarea operei lui Eminescu (istorici, documentarişti, istorici ai artei din Iaşi, Bucureşti ş.a.).

Misiunea Simpozionului Eminescu a fost aceea de a asigura cele mai bune condiţii pentru dezvoltarea acestei consistente şi complexe arii de cercetare din studiile literare

româneşti – eminescologia, iar pe de altă parte, de a contribui la profesionalizarea tinerilor aspiranţi la statutul de eminescologi, fie ei studenţi masteranzi ori doctoranzi sau traducători. Astăzi, se cuvin subliniate eforturile pe care le-a făcut neîncetat fondatorul seriei *Studii eminescologice / Études sur Eminescu / Eminescu Studies / Eminescu Studien* (Editura Clusium, Cluj-Napoca, ISSN 1454-9115), regretatul profesor universitar Ioan Constantinescu, cunoscut comparatist şi eminescolog, de al cărui nume se leagă şi constituirea, în anul 1997, a Catedrei de Literatură Comparată în cadrul Facultăţii de Litere de la Iaşi. Încrederea lui în generaţiile de tineri cercertători ai operei şi biografiei eminesciene a făcut posibilă dezvoltarea ramificată, pe diferite arii de competenţă, a domeniului.

Cele douăzeci de volume ale publicaţiei *Studii eminescologice / Études sur Eminescu / Eminescu Studies / Eminescu Studien* cuprind studii şi articole de eminescologie, grupate, începînd din anul 2002, pe secţiuni ale căror denumiri variază, de la un an la altul, în funcţie de tematica lucrărilor. Secţiunile în care sunt grupate materialele publicate ilustrează principalele direcţii din eminescologie, un domeniu al studiilor literare poate că cel mai deschis înnoirilor epistemice din spaţiul cultural românesc. Alături de secţiunile consacrate (*literatură comparată*, *poetică şi stilistică*, *istorie literară*, *recenzii* şi *note*, *bibliografie Eminescu*), s-au adăugat, cu timpul, alte secţiuni ilustrînd noutăţile în materie de viziune şi metodă din sfera studiilor literare, precum: *studiile culturale (comparate), hermeneutică, lexicologie, poetică comparată, poetica traducerii* ş.a. Considerate din unghi epistemologic, lucrările şi articolele care figurează aici ilustrează domeniile devenite tradiţionale ale exegezei eminesciene, precum sunt cele de **literatură comparată**: Ioan Constantinescu (*Eminescu. Natură şi poezie*), Leonida Maniu, Henning Krauss (*Cîteva consideraţii asupra poeziei patriotice de tinereţe a lui Eminescu: „Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie" în context european*), Gisèle Vanhese (*La Chevauchée fantastique chez Mihai Eminescu et Aloysius Bertrand*), Viorica S. Constantinescu („*Le cygne*

est un signe”), Ana-Maria Ştefan (*Ecouri gotice în „Strigoii”*), George Popa, Alina Pistol, Puiu Ioniţă (*Iubire misogină la Eminescu şi Baudelaire*), Andreas Rados (*Însemnări referitoare la receptarea lui Eminescu în Grecia*), Roxana Patraş, Elena Isai; **prozodie**: Traian Diaconescu *(„În van căta-veţi”. Ritmuri lirice antice şi stropha logaedică, „Mitologicale”. Hexametrul antic în configuraţii eminesciene*), Adrian Voica, Adrian Crupa; **poetică şi stilistică**: Ioan Milică (*Mozaic şi basorelief în publicistica lui Eminescu*), Sebastian Drăgulănescu (*Strategii şi „stratageme” în „Contra-pagină”*), Livia Cotorcea, Livia Iacob (*Eminescu – literaritatea publicisticii*) ş.a.; Andreea Agachi (*Statutul personajului în nuvela „Sărmanul Dionis”*); **istorie literară şi culturală**: Iulian Costache (*Reinventând lectura scriitorilor supracanonici*), Antonio Patraş (*Un lector infidel al lui Eminescu: Eugen Lovinescu*), Doris Mironescu, Andreea Grinea, Constantin Cubleşan, Loredana Opăriuc, Theodor Codreanu, George Ene (*Eminescu şi lumea politică românească în proverbe*), Sorin Mocanu ş.a.

Aproape în egală măsură sunt prezente unele domenii relativ noi în spaţiul eminescologiei, precum **hermeneutica literară**: Lucia Cifor (*Eminescologia dintr-o perspectivă hermeneutică actualizată*, idem, *Eminescu între Kulturkampf şi Methodenstreit*), Rodica Marian (*Mise en abyme în „Mortua est”*), Mihaela Cernăuţi-Gorodeţchi (*Paradigma legării în poezia eminesciană*) ş.a.; **studiile culturale:** Florin Dorcu (*Magia evocatoare la Eminescu*), Alina Pistol (*Receptarea lui Eminescu pe Internet*) ş.a.; **poetica comparată**: Chris Tănăsescu (*Note despre vizionarismul poetic al lui Eminescu,* I-II); **poetica elementelor:** Lucia Cifor (*De la poetica elementelor la hermeneutica fiinţei*).

Se cuvine menţionată şi secţiunea numită *Bibliografia Eminescu*, redactată cu profesionalism şi devotament de mai mulţi specialişti în biblioteconomie, angajaţi ai Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu” din Iaşi. Astfel, începînd cu cel de-al treilea număr (apărut în 2003), secţiunea finală a revistei *Studii eminescologice* conţine un capitol distinct, consacrat *Bibliografiei Eminescu*, redactată de

Aurelia Stoica (în 2003), apoi de Mariana Nestor (din 2002 pînă în 2009) şi Camelia Stumbea (care are şi cea mai longevivă contribuţie, din 2003 pînă în 2017), în colaborare cu Ingrid Bîrleanu (2010), Irina Porumbaru (2011-2013, 2017), precum şi cu Elena Bondor (2013-2017) şi Nicoleta Zberea (2015). Titlurile acestei secţiuni a revistei au fost: *Bibliografie*, între anii 2003 şi 2007; *Bibliografie „Mihai Eminescu”*, în intervalul 2007-2009 şi *Mihai Eminescu: Bibliografie selectivă* între anii 2010 şi 2017 (toate titlurile sînt urmate de indicaţia privind anul din care s-au colectat datele).

Nu doar titlurile şi numele autorilor secţiunii de *Bibliografie* s-au schimbat, ci şi viziunea şi parametrii documentării şi ai clasificărilor datelor bibliografice. Astfel, dacă la început *Bibliografia* era alcătuită pe criterii strict alfabetice, ediţiile operei eminesciene fiind aşezate, conform iniţialei numelui poetului, în rînd cu contribuţiile de eminescologie (cărţi, mai ales, în primele numere, apoi şi studii, articole etc.), mai tîrziu, ediţiile operei eminesciene au fost separate, formînd o subsecţiune distinctă, urmată de restul informaţiilor aferente domeniului eminescologie. Mai mult, în numerele din urmă ale revistei *Studii eminescologice*, cam de cînd titlul rubricii devine *Mihai Eminescu: Bibliografie selectivă*, informaţiile bibliografice se remarcă printr-o îmbogăţire, rezultat al extinderii bazinului de culegere a datelor (sînt introduse şi date privind eminescologia din afara hotarelor ţării) şi o rafinare a descrierii lor (o dezvoltare calitativă), incluzînd explicaţii lămuritoare ori chiar excerpte din textele materialelor incluse în *Bibliografie*.

Bibliografiile Eminescu publicate în cele cincisprezece numere ale revistei (apar cu începere de la al treilea număr al *Studiilor*) reprezintă o veritabilă bază de date pentru cercetătorii din domeniul eminescologiei şi al studiilor literare în general, în special pentru cei interesaţi de ceea ce am putea numi *eminescologia ultimelor două decenii*, cuprinzînd listele aproape exhaustive ale contribuţiilor de eminescologie publicate în anul anterior anului de apariţie a revistei, în presa cultural-literară şi în cea universitară, în ţară şi (mai

tîrziu) în străinătate, de la ediţiile noi ale operei lui Eminescu pînă la cărţile şi articolele de specialitate. Graţie colaborării bune dintre cele trei instituţii implicate (Biblioteca Judeţeană „Mihai Eminescu” din Botoşani, Facultatea de Litere din Iaşi şi B.C.U. Iaşi), toate numerele revistei (sau volumele seriei) *Studii eminescologice* sînt postate pe Internet, atît pe site-ul Bibliotecii Judeţene „Mihai Eminescu” din Botoşani, cît şi pe site-ul Bibliotecii Centrale Universitare din Iaşi, facilitînd accesul la informaţiile privitoare la ce s-a scris despre Eminescu (despre poet, ca şi despre opera sa) sau cum a mai fost editată opera sa (ori anumite domenii ale acesteia), în fiecare din ultimii cincisprezece ani de cînd secţiunea *Bibliografia Eminescu* apare în revistă.

Situată în categoria publicaţiilor universitare, revista *Studii eminescologice / Études sur Eminescu / Eminescu Studies / Eminescu Studien* se impune printr-un număr important de realizări ştiinţifice, heterogene sub aspect tematic şi valoric, însă implicînd o multitudine de unghiuri epistemologice, aflate în directă corelaţie cu înnoirea limbajului exegetic.

Abstract

This paper contains a brief description of the *„Eminescu: Carte – Cultură – Civilizaţie” International Symposium* and of the volumes of the series *Studii eminescologice. Études sur Eminescu. Eminescu Studies. Eminescu Studien.* From 1999 until 2017, the series gathered annually scientific papers which were presented at the twenty editions of the symposium. These two decades brought together many high-class literary specialists, as well as young researchers from all over the world. According to the author, the studies comprised in 20th volumes of *Studii eminescologice. Études sur Eminescu. Eminescu Studies. Eminescu Studien* encompass an unprecedented research area of contemporary eminescology.

Literatură comparată

Elemente ale dacismului eminescian

Viorica S. CONSTANTINESCU
(v_s_constantinescu@yahoo.com)

„Aş vrea ca l-a mea moarte pădurile să-nvie
În toată-a lor ascetică şi sfântă măreţie.
Imperiu să devie regina din stejar,
Puternică în lume să redevie iar,
Poporul care doarme în somn de ani o mie,
Şi codrii să devie cetăţi antice mari,
Cărări să fie uliţi, palate din stejari…”
(variantă a poemului *Memento mori*)

Încercând să comparăm o variantă la *Memento mori* cu textul canonic, ne-au atras cu deosebire atenţia aceste versuri în care poetul nu mai apare doar ca un apologet al Daciei, ci şi un fel cu totul special de martir al reînvierii, un „mântuitor” (salvator) al trecutului care, în timpul construcţiei ideii de naţiune, putea să fie o „jertfă” la temelia României. „Că moartea mea cea crudă fu a lor [a românilor] înviere” (V, 113). De asemenea, apare în acelaşi poem motivul „pădurii adormite”, „Frumoasa” este zâna tutelară a Daciei, Dochia, „regina din stejar”, iar Prinţul, chiar el, poetul, un magician al iubirii, un sol al „farmecului sfânt” ce guvernează cosmosul şi teluricul tărâmului originar.

Dar până la urmă, ne întrebăm azi ce era Dacia pe care Eminescu (şi nu doar el, ci şi unii istorici occidentali) o transformă într-o patrie mitică a poporului român, şi mai puţin un strămoş recunoscut al statului naţional, aşa cum ar fi vrut Bogdan Petriceicu Hasdeu, un strămoş bogat, ai cărui urmaşi nu au fost vrednici de moştenirea lor? După 1850,

venise un timp al retrocedărilor istorice. Aşadar, dacă vom avea o ţară, ce vom face cu ea? „Pierit-au dacii?”, se întreba retoric într-o conferinţă Hasdeu, o conferinţă la care, se spune, ar fi participat şi Eminescu. Dacă nu, înseamnă că mai avem speranţă… Poate că şi în călătoria din adolescenţă prin Transilvania sau Blaj Eminescu descoperea o altă imagine a pădurii decât aceea cu care rămăsese el în amintirea din copilărie, codrul rococo de lângă Ipoteşti, cu ai lui „copaci bătuţi de gânduri”, cu luna deasupra vârfurilor, cu tot ciripitul de păsări şi melancolia de toamnă, râul, lacul, „crăiasa din poveşti”…

Este o pădure gigantică, un fel de explozie necontrolată a munţilor care se confundă cu „statul” mitico-istoric numit Dacia. Un teritoriu cu graniţe incerte, între Nistru, Tisa şi Dunărea în care se oglindeşte şi care reprezintă un liant pentru teritoriile geto-dacice de la Nordul miezului Europei şi graniţa Hyperboreei ce cuprinde Germania şi Ţările Nordice:

„Iar privind spre miazăzi
Dunărea el [Muşatin] o zări
Într-un arc spre mare-ntoarsă
Şi pe şapte guri se varsă”. (VI, 105)

Teritoriul acesta, legat ca civilizaţie de traci, era locuit de triburi dacice în podişul intracarpatic, getice în regiunea Mării Negre şi Moldova şi alte triburi mai puţin cunoscute azi cum au fost burii (de aici, cetatea Buridava), rătăcăii (pe teritoriul Ungariei), carpii (pe teritoriul Moldovei până la Nistru), sucii (de unde vine şi denumirea de Suceava) şi multe altele. Prima capitală se numea Argidava, iar cel care a unit pentru prima oară o parte din triburi, regele Burebista, a mutat capitala la Sarmisegetuza, unde se află şi astăzi urmele unui templu solar, ceea ce înseamnă că pe aceste triburi le unea şi o religie asemănătoare, bazată pe cultul soarelui. Nu întâmplător în mitologia dacilor se foloseşte şi un cult al lui Apollo (soarele), şi al lui Bendis (zeiţa lunii), Artemis la greci („Soarele şi luna / Mi-au ţinut cununa”, spunea ciobanul mioritic).

La Eminescu, civilizaţia Daciei nu este una reală, ci o vârstă a gândirii mitice şi o metamorfoză în materie a ideilor poetului. Dacia apare ca un teritoriu fără margini şi parcă predestinat unei existenţe veşnice, cu păduri gigantice, munţi-cetate, animale-simbolice (zimbri, cai albi, cerbi), palate subterane unde poposesc zeii, palate ce par însă înrădăcinate în munţi, sălaşuri ale Dochiei, ale zânei Lună şi ale alaiului său. Iar nucleul acestui peisaj este muntele sfânt al românilor, un *axis mundi* ce leagă cerul de pământ.

În poemele cu teme dacice (*Memento mori*, *Sarmis*) sau încercările dramatice se observă o adversitate, uşor perceptibilă, faţă de Roma, care este nu doar un cuceritor ci şi un factor care, prin civilizarea acestui spaţiu, pare să răpească Dacia din veşnicia ei, introducând-o forţat din preistorie în istorie, adică în devenire.

Din ce civilizaţie ar fi făcut parte Dacia preistorică? De unde ar veni numele de Dacia, ar fi unul din numele zeului creator al naturii (însemnând şi „forţa naturii")? El apare în textele străvechi ale indo-arienilor, *Vedele* consemnând Dacia străveche, hiperboreeană, getică, gepidă, tracă, Dacia scitică, Dacia ariană (nordică, indo-germanică), Dacia traiană, drept care urmează câteva secole de retragere din istorie, aşadar acesta ar fi parcursul acestui teritoriu. Dar dacii? „Pierit-au dacii?"

Puţine dovezi istorice şi multă imaginaţie, aceasta trebuie să fi produs şocul adolescentului când l-a cunoscut pe Nicolae Densuşianu, autorul unui studiu (gigantic şi el), *Dacia preistorică.* Eminescu ar fi fost găzduit, acolo în Ardeal, de acest eminent dacist, când repudiat, când supraestimat, oricum greu de ignorat.

Aici au cerut mulţi pământ şi apă, iar Darius, fiul lui Istaspe, „regele regilor" („Rege cu multe ţări"), cu multe popoare, „persane din ţara ariană" (cum se arată într-o inscripţie din jurul anului 500 î. Hr.), apoi a venit Traian-împăratul ca s-o peţească pe Dochia, regina-zeiţă (căci şi el era, ca orice împărat la romani, şi zeu), aici a luptat contra „ginerelui" nedorit Decebal, unul dintre cei mai preţuiţi eroi ai trecutului străvechi, căruia Eminescu ar fi vrut să-i dedice

o epopee precum cele indice sau medievale. Despre Decebalus „per Scorillo” a aflat Eminescu probabil din *Istoria gotorum* a lui Jordanes (istoric din secolul V), dacă nu direct, prin comentatori. Decebal era un rege adorat şi în cinstea lui era sacrificat anual un cal alb. În unele cronici ale popoarelor vecine a fost numit „rex pelagorum”, arătându-se că, la un moment dat, Dacia ar fi făcut parte din imperiul (mai mult legendar) pelargilor (cunoscuţi în epoca homerică, în secolele XII-X î. Hr.) – deoarece ar fi luptat de partea troienilor – şi despre care a scris Nicolae Densuşianu în *Dacia preistorică*.

Eminescu este un mare admirator al acestui rege (pe care dorea să-l transforme în protagonistul unei epopei), abil, războinic, ambiţios, un erou civilizator al teritoriului intracarpatic. A devenit, prin poemele eminesciene, în contextul ideologiei naţionaliste postpaşoptiste, un simbol al dacismului ca parte integrantă a acestei mentalităţi romantice. Prin dacismul eminescian şi hasdeian, prin monumentala carte a lui Nicolae Densuşianu (care i-a fost, poate, un mentor poetului), ne-am sincronizat cu Europa naţiunilor din acea vreme. Dintr-o scrisoare pe care Napoleon i-ar fi trimis-o lui Gheorghe Asachi reiese intenţia Cezarului (vezi episodul din *Împărat şi proletar*) de a restaura imperiul ascetic al Daciei. În poezia *Viitorul*, scrisă la Roma în 1812, Asachi verifică acest proiect de restauraţie. Nu se ştie dacă Napoleon I a fost prototipul Cezarului sau Napoleon al III-lea. Pare că era greu să-l fi imaginat pe corsicanul ambiţios meditând în manieră shakespeariană…

În fond, şi în Polonia se vorbea despre o refacere a imperiului care s-ar fi numit Sarmatra, în jurul Daciei şi al lui Decebal, într-o vreme când în sprijinul acestei idei militau marii oameni de cultură din Moldova, care ar fi ţesut o „paraistorie”: popoarele europene din Nordul germanic ar fi fost înrudite cu dacii. De aceea, în *Odin şi poetul* Decebal apare în paradisul subacvatic al zeilor nordici alături de Odin. Bătrânul Decebal, cândva rege peste „seminţia cea din zei născută”, îi cere poetului ajuns în Valhala să-i povestească despre nepotul lui:

„Dar un bătrân ce sta-ntr-un colţ de masă
Ridică cupa lui de mied: – Ascultă,
Nu mi-i şti spune ce mai face ţara
Ce Dacia se numea – regatul meu?
Mai stă-nrădăcinată-n munţi de piatră,
Cu murii de granit, cu turnuri gote,
Cetatea-mi veche, Sarmisegetuza?”.

Şi Decebal continuă:

„– Ah, ce-am dorit în ora morţii mele,
Roma să guste până-n fund paharul
Mizeriei şi-a decăderii, într-atât
Încât să se dispreţuiască şi pe sine,
Asta s-a-mplinit… Romanii vechi şi mândri,
Învingătorii lumii, au devenit
Romunculi… Dar cu ce se-ocupă ei?
Or fi crescând căţei, or fi-nvăţând
Să strige ca cucoşii… un popor
Ce se dispreţuieşte pe el însuşi trebui
S-ajungă la d-acestea.”

Poetul venea din Dacia scitică, am spune azi, străbătând o cale cosmică:

„– Am răsărit din fundul Mării Negre,
Ca un luceafăr am trecut prin lume,
În ceruri am privit şi pe pământ
Şi-am coborât la tine, mândre zeu”.

Într-unul dintre cele mai frumoase poeme despre moarte şi iubire, *Gemenii*, acţiunea este mutată în Dacia scitică, protagoniştii fiind Tomiris, Brigbelu (zeul Brig indo-iranian) şi Sarmis („Craniul mândru din Geţia cea veche”), fratele lui Brig, al cărui nume aminteşte de Sarmisegetuza. Numele lui Sarmis era cunoscut în partea Daciei mari, până la Marea Neagră şi Marea Caspică. Aici ar fi trăit o regină legendară ce stăpânea peste triburile masageţilor, o populaţie geto-iraniană pe când Dacia era Geţia, adică „Dacia cea Mare”. Numele lui Tomiris apare în *Istoriile* lui Herodot, Orosios, Strabon şi în *Istoria goţilor* pe care Eminescu ar fi putut-o citi în comentarii, nu puţine în presa germană a vremii lui, şi

în studii despre rădăcinile străvechi ale popoarelor europene care atunci îşi precizau identitatea naţională. Than-Raysa (Regina Raysa), adică Tomiris, a trăit pe la 530 î. Hr. şi domnea peste un trib de… amazoane. Împreună cu fiul ei ar fi purtat războaie împotriva lui Cyrus cel Mare, pe care l-ar fi învins după mai multe confruntări: Cyrus i-ar fi trimis în dar un butoi cu vin, şi masageţii (consumatori de haşiş, de altfel) ar fi băut vinul perşilor şi s-ar fi îmbătat, aşa că nu au mai putut lupta, iar Cyrus i-a învins pe masageţi, după care a fost învins, la rându-i, de Tomiris, care apoi, toată viaţa, ar fi băut vin din craniul fiului lui Cyrus care murise în luptă… Tomiris, iubita lui Sarmis ucis de fratele geamăn Brigbelu, merita nebunia halucinantă care ar fi asigurat recuzita romantică a unui poem de succes.

Astfel, în vremea construcţiei identităţii naţionale şi statale, istoria, poezia, cultura şi legendele sau trecutul obscur devin obiect de studiu. Atunci, în epoca postpaşoptistă când în Europa apăreau naţiunile, Napoleon se gândea, pe de altă parte, la refacerea imperiului… Dar astăzi, oare, acea construcţie trebuie apărată sau demolată? Eminescu revine, în poezia şi publicistica sa, asupra acestei teme, actualizând, ca repere valabile, ambele tendinţe.

Abstract

The present study analyses the fertile way in which history has always influenced Eminescu's poetry, first of all as a fundamental element in his poetical thinking, one in which this major literary theme has crossed most of his poems dedicated to the Romanian ancestors, and then as a witness of the circulation of motifs and political ideas between texts and epochs, changing nuances and influencing his political thinking.

Eminescu et l'imaginaire de l'hiver

Gisèle VANHESE
(gisele.vanhese@unical.it)

Les saisons incarnent, depuis les Romantiques, de splendides miroirs où se reflète abyssalement notre âme la plus profonde. Face aux angoisses de l'être devant la temporalité, Bachelard n'affirme-t-il pas que «le cycle des saisons exactes est cycle majeur des univers imaginés»[1]. Dans son beau livre *Winter. Five Windows on the Season*[2], Adam Gopnik soutient la thèse que le Romantisme a créé un nouveau paradigme de l'imaginaire: l'hiver en tant que paysage spirituel. Si, dans l'Antiquité, cette saison coïncidait avec le rapt de Proserpine et sa descente dans l'Adès, engendrant la douleur de Déméter et l'absence de vie sur la terre, elle réapparaît complètement transformée sur le plan symbolique, en devenant un paysage magnétique pour la modernité. Les vers de Hölderlin, que cite Bachelard[3], enregistre – à notre avis – cette mutation, car ils rassemblent quelques-unes des caractéristiques du nouveau paradigme hivernal – le fantastique, le mystère, la vitesse: «Je ne suis qu'un scintillement, une étoile dans la course de l'hiver». Nous voudrions montrer comment Eminescu a perçu et interprété génialement cette transmutation en une série d'essais dont nous présentons le

[1] Gaston Bachelard, *La Poétique de la rêverie*, Paris, P. U. F., 1978, p. 101.

[2] Adam Gopnik, *L'invenzione dell'inverno*, Milano, Guanda Editore, 2016.

[3] Gaston Bachelard, *Fragments d'une Poétique du Feu*, Paris, P. U. F., 1988, p. 151.

premier, consacré à sa prose[4], une seconde étude – qui en est le complément – étant en cours d'élaboration sur sa poésie et la symbolique de l'hiver[5].

Un paradigme climatique et symbolique

Si l'hiver s'inscrit comme nouveau paradigme symbolique à la fin du 18e siècle, en Europe, c'est à l'occasion d'un événement fondamental pour la civilisation moderne: la présence d'une seconde ère glaciale, plus brève que celle de la préhistoire, qui va de 1550 à 1850, dont on ignore encore les causes et dont témoignent les grands tableaux hivernaux de Breughel jusqu'à ceux de Caspar David Friedrich. Ce que Gopnik ne relève pas, c'est qu'à l'intérieur de cette glaciation, le climat fut encore plus rigide en 1816 à cause de l'éruption, en avril 1815, du volcan indonésien Tambora qui provoqua des pluies anormales, un froid intense en été et de graves disettes en Occident. On lui attribue même le désastre napoléonien de Waterloo. Par ailleurs, l'été froid et pluvieux de 1816 contraignit un groupe d'écrivains romantiques anglais à passer leurs journées dans la Villa Diodati près du lac de Genève et à composer – à la requête de Byron – des chefs-d'œuvre comme *Frankenstein* par Mary Shelley et *The vampire* par John Polidori, médecin du poète[6].

---

[4] Mihai Eminescu, *Opere*, VII, *Proza literară*, studiu introductiv de Perpessicius, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1977. Toutes les citations seront désormais directement suivies de la page. Toutes les traductions du roumain sont nôtres.

[5] Les différents mythèmes, que nous allons mettre en évidence, qui transforment l'hiver en un véritable mythe, peuvent s'inscrire dans le concept d'«hivernité», néologisme qu'a créé Louis-Edmond Hamelin (consulter Daniel Chartier et Jean Désy, *Louis-Edmond Hamelin: la nordicité du Québec*, Québec, Les Presses de l'Université du Québec, 2014; Daniel Chartier, *Representations of North and Winter. The methodological point of view of «nordicity» and «winterity»*, in Enrique del Acebo Ibanez et Helgi Gunnlaugsson (eds.), *La circumpolaridad como fenómeno sociocultural. Pasado, presente, futuro*, Buenos Aires, Universitad de Buenos Aires, 2010, pp. 27-39).

[6] Massimo Minella, *1816 l'anno senza estate*, Genova, De Ferrari & Devega, 2016.

Les tableaux de Friedrich mettent bien en évidence le fantastique lugubre et nocturne de cette vision de l'hiver, en une révolte contre le Siècle éclairé lié à la Raison, à la lumière, au soleil, bref à ce que Gilbert Durand nomme l'imaginaire diurne. Paradoxalement, l'hiver va être perçu comme un temps de mystère allant jusqu'au mysticisme. Gopnik le compare même au *Mysterium tremendum*[7], reflétant la condition de l'homme dans le monde moderne. Selon cette perspective, l'hiver devient un véritable archétype cosmique, une «saison totale», comme l'appelle Bachelard, «reposant dans l'immobilité de la perfection. Saison totale, parce que toutes ses images disent la même valeur, parce que avec une image particulière on en possède l'essence»[8]. Notons que Bachelard se réfère surtout à l'été – «L'Été est un bouquet, un éternel bouquet qui ne saurait se faner»[9] – et retient, au contraire, que l'imaginaire hivernal est un imaginaire pauvre: «l'imagination du froid est très pauvre. On s'en tire avec des raideurs et des blancheurs – neige et glace –, on essaie par le métal de donner un abord froid»[10]. Étudiant une œuvre de Huysmans, le philosophe en arrive à tracer une véritable tératologie de la substance hivernale. «Plâtre, lait, sucre, autant de nuances minéralisées du *dégoût de la blancheur*»[11]. Il parlera même d'une matière «cadavérique»[12] pour inscrire les images hivernales dans un véritable *complexe de Méduse*[13].

Il est donc certain que Bachelard perçoit avant tout le *Mysterium tremendum* de l'hiver. Or le numineux a toujours une autre face, le *Mysterium fascinans*, celle que les poètes romantiques vont explorer et en tout premier lieu Eminescu. L'auteur d'*Odin şi Poetul* va en effet transfigurer l'hiver en un véritable mythe. Rappelons que

---

[7] Adam Gopnik, *L'invenzione dell'inverno*, cit., p. 43.
[8] Gaston Bachelard, *La Poétique de la rêverie*, cit., p. 100.
[9] Ibidem.
[10] Gaston Bachelard, *La Terre et les rêveries de la volonté*, Paris, Éditions José Corti, 1980, p. 228.
[11] *Ivi*, p. 207.
[12] Ibidem.
[13] *Ivi*, p. 208.

> l'expérience du numineux apparaît ambivalente et bipolaire: d'un côté le numineux est relation à un *Mysterium tremendum*, sensation d'effroi panique devant une grandeur incommensurable ou une puissance souveraine; d'un autre côté, il est appréhension d'un *Mysterium fascinans*, qui s'exprime par des forces d'attraction vers quelque chose de merveilleux et solennel[14].

Gopnik observe que «l'hiver est la saison la plus moderne, une saison définie par des absences (de chaleur, feuilles, fleurs) qui peuvent être imaginées comme des présences plus singulières (de secrets, racines, foyers)»[15]. De son coté, Mircea Eliade inscrit l'hiver dans une constellation symbolique et mythique centrée sur l'ère sombre:

> L'époque sombre est assimilée à l'obscurité, à la nuit cosmique. Comme telle elle peut être valorisée dans la mesure précise où la mort représente une "valeur" en soi; c'est le même symbolisme que celui des larves dans les ténèbres, de l'hibernation, des semences qui se décomposent dans le sol pour rendre possible l'apparition d'une forme nouvelle[16].

L'hiver et la mort

Pour les artistes, en particulier les artistes du Nord de l'Europe, qui ont perçu l'hiver comme une saison mystérieuse, la forêt enneigée et la montagne glacée deviennent les prototypes d'un *mysterium tremendum* actualisé sous la forme du sublime. La nature apparaît comme le réceptacle d'un numineux à la fois mystique et menaçant. D'un côté, il semble que le dénuement de la végétation et de la neige thématisent un chemin initiatique de purification. De l'autre, les formes décharnées des arbres ainsi que la brume et le brouillard ébauchent les formes apparitionnelles d'un fan-

---

[14] Jean-Jacques Wunenburger, *Le Sacré*, Paris, Presses Universitaires de France, 1990, p. 9.

[15] Adam Gopnik, *op. cit.*, p. 14.

[16] Mircea Eliade, *Traité d'histoire des religions*, Paris, Payot, 1991, p. 162.

tastique que le peintre Caspar David Friedrich a su saisir dans ses tableaux mélancoliques. Les formes de la forêt allemande miment, chez lui, celles du gothique médiéval, en une correspondance secrète[17]. En fait, l'hiver ne nous projette pas dans le futur comme le printemps, mais bien dans le passé le plus obscur. Comme l'affirme avec justesse Bachelard, «De toutes les saisons, l'hiver est la plus vieille. Elle met de l'âge dans les souvenirs. Elle renvoie à un long passé. Sous la neige la maison est vieille»[18].

Chez Eminescu, les versants à la fois inquiétants et merveilleux de l'hiver coïncident comme dans l'œuvre de Friedrich. Voici comment il décrit le paysage nocturne hivernal dans *Geniu pustiu*:

> Cîmpia lungă şi lată acoperită cu zapadă de argint în care se oglindea luna palidă… era o arie albă întinsă… noaptea de iarnă fantastică, plină de un aer de argint, în toată frumuseţea sa rece (VII, p. 189).
>
> La plaine longue et large, couverte d'une neige d'argent où se reflétait la pâle lune… c'était un espace blanc, vaste… la nuit d'hiver fantastique, pleine d'un air argenté, dans toute sa froide beauté.

Un fragment de *Geniu pustiu* aurait pu être, selon Călinescu, la conclusion véritable du récit. Il narre que Toma Nour se rend en Russie où il est fait prisonnier, jugé et condamné à la déportation en Sibérie: «Toma Nour se serait enfoncé dans la Sibérie boréale, plus près de l'Océan où il situa le Walhalla et aurait patiné vers le Nord, par la nuit de lune»[19]. Il passe d'abord de tristes journées dans la prison de Saint-Pétersbourg[20] qu'il décrit selon l'imaginaire gothique

---

[17] Adam Gopnik, *op. cit*., p. 27.

[18] Gaston Bachelard, *La Poétique de l'espace*, Paris, Éditions José Corti, 1978, p. 53.

[19] G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, 2, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. 463: «Toma Nour s-ar fi înfundat în Siberia boreală, mai aproape de oceanul în care pusese Valhalla, şi ar fi patinat spre nord, pe noaptea cu lună».

[20] Il s'agit de la prison Petropavlovsk qu'Eminescu décrit à partir de ses lectures et de lithographies (VII, p. 376).

et hivernal: les murs de la forteresse, fermée par une «gigantesque porte en pierre» (VII, p. 236), sont énormes, «noirs et fantastiques» (VII, p. 235); la voiture noire, qui l'emporte vers le lieu de déportation, est semblable à un «corbillard» (VII, p. 236).

Ce retour à un passé gothique transparaît aussi dans certaines scènes hivernales du long récit *Geniu pustiu*. La marche de Toma Nour et de Ioan vers la maison de Sofia mourante est assimilée à un vol fantastique où Ioan ressemble à un «mort», à une «ombre» et même à un «fantôme»:

> Era ger. Paşii noştri trosneau pe zapada îngheţată – şi noi zburam alături pe stradele oraşului: eu învelit şi cu faţa înfundată în manta, el, ţiind faţa în dreptul zapadei ce izbea ca acele, rece. Sufla un vînt cumplit. Din cînd în cînd treceam pe lîngă o lampă… Cînd priveam în faţa sa aşă de albă ca [a] unui mort, îmi părea că merg alături cu o umbră, cu un om ce murise de mult, astfel încît îmi venea să mă mir cum eu, viu, puteam să însoţesc pe acest mort şi unde mă duceam cu această fantasmă palidă, sceptică, lungă (VII, p. 189).

> Il gelait. Nos pas crissaient sur la neige glacée – et nous volions, côte à côte, par les rues de la ville: moi, couvert avec mon visage enfoncé dans mon manteau, lui, tenant son visage exposé à la neige qui frappait comme des aiguilles, froidement. Il soufflait un vent terrible. De temps en temps nous passions sous un lampion… Quand je voyais son visage, si blanc comme celui d'un mort, il me semblait marcher à côté d'une ombre, d'un homme mort depuis longtemps, si bien qu'il arrivait de m'étonner que je pouvais, vivant, accompagner ce mort, et que j'allais avec ce pâle, sceptique et long fantôme.

Comme nous le verrons, la rêverie hivernale instaure un véritable culte de la vitesse. Eminescu transforme la marche sur le sol glacé en un vol et nous donne – à notre avis – une nouvelle et originale variation sur le thème de la chevauchée fantastique dont nous avons montré l'importance dans *O călărire în zori* et surtout dans *Strigoii*[21]. Ici aussi nous

[21] Gisèle Vanhese, *La chevauchée fantastique chez Mihai Eminescu et Aloysius Bertrand*, in «Studii Eminescologice», Clusium, 18, 2016, pp. 9-28.

retrouvons certains mythèmes de la cavalcade de *Lenore* de Bürger, qui a comme substrat folklorique la légende du Frère revenant ou du Fiancé fantôme: le vol (substitut fantasmatique de la chevauchée), la présence de deux personnages (ici du même sexe – Toma et Ioan) dont un est comparé à l'ombre d'un mort (Ioan occuperait ainsi la place du vampire Wilhlem) et surtout la réflexion finale du vivant accompagnant le mort, homologue à la situation de Lenore chevauchant avec Wilhlem ou comme – dans la légende balkanique – Vochiţa (ou Doruntina) avec Constantin.

Le Boréalisme

Călinescu remarquait déjà, dans l'œuvre d'Eminescu, la présence de ce qu'il a appelé le «boréalisme», un exotisme nordique opposé et complémentaire de l'exotisme oriental: «Il est fort possible que, dans la conscience du poète, l'hiver ait mieux satisfait son aspiration vers la quiétude hyperboréenne et vers la magie volcanique de la lune»[22]. Eminescu retrouve ainsi la thématique de l'hiver extrême et éternel[23], qu'ont découvert les Romantiques avec les explorations du Pôle Nord à la même époque. On se souviendra qu'une partie de *Frankenstein* de Mary Shelley se déroule dans l'Arctique canadien. Par ailleurs, Edgar Allan Poe reprend le même paysage sinistre et terrible, mais cette fois au Pôle Sud, dans le conte *Arthur Gordon Pym*.

Dans le fragment de *Geniu pustiu*, Toma Nour est amené dans une colonie de détenus, en Sibérie, près de la «mer glacée» (VII, p. 236) dont il décrit la féérie à la fois belle et «terrible» (VII, p. 236): «Adesea răsare lumina polară cu înmiitele şi sublimele sale colori şi se răsfrînge asemenea [unui] luminos vis ceresc în valuri[le] verzi şi întunecate ale mărei îngheţate» (VII, p. 236; «Souvent la lumière polaire paraît avec ses couleurs infinies et sublimes

---

[22] G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, 2, cit., p. 256: «E foarte cu putinţă ca în conştiinţa poetului iarna să fi mulţumit mai bine aspiraţia către liniştea hiperboreană şi către farmecul vulcanic al lunii».

[23] Nous n'analyserons pas ici l'aspect ésotérique du Boréalisme et le mythe hyperboréen.

et se reflète pareille à un rêve céleste et lumineux dans les ondes vertes et obscures de la mer glacée»). Eminescu multiplie ici les effets de Contre-nuit que Michel Guiomar considère comme plus tragique que le Contre-jour. Par «l'irruption de corps éclairés au sein de l'ombre», le Contre-nuit «oriente l'œuvre vers la catégorie "agonistique" du *Tragique*, qui implique une lutte contre la mort»[24]. Pour le même critique, l'aurore boréale «qui faisait rêver Moritz, acquiert vite une qualité d'intersigne par son aspect de pluie sanglante venue d'espaces supra-terrestres»[25]. Remarquons que Perpessicius (VII, p. 377) a trouvé, dans un manuscrit datant de l'époque de Iaşi (2280, 35), une note concernant l'aurore boréale et que dans une version de *Diamantul Nordului* (2262, 76-84), une strophe propose une évocation reprenant plusieurs éléments du Nord extrême.

Pour cette description de la Sibérie, selon Perspessicius (VII, p. 376), Eminescu se serait inspiré de plusieurs lectures dont celles d'*Alexandria* de Nicolae Milescu et de *Proscrisul din Sevastopol* de Mór Jókai. Il les a toutefois transfigurées en un fantastique spécifique: «Stelele mari şi aurite încunună frunţile munţilor de gheaţă, a căror poale se pierd în valuri etern rebele, etern spumegînde» (VII, p. 236; «Les grandes étoiles d'or couronnent le front des monts de glace, dont les fondements se perdent dans les ondes éternellement rebelles, éternellement écumeuses»). L'évocation de ces monts glacés immergés dans l'eau rappelle celle des icebergs[26], qui deviennent – avec leur partie inférieure cachée – comme une métaphore de l'esprit humain, en particulier de l'inconscient. Comme dans les tableaux de Caspar David Friedrich, ils se

---

[24] Michel Guiomar, *Principes d'une esthétique de la mort*, Paris, Éditions José Corti, 1993, p. 79.

[25] *Ivi*, p. 496. Pour un approfondissement du thème de l'aurore boréale, consulter Daniel Chartier et Maria Walcka Garbalinska (eds), *Couleurs et lumières du Nord*, Stockholm, Acta Universitatis Stockholmiensis, 2008.

[26] Adam Gopnik, *op. cit.*, p. 55. Consulter aussi Daniel Chartier (ed.), *Le(s) Nord(s) imaginaire(s)*, Québec, Presses Universitaires du Québec, 2008.

transmutent en de véritables formes apparitionnelles, engendrant un Fantastique fondé sur le Lugubre. Le paysage hivernal glacé devient alors un paysage du Seuil, propice à l'ouverture du monde visible sur le règne de l'au-delà. Selon Michel Guiomar, le Lugubre est «un précipité de Mort au sein de notre âme»[27] ainsi que «la reconnaissance première d'un potentiel maléfique des choses»[28].

Ce n'est donc pas un hasard, selon nous, si dans cette description apparaît, chez Toma Nour, un désir de mort: «Cine ştie dacă într-o zi, rătăcit prin aceste cîmpii de gheaţă, nu oi cădea în mare, înmormîntat acolo pînă la înviera morţilor, în fundul mărei îngheţate» (VII, p. 237; «Qui sait si un jour, perdu parmi ces plaines de glace, je ne tomberai pas dans la mer, enseveli là-bas jusqu'à la résurrection des morts, au fond de la mer glacée»). Aspiration destinale que Ioana Em. Petrescu qualifie de «mort rituelle»[29]. Perpessicius (VII, p. 377) rappelle qu'Eminescu lui-même avait confié à un ami, I. Pop Florentin, qu'il désirait, à sa mort, être enseveli «au fond de la mer glacée, car là-bas son corps ne se serait pas putréfié»[30]. Par ailleurs Călinescu avait déjà mis en relation la fascination d'Eminescu pour l'hiver avec celle d'une paix éternelle: «L'hiver est blanc, argenté comme la lumière d'une planète; il est froid, inerte; il est, en un mot, le sommeil de l'année, c'est-à-dire un symbole d'extinction»[31]. Référence à la mort qui se double, dans le même fragment de *Geniu pustiu*, du rappel de Poesis morte qui lui apparaît comme un fantôme ayant «un palid corp în vesmînt de ne-

---

[27] Michel Guiomar, *Principes d'une esthétique de la mort*, cit., p. 244.

[28] *Ivi*, p. 246.

[29] Ioana Em. Petrescu, *Eminescu. Modele cosmologice şi viziune poetică*, Bucureşti, Editura Minerva, 1978, p. 114.

[30] I. Pop Florentin, *Amintiri despre Eminescu*, UL, XXVIII (1911), 43, 24 oct., p. 2: «În fundul mării îngheţate, căci acolo nu i-ar putrezi corpul».

[31] G. Călinescu, *op. cit.*, p. 256: «Iarna e albă, argintoasă ca lumina de planetă, e rece, inertă, e, într-un cuvînt, somnul anului, adică un simbol de extincţie».

gură» (VII, p. 237; «un corps pâle dans un vêtement de brouillard»).

À la fin du fragment surgit le Vent comme un intersigne de l'au-delà: «Şi vîntul urlă mai amar» (VII, p. 237; «Et le vent hurle plus amèrement»). En particulier, s'il est glacial, il se révèle être un véritable «courant d'air de l'au-delà dénonciateur de frontière détruite»[32] entre notre monde et le royaume de la Mort. Eminescu y dévoile son désir d'une transfiguration s'inscrivant dans ce contexte boréal, la dernière phrase nous livrant comment le *Je* voudrait se transformer en un rocher de glace solitaire qui contemplerait éternellement l'apparition de l'étoile polaire (où il a projeté la vision du visage de Poesis) en une sorte de *Luceafărul* inversé: «Aş [vrea] să mă prefac şi eu într-o stîncă de gheaţă, să privesc etern răsăritul stelei polare» (VII, p. 237; «Je voudrais me trasformer moi aussi en un roc de glace, regarder éternellement le lever de l'étoile polaire»). Il y a certainement ici une tentation d'échapper au temps et à sa dégradation, que Gopnik relie à l'archétype de l'hiver qui donne «l'impression de mettre fin aux cycles de la fertilité, l'hiver promet une fuite de ce cycle du temps dont les saisons ne sont qu'une expression»[33].

Gopnik affirme qu'avant le Romantisme l'hiver était considéré comme une période aride qu'il fallait absolument traverser pour arriver au printemps. Mais au début du XIXe siècle, l'hiver devient une saison dont les auteurs découvrent la beauté et le mystère. Le fragment de *Geniu pustiu* enregistre en quelque sorte cette mutation de la rêverie hivernale. En effet, Eminescu décrit longuement la magie de l'hiver extrême en Sibérie, en utilisant en particulier le terme de «féérie», mais il semble encore conserver le souvenir de la vieille conception de l'hiver pré-romantique, lorsqu'au milieu de l'évocation de l'hiver sibérien il se réfère nostalgiquement au printemps, plus particulièrement aux doïnas qui en chantent les joies:

---

[32] Michel Guiomar, *op. cit.*, p. 622.
[33] Adam Gopnik, *op. cit.*, p. 222.

> prin acea feerie lungă, frumoasă, teribilă zboară lunecînd o singură fiinţă vie, palidă ca o umbră, visătoare ca [o] noapte, cîntînd doine de primăvară… eu! (VII, p. 236).
> Calde doine de primăvară, doine de-a lui Bujor, contrasta dureros cu iarna eternă şi-mi storcea lacrimi (VII, p. 237).

> à travers cette féérie longue, belle, terrible, une unique créature vivante vole en glissant, pâle comme l'ombre, rêveuse comme [une] nuit, chantant des doïnas de printemps… moi!
> De chaudes doïnas de printemps, doïnas de Bujor, contrastaient douloureusement avec l'hiver éternel et faisaient jaillir mes larmes.

L'eros hivernal

Gopnik met en évidence comment une activité comme le patinage – que pratique le héros de *Geniu pustiu* – s'est inscrite dans l'imaginaire de l'hiver, en instaurant avec la course en traîneau un véritable mythe de la vitesse. Il se fonde sur la constatation que, dans le passé, c'était en hiver que l'on pouvait éprouver l'ivresse de marcher et de voyager plus rapidement que dans les autres saisons. Loin de son aspect social et même sentimental, le patinage reste, chez Eminescu, «un acte solitaire, méditatif, réflexif»[34] comme en témoigne le fragment de *Geniu pustiu*. Après avoir acheté des patins, Toma Nour erre dans les nuits glacées de Sibérie: sa randonnée ressemble à un véritable vol et lui-même à un personnage fantastique: «Adesea zbor astfel noaptea prin cîmpiile de gheaţă, […] zbor ca o viziune a Nordului» (VII, p. 236; «Souvent je vole la nuit à travers les plaines de glace, […] je vole comme une vision du Nord»). Ce n'est pas un hasard si le poète utilise le verbe *a zbura*, non seulement pour qualifier le patinage et la course de traîneau, mais aussi la marche en hiver comme celle de Toma Nour et Ioan la nuit où Sofia est morte. On peut, selon nous, relier cette fascination pour le vol au mythe érotique du *zburător* qui traverse

---

[34] *Ivi*, p. 157.

toute son œuvre et dont on trouve même un écho dans sa correspondance amoureuse avec Veronica Micle. Ne lui écrit-il pas, au début de mai 1882:

> cu păreri de rău că nu pot nici zbura, nici mă pot preface în aer atmosferic ca să călătoresc împreună cu razele soarelui pîn' în fereastra ta[35].

> avec le regret de ne pouvoir voler, ni de me transformer en air de l'atmosphère pour voyager avec les rayons du soleil jusqu'à ta fenêtre.

Toujours selon Gopnik, la course de traîneau aurait été introduite dans l'imaginaire romantique par les écrivains russes, moyen de locomotion hivernal qui était bien connu aussi en Roumanie. Chez Eminescu, la course en traîneau s'inscrit d'abord dans le mythe hivernal de la vitesse et présente à la fois un aspect fantastique et un aspect érotique. Toujours dans le fragment de *Geniu pustiu*, Toma Nour compare la course qui l'emporte dans la colonie des déportés à un vol fantastique et le traîneau à un fantôme:

> Sania zbura ca o nălucă a văzduhului prin cîmpia cea albă sub cerul arămiu. Zburam mereu asemenea viselor teribile a poeţilor norvegieni prin cîmpii numai de neauă, în urletul cel depărtat şi flămînd al lupilor, în vîjîitul geros al vîntului, zburam la Sibir (VII, p. 236).

> Le traîneau volait comme un fantôme de l'air à travers la plaine blanche sous le ciel de bronze. Nous volions toujours pareils aux rêves terribles des poètes norvégiens à travers des plaines de seule neige, dans le hurlement éloigné et affamé des loups, dans le sifflement glacé du vent, nous volions vers Sibir.

«De l'hiver – écrit Gopnik – les Allemands découvraient les mystères; les Russes en perçoivent l'érotisme»[36]. C'est ce

---

[35] *Dulcea mea Doamnă / Eminul meu iubit. Corespondenţă inedită Mihai Eminescu – Veronica Micle*, scrisori din arhiva familiei Graziella şi Vasile Grigorcea, ediţie îngrijită, transcriere, note şi prefaţă de Christina Zarifopol-Illias, Bucureşti, Polirom, 2000, p. 148.

[36] Adam Gopnik, *op. cit.*, p. 37.

dernier aspect que révèlent plusieurs descriptions éminesciennes. Dans un des épisodes de *Avatarii faraonului Tlà* (*Les Avatars du pharaon Tlà*), Angelo est entraîné, avec Cezara, dans une randonnée où le traîneau devient un véritable contenant intime propice à une scène érotique comme chez les auteurs russes:

> Afară aştepta o sanie a cărei cai băteau pămîntul de nerăbdare… Cezara-l apucă pe Angelo-n braţe ca pe un copil, îl aruncă în sanie, într-o blană mare, sări şi ea lîngă el, înfăşă blana împrejurul lor [al] amîndurora… Caii începură a zbura şi ei erau învăluiţi ca-ntr-un cuib pufuit de vrabie, îşi scoteau capul numai cînd voiau… Ca şi cînd ar fi fost acasă-n pat sub o plapumă de pene trasă peste capete… (VII, p. 266).

> Dehors, un traîneau attendait, dont les chevaux frappaient le sol avec impatience…. Cezara prit Angelo dans ses bras, comme un enfant. Elle le mit dans le traîneau, dans une grande fourrure; elle sauta à côté de lui et elle enroula la fourrure autour d'eux… Les chevaux commencèrent à voler et ils étaient couverts comme dans un nid mœlleux de moineaux; ils sortaient la tête seulement quand ils voulaient… Et c'était comme s'ils avaient été chez eux dans un lit sous un édredon de plumes tiré jusqu'à leur tête…

Comme le reconnaît Barthes, le traîneau est «un fait d'habitat avant d'être moyen de transport»[37]. Gilbert Durand rappelle que Marie Bonaparte insistait «sur le caractère hédonique et sexuel de la promenade en auto»[38], auto qui est un homologue moderne du traîneau avec lequel elle partage la vitesse et l'intimité du contenant. En ce qui concerne ce dernier, la présence d'une couverture – de fourrure, ce qui accentue encore son caractère de régression primitive en référence à l'animalité – en fait un véritable berceau. En fait,

---

[37] Roland Barthes, *Mythologies*, Paris, Éditions du Seuil, 1970, pp. 81-82.

[38] Gilbert Durand, *Les Structures anthropologiques de l'imaginaire*, Paris, Dunod, 1969, p. 287.

le traîneau est comparé ici explicitement à un nid. Comme l'observe Bachelard: «le bien-être nous rend à la primitivité du refuge […]. En cherchant dans les richesses du vocabulaire tous les verbes qui diraient toutes les dynamiques de la retraite, on trouverait des images du mouvement animal, des mouvements de repli qui sont inscrits dans les muscles»[39]. Dans ce réceptacle a lieu un *regressus ad uterum* qui prend ici non seulement une valeur maternelle, mais aussi une valeur sexuelle que souligne la comparaison avec le lit.

La *coincidentia oppositorum* du Blanc et du Rouge

Si Gopnik s'arrête sur le symbole des cristaux ornant les vitres glacées en hiver, il ne consacre pas une analyse à la Neige qui aurait pourtant mérité un approfondissement en tant que mythème fondamental de la constellation hivernale. Comme tous les archétypes, la Neige possède à la fois un versant lumineux et un versant obscur: elle incarne la beauté, la pureté et l'innocence, mais elle est aussi le linceul qui recouvre la terre. Gilbert Durand, qui a tracé les principales caractéristiques symboliques de la Neige, met en évidence son silence et sa luminosité. Rappelons que les paysages hivernaux et neigeux sont toujours accompagnés, chez Eminescu, de la lumière lunaire – elle-même argentée comme la neige. Luminosité qui culmine dans la description de l'aurore boréale dans le fragment de *Geniu pustiu*. Durand qualifie la neige de «tremplin métaphysique»:

> C'est un absolu de vide et de silence. Peut-être touchons-nous là à un des caractères fondamentaux de la rêverie neigeuse: elle est rêverie négatrice, elle est antithèse et, par là, nous verrons, bouleversement de conversion[40].

C'est ce bouleversement qui atteint Toma, une nuit d'hiver, avec la vision de Poesis. La jeune fille va offrir

---

[39] Gaston Bachelard, *La Poétique de l'espace*, cit., p. 93.

[40] Gilbert Durand, *Psychanalyse de la neige*, in «Mercure de France», 1080, août 1953, p. 621. Repris dans «Bulletin de l'Association des amis de Gaston Bachelard», 5, 2003, pp. 8-37.

l'assimilation, si fréquente chez Eminescu, entre le féminin et l'angélisme, favorisée ici par la rêverie neigeuse: «Dans l'univers de l'hiver la pensée se recueille – écrit Gilbert Durand – et devient angélique, loin des exubérances charnelles de l'été»[41]. La Neige constitue ainsi un véritable paradigme éminescien pour qualifier la beauté d'un paysage ou d'une femme. Plus paradoxal, comme le relève Călinescu, «Eminescu mêle les traits hivernaux avec ceux d'autres saisons»[42]. Et il nous donne comme exemple *Aur, mărire şi amor* (*Or, gloire et amour*): le poète y recrée «l'illusion d'un paysage féérique, où le climat de rivage méditerranéen s'allie avec le boréalisme»[43]. Dans *Umbra mea* (*Mon ombre*), bien que ce soit une nuit d'été, il parle de «ninsori de stele» (VII, p. 138; «neiges d'étoiles»). La métaphore souligne la parenté symbolique entre la neige et l'étoile, deux éléments de l'anti-terre, selon Durand: «L'étoile est épiphanie de l'anti-terre, en témoigne encore une fois l'idéogramme mésopotamien qui se prononce „dingir", le „Dieu lumineux", et qui s'écrit en une figure étoilée»[44]. Anti-terre que le narrateur veut rejoindre avec Ondine. Dans cette perspective, la lumière lunaire elle-même est qualifiée de neigeuse.

Aucun critique n'a cependant noté la présence obsessive d'un binôme imaginaire unissant le Sang et la Neige. Or, pour Guiomar, il s'agit d'un isomorphisme qui les qualifie comme événements du Seuil[45] et les métamorphose en intersignes de l'Au-delà. Comme la neige est la transformation d'une eau claire, le sang est la transformation d'une eau en substance obscure, stymphalisée. Approfondissant le symbolisme traditionnel de la Neige, Guiomar émet une hypothèse paradoxale: «La cristallisation de l'eau en *Neige* attire, dans une symbolique immédiate et trop facile, les images de

---

[41] *Ivi*, p. 625.

[42] G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, 2, cit., p. 257: «Eminescu amestecă însuşirile iernii cu ale celorlalte anotimpuri».

[43] *Ibidem*: «iluzia unui peisaj feeric, în care clima de litoral mediteranean se împerechează cu borealismul».

[44] Gilbert Durand, *op. cit.*, pp. 634-635.

[45] Michel Guiomar, *op. cit.*, p. 288.

pureté et de linceul. […] Le symbolisme profond de la neige, dans un climat de Mort imminente, de Seuil est tout autre […]: un fantasme plus profond qui suppose l'équivalence paradoxale de la chute de neige et de la pluie de sang»[46]. Pour lui, ce climat de mort imminente peut même s'imprégner d'érotisme. Le critique parle à ce sujet d'un «viol de l'univers de l'Au-delà, concrétisé par la nature féminine de la Mort»[47]. Guiomar complète son raisonnement en remarquant que «dès que le Sang apparaît sans raison apparemment valable dans une œuvre, l'idée de seuil de l'Au-delà peut être admise, même si la Mort n'y paraît nullement»[48].

Nous avons décelé, dans l'œuvre éminescienne, la conjonction de deux paradigmes imaginaires dont la Neige et le Sang sont les archétypes. Nous nous sommes interrogée sur cette présence obsessive, que n'avait encore relevé aucun critique, dans la prose éminescienne, en notant que cette union est encore plus importante et offre des transmutations encore plus significatives dans la poésie, comme le montrera notre deuxième étude en cours d'élaboration, que nous avons anticipée dans *De neige et de sang. Le thème de la morte amoureuse dans* Strigoii *d'Eminescu*[49].

Dans sa prose aussi, Eminescu actualise les deux paradigmes, en particulier au niveau chromatique. Ils peuvent s'incarner comme une épiphanie florale dans la maison de Poesis: «oalele cu o roză roşie şi-nflorită şi cu un palid crin, ca o copilă înamorată, şi strălucit ca argintul» (VII, p. 195; «les vases avec une rose rouge épanouie et un lys pâle semblable à une jeune fille amoureuse, brillant comme l'argent»). Épiphanie reliée explicitement à l'éros avec le baiser: «ea […] apăsă […] o sărutare arzîndă pe floare – astfel încît se păru că albul cel d-argint al crinului se roşeşte, apoi c-o espresiune limpezită de amor mi-o întinse cu braţul

[46] Michel Guiomar, *op. cit*., p. 487.
[47] Michel Guiomar, *op. cit*., p. 579.
[48] Michel Guiomar, *op. cit*., p. 599.
[49] Gisèle Vanhese, *De neige et de sang. Le thème de la morte amoureuse dans* Strigoii *d'Eminescu*, in «Studii Eminescologice», Clusium, 19, 2017.

stîng mie» (VII, p. 196; «elle posa […] un baiser ardent sur la fleur si bien qu'il sembla que le blanc argenté du lys devint rouge; ensuite avec une claire expression d'amour, elle me la tendit du bras gauche»). Eminescu arrive même, dans *Sărmanul Dionis* (*Le pauvre Dionis*), à condenser cette union du Rouge et du Blanc dans une seule substance élémentaire: «Aerul cel alb rumenea de voluptatea cîntecului» (p. 107; «L'air blanc rougissait à cause de la volupté de ce chant»).

Le décor peut être porteur du même chromatisme comme dans la salle où apparaît Cezara dans un des épisodes d'*Avatarii faraonului Tlà*. Les murs sont blancs comme la neige, décorée de «roses de braise» («cu roze de jăratic»; VII, p. 264). L'aspect érotique de l'alliage est mis en évidence encore plus explicitement dans *Iconostas şi fragmentarium* («*Pe podelele reci de cărămidă…*»): «goală, albă ca omătul în acele sale îmbrăcate în purpură domnească» (VII, p. 241; «nue, blanche comme la neige, dans ces salles tendues de pourpre seigneuriale»). Dans d'autres exemples, c'est le marbre, le lait, les épaules, les mains ou le visage (le plus souvent féminin, mais relevons aussi celui de Ioan[50]) qui s'inscrivent dans le paradigme du Blanc, ou bien le vin, les pavots, les lèvres dans le paradigme du Rouge. Il s'agit ici d'une véritable *coïncidentia oppositorum* visant à retrouver l'Unité perdue, la plénitude première de l'être à travers l'alliance nuptiale de l'homme et du cosmos, du Sang masculin et de l'innocence féminine de la Neige, de la passion dionysiaque et de la pureté apollinienne.

Paul Ricœur a distingué trois types de temporalité: le temps cosmique qui comprend le cycle des saisons, des astres, de l'alternance jour/nuit et est essentiellement lié à la nature; le temps historique qui est celui des hommes et des sociétés réglé par la périodisation des calendriers et des horloges; le temps narratif, soumis au processus de reconfigu-

---

[50] Gisèle Vanhese, *Identité et coïncidentia oppositorum dans* Geniu pustiu *de Mihai Eminescu*, in «Studii Eminescologice», Clusium, 17, 2015, pp. 12-35.

ration que lui imprime l'art pour représenter cet irreprésentable qu'est la durée phénoménologique. Renversant paradoxalement la perspective philosophique, Ricœur arrive à soutenir l'hypothèse qui «revient ainsi à *tenir le récit pour le gardien du temps*, dans la mesure où il ne serait de temps pensé que raconté»[51]. Ce serait donc dans l'écriture qu'aurait lieu la rencontre de l'*Anthropos* et du *Cosmos*. S'il est vrai que tous les éléments de la constellation hivernale apparue en Occident, avec le Romantisme, étaient déjà présents dans l'existence même d'Eminescu comme, par exemple, la rigueur de l'hiver moldave et la course en traîneau, le poète les a cependant transmutés selon deux orientations originales. D'un côté, il a certainement été influencé par le Boréalisme qui s'était répandu à la suite de l'intérêt pour le pôle Nord – Boréalisme qui s'exprimera, chez lui, avec l'évocation de la Sibérie –, ce qui inscrit une fois de plus la thématique éminescienne dans le Romantisme européen. De l'autre côté, Eminescu a traité la rêverie hivernale selon son propre imaginaire et sa mythologie personnelle. Pensons, pour le thème de la Sibérie, au poème de Vasile Alecsandri *Pohod na Sybir*, qui – selon Perpessicius – pourrait être une source d'Eminescu, et à la description du même espace dans le fragment de *Geniu pustiu* traversé par la vision féérique de l'auteur qui accomplit une recréation du thème complètement originale. Chez Eminescu, l'épiphanie hivernale conjugue l'hallucination gothique et fantastique de Friedrich et les obsessions les plus profondes du poète telle la *coincidentia oppositorum* de la Neige et du Sang comme nous l'avons révélé. Accueillant une mytho-analyse fondée sur l'étude abyssale de l'imaginaire, nous avons voulu explorer – pour la prose éminescienne – «les lignes de creusement, de faille, d'érosion situées dans l'œuvre»[52] pour mettre en évidence des versants encore peu considérés par les critiques et tracer ainsi de nouveaux parcours herméneutiques.

---

[51] Paul Ricœur, *Temps et récit. Le temps raconté*, III, Paris, Éditions du Seuil, 1991, p. 435.

[52] Michel Guiomar, *op. cit.*, p. 485.

Bibliographie

Bachelard, Gaston, 1978, *La Poétique de la rêverie*, Paris, P. U. F.

Bachelard, Gaston, 1978, *La Poétique de l'espace*, Paris, Éditions José Corti.

Bachelard, Gaston, 1980, *La Terre et les rêveries de la volonté*, Paris, Éditions José Corti.

Bachelard, Gaston, 1988, *Fragments d'une Poétique du Feu*, Paris, P. U. F.

Barthes, Roland, 1970, *Mythologies*, Paris, Éditions du Seuil.

Călinescu, G., 1976, *Opera lui Mihai Eminescu*, 2, Bucureşti, Editura Minerva.

Chartier, Daniel (ed.), 2008, *Le(s) Nord(s) imaginaire(s)*, Québec, Presses Universitaires du Québec.

Chartier, Daniel, Maria Walcka Garbalinska (eds.), 2008, *Couleurs et lumières du Nord*, Stockholm, Acta Universitatis Stockholmiensis.

Chartier, Daniel, Jean Désy, 2014, *Louis-Edmond Hamelin: la nordicité du Québec*, Québec, Les Presses de l'Université du Québec.

Chartier, Daniel, 2010, *Representations of North and Winter. The methodological point of view of "nordicity" and "winterity"*, in del Acebo Ibanez, Enrique; Helgi Gunnlaugsson (eds.), 2010, *La circumpolaridad como fenómeno sociocultural. Pasado, presente, futuro*, Buenos Aires, Universitad de Buenos Aires.

Durand, Gilbert, 1953, *Psychanalyse de la neige*, in «Mercure de France», 1080. Repris dans «Bulletin de l'Association des amis de Gaston Bachelard», 5, 2003.

Durand, Gilbert, 1969, *Les Structures anthropologiques de l'imaginaire*, Paris, Dunod.

Eliade, Mircea, 1991, *Traité d'histoire des religions*, Paris, Payot.

Eminescu, Mihai, 1977, *Opere*, VII, *Proza literară*, studiu introductiv de Perpessicius, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România.

Eminescu, Mihai, 2000, *Dulcea mea Doamnă / Eminul meu iubit. Corespondenţă inedită Mihai Eminescu – Veronica Micle*, scrisori din arhiva familiei Graziella şi Vasile Grigorcea, ediţie îngrijită, transcriere, note şi prefaţă de Christina Zarifopol-Illias, Iaşi, Polirom.

Gopnik, Adam, 2016, *L'invenzione dell'inverno*, Milano, Guanda Editore.

Guiomar, Michel, 1993, *Principes d'une esthétique de la mort*, Paris, Éditions José Corti.

Minella, Massimo, 2016, *1816 l'anno senza estate*, Genova, De Ferrari & Devega.

Petrescu, Ioana Em., 1978, *Eminescu. Modele cosmologice şi viziune poetică*, Bucureşti, Editura Minerva.

Ricœur, Paul, 1991, *Temps et récit. Le temps raconté*, III, Paris, Éditions du Seuil.

Vanhese, Gisèle, 2015, *Identité et coïncidentia oppositorum dans* Geniu pustiu *de Mihai Eminescu*, in «Studii Eminescologice», Clusium, 17.

Vanhese, Gisèle, 2016, *La chevauchée fantastique chez Mihai Eminescu et Aloysius Bertrand*, in «Studii Eminescologice», Clusium, 18.

Wunenburger, Jean-Jacques, 1990, *Le Sacré*, Paris, Presses Universitaires de France.

Rezumat

Admiţând că este adevărat faptul că toate elementele constelaţiei hibernale născute în Occident, odată cu romantismul, fuseseră prezente deja în însăşi existenţa lui Eminescu, dacă ne gândim, de pildă, la asprimea iernii moldave, autoarea studiului, cunoscut exeget al operei eminesciene şi profesor la Universitatea din Calabria, Italia, demonstrează în ce mod poetul român le-a transferat în două direcţii cu totul originale. Pe de o parte, a fost sigur influenţat de borealism, care se răspândise în urma interesului tot mai sporit pentru Polul Nord, dar un borealism care se va exprima, în cazul lui Eminescu, prin evocarea Siberiei, ceea ce înscrie o dată în plus tematica eminesciană în Romantismul european. Pe de altă parte, Eminescu a supus reveria hibernală propriului imaginar şi mitologiei personale.

Lexicologie poetică

Reprezentări arhitectonice în universul eminescian: *cetate, coloană, arcadă, colonadă*

Doris MIRONESCU
(dorismironescu@yahoo.com)

Semnele poetice arhitectonice din opera eminesciană trimit, în general, spre un imaginar relativ convenţional, deşi destul de nou în literatura română a momentului. Domele şi templele au bolţi somptuoase, arcade ample, împodobite fiind cu şiruri inumerabile de colonade. Prin aceste reprezentări, poetul contribuie la reconstrucţia ficţională a Antichităţii dacice şi romane, dar şi a Evului Mediu românesc, dându-i o tentă germanică. Mai important însă este faptul că ***cetatea***, cu diferitele ei elemente de arhitectură, participă la reprezentarea aşezărilor imaginare, utopice, sacre sau demonice. Astfel, semnele poetice spaţiale sunt utilizate vizionar şi resemantizate metaforic, circulând în universul literar eminescian cu o libertate caracteristică şi apărând atât în proza de retrospecţie istorică, cât şi în poezia meditativă şi existenţială. Articolul de faţă explorează, metodic, toate aceste sensuri.

Cetate

Semnul poetic ***cetate*** apare în basm (mai ales în *Făt-Frumos din Lacrimă*: cetatea Genarului, cetatea împăratului), în contextul meditaţiei istorice (în poemul *Memento mori*), dar şi în poemele care scrutează condiţia umană din perspectiva eternităţii. Cetatea este spaţiul adunării omeneşti sub ordinea monarhică, „moşie” a unui autocrat şi spaţiu în care colectivitatea devine „popor” („poporul entuziast şi creştin

undoind ca valurile mării în curtea Domniei”, *Sărmanul Dionis*, *Opere* VII, 99[1]). I se asociază trăsături precum arhaicitatea şi strălucirea, cu conotaţiile alăturate ale gloriei şi eroismului. Cetăţi precum Babilon, Memfis, Ierusalim, Troia, Roma, chiar Sarmisegetusa sunt văzute ca oraşe măreţe, mândre, strălucitoare („Babilon, cetate mândră cât o ţară, o ***cetate*** / Cu muri lungi cât patru zile, cu o mare de palate / Şi pe ziduri uriaşe mari grădini suite-n nori”, *Memento mori*, O. IV, 111), dar şi ca teatru al bătăliilor şi măcelurilor trecutului, ca loc unde istoria se face în mod violent.

Între cetăţile istorice, Roma este „doamnă a lumii-ntregi” (*În van căta-veţi*, O. IV, 371), cetate stăpânitoare de cetăţi şi locuită de „un uriaş popor de regi”, oglindă a veşniciei, dătătoare de legi „eterne, nemuritoare”, care ţin în frâu popoarele nărăvaşe şi hazardul (*Memento mori*, O. IV, 122). Troia, Babilonul, Ninive, Ierusalimul, Theba, Memphis servesc drept pilde ale pustiirii civilizaţiilor de către istorie. Iaşii lui Alexandru cel Bun din *Sărmanul Dionis* şi Suceava medievală din *Iconostas şi fragmentarium* sunt locul unor întâmplări magice sau sinistre, semne ale vecinătăţii supranaturalului. Totodată, în *Umbra lui Istrate Dabija-Voievod*, cetatea Sucevei şi toată Moldova medievală petrec cu vin de Cotnar, sub protecţia unui domnitor veşnic însetat, ceea ce proiectează imaginea unei lumi bucolice, a armoniei şi bunei înţelegeri cheflii. În *Prescurtare din Odisseia*, toposul ***cetăţii*** este utilizat pentru un travesti parodic al căderii guvernului conservator L. Catargi („cetatea lui Lascar”, O. IV, 516), asemănată cu înfrângerea troienilor de către ahei.

Semnul poetic ***cetate*** dezvoltă trei sensuri principale. Primul se întâlneşte în contextul meditaţiei asupra istoriei şi participă la construirea unui sens metafizic al acesteia. Al doilea priveşte relaţia contrastivă a cetăţii cu natura ce o înconjoară, de unde se dezvoltă o dialectică foarte productivă (dialectica natură-spirit), care adaugă complexitate reprezentărilor lumilor mitice din poezia eminesciană, de la cetăţile

---

[1] Trimiterile se fac la volumele ediţiei M. Eminescu, *Opere*, ediţie critică îngrijită de Perpessicius, I-XVI, 1939-1995.

miniaturale ale albinelor la cetăţile locuite de zei. În cele din urmă, semnul poetic migrează spre contextul lumii interioare, al conflictului erotic şi al raporturilor simbolice în care este aşezată condiţia umană.

I.1. La nivelul neutru al definiţiei semnului poetic se prefigurează ***cetatea*** ca spaţiu de organizare a vieţii în comun a mulţimilor de oameni. ***Cetatea*** este numele poetic al oraşului, loc unde indivizii devin parte a unui număr, iar existenţele lor, privite de sus, în spirit statistic, regresează spre instinct. Perspectiva panoramică impune pluralizarea şi uniformizarea oamenilor sub aceeaşi condiţie, care poate fi aceea a somnului: „Vezi tu, zice umbra, pe-a hăului vale: / Pământul cu munţi-i ce fumegă stins, / Cu mări adormite ce murmură-n jale; / Dorm populii, ţări şi ***cetăţile*** sale” (*Povestea magului călător în stele*, O. IV, 167). Coborârea cetăţii în inerţia somnului apare şi în *Scrisoarea I*, unde spectacolul universului adormit şi acoperit de lumina de lună i se revelează astrului nocturn, ca unui artist cuprins de farmec şi melancolie în faţa propriei creaţii: „Câte ţărmuri înflorite, ce palate şi ***cetăţi***, / Străbătute de-al tău farmec ţie singură-ţi arăţi!” (*Scrisoarea I*, O. I, 130).

Alteori, ***cetatea*** populată de un mare număr de oameni este supusă mişcării de talaz a colectivităţii gregare, sugerând dispariţia individualităţii şi triumful masei: „Brigbelu se repede-n fereastă şi priveşte. / O mare de lumină pe-o clipă îl orbeşte, / El vede mii de facle lucind şi mii de suliţi, / Mulţimea şi ostaşii se-mping vuind pe uliţi, / Iar negre tac de-asupra a capiştelor bolţi / Ş-ale ***cetăţii*** ziduri c-un turn la orice colţ” (*Gemenii*, O. IV, 415). Îmbulzeala mulţimii exprimă o vitalitate irezistibilă, apropiată de cea a elementelor naturii, iar acesteia i se opune gândirea singulară a artistului (ca în *Scrisoarea I*) sau a despotului: „Când poporul gemea-n pieţe l-a grădinei lungă poală / Cum o mare se frământă, pe când vânturi o răscoală, / Cugeta Semiramide prin dumbrăvile răcori” (*Memento mori*, O. IV, 111).

I.2. În ordine ***metafizică***, ***cetatea*** apare, în *Memento mori*, ca loc în care gândirea umană se împlineşte ca proiect

opus celui (divin) care a creat natura. Ea se plasează ferm în istorie, refuzând ordinea mitică, şi exprimă acest lucru prin însăşi construcţia ei. Arhitectura cetăţii Memphis reflectă orgoliul constructorilor şi al despotului luminat care o guvernează, un orgoliu de tip luciferic, îndreptat împotriva divinităţii. Instrumentul cu care se construieşte cetatea este unul pur omenesc, anume raţiunea, intelectul opus intuiţiei sau visării, care definesc zona mitică, supraumană: „Memphis colo-n depărtare, cu zidirile-i antice, / Mur pe mur, stâncă pe stâncă, o ***cetate*** de giganţi – / Sunt gândiri arhitectonici de-o grozavă măreţie! / Au zidit munte pe munte în antica lui trufie” (*Memento mori*, O. IV, 113). Construcţia umană reprezintă un mod de interpretare a naturii şi de cercetare a voinţei divinităţii[2]. Popoarele invocate în poem îşi desfăşoară gândirea pe temelia naturii, căreia îi imită splendoarea, încercând să-i descopere astfel sensul divin; cetatea Memphis este construită aşa încât „să pară răsărită din visările pustiei, / Din nisipuri argintoase în mişcarea vijeliei, / Ca un vis al mării sfinte, reflectat de cerul cald / Ş-aruncat în depărtare” (O. IV, 113). Este însă vorba de o mistificare (gândul omului vrea să pară identic cu „visările pustiei”) ce nu va avea sorţi de izbândă, o nouă formă de vanitate omenească ce îşi aşteaptă pedeapsa divină.

În epoca aurorală, cât timp istoria nu şi-a atins încă punctul critic, Ierusalimul este o cetate care prelungeşte în chip armonios frumuseţea naturii: „Pe Sion, templul Iehovei, o minune îl privim; / Codrii de maslin s-amestec printre lunci de dafin verde, / Chidron scaldă-n unda-i clară ierburi mari – ş-apoi se pierde / În ***cetatea*** ce-n văi doarme – miticul Ierusalim” (*Memento mori*, O. IV, 115). Dar odată ce istoria îşi atinge limita, cetatea se prăbuşeşte, prefăcându-se în ruină, semn al unui eşec metafizic exprimat la scara unei civilizaţii: „Pe Sion templul se sparge – nici un arc nu se mai ţine, / Azi grămezi mai sunt de piatră din ***cetatea*** cea de ieri” (*Memento mori*, O. IV, 116).

---

[2] Ioana Em. Petrescu, *Eminescu*, Minerva, Bucureşti, 1978, p. 182.

În nuvela *Avatarii faraonului Tlà*, Memphis apare imaginaţiei poetizante a faraonului ca o creaţie a spiritului lumii: „I se părea că spiritul universului visează – el, căruia un pământ cu imperii i-un grăunte – şi că visul său măreţ e pentru ast moment Memfis” (O. VII, 247). Pentru că echivalenţa se face însă în regimul asemănării („i se părea”), reţinem de aici doar ideea că sub construcţia de piatră se ascunde o gândire, un spirit.

II.1. Cetatea este pusă într-un alt raport, de continuitate cu natura, atunci când este o cetate fabuloasă, de basm, ***cetatea zeilor*** sau făpturilor demonice. „Mai stă-nrădăcinată-n munţi de piatră, / Cu murii de granit, cu turnuri gote, / ***Cetatea***-mi veche Sarmisegetusa?” (O. IV, 105), întreabă zeificatul Decebal în *Odin şi poetul*. În tărâmul mitic, cetatea nu este separată de lumea vegetală, ci o continuă pe aceasta în chip fericit. Lumea mitică fiind atemporală, ea poate să cuprindă structuri arhitectonice ale lumii istorice într-o formă poetizată, magică, transfiguratoare. Astfel, cetatea devine, în urma unei vrăji benefice, un codru cu bolţi de frunze şi colonade de trunchiuri: „Codrul – înaintea vrajei – o ***cetate*** fu frumoasă, / A ei arcuri azi îs ramuri, a ei stâlpi sunt trunchiuri groase, / A ei bolţi streşini de frunze arcuite-ntunecat” (*Memento mori*, O. IV, 128). În acest peisaj, dialectica natură-spirit este abolită prin apariţia unor toposuri mitice precum cetatea soarelui: „Într-o lume fără umbră e a soarelui ***cetate***, / Totul e lumină clară, radioasă voluptate” (*Memento mori*, O. IV, 132).

Un tărâm al poveştilor este şi cetatea Şeherezadei, descrisă, de asemenea, ca o lume a soarelui: „Cu sori pare plouată urbea-antică […] / Ah! e ***cetatea*** cea strălucitoare / Unde-mpăratul Indiei reşade: / Un soare însuşi este el sub soare” (*În căutarea Şeherezadei*, O. IV, 209). Natura transfigurată naţionalist în romanul *Geniu pustiu* dă o identitate metaforică „cetăţii Transilvania”, apărată în luptele din 1848 de „bătrânii şi înviforaţii garzi […] – munţii cu capetele de piatră” (O. VII, 197). O versiune metaforică a cetăţii naturii apare în reveria thanatică a ascetului Euthanasius din nuvela

Cezara. Acesta îşi doreşte ca, după moarte, să-şi abandoneze corpul neînsufleţit în „cascada unui pârâu", unde se va dizolva şi „uni cu întregul naturei"; barba îi va fi invadată de vegetaţie acvatică, iar în palme „viespii să-şi zidească fagurii, ***cetatea*** lor de ceară" (O. VII, 131).

II.2. Un statut înrudit au ***cetăţile sacre sau demonice***. O cetate sacră este Roma transtemporală pe care o regăseşte poetul în suflet atunci când îşi evocă strămoşii. Ea este localizată în spaţiul gândirii şi are proprietatea de a îi conferi celui capabil să şi-o amintească vigoare morală, făcându-l să reactiveze virtuţile vechilor romani: „În trecut mergem, cum zeii trec în cer pe căi de raze. / Peste adâncimi de secoli ne ridică curcubei; / Un popor de zei le trecem, căci prin evi de vecinicie / Auzim ***cetatea*** sfântă cu-nmiita-i armonie… / Şi ne simţim mari, puternici, numai de-i gîndim pe ei" (*Memento mori*, O. IV, 142).

Tot o cetate supraomenească este şi cea din *Diamantul Nordului*, doar că de astă dată locuitorii ei sunt demoni, nu zei. O dată ce amăgirea pregătită de crăiasa Nordului nu reuşeşte să-l atragă în capcană pe cavalerul călător şi să-l facă să uite scopul călătoriei sale, iese la iveală adevăratul aspect funebru şi hidos al tărâmurilor nordice, în care şi zeii au murit. Cetatea, locuită acum doar de „spiritul morţii", este una fantomatică, ai cărei locuitori au fost ucişi, stăpânirea de drept fiind uzurpată: „***Cetăţi*** hrentuite pe ţări plutitoare, / Cu şiruri de dome, steclind de ninsoare, / Schelete-uriaşe purtând cremenite / Coroane în colţuri pe capuri hâite" (*Diamantul Nordului*, O. IV, 330).

O identitate demonică are şi „cetatea din lună" din basmul *Făt-Frumos din Lacrimă*, topos tenebros-romantic, locuinţă a făpturilor nocturne, a morţilor şi strigoilor, vizibilă eroului doar în stare de vis semilucid, prin pielea pleoapelor, devenită transparentă: „părea că vede cum luna se cobora încet, mărindu-se spre pământ, până ce părea ca o ***cetate*** sfântă şi argintie, spânzurată din cer, ce tremura strălucită… cu palate nalte, albe… cu mii de ferestre trandafirii; şi din lună se scobora la pământ un drum împărătesc, acoperit cu prund de argint şi bătut cu pulbere de raze" (O. VI, 326).

II.3. Apropierea ***cetăţii*** de natură apare şi în *Copii eram noi amândoi*. Libertatea jocului, nostalgia autoironică a privirii retrospective şi predispoziţia eminesciană de a descrie paradisuri păduratice duc la o imagine de o ambiguitate fertilă. Imaginea cetăţii îmbină reminiscenţele mitice (este localizată în copilărie, vârstă a „eresului") cu o tonalitate ironică (cetatea confecţionată de copii în joacă este o butaforie): „Din stuf acolo am zidit, / Din stuful des şi mare, / ***Cetate*** mândră la privit, / Cu turnuri mari de tinichea, / Cu zid împresurată" (*Copii eram noi amândoi*, O. IV, 74).

Cetatea îşi face apariţia spectrală şi ambiguă şi în poemul *Eco*, având în centru ideea dublării ironice a vocii de către ecou, dar şi a armoniei sufletelor-pereche şi a „muzicii sferelor" (ce caracterizează modelul cosmologic al poeziei eminesciene de tinereţe, după Ioana Em. Petrescu). Aici, peisajul codrilor şi norilor de pe cer ia aspect de cetate, ceea ce reprezintă o mistificare romantică, pe care poemul o dă în vileag pentru a sublinia astfel natura iluzorie a tuturor reprezentărilor: „Pe vârful de munte, în codri-mbrăcat, / De nouri grămezi se adună / Şi unul pe altul, măestru urcat, / Ei par o ***cetate*** în lună" (*Eco*, O. IV, 101).

III.1. Cetatea apare adesea în alegoriile lumii interioare, ca spaţiu închis ce opune rezistenţă celui din afară, stârnind înverşunare: „El încredinţatu-i / Că bolta cea albastră e palatu-i; / Cu-asalt s-o ia el vrea – ca pe-o ***cetate***" (*Cum oceànu-ntărâtat…*, O. IV, 182). Cucerirea cetăţii, în poemele de dragoste, figurează ca semn exterior al pasiunii, desfăşurate, pentru a seduce, în forme violente: „Astfel război porni-voi. […] / Când gloatele-mi în lume ar tot mări pustiul, / Să simt că nu se poate un Dumnezeu să-mi ierte / ***Cetăţile*** în flacări şi ţările deşerte… / Astfel doar aş preface durerea-mi fără nume, / Dezbinul meu din suflet într-un dezbin de lume" (*Renunţare*, O. IV, 434). Cetatea apare atunci ca o metaforizare a iubitei, asupra căreia se întreprinde o operaţie de seducţie războinică ce poate să aibă sau nu succes. Războiul ce pustieşte cetăţi este declanşat de un îndrăgostit contrariat în poemul *A fost odat' un cântăreţ*, unde cetatea

trebuie să suporte cucerirea pe care iubita o refuză: „Şi el s-a dus ş-a răscolit / Popoare, ţări întregi, / Sfărmat-a antice ***cetăţi***, / Sdrobit-au mândri regi” (*A fost odat' un cântăreţ*, O. IV, 494).

III.2. Imaginea oraşelor adormite din *Scrisoarea I* devine mult mai acută în sonetul *Veneţia*, unde cetatea tăcută ca o presimţire a morţii devine o alegorie a conştiinţei melancolice: „Ca-n ţintirim tăcere e-n ***cetate***” (O. I, 202). Pe această cale este realizată apropierea metaforică a cetăţii de condiţia umană în poemul *Stelele-n cer*: „După un semn / Clătind catargele, / Tremură largele / Vase de lemn: // Nişte ***cetăţi*** / Plutind pe marile / Şi mişcătoarele / Pustietăţi” (*Stelele-n cer*, O. IV, 378). Echivalenţa vase-cetăţi, stabilită la nivelul imaginii vizuale, face posibilă deschiderea metaforei către ideea de destin al individului, pus sub semnul trecerii. Conotaţiile contrastante ale imaginii cetăţii călă-toare, construcţie masivă, dar care pluteşte într-o pustietate mişcătoare, subliniază demnitatea paradoxală a condiţiei omeneşti, vulnerabilă, dar eroică, în faţa unor adversităţi inefabile şi de neprevăzut.

Coloană – pilastru – stâlp

Lexemul ***coloană***, cu variantele ***stâlp*** şi ***pilastru***, desem-nează elementul de susţinere, consolidare sau ornamentaţie a unei construcţii, având în general ca atribute eleganţa, splen-doarea, somptuozitatea. El figurează ca atare în numeroase reprezentări ale „interioarelor fabuloase” (G. Călinescu) emi-nesciene, fiind prezent în descrierea cetăţilor, castelelor, palatelor, templelor, domelor, halelor.

Ca element decorativ, coloanele apar în descrierile fabu-loase, de basm, participând la reprezentări vizionare, speci-fice mai ales poeziei eminesciene de tinereţe. Coloanele adaugă solemnitate manifestărilor ceremoniale, sugerând trans-formarea unor ritualuri religioase în nişte veritabile hiero-fanii: „Şi în templele măreţe – ***colonade***-n marmuri albe, / Noaptea zeii se preîmblă în vestmintele lor dalbe, / Şi al preoţilor cântec sună-n harfe de argint” (*Egipetul*, O. I, 44).

Ele împodobesc decoruri somptuoase, unde figurează ca „lungi ***coloane*** de zăpadă” de care „suspendă lampe mari ca nişte albe lune” (*Odin şi poetul*, O. IV, 107), ca „argintoase ***columne***” (*Dacă treci râul Selenei…*, O. IV, 180), ca „aurite ***pilastre***” (*Rime alegorice*, O. IV, 214) sau ca „***stâlpi*** de aur blond” (*Povestea magului călător în stele*, O. IV, 152), formând, prin acumulare, „***colonade*** / Lungi de marmure ca ceara în lungi bolte se îmbin” (*Memento mori*, O. IV, 131). Coloritul lor, de obicei alb sau auriu, devine mai variat în poeme „orientale” precum *În căutarea Şeherezadei*: „Pe murii albi marmorei s-urc ***pilastre***, / Ce netezi, roşi, oglinde de purpură, / Reflectă frunze verzi şi flori albastre” (O. IV, 210). În reprezentarea „domei cereşti” (*Povestea magului călător în stele*) sau a „templului vremii” (*Memento mori*), stâlpii sunt uriaşi, sugerând o „arhitectură colosală” (G. Călinescu): „Eu sub arcurile negre, cu ***stâlpi*** nalţi suiţi în stele, / Ascultând cu adâncime glasul gândurilor mele, / Uriaşa roat-a vremei înapoi eu o întorc” (*Memento mori*, O. IV, 111).

În reprezentările „codrului-cetate” (expresie a dialecticii romantice spirit-natură), coloanele palatelor sunt forme geologice: „Acolo Dochia are un palat din stânce sure, / A lui ***stâlpi***-s munţi de piatră, a lui streşin-o pădure, / A cărei copaci se mişcă între nouri adânciţi” (*Memento mori*, O. IV, 123). Apetenţa lui Eminescu pentru acest element arhitectural foarte decorativ merge până la introducerea mai puţin adecvată a colonadei în reprezentarea Iaşilor de la 1400 din nuvela *Sărmanul Dionis*: „O uliţă strâmtă, cu case vechi şi hârbuite a căror caturi de sus erau mai largi decât cele de jos, aşa încât jumătatea catului de sus se răzima pe ***stâlpi*** de lemn şi numai jumătate pe cel de jos” (O. VII, 100).

Stâlp apare într-o comparaţie: „Înc-o gură şi dispare… / Ca un ***stâlp*** eu stam în lună!” (*Floare albastră*, O. I, 55). Cu sens metaforic, ***stâlp*** este folosit în context ironic, accentuând uzurparea rolului de menţinere a stabilităţii instituţiilor societăţii de către impostori iresponsabili: „Vorbesc pe nas, ca saltimbanci se strîmbă: / ***Stîlpi*** de bordel, de crîşme, cafenele / Şi viaţa lor nu şi-o muncesc – şi-o plimbă” (*Ai noştri*

tineri, O. IV, 252). În poemul *Tăceţi! Cearta amuţească...*, lexemul se referă la legenda biblică a lui Moise şi a stâlpului de foc care indică „poporului ales" calea prin deşert, pentru a deveni apoi un atribut metaforic al poetului cu vocaţie profetică: „Pe un pustiu de piatră, pe cer d-azur şi roze / Trecu un ***stâlp*** de flacări ce lumina măreţ / Şi-n fruntea unui popol pierdut în chin e Mose [...] Un ***stâlp*** pin chinuire un drum ne-a arătat" (*Tăceţi! Cearta amuţească...*, O. II, 261).

Dacă lexemele ***stâlp*** şi ***coloană*** desemnează în chip direct elementul de arhitectură, putând căpăta şi utilizări metaforice, ***pilastru***, un neologism de provenienţă franceză, este specific contextelor fabuloase şi vizionare, având în plus avantajul prozodic important al unei duble flexiuni (masculină şi neutră): *cf.* „auritele ***pilastre***" (*Rime alegorice*, O. IV, 214) cu „Şi privind păienjenişul din tavan, de pe ***pilaştri***, / Ascultam pe craiul Ramses şi visam la ochi albaştri" (*Scrisoarea II*, O. I, 140).

Arcadă (arc)

Lexemul ***arcadă*** (***arc***) descrie elementul de arhitectură înălţat pe coloane unite în partea superioară prin arcuri şi realizând bolta unei dome, a unui palat sau a unui templu: „Şi ochiului celui în basme îi minţi / Să-i pară că iese din ***arc*** de pilaştri / Un prinţ / Cu ochii albaştri" (*Când mândra mea doarme...*, O. IV, 542). Parte a „interiorului fabulos" (G. Călinescu) din descrierile vizionare eminesciene, arcada figurează în proiecţiile de palate fabuloase sau fantastice, cărora le adaugă somptuozitate: „Şi ţi-oi deschide-atunci / Portalele nalte de la hale / Cu lungi coloane de zăpadă, cu-***arcuri*** / De neauă albă, ca argint din Ophir, / Cu bolţi mai nalte decât însuşi cerul" (*Odin şi poetul*, O. IV, 107). Descriind palatul fantastic al Dochiei, alcătuit din abundenţa formelor geologice şi organismelor vegetale, bolta de frunze se transformă într-un arc aparţinând unei arhitecturi ascunse: „Codrul înaintea vrajei o cetate fu frumoasă. / A ei ***arcuri*** azi îs ramuri, a ei stâlpi sunt trunchiuri groase, / A ei bolţi streşini de frunze arcuite-ntunecat" (*Memento mori*, O. IV,

128). Podul de piatră construit de romani peste Dunăre pentru a cuceri Dacia este de asemenea înfăţişat ca o înlănţuire de arcade uriaşe care domină şi înfrâng valurile răzvrătite, prefigurând astfel destinul populaţiei dace: „Dar pe-***arcade*** negre-nalte, ce molatec se-nmormântă / În a Dunării dulci valuri ce vuiesc şi se frământă, / Trece-un pod, un gând de piatră repezit din ***arc*** în ***arc***; / Valurile-nfuriate ridic frunţile răstite, / Şi izbind cu repejune ***arcurile*** neclintite, / Gem, picioarele le scaldă la stâncosul lor monarc" (*Memento mori*, O. IV, 133).

Colonadă

Colonada este un şir de coloane care formează un ansamblu arhitectonic, fără a fi cu necesitate conectate prin arcuri. Colonada este prezentă în descrierea clădirilor somptuoase, precum templele: „Şi în templele măreţe – ***colonade***-n marmuri albe, / Noaptea zeii se preîmblă în vestmintele lor dalbe, / Şi al preoţilor cântec sună-n harfe de argint; / Şi la vântul din pustie, la răcoarea nopţii brună, / Piramidele, din creştet, aiurind şi jalnic sună; / Şi sălbatec se plâng regii în giganticul mormânt" (*Egipetul*, O. I, 44). De asemenea, în reprezentarea „arhitecturii colosale" (G. Călinescu), în special în poemele postume de tinereţe ale lui Eminescu, colonadele se constituie din elemente geologice: „Miradoniz avea palat de stânci. / Drept streşină era un codru vechi / Şi ***colonadele*** erau de munţi în şir" (*Miradoniz*, O. IV, 92). Şirul de coloane din nuvela *Avatarii faraonului Tlà* este împodobit cu chipul sculptat al zeilor, care inspiră un fior sacru: „Înăuntru se-ntindeau ***colonade***, chipuri de zei abia lovite de lumina roşie a făcliei, a cărei raze treceau fulgerătoare pe chipurile urieşeşti şi negre de zei în umbra umedă a ***columnelor***, încât părea că după fiece piatră, din fiece umbră sclipesc ochi siniştri, izvoare subţiri roiau de sub picioarele zeilor şi se pierdeau în pământ…" (*Avatarii faraonului Tlà*, O. VII, 248).

Bibliografie

M. Eminescu, *Opere*, I-XV, ediţie îngrijită de Perpessicius, Bucureşti, 1939-1995.

Dumitru Irimia (coord.), *Dicţionarul limbajului poetic eminescian. Concordanţele poeziilor antume*, I-II, Axa, Botoşani, 2002.

Dumitru Irimia (coord.), *Dicţionarul limbajului poetic eminescian. Concordanţele poeziilor postume*, I-II, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2006.

Dumitru Irimia (coord.), *Dicţionarul limbajului poetic eminescian. Concordanţele prozei antume*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2009.

Dumitru Irimia (coord.), *Dicţionarul limbajului poetic eminescian. Concordanţele prozei postume*, I, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2012.

Dumitru Irimia (coord.), *Dicţionarul limbajului poetic eminescian. Semne şi sensuri poetice*, I-II, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2005, 2007.

Ioana Em. Petrescu, *Eminescu – modele cosmologice şi viziune poetică*, Minerva, Bucureşti, 1978.

Abstract

Conceived in the frame of the *Dictionary of Eminescu's Poetic Language* initiated by Dumitru Irimia, this article analyses several interconnected elements of poetic lexicology: *cetate-coloană-arcadă-colonadă* (citadel-pillar-arcade-colonnade). They serve to illuminate an important segment of Eminescu's imagination, which is instrumental in his visionary reconstruction of historical sites, as well as of ghost cities and divine citadels. Ultimately, the citadel becomes, as is often the case with Eminescu, metaphors of human existence, acquiring the paradoxical connotation of sturdiness and frailty, durability and temporariness at the same time. In the process of discriminating among the various elements of Eminescu's poetic lexicology, one witnesses the circulation of motifs between texts and creative epochs, changing nuances and participating to the creative process.

Reprezentarea spaţiilor arhitectonice în poezia eminesciană. *Ruina*

Doris MIRONESCU
(dorismironescu@yahoo.com)

Semnul poetic ***ruină*** ocupă în poezia eminesciană un loc important, ca decor expresiv al existenţei personajelor de nuvelă sau ca decor simbolic al aventurilor metafizice, dar şi ca loc unde relaţia om-divinitate ia forme tensionate, iar dialectica natură-spirit se manifestă plenar, în poeme precum *Memento mori*, *Povestea magului călător în stele*, *Andrei Mureşanu* sau *Melancolie*. Un prim nivel de sens îl constituie sugestia unui loc misterios, asociat decăderii, dar şi vechimii, degajând melancolie în faţa trecerii manifeste a timpului. În al doilea rând, ruina apare ca spaţiu al unei interogaţii metafizice a divinităţii de către om, o interogaţie exprimată în formele civilizaţiilor istorice; totodată, ea este şi locul unei realizări a împăcării între spirit şi natură. În contextele legate de lumea interioară, semnul poetic semnalează criza erotică sau marchează înstrăinarea faţă de un sine aflat în contact nemijlocit cu universul; totodată, spaţiul ruinei este locul unei întâlniri imposibile între suflete-pereche, precum cel dintre feciorul de împărat fără stea şi o „frumoasă fără corp”, în *Povestea magului călător în stele*. În cele din urmă, semnul poetic dezvoltă şi o semnificaţie metatextuală.

I. Peisajul cu ruine

Peisajul cu ruine este o prezenţă timpurie în poezia şi proza eminesciană, constituind o scenografie transparentă emoţional şi lesne de decodat caracterologic. Ruina este, în

proza eminesciană, un spaţiu de locuit atipic pentru eroii romantici, incomozi şi aflaţi în răspăr cu lumea[1]. Plasată într-o simetrie grăitoare cu palatul, casa ruinată exprimă personalitatea neobişnuită a unui erou genial precum Dionis: „În mijlocul unei grădini pustii, unde lobodele şi buruienele crescuse mari în tufe negre-verzi, se înălţau ochii de fereastă spartă a unei case veche a cărei streşină de şindrilă era putredă şi acoperită c-un muşchi care strălucea ca bruma în lumina cea rece a lunei. […] Păreţii erau negri de şiroaiele de ploaie ce curgeau prin pod şi un mucegai verde se prinsese de var; cercevelele ferestrelor se curmau sub presiunea zidurilor vechi şi gratiile erau rupte, numai rădăcinele ruginite se iveau în lemnul putred” (*Sărmanul Dionis*, *Opere* VII, p. 95[2]). Şi casa în care locuieşte învăţatul Ruben din aceeaşi nuvelă, ascet diabolic care cercetează limitele sferei identităţii şi ale umanului, este o ruină („Casa era c-un acoperământ ţuguit, păreţii erau de piatră mică ca ceea cu care se pietruiesc fântânele şi orice tencuială căzuse de pe ele, încât părea o bucată din ***ruina*** unei cetăţui”, O. VII, p. 101).

Mănăstirea unde locuieşte tânărul ascet Ieronim din *Cezara* are, de asemenea, aspectul unei ruine: „Acoperămintele ţuguiete de olane mucigăite, bolta neagră a bisericei, zidurile împrejmuitoare risipite şi năpustite în risipa lor de plante grase, de furnici ce-şi fondau state, de procesii lungi de gâze roşii cari se soreau cu nespusă lene, poarta de stejar de o vechime seculară, scările de piatră tocite şi mâncate de mult îmblet, toate astea laolaltă te făceau a crede că este mai mult o ***ruină*** oprită curiozităţii decât locuinţă” (*Cezara*, O. VII, p. 118). Degradarea ruinelor în care locuiesc eroii prozei eminesciene le face să pară atemporale, pregătind astfel transportarea personajelor în spaţii sau timpuri mitice. Totodată, ruinele însoţesc şi accentuează scepticismul de

---

[1] Ruina ca semnal al „decrepitudinii” universale este analizată de G. Călinescu în *Opera lui Mihai Eminescu*, II, Hyperion, Chişinău, 1993, pp. 225-226.

[2] Trimiterile se fac la volumele ediţiei Mihai Eminescu, *Opere*, ediţie critică îngrijită de Perpessicius, I-XVI, 1939-1995.

sorginte metafizică în faţa tuturor aparenţelor sorţii. Metafora însoţeşte sentimentul deşertăciunii din poeme de tinereţe precum *La moartea lui Neamţu* („Ai ştiut tu, scumpe frate, că pământu-i o ***ruină***? / Că-i o sarcină viaţă? Că-i martiriu să trăieşti?”, O. IV, p. 45), dar şi în poemul de mai târziu *În căutarea Şeherezadei*, unde este atribuită gândirii orientale, suspicioasă faţă de elanul activist apusean („Las pe-alţii să zidească din ***ruine*** / Zidiri de-o zi pe răbdătoarea spată / A vechiului pământ”, O. IV, p. 208). Scepticismul total al unei generaţii hipercritice şi autoanalitice, care îşi asumă modernitatea ca pe o condamnare la nihilism, este alăturat imaginii ruinei şi în poemul *Epigonii*, unde existenţa umană se transformă într-un avatar trecător al prafului: „Noi reducem tot la pravul azi în noi, mâni în ***ruină***” (O. I, p. 36).

II.1. Ruina depăşeşte statutul unui decor pitoresc, caracterizant şi capătă o semnificaţie poetică complexă în poemele de reflecţie istorică. Ruina istorică eminesciană are rareori semnificaţia naţionalistă din poezia unor paşoptişti precum Gr. Alexandrescu sau I. Heliade-Rădulescu. Doar în prima variantă, din 1869, a poemului dramatic *Mureşanu*, apare „***ruina*** de marmură a unui monument roman” (O. IV, p. 474), din care îşi face apariţia „Lumina”, geniu transistoric făgăduind apoteoza naţională a românilor. De obicei, ruina are o semnificaţie metafizică, de loc în care se manifestă dialogul între om şi divinitate, exprimată în dubletele alternante mit-istorie şi natură-civilizaţie.

Semnul poetic are un rol central în poemul ce exprimă cea mai articulată concepţie eminesciană asupra istoriei, *Memento mori*. Odată ce o treaptă de evoluţie umană se împlineşte, ea atinge o limită a cunoaşterii sau a pietăţii, ceea ce produce un *hybris* şi declanşează pedeapsa metafizică a nimicirii acelei civilizaţii şi transformarea ei în ruine: „Şi se poate ca spre răul unei ginţi efeminate, / Regilor pătaţi de crime, preoţimei desfrânate, / Magul, gard al răzbunării, a citit semnul întors. / Ş-atunci vântul ridicat-a tot nisipul din pustiuri, / Astupând cu dânsu-oraşe, ca gigantice sicriuri / […] Memfis, Teba, ţara-ntreagă coperită-i de ***ruine***” (O. IV, p. 114). Poemul *Memento mori* inventariază mai multe

moduri în care dintr-o civilizaţie pot rămâne doar urmele vechimii şi se întreabă ce cauză primă declanşează procesul naşterii istoriei din mit şi apoi al risipirii ei. Civilizaţiile istorice reprezintă încercări ale spiritului uman de a se împotrivi orgolios naturii copleşitoare, încercând totodată să instituie un sens omenesc în lume. Cetăţile egiptene sau palestiniene, templele greceşti sunt atât expresii ale individualităţii unei civilizaţii istorice, cât şi proiecte de explicare a lumii şi divinităţii creatoare.

Proiectele de civilizaţie eşuează însărând pe rând, iar ordinea naturii se restabileşte. Dacă însă construcţiile umane reprezintă propuneri de înţelegere a lumii şi a divinităţii, prăbuşirea acestora echivalează cu un răspuns negativ dat omului şi aspiraţiei lui de a identifica un sens al naturii şi un scop al creaţiei lumii de către divinitate. Sensul totalizant al panoramei deşertăciunilor este oferit spre sfârşitul poemului, acolo unde ***ruinele*** civilizaţiei sunt comparate cu nişte întrebări îndreptate spre divinitate, privind identitatea („chipul") acesteia şi intenţiile ei în istorie: „Cum eşti tu nimeni n-o ştie. Întrebările de tine / Pe-a istoriei lungi unde se ridică ca ***ruine*** / Şi prin valuri de gândire mitici stânce se sulev" (O. IV, p. 148). Gândirea se avântă în istorie, dar se zdrobeşte de „stânci mitice" şi se resemnează să devină ruină. Resturile vechilor zidiri sunt înconjurate de obicei de deşert, de pustiul de gheaţă, de întinderea mării, ceea ce le subliniază încă o dată calitatea simbolică, izolându-le într-un peisaj gol şi sugestiv.

Ruina este şi loc al apariţiei spectrale a trecutului, însă o apariţie înşelătoare, care semnalează imposibilitatea recuperării lui. Astfel, fantomele ce apar dintre ruinele egiptene sunt menite să devină ficţiuni pilduitoare şi consolatoare. Din ruine şi din nisipul pustiei, cetatea Memphis se înalţă ca o fantasmă privită cu uimire de către neamurile beduine şi este transformată în poveste: „Beduini ce stau în lună, o minune o privesc, / Povestindu-şi basme mândre mestecate numa-n stele / Despre-oraşul care iese din pustiile de jele" (*Memento mori*, O. IV, p. 114).

II.2. Totodată, ***ruina*** poate figura drept decor al existenţei zeilor, prin asimilarea elementelor naturii ca parte a

unui edificiu de o grandoare spectaculoasă, mitică. Toposul artistic al ruinei înconjurate de vegetaţie poate ilustra întrepătrunderea metafizică a spiritului cu natura, într-un eseu din 1902 al lui Georg Simmel[3]. Intervenţia omului asupra naturii prin construirea de edificii cu ajutorul unor materiale sustrase naturii (piatra, lemnul) ia sfârşit atunci când natura îşi reclamă dreptul ultim asupra acestora. De aceea, pentru Simmel, spectacolul ruinei copleşite de vegetaţie simbolizează consumarea unei experienţe dramatice, care şi-a atins epilogul.

Poezia eminesciană propune ipostaza unei întâlniri lipsite de tensiune între spirit şi natură, dar nu una care să ilustreze sfârşitul unui „conflict" metafizic, ci dimpotrivă, o epocă aurorală, a începutului absolut. Astfel, în *Memento mori*, natura nu participă doar la nimicirea construcţiilor umane, ci uneori le imită ea însăşi, ridicându-le la o scară colosală. Astfel, natura asimilează şi depăşeşte stadiul istoric, creând civilizaţii de ordin mitic, sustrase (aparent) ciclului construcţie-distrugere. Dacia este o civilizaţie preistorică aflată în stadiul naturii, locuită de zei şi plină de o vegetaţie abundentă, măreaţă, toate aceste caracteristici simbolizând epoca mitică. Într-o astfel de viziune, natura are nu doar caracteristicile unei construcţii omeneşti (palat, bolţi, coloane), ci şi pe acelea ale ruinei acesteia, cu care poate fi asemănată: „Ca prin bolţile crăpate unei gotice ***ruine***, / Mai străbat prin bolţi de frunze razele lunei senine" (*Memento mori*, O. IV, p. 128).

Peisajul mineral, cuprinzând „ruine" care nu rezultă din nicio construcţie, de obicei în vârful munţilor, este un ecou al convieţuirii fericite dintre natură şi spirit. Putem atunci vorbi de „ruine naturale", exprimând o stare fericită a naturii: „În lună stau stîncile rare – / Iar junele-iubit / E-un brad putrezit / Pe trunchi de granit, pe ***ruine*** / Bătrâne" (*Eco*, O. IV, p. 102). În spaţiul mitic, ruina îşi activează în primul rând conotaţia monumentalităţii. Stâncile munţilor par a întruchipa rămăşiţele unei construcţii arhaice, de o amploare şi ambiţie supraumană, ceea ce se explică prin proximitatea zeilor, care nu

[3] Georg Simmel, *Cultura filosofică*, Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 125.

pot fi cuprinşi de nicio zidire: „Pe-a muntelui streşnă de stânci în ***ruină***, / Pe-o stea prăvălită, cu cartea în mână, / Adânc se gândeşte puternicul mag” (*Povestea magului călător în stele*, O. IV, p. 163). La fel se întâmplă cu gheţurile nordice, sălaş al zeilor Valhalei: „Miază-noaptea-n visuri d-iarnă îşi petrece-a ei viaţă. / Doarme-n valurile-i sfinte şi-n ***ruinele***-i de gheaţă, / Însoţită de-ani o mie cu bătrânul rege Nord” (*Memento mori*, O. IV, p. 142). În *Povestea*, ruinele de gheaţă funcţionează ca borne ale tărâmului mitic: „Şi doarme-n valuri triste şi în ***ruini*** de gheaţă, / Soţia celui rege superb – regele Nord” (O. IV, p. 464).

Tot o împărăţie mitică ruinată este şi cea din *Diamantul Nordului*; este vorba de imperiul morţii, un spaţiu pustiu, al devastării sublime, în care până şi zeii au murit: „Şi spiritul morţii eterne-n ***ruine*** / Îşi mişcă imperiul fără de fine / […] Dar astăzi sunt frânte boltitele porţi, / Pustiu e în dome – şi zeii sunt morţi” (O. IV, p. 330).

În proza de tinereţe, o imagine recurentă este aceea a norilor „zdrenţuiţi” care închipuie, pe cer, edificii ruinate. Este tot o ipostază a „ruinei naturale”, realizată în regimul aparenţei, al imaginaţiei, stimulat de apetitul eminescian pentru reprezentări vizionare: „vedea din când în când câte-o streanţă uriaşă atârnată de cer, ce încunjura cu poalele ei vârful vreunui munte – o noapte sfârticată, un trecut în ***ruină***, un castel numai pietre şi ziduri sparte” (*Făt-Frumos din lacrimă*, O. VI, p. 321)

III.1. La nivelul conştiinţei individuale, ***ruina*** este semnul conştiinţei melancolice, dar şi ocazia întâlnirii cu idealul poetic al iubirii unui suflet-pereche. Imaginea caracterizează metaforic trecutul personal, devenit irecuperabil şi chiar irecognoscibil, caz în care ruina este una interioară. Astfel, tabloul iernatic din *Melancolie* („Văzduhul scânteiază şi ca unse cu var / Lucesc zidiri, ***ruine*** pe câmpul solitar”; „Biserica-n ***ruină*** / Stă cuvioasă, tristă, pustie şi bătrână”, O. I, p. 69) reprezintă o alegorie a înstrăinării dramatice de sine, a unei conştiinţe aflate în suferinţă. Pierderea legăturii intime şi imediate din copilărie cu universul face ca individul să constate înstrăinarea de sinele său veritabil, din care mai

păstrează doar rămăşiţe. Senzaţia de ruină interioară survine şi la eroul pornit pe calea revoltei demonice, apoi întors la apostazie, în poemul dramatic *Andrei Mureşanu* (varianta 1871). „Inima” sa dedată pasiunilor excesive riscă să zdruncine fragila alcătuire a „lumii dinăuntru”, care şi-a abandonat credinţele de mai înainte: „O-nceată / Inima mea cea stoarsă de-o cugetare beată, / Nu răscoli-n bătaie-ţi ***ruinile*** sfărmate / a lumii-mi dinăuntru” (O. IV, p. 64).

Ruina acoperită de viscol constituie o figură a crizei interioare, de sorginte erotică, în *Apari să dai lumină*: „Ca iarna cea eternă a nordului polar / Se-ntinde amorţirea în sufletu-mi amar, / Nimic nu luminează astei pustietăţi, / Doar sloiurile par ca ***ruine*** de cetăţi, / Plutind de asprul vicol al morţii cei de veci… / Tu ramură-nflorită… pe visul meu te pleci!” (*Apari să dai lumină*, O. IV, p. 430). Această asociere metaforică este prefigurată în poemul de tinereţe *Amorul unei marmure*: „Oştirile-i alungă în spaimă îngheţată / Cu sufletu-n ***ruină*** un rege-asirian” (O. I, p. 20). Arald din *Strigoii* duce mai departe legătura între excesul pasiunii şi violenţa pustiitoare: „şi fost-ar fi mai bine / Ca niciodată-n viaţă să nu te văd pe tine – / Să fumege nainte-mi oraşele-n ***ruine***, / Să se-mplinească visu-mi din codrii cei de brad” (O. I, p. 92). Ruina conştiinţei ca semn al corupţiei morale apare în *Scrisoarea II*, unde trupul ros de excese venerice al femeii este descris metaforic ca o şcoală degradată, pe de o parte, de vechime, iar pe de alta, de uzura învăţăturii pernicioase pe care o predă iar şi iar, la nesfârşit: „La aceste academii de ştiinţi a zânei Vineri / Tot mai des se perindează şi din tineri în mai tineri, / Tu le vezi primind elevii cei imberbi în a lor clas, / Până când din şcoala toată o ***ruină*** a rămas” (O. I, p. 140).

Peisajul melancolic cu ruine are valenţe picturale, subliniate prin apariţia „îngerului” feminin, de obicei blond: „Tu nu eşti frumoasă, Marta, însă capul tău cel blond / Când se lasă cu dulceaţă peste pieptu-ţi ce suspină, / Tu îmi pari a fi un înger ce se plânge pe-o ***ruină***” (*De ce să mori tu?*, O. IV, p. 37). În poemul *Lida*, semnul poetic ***ruină*** este asociat cu imaginea de „geniu blond” a fetei aflate în recluziune („Pe ***ruini*** ce se deşir / Lida vede-icoana mării”; „Marea vede

chipu-i pal / Şi-n adâncu-i zugrăveşte / Prin ***ruini*** un ideal", O. IV, p. 6). Ruina păstrează, în acest poem, semnificaţia paradoxală a începutului de lume, deoarece prezenţa ei nu exclude apariţia „idealului" de iubire, pe care marea îl insuflă spre a consola frumosul „geniu blond" şi a-l face să-şi uite melancolia.

III.2. Aceeaşi conjuncţie dintre ruină şi „ideal", ipostaza ***ruinei*** nu ca sfârşit, ci ca promisiune a unui destin împlinit, ajunge la maturitate în scenografia ultimului episod din *Andrei Mureşanu* (varianta 1876), ca şi în ultima secvenţă, similară, a poemului *Povestea magului călător în stele*. Ruina unui templu sau a unui castel abandonat la o margine de mare devine acolo locul împlinirii erotice şi creatoare. Simbolizând destinul frânt al eroului (Mureşanu, feciorul de împărat fără stea) care şi-a abandonat misiunea vieţii, ruina îi oferă acestuia şansa de a-şi întâlni iubita ideală, proiecţie în afară a propriului suflet, întrupată din cântecul poetului: „Nu e vreo fantasmă nebună şi deşartă, / E o făptur-aievea, cu gând din gândul meu, / Dintr-un noian de raze am întrupat-o eu / Şi inima-mi o cheamă, gândirea-mi o dezmiardă / Şi sufletul din mine e şi sufletul său / […] Şi fuge şi se duce pe-o rază iar în sus, / Se pierde în ***ruina*** castelului zdrobit… / E sufletul meu palid, e sufletul meu dus / Ce părăseşte lumea de cer ademenit" (*Povestea magului călător în stele*, O. IV, p. 174). Imposibilitatea acestei iubiri faţă de o „frumoasă fără corp" este exprimată metaforic prin melancolia iremediabilă a ruinei. Totodată, imaginea ruinei contribuie la definirea aspiraţiei erotice într-un grad absolut, echivalentă cu visul împlinirii creatoare, geniale.

IV. Poemul-ruină

Imaginea poemului văzut ca ***ruină*** aduce o dimensiune metatextuală acestui semn poetic[4]. Ipostaza metafizică a

[4] Despre dimensiunea metaliterară a ruinei la Eminescu a scris Ioana Em. Petrescu, *Eminescu – modele cosmologice şi viziune poetică*, Paralela 45, Piteşti, 2000.

ruinei dezvoltată în *Memento mori* stă la temelia constituirii acestei semnificaţii: „Întrebările de tine / Pe-a istoriei lungi unde se ridică ca ***ruine*** / Şi prin valuri de gândire mitici stânce se sulev” (O. IV, p. 148). În ultima secvenţă a poemului, divinitatea, obiect al eforturilor constructive ale tuturor civilizaţiilor istorice, este interpelată direct de către eroul-poet: „Tu, ce în câmpii de caos semeni stele – sfânt şi mare, / Din ***ruinele*** gândirii-mi, o, răsari, clar ca un soare, / Rupe vălur’le d-imagini ce te-ascund ca pe-un fantom” (O. IV, p. 147). Echivalenţa metaforică este consolidată prin evocarea legendei turnului Babel: „Ca s-explic a ta fiinţă, de gândiri am pus popoare, / Ca idee pe idee să clădească pân-în soare, / Cum popoarele antice în al Asiei pământ / Au unit stâncă pe stâncă, mur pe mur s-ajungă-n ceruri. / Un grăunte de-ndoială mestecat în adevăruri / Şi popoarele-mi de gânduri risipescu-se în vânt”, O. IV, p. 148). Astfel, semnul poetic capătă o relevanţă metatextuală, ruina desemnând poemul însuşi: „ruinele gândirii-mi” se referă la efortul, considerat zadarnic, de a edifica o imagine a divinului în poem. Prin aceasta, poemul *Memento mori* este aşezat alături de cetăţi precum Memphis, Sarmisegetusa, Roma, ca o construcţie a spiritului uman şi un efort de pătrundere a sensurilor lumii. Spre deosebire de toate celelalte episoade, acesta aduce şi promisiunea unei „salvări” de la pustiire: din ruine este implorat să răsară „soarele” viitoarei revelaţii a chipului divin, ca o răsplată a devoţiunii poetului pentru cele mai presus de fire.

Bibliografie

G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, II, Hyperion, Chişinău, 1993.

Mihai Eminescu, *Opere,* ediţie critică îngrijită de Perpessicius, Petru Creţia, Dimitrie Vatamaniuc, I-XVI, 1939-1995.

Dumitru Irimia (coord.), *Dicţionarul limbajului poetic eminescian. Concordanţele poeziilor antume*, I-II, Axa, Botoşani, 2002.

Dumitru Irimia (coord.), *Dicţionarul limbajului poetic eminescian*, *Concordanţele poeziilor postume*, I-II, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2006.

Dumitru Irimia (coord.), *Dicţionarul limbajului poetic eminescian. Concordanţele prozei antume*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2009.

Dumitru Irimia (coord.), *Dicţionarul limbajului poetic eminescian. Concordanţele prozei postume*, I, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2012.

Dumitru Irimia (coord.), *Dicţionarul limbajului poetic eminescian*, *Semne şi sensuri poetice*, I-II, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2005, 2007.

Ioana Em. Petrescu, *Eminescu – modele cosmologice şi viziune poetică*, Paralela 45, Piteşti, 2000.

Georg Simmel, *Cultura filosofică*, Humanitas, Bucureşti, 1998.

Abstract

Conceived in the frame of the *Dictionary of Eminescu's Poetic Language* initiated by Dumitru Irimia, this article analyses the forms and functions of one of the most important poetic signs employed by the romantic poet in his work. The different occurrences of the poetic sign ruin take part in the construction of a system of representations of architectural spaces. From among the many functions this poetic sign develops, notable are the function of a decaying melancholy decor, the symbolic representation of an encounter between divinity and nature, and finally a psychological meaning, describing self-estrangement. In the process of dissociating the various uses of the poetic sign ruin, one can have a glimpse into the way Eminescu's motifs circulate between his texts, changing meaning and illuminating the particularities of his creative process.

Poetică

Visând la Roma… de foarte departe

Roxana PATRAŞ[*], *Antonio PATRAŞ*[#]
(roxana.patras@yahoo.ro, patrasantonio@gmail.com)

Introducere

Pornind de la ipoteza că poemul *Memento mori* este un *teatru al memoriei poetice* care pune în scenă modelul arhetipal al luptei Cetăţii cu Natura, dorim să urmărim în ce măsură Roma antică – valorificată în jurul anilor 1880 de scriitorii decadenţi în forma aşa-zisei „idei romane" – constituie un spaţiu al viziunii poetice şi pentru Mihai Eminescu. Spre deosebire de Egipet sau Dacia, Roma este percepută mai curând ca o absenţă, un loc indicat prin derivaţii, mutaţii, semne, reprezentanţi, efecte, moşteniri. Într-adevăr, *spiritul roman* (ordinea, autoritatea, legea) devine motorul ideologic al reflecţiei despre *măreţia poporului român*, despre *măreţia rasei*, despre *măreţia misiunii poetului*, al unei exaltări retorice ce se întinde de la antitezele din *Junii corupţi* până la proiectul etnogenetic din *Genaia*. Dincolo de indicatorii retorici (ginta latină, concepte desemnând autoritatea, antroponime/toponime, religie, clişee lingvistice), cercetarea imaginarului Romei poate dezvălui, pe relaţia condensare-disoluţie, dinamica transformării monumentului în efigie, a cetăţii reale în cetate-pecete. Soarele, focul şi răcirea bruscă ritmează ciclurile de creştere şi descreştere ale prestigiului cetăţii şi culturii latine. Mai ales soarele şi cultul său se dovedesc a fi extrem de importante pentru trecerea de la „cezar" (figură

[*] Departamentul de Cercetare Interdisciplinar, Domeniul Socio-Uman, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi.
[#] Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi.

tutelară a spiritului roman) la „poetul-imperator”, cel chemat să activeze memoria „spiritului roman” şi, prin aceasta, să impună „graiului barbarizat” ordinea unei limbi naţionale iar fanteziei năvalnice ordinea profundă a imaginarului.

Memento mori ca *theatrum memoriae*

Dacă „raiul” Daciei sau Egipetul „de foc şi aur” se încheagă în opera lui Eminescu prin amplificarea imaginarului Naţiunii, a transmiterii vieţii, a eredităţii, a pământului-mamă, fecund şi securizant, Roma este metropola prin excelenţă, aşadar un spaţiu aparent lipsit de „cosmicitate”[1]. Profilul cetăţii apare dintr-o schemă topografică. Ca topos al autorităţii şi puterii, semnul poetic „Roma” se conturează indirect, prin figuri convenţionale ce pot fi organizate în 5 categorii:

1. *formaţiuni statale moştenitoare ale Imperiului roman – ginta latină* („Italia”, „România”, „Franţa” napoleoniană);
2. *semanteme ale autorităţii politice romane* („imperiu”, „cezar”/„imperator”, „lege”, „gândire”, „antic”);
3. *antroponime şi toponime latine* („Cezar”, „Traian”, „Horaţiu”, „Lucreţiu”, „Neron”, „Tibrul”[2]);
4. *panteonul divinităţilor latine* („Selene”, „Endymion”, „Vesta”, „Adonis”, „Amor”, „Cupido”, „Ceres”, „Aurora”, „Joe”, „Latona”, „Marte”, „Neptun”, „Saturn”, „Venus”, „Vulcan”, „Nessus”[3]);
5. *clişee lingvistice* („Carmen Seculare”, „horum harum”, „memento mori”, „mortua est”, „nervum rerum gerendarum”, „os magna sonatorum”, „bibamus ex”, „cinis et umbra”, „de profundis”, „non idem est”, „perennis humus erit rex”, „post-Christum natum”, „quadrat”, „que mutatio rerum”, „sic transit”[4]).

---

[1] G. Bachelard, *Poetica spaţiului*, traducere de Irina Bădescu, prefaţă de Mircea Martin, Editura Paralela 45, Piteşti-Bucureşti, 2003, p. 58.

[2] V. şi Viorica S. Constantinescu, *Dicţionar de cultură poetică. Eminescu*, Universitas XXI, Iaşi, 2010, pp. 111, 113, 154 etc.

[3] *Ibidem*, pp. 9, 14, 15, 16-17, 22-23, 73, 79, 84-88, 125-126, 153, 155 etc.

[4] *Ibidem*, pp. 30, 43, 112-113.

Roma nu este visată sau locuită asemeni celorlalte oraşe; la Roma se ajunge cu greu sau este jinduită de la depărtare: cu nostalgia exilatului din provincii sau a exilatului în vremurile moderne; cu aviditatea invadatorului barbar. Arsă şi reconstruită asemeni Phoenixului, cetatea Romei îşi întipăreşte conturul, ca o parafă, în materia moale a altor locuri. Datorită caracterului *indirect-abstract*, *indexial*, imaginea se limpezeşte nu prin conţinuturi proprii, ci prin relaţiile cu termenii afini, cu materiile în care se imprimă. Fiind activată printr-un complex de topoi, reprezentarea Romei se sprijină de fapt pe integrarea unor informaţii de largă circulaţie culturală, după un model retoric descris deja de Frances Yates în lucrarea sa despre artele memoriei[5]. Care este aşadar sensul folosirii Romei şi a ordinii obiectelor/figurilor sale drept suport al ordinii memoriei poetice?

*

Maniera specifică – de indicare şi nu de figurare poetică a capitalei Imperiului Roman – nu i-a scăpat unui istoric al curentelor estetice precum Edgar Papu. Într-un articol din 1980, acesta se ocupă de imaginea şi simbolica Romei, construindu-şi demersul în jurul următoarei ipoteze: în plan imagistic, Roma tempereazā „stingând limbile de flăcări ale unei aprinse imaginaţii decorative" de tip baroc sau rococo; în plan moral, Roma exaltă şi „se pretează la hiperbole retorice". Roma s-ar afla, astfel, la intersecţia dintre imagine şi figură, dintre imaginar şi retorică. Totuşi, continuă istoricul literar, la sfârşitul secolului al XIX-lea – i.e. în epoca decadenţei – dispare „polaritatea de valenţe", imagistica „aprinzându-se în fastuoasele străluciri senzoriale" din operele unor Hérédia, Ruben Dario, D'Annunzio, Macedonski[6]. Este, aşadar, nimerit să ne întrebăm dacă şi Roma lui Eminescu, conturată în laboratorul poemelor *Memento Mori*, *Scrisorii*

---

[5] Frances Yates, „Camillo's Theatre and the Venetian Renaissance", în *The Art of Memory*, în Selected Works, III, Routledge, London& New York, 1966.

[6] Edgar Papu, „Imaginea şi simbolica Romei", în Traian Diaconescu, *Mihai Eminescu şi Antichitatea greco-latină*, Editura Feedback, Iaşi, 2009, pp. 331-332.

III şi *Odei*... (aprox. 1880), reprezintă un rafinament estetic decadent de tipul „ideii romane” sau dacă, încă departe de autorii menţionaţi de Edgar Papu, semnul poetic mai păstrează o tensiune între valenţele imaginare şi retorice (morale).

Poetul român considera că Roma, mai mult decât alte oraşe antice, constituie în primul rând un model de urbanitate aflat la temelia civilizaţiei europene. Edgar Papu trasează reperele unei comparaţii între Roma şi celelalte spaţii mitice din opera lui Eminescu; se pare că Dacia şi populaţia sa de „zâne” şi „zei” are un aer mai fantast întrucât, spre deosebire de civilizaţiile egiptene, latină sau grecească, despre lumea dacilor se puteau spune destul de puţine în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Deficitul de cunoaştere, de informaţie istorică precisă ar fi dus, consideră Papu, la formula „raiului dac”. În schimb, capitala imperială este surprinsă „în efigie”; „ordinea romană” are o putere atât de mare de transfigurare, încât, la apariţia Romei, locurile cele mai sălbatice şi mai întunecate „se luminează în alcătuiri stilizate de socluri şi coloane”[7]. Numai transformarea spaţiilor şi reacţiile celor învinşi fac sesizabilă trecerea Romei.

La fel ca privirea Gogonei, privirea Romei pare să împietrească tot ceea ce intră sub raza sa, peisajul dac transformându-se într-un fel de friză sau într-un basorelief asemănător acelora de pe columna lui Traian. Recunoaştem aici o voinţă de a „meduza” natura, de a proiecta o ostilitate, o furie mută, o mânie pietrificată[8]. Raportul „trunchi înalt”-„stâncă”-„Cezar” din versul „pe un trunchi înalt de stâncă chiar Cezarul stă-n uimire” este interpretat de Edgar Papu prin evocarea celebrei columne. „Negurile” dense, la rândul lor, se preschimbă în „stâlpi” şi „coloane”. Aceştia par nişte „copaci de fum” „meduzaţi”[9]. Bachelard observă că, în ciuda durităţii, „stânca” (ca versiune pământească a „norului”) este rezultatul unei „voinţe de a vedea ceva” sau „pe cineva”[10]

---

[7] *Ibidem*, p. 336.
[8] G. Bachelard, *op. cit.*, p. 158.
[9] *Ibidem*, p. 167.
[10] *Ibidem*, p. 141.

într-o anumită postură. Ameninţarea şi impasibilitatea figurilor urieşeşti romane (cetate, zei, cezari etc.) stimulează de fapt asalturile gândirii, curajul de a gândi spiritul roman şi de a deduce, din piatră, o formulă a „măreţiei” imperiale.

De asemenea, pietrificarea naturii din episodul confruntării daco-romane din *Memento mori* nu are ca finalitate numai contemplaţia statismului sau a gigantismului pietrelor, ci indicarea dispoziţiei sfidătoare a romanilor[11] împotriva voinţei de-a stăpâni[12] a Naturii. Se configurează aşadar o luptă între Cetate şi Natură, o luptă în sens invers, căci aici Cetatea este pornită să colonizeze Natura.

Deşi intuitiv în privinţa relaţiei imaginare dintre stâncă / coloane / cezar şi neguri / aer / nori, Papu citeşte în poezia eminesciană imaginea unei Antichităţi exemplare, winckelmanniene. Dar avea într-adevăr poetul român, fost student al lui Lepsius la Universitatea din Berlin, un ochi estetizant, winckelmannian? Fără îndoială că nu. Aşa cum arată Ilina Gregori, metoda muzeului lui Lepsius şi a tuturor arheologilor care au redat o Antichitate a pasiunilor (Schliemann, de pildă) a pornit de la „contactul intuitiv cu obiectul” (*Anschauung*) şi de la o concepţie a lui *theatrum naturae*, nutrită de entuziasmul romanticilor pentru natura *mater*[13]. Ca *theatrum naturae* sau, mai bine, ca *teatru al memoriei*[14], vastul poem *Memento mori* pare sortit aceloraşi scopuri ca muzeul lui Lepsius: de a arăta, în forme istorice, lupta civilizaţiei cu natura. Preluând modelul renascentist al „cabinetelor de artă” (versiuni, şi ele, ale teatrului memoriei inventat de genialul veneţian Giulio „Delminio” Camillo), muzeul lui Lepsius avea un decor „egipţianizat”, anume spre a da vizitatorilor o imagine mai clară a lumii vechi. Paradoxal, funcţia didactică era îndeplinită mai ales prin materialul „confecţionat”, prin copiile puse la dispoziţia studioşilor, şi nu prin fragmentele confirmate ca autentice. Căutând spiritul

---

[11] *Ibidem*, p. 147.

[12] *Ibidem*, p. 159.

[13] Ilina Gregori, *Ştim noi cine a fost Eminescu? Fapte, enigme, ipoteze*, Editura Art, Bucureşti, 2008, pp. 195-205.

[14] Frances Yates, *op. cit.*, pp. 160-197.

şi nu litera lumilor vechi, vizitatorul şi visătorul romantic nu avea nevoie de distincţia – puristă, winckelmanniană – dintre exponatele autentice, de cele mai multe ori ciopârţite (precum Venus din Milo sau torso-ul din Belvedere) şi decorul falsificat. Observăm că, la fel ca muzeul lui Lepsius, poemul *Memento mori* mizează tot pe „contactul intuitiv": el reconstituie spiritul lumilor de altădată în dinamica luptei dintre civilizaţie şi natură, ştergând distincţia dintre decorul natural şi monumentele expuse (cetăţile). Cetatea nu este aici o ruină venerată, ci un obiect pus în spaţiu, un moment patetic al Naturii.

Actualitatea politică a Antichităţii latine: mitologie şi ideologie

Ca tipar modelator pentru dezvoltarea culturii şi civilizaţiei române moderne, imaginea Romei şi Antichităţii latine posedă un potenţial politic pe care Eminescu îl intuia şi exprima fără înconjur într-un articol din 1880: cultura clasică – spunea Eminescu în contextul dezbaterilor privind reforma învăţământului – are calitatea determinantă de a creşte, ea este de esenţă educativă[15].

Analizând influenţele dinspre Properţiu spre Eminescu, Const. I. Balmuş notează că, de cele mai multe ori, argumentele în favoarea culturii clasice apar într-un context politic[16]. Ca orice romantic, poetul român citeşte în cartea „Romei" semnele vremii sale. Încă din anii '30, Nicolae Sulica observa că, deşi T.V. Ştefanelli susţinea că Eminescu învăţase destul de bine limba latină în facultate, cunoaşterea epocii clasice nu se realizase pe canale filologice, ci prin lecturi din 2 surse predilecte: istorie şi mitologie. Drept urmare, se pot

---

[15] Mihai Eminescu, *Scrieri pedagogice*, ed. M. Bordeianu şi P. Vladcovschi, Junimea, Iaşi, 1977, p. 186.

[16] Const. I. Balmuş, „Câteva note despre Properţiu şi Eminescu", în Traian Diaconescu, *Mihai Eminescu şi Antichitatea greco-latină*, Iaşi, Editura Feedback, 2009, pp. 34-39.

identifica 2 epoci de „înrâurire clasică": 1. *Mitologia şi istoria*; 2. *Ideile şi filosofia*[17].

Ca şi maestrul său Schopenhauer, Eminescu era un autodidact în privinţa sondării Antichităţii. Expresiile şi referinţele latine nu veneau direct din textele antice, ci prin medierea textelor germane[18], franceze sau engleze. Mai mult, citarea în latineşte este indisolubil legată de actualitate, de situaţii de comunicare cvasi-directă: polemica din articolele de presă, discutarea unor teorii recente[19], în special teorii politice şi economice. De altfel, se ştie că poetul lucra la traducerea *Republicii* lui Platon, semn că Antichitatea activa, paradoxal, simţul actualităţii.

Aşadar, revenind la *zonele de expunere* şi *zonele de decor* ale „teatrului memoriei" din poemul didactic *Memento mori*, vom putea fixa ca zonă de maxim interes „spiritul mare" al Romei, iar ca zonă de decor, „raiul dac". Raţionamentul ce stă la baza construcţiei e destul de simplu. Popoarele ce înăbuşă „sămânţa de mărire" a Romei, înstrăinându-se de acest *primum movens* al existenţei lor, se omoară pe sine: „Dacă moare / Noi murim… ramul din urmă din trupina de giganţi"[20]. Triada formată de episodul roman, episodul dac şi episodul confruntării dintre cele două armate trebuie considerată unitar datorită mesajului ideologic explicit, formulat de altfel şi în *Scrisoarea III*: „gândindu-i" sau „cugetându-i" pe romani, românii ar trebui să redescopere nu numai caracterul latin al limbii şi geometria legilor, ci şi spiritul măreţ, „mărirea veche" a latinilor.

Lecţia lumii romane este în primul rând una de disciplinare etică a cugetării. În acest context, raiul dac serveşte drept decor, la fel precum copiile egipţianizate din muzeul

---

[17] Nicolae Sulica, „Clasicismul greco-roman şi literatura noastră (în special Eminescu)", în Traian Diaconescu, *Mihai Eminescu şi Antichitatea greco-latină*, Editura Feedback, Iaşi, 2009, pp. 54.

[18] *Ibidem*, pp. 47-53.

[19] *Ibidem*, pp. 52-53.

[20] Mihai Eminescu, *Poezii postume*, vol. IV, ediţie critică îngrijită de Perpessicius, Editura Academiei Populare Române, Bucureşti, 1952, p. 141.

lui Lepsius, pentru afirmarea unei altfel de continuităţi decât aceea lingvistică (teoretizată deja de Şcoala bărnuţiană) între „spiritul roman” şi naţiunea română. S-ar zice că, nutrit de lecturile sale mitologice şi istorice, Eminescu propune aici o soluţie de continuitate în spirit şi nu în literă. Nu latinitatea limbii române îl preocupă, ci latinitatea spiritului naţiunii române, ca atare propensiunea rasei sale spre măreţie.

Naşterea voinţei: „vechea Romă”, „noua Romă” şi „noile Rome”

Aşa cum adevereşte un poem horaţian tradus de Eminescu, numai datorită marginalilor, exilaţilor şi invadatorilor îşi păstrează cetatea Romei aura eternă:

> „Oare acel ce la Roma din Capua pleacă, de ploaie/ Plin şi noroiu, prefera-va viaţa-i în han să-şi petreacă? […] Deci din Roma se cade soarta fiind cu priinţă/ Să fericeşti depărtatele Samos, Chios şi Rhodos”; „Deci se cade – ca, soarta păstrându-ţi faţa senină / Tu, în Roma fiind, să lauzi Samos, Chios şi Rhodos depărtatul” (*Către Bullatius*)[21].

În aceeaşi linie se înscriu discursurile invadatorilor simbolici ai Urbei legendare, barbarul Arald şi musulmanul Baiazid, ambii descriind rezistenţa „cetăţii eterne” ca pe „un partener subiectiv şi sincer al voinţei” lor[22], ca pe o măsură a voinţei lor, ca pe o finalitate perceptibilă a destinului lor măreţ. În lipsa acestei dinamici a pasiunilor „măreţe”, cetatea îşi pierde trupul de piatră.

Cetatea eternă renaşte de fiecare dată când apare o voinţă care să o sfideze, o gândire care să poată să-i cuprindă urieşenia sau să-i dea substanţă concretă. Construit pe temelia poemelor sociale şi marcat de nestinsa revoltă împotriva falşilor moştenitori ai „inimii” romane, mesajul textului *Odin şi poetul* trimite la imaginea „noii Rome”, a României condusă de liberali, atât de nemulţumitoare pentru idealistul Eminescu. Decepţionat de „pigmeii” lumii concrete, poetul

---

[21] Mihai Eminescu, *Poezii postume*, vol. V, 1958, ediţie critică îngrijită de Perpessicius, Academia Republicii Socialiste România-Muzeul Literaturii Române, Bucureşti, p. 431.

[22] G. Bachelard, *Pământul şi reveriile voinţei*, traducere de Irina Mavrodin, Univers, Bucureşti, 1998, p. 11.

coboară în adâncurile îngheţate ale Valhalei unde îl întâlneşte pe Decebal, care îl întreabă despre „urmaşii acelor Romani” care îl învinseseră altădată. Cu amărăciune, poetul răspunde că răzbunarea împotriva trufaşei Rome s-a înfăptuit prin însăşi degradarea progeniturilor ei.

Un imaginar al „spiritului mare” roman

În poemul *Memento mori*, contrastul dintre Roma şi Dacia se întemeiază pe antinomia a două concepţii spaţio-temporale: parafa Romei cuceritoare, stând sub semnul focului şi a luminii orbitoare *vs* materia diafană a „raiului dac”. Cetatea Romei este un construct abstract, un spaţiu mental, un moment al „gândirii”. Observăm că după mistuirea urbei şi a construcţiilor sale în focul neronian, nu mai rămâne din vechea Romă decât emblema „palatului ca o minune” sau a „podului” – „gând de piatră repezit din arc în arc”. Pârjolite de focul neronian, monumentele Romei îşi transcend condiţia materială: Roma reală devine Roma-efigie. Pe urmele incendiului apar arhitecturile noumenale. O cetate făurită dintr-un metal pur (probabil din aur) apare după stingerea bruscă a focului mistuitor, a pietrei încinse sau a lavei în răceala Valhalei: în acest sens, focul neronian şi răceala zeilor nordici care vin să răzbune înfrângerea dacilor exprimă, la nivelul macrostructural al poemului *Memento mori*, un procedeu de-a bloca toate virtuţile focului[23], civilizatoare, distrugătoare, dar şi estetizante.

Spre deosebire de geografia mitică a Daciei (munţi, râuri, păduri etc.), Roma nu e un spaţiu delimitat teritorial şi nu primeşte atribute geografice precise. Cetatea este o „comunitate imaginată”[24], o societate spaţializată întemeiată pe suprapunerea „Roma” / „urbe”-„popor”: „a Romei grea mărire”, „ostaşii Romei”[25], „poporul de regi”[26]; „După căi scrise

---

[23] Gaston Bachelard, *Pământul şi reveriile voinţei*, *op. cit.*, p. 117.

[24] Benedict Anderson, *Comunităţi imaginate*, traducere de Roxana Oltean şi Ioana Potrache, Editura Integral, Bucureşti, 2000.

[25] Mihai Eminescu, vol. IV, *op. cit.*, p. 134.

[26] *Ibidem*, p. 122.

de *Roma*, după *gând-ăstui popor*”; „astfel e *poporul Romei* ce pe strade frământa”[27]. Profilul sau spiritul cetăţii trebuie ghicit în dinamica figurilor emblematice: zei, „ostaşi ai Romei”, cezari „singuratici”. Fiind „mulţime”, Roma îşi converteşte spaţialitatea într-o realitate flexibilă, de tip demografic. E un spaţiu care invadează, lăsând impresia paradoxală de loc nelocalizabil, actualizat doar prin intermediul „semnelor” sale:

> „Ridicaţi *semnele Urbei* înspre-a cerului oştire / Şi strigaţi: cu noi e Roma”; „Însuşi el [Marte] *a Urbei semne* le ridică înspre oaste”; „… cezarii / Salutând *a Romei semne*”[28].

La nivelul imaginarului, semnul poetic „Roma” se configurează în triada dramatică formată din centralizare/concentrare materială (simbolurile solare), disoluţie prin combustie violentă (focul, lava, erupţia, explozia, cataclismul) şi răcire bruscă (mineralizare, cristalizare). Patronată de figura împăratului care îşi propusese să se întreacă în cânt cu însuşi Vergiliu, disoluţia cetăţii prin ardere violentă se desfăşoară conform unui scenariu de *ekpyrosis*. Natura poetică a gestului lui Nero leagă simbolic toate destinele cetăţilor antice, actualizând povestea arhetipală a arderii Troiei.

Dar „Roma antică” apare şi în poemul *Strigoii* pentru a marca un legământ, exact ca în răspunsul Demiurgului din *Luceafărul*. Astfel, versurile „De-ai fi cerut pământul şi *stelele ce pică* / Şi stelele ce vecinic pe ceruri colindează […]” (variantă *Strigoii*)[29] trec în „De-ai fi cerut pământul cu *Roma lui antică* / Coroanele ce regii pe frunte le aşază / Şi stelele ce vecinic pe ceruri colindează, / Cu toate la picioare-ţi eu le puneam în vază, / Dar nu-l mai vrei pe Arald, căci nu mai vrei nimică”[30].

Aşa cum arată laboratorul poemului publicat în 1876, Eminescu şi-l imagina pe Arald-Harald nu ca un nomad ră-

---

[27] *Mihai Eminescu*, vol. V, *op. cit.*, p. 78 *infra*, p. 81 *infra*.
[28] *Mihai Eminescu*, vol. IV, *op. cit.*, p. 135, p. 138.
[29] *Mihai Eminescu*, vol. I, *op. cit.*, p. 442.
[30] *Ibidem*, p. 92.

tăcitor, ci ca un reformator cu sânge proaspăt al „vechii Rome”, un aprig răzbunător al zeilor Nordului exilaţi în Valhala, în fine, personalitatea care poate bloca în substanţă virtuţile civilizatoare ale focului roman. Pe scurt, Arald se comportă ca un vector ce poate converti clocotul vieţii cetăţii romane în rafinament estetic: imobilitatea sa mortuară (şi a Mariei) exprimă, la fel ca în cazul tuturor statuilor, pe muchie de cuţit, viaţa imobilizată în piatră şi piatra care vrea să se nască într-o formă umană[31].Arald din *Strigoii* nu este un incediator precum Nero, ci mai curând un catalizator al trecerii de la piatră la materii mai bine cristalizate (metal sau diamant).

În încheiere… *poetul-împărat şi-o limbă barbară*

Chiar şi când este scris cu majusculă, substantivul „Cezar” (cu versiunea „Imperator”) se poziţionează între individualitatea numelui propriu şi generalitatea numelui comun. Poeme precum *Junii corupţi*, *Împărat şi proletar* şi *Memento mori* îl arată deja capabil de mobilitate morfologică, prin articularea nehotărâtă („Şi frunţile cărunte le nalţă de departe / *Un Cezar*, *un Traian*”, *Junii corupţi*)[32], articularea hotărâtă („*Cezarul* trece palid, în gânduri adâncit”)[33] sau antonomaza „cezari” („Şi *Cezarii*-mpart pământul în Senatul cel de regi”; „Iar Traian pare că vede răsărind prin el *Cesarii*”[34]; „Şi unde-s astăzi vechii şi marii *Cesari*?”[35]. Studiind variantele *Odei (în metru antic)*, Perpessicius observă că figura lui Napoleon se precizează tot într-un context antonomasic care trasează legătura dintre „steaua Napoleonizilor” şi „steaua statului latin de la Dunăre”[36]: Napoleonii („Napoleonizii”), susţine Eminescu într-un editorial, reînvie ideea imperială clasică, strângând împreună popoarele latine împotriva celor germane şi slave.

---

[31] G. Bachelard, *op. cit.*, p. 172.
[32] Mihai Eminescu, vol. I, *op. cit.*, p. 24.
[33] *Ibidem*, p. 61.
[34] Mihai Eminescu, vol. IV, *op. cit.*, p. 122, p. 138.
[35] *Ibidem*, p. 371.
[36] Perpessicius, *op. cit.*, pp. 142-143.

Altfel, semnul poetic „Cezar” este cu atât mai specific câmpului imagistic circumscris „Romei”, cu cât acesta trimite mai curând la un caracter rasial superior, manifestat în acel „uriaş popor de regi” ce a avut orgoliul să dea o lege lumilor „svârcolitoare” şi să nu lase popoarele tinere „în voia sorţii lor”[37]. De remarcat că acolo unde apare imaginea luptei dintre cele două civilizaţii, romană şi dacică, se insistă şi asupra opoziţiei dintre individualitatea distinctă a „regelui” Decebal şi caracterul corporatist, compact, colectiv al invaziei romane, al poporului de „Romani puternici”. Ca atare, victoria lui Traian asupra lui Decebal are semnificaţia triumfului unei civilizaţii asupra unui singur individ, a „cezarilor” contra „regelui”.

Pe de altă parte, articularea hotărâtă „Cezarul” (fie că este vorba despre Napoleon sau Traian) se leagă de ipostaza însingurării melancolice, de perspectiva din afara lumii, stoică. Şi Cezarul e „înfăşurat în mantă”, aşa cum întâlnim de pildă în atelierul *Odei în metru antic* sau în *Murmură glasul mării*:

> „Numai singur asupra lumei în pace, / Nepăsător tămâii şi laudei voastre / Învăluit în maiestatea tăcerii / *Stă-mperatorul* // Vezi-l atins de umbra *gândirilor regii*! / Vorba-i va să fie o rază-n lume; / Orele lui sunt isvoare la anii istoriei, / Salve-Imperator”[38].

Imperatorul ilustrează deja o etică aflată dincolo de Bine şi de Rău, dincolo de punctele cardinale, ceea ce întăreşte impresia de delocalizare a cetăţii pe care el o reprezintă:

> „N-ai admirat nimica în scurta ta viaţă, / Nu piramidele vechi în jurul cărora / Te-au văzut renviat în noaptea veciei / Jupiter Ammon // Nu de a Nordului mari pustii de zăpadă, / Unde purtat de vânt pin ruine de ghiaţă, / Tu auzişi strigarea nebună de secoli / Mândrului Odin”[39].

Recurenţele ne ajută să fixăm gesturile şi ipostazele tipice ale *cezarilor* (Napoleon, Traian). În cazul tuturora,

---

[37] Mihai Eminescu, vol. IV, *op. cit.*, p. 139.
[38] *Ibidem*, p. 196.
[39] *Ibidem*.

singularitatea este semnalizată prin obiecte şi gesturi ale însingurării, ale „înălţimii solitare": „faetonul de gală"[40] actualizează miturile solare (Faeton-soarele), „stânca" / „piedestalul" arată voinţa[41] şi „manta" (mantia, giulgiul) înfăşurată în jurul trupului este o „formă patetică", (*Pathosformeln*)[42], un mod de a face vizibile mişcările sufletului sau ale Suflului în persoana reprezentată (zeu, cezar sau poet).

Aşa cum o dovedeşte textul *Cum cântam odinioară* (premergător *Scrisorii IV*), în modernitate, numai poeţii sunt adevăraţii moştenitori ai măreţiei melancolice a cezarilor de odinioară. Transferul simbolic e evident în conversia *Odei pentru Napoleon* în *Odă în metru antic*. Iată cum îl salută Natura pe poet în ipostaza sa de „cezar" într-un text de tinereţe: „Gândirea străbătea noaptea / Mii cărările-n dumbrave / Lumi'ntregi, inima-n mine / Îi cânta un dulce *ave* / *Ave* blând ca şi suspinul"[43].

La fel ca rostirea şi gesturile autoritare ale „cezarului"[44] de odinioară, verbul şi gesticulaţia „poetului-împărat" tind să devină Lege. Purtător al peceţii Romei, poetul se propune astfel ca o figură a autorităţii, ca figură tutelară capabilă să organizeze din interior sistemul limbii naţionale.

Abstract

The article attempts at approaching Mihai Eminescu's works, both published texts and manuscript versions, through a constellation of poetic signs polarized by the Roman space. I am interested in this type of polarization because, as distinct from the other poetic signs spatially articulated (Dacia, North, Egypt, Greece, etc.), the Eternal City is indicated mostly *in absentia*, by resorting to a series of clichés, which can be organized into five categories. In general, Rome is imagined as *a seal matrix* that

[40] Mihai Eminescu, vol. I, *op. cit.*, p. 61.
[41] *Idem*, vol. IV, *op. cit.*, p. 139.
[42] Aby Warburg, *Essais Florentins*, Paris, Hazan, 2016, pp. 90-91.
[43] Mihai Eminescu, vol. II, *op. cit.*, p. 325.
[44] *Idem*, vol. IV, *op. cit.*, p. 196.

leaves its impressions in the moldable matter of all colonized spaces. Rome's action of "impressing", from afar and wax-like, the civilizations/spaces it comes in contact with evinces a circuit that is specific to the ebbs and flows of cultural memory. *Memento mori*, one of Mihai Eminescu's unpublished epic poems, can be thus considered *a theatre of memory* that displays not only the rise and fall of civilizations, but also an art of memory, that is, the poet's call to order of all poetical images. Accordingly, the Roman "order" becomes the prototype of the poetical order, of a Cesarean will to master the untamed poetic resources of the national language.

Recuperarea clasicilor, un exerciţiu de legitimare poetică

Ştefania PRICOP
(stefania_pricop@yahoo.com)

Antichitatea s-a bucurat dintotdeauna de prestigiu şi consideraţie. Discursul despre clasici reprezintă totodată şi un discurs legitimator, iar Eminescu însuşi avea conştiinţa acestui fapt. Formarea tânărului scriitor în atmosfera de efervescenţă culturală junimistă a avut un rol considerabil în acest sens. Studierea anticilor era o preocupare deosebită în epocă, fiind încurajată în mod activ şi constant de cercul literar junimist, sub conducerea lui Titu Maiorescu, un fervent admirator al culturii clasice.

Este de ajuns să vedem care erau, pentru Maiorescu, în articolul *Direcţia nouă în poezia şi proza română* (1872), acele calităţi distinctive care făceau din tânărul poet debutant, ce publicase până la acea dată doar trei poeme, un „poet în toată puterea cuvântului”[1]: „farmecul limbajului (semnul celor aleşi), o concepţie înaltă şi pe lângă aceste (lucru rar între ai noştri), **iubirea şi înţelegerea artei antice**”. Cultivarea clasicilor e percepută ca o dovadă a „seriozităţii” vocaţiei artistice, deci ca un mod de legitimare poetică. Acestei paradigme mentalitare îi este subsumată şi tehnica inserării de dictoane şi aforisme latineşti[2], ecou al

[1] Titu Maiorescu, *Critice*, vol. I, *Direcţia nouă în poezia şi proza română*, Editura Minerva, Bucureşti, 1915, p. 170.

[2] O primă încercare de a întocmi o listă a citatelor din literatura şi mitologia antică, inserate în poezia şi proza eminesciană, aparţine lui

lecturii filosofiei schopenhaueriene, prezentă în special în publicistica eminesciană. Instituirea acestui raport de intertextualitate reprezintă o abilă stratagemă prin care recursul la clasici este echivalat cu un **argument al autorităţii**. Prin această metodă, publicistul iniţiază un soi aparte de dialog elitist şi anticipează un anume fel de receptare: se doreşte înţeles de un public cultivat, avizat, capabil să decodifice mesajul şi să rezoneze cu tipul de valori propuse. De aceea, multe dintre dictoanele inserate sunt folosite cu nuanţă ironică sau peiorativă: *parturient montes nascetur ridiculus mus*, *laudator temporis acti*, *aurea mediocritas*, *risum teneatis* etc.

Totodată, prin receptarea topoilor antici, Eminescu se înscria pe sine în paradigma marii culturi europene, care fixase deja valorile Antichităţii greco-latine drept un reper cultural comun. Eminescu se plasa astfel în siajul filosofiei shopenhaueriene şi al „romantismului antichizant”, practicat de neoumaniştii germani Goethe şi Schiller, prin grila cărora s-a produs asimilarea clasicilor. Cultivarea valorilor antice este percepută ca o condiţie *sine qua non* a culturii, aşa cum asimilarea limbilor clasice este echivalată cu însuşirea unui cod lingvistic al elitelor: „Cine nu ştie latineşte se prenumără în numărul vulgului”[3].

Dincolo de acest prim nivel, al recuperării tradiţiei clasice chiar pentru prestigiul cultural de care aceasta se bucură, Eminescu se legitimează pe sine ca poet şi printr-o iscusită strategie a revendicării de la o tradiţie literară, în lipsa unui real clasicism autohton. Acest tip de atitudine îl întâlnim, de pildă, în poemul *Epigonii*, care cuprinde motivul ovidian al „catalogului poeţilor” (*catalogus poetarum*). Tema este preluată de Eminescu nu direct din opera anticilor, ci din poemul schillerian *Ieremiada*, aşa cum reiese din scrisoarea

---

Nicolae Sulica. Lista exhaustivă şi sistematică a citatelor şi aforismelor latineşti utilizate de Eminescu în opera sa, însoţită de comentarii şi explicaţii, a fost elaborată însă de Neculai Baran, în *Maxime şi cugetări latine în opera lui Mihai Eminescu*.

[3] Schopenhauer *apud* N. Sulica, în Traian Diaconescu (ed.), *op. cit.*, pp. 50-51.

adresată lui Iacob Negruzzi, care însoţeşte poemul. După cum remarca Ion Negoiţescu, elogiul înaintaşilor fixează locul în istorie al lui Eminescu însuşi, adică la capătul acestui şir de poeţi, ca o sinteză a tuturor realizărilor lor literare. Poetul se legitimează astfel prin revendicarea de la un trecut al culturii române, construind un „scut poetic”[4], un „blazon nobiliar” al poeziei, sub semnul căruia se aşază pe sine însuşi.

Mai mult de atât, în aura de seninătate şi de lumină proiectată asupra antecesorilor săi, se poate întrevedea imaginea seninei Antichităţi, ideal de umanitate, armonie şi echilibru. Valoarea reală a unor poeţi amintiţi de Eminescu în discursul său liric encomiastic este, cu unele excepţii, îndoielnică (Cichindeal, Mumuleanu, Prale, Bolliac). Voinţa zeloasă a revendicării de la o tradiţie literară, de la un trecut de aur al poeziei române îl determină însă pe poet să „înzestreze” pe înaintaşii săi cu valorile şi calităţile poeţilor antici. Tema vârstei de aur este sugerată de poetul însuşi, care, în scrisoarea către Iacob Negruzzi[5], insera următoarele versuri grăitoare din Schiller: „Alles in Deutschland hat sich in Prosa und Versen verschlimmert / Ach, und hinter uns liegt weit schon die goldene Zeit!”[6]. Astfel, deşi distanţa istorică ce îi desparte nu este nici pe departe atât de mare, poetul „simulează” o întoarcere spre un trecut mitic, îndepărtat („Când privesc zilele de-aur a scripturelor române, / Mă cufund ca într-o mare de visări dulci şi senine”), spre un *illo tempore* al poeţilor vechi, ce trăiau într-un mediu olimpian, asemănător celui proiectat de Schiller, aflaţi în profundă comuniune cu natura (punând stelele şi valurile în mişcare) şi convorbind „cu idealuri” („lume ce gândea în basme şi vorbea în poezii”, în *Venere şi Madonă*).

Pentru a înţelege mai lesne miza profundă a exerciţiului eminescian de recuperare a tradiţiei clasice, trebuie să facem

---

[4] Iulian Costache, *Negocierea unei imagini. Construcţia unui canon, emergenţa unui mit*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2008, p. 252.

[5] Mihai Eminescu *apud* Traian Diaconescu, *ibidem*, p. 423.

[6] „În Germania totul a degenerat în proză şi versuri / Ah, şi ce departe de noi este trecutul de aur”.

referire la o afirmaţie a poetului dintr-un articol târziu, din 1888, din revista *Fântâna Blanduziei*: „Dacă în autorii antichităţii plini de adevăr, de eleganţă, de idei nimerite şi care vor rămâne pururea tineri găsim un remediu în contra regresului intelectual, nu vom uita că şi în timpurile noastre există un asemenea izvor pururea reîntineritor: **poezia populară**”[7]. Mărturisirea este edificatoare pentru preocuparea zeloasă a poetului de a recupera o tradiţie clasică autentică, printr-o translare a valorilor antice asupra poeziei autohtone, populare. Vom analiza, aşadar, această perspectivă inedită prin care poetul face ca folclorul autohton să concureze tradiţia clasică.

De altfel, graniţa între folcloric şi clasic nu este atât de uşor delimitabilă precum s-ar crede. În multe cazuri, ceea ce numim astăzi mari topoi ai literaturii greco-latine au fost, la origini, tot legende populare culese de autori şi sublimate estetic în propria creaţie. Nu altfel se întâmplă, de pildă, cu mitul lui Narcis şi al nimfei Echo, cuprins în *Metamorfozele* ovidiene. Poetul latin a preluat din literatura populară legenda despre destinul nefericit al tânărului care, ignorând dragostea nimfei Echo, va cădea victimă iubirii de sine, dorind să se contopească cu propria-i reflexie în adâncul apelor. Prelucrat cu măiestrie, acest motiv a devenit o efigie a liricii ovidiene şi a cunoscut o largă circulaţie universală.

Instituirea unui raport de intertextualitate cu astfel de topoi percepuţi ca „ovidieni”, deci de sorginte livrescă, reprezintă, în fond, o prelucrare de gradul al doilea a unor nuclee de cultură populară, arhaică. De aceea, pentru a soluţiona această problematică, folcloriştii propun conceptul de „poligeneză” a creaţiilor. Eminescu însuşi a avut intuiţia acestui fenomen, astfel că întreaga sa operă este dublată de un nivel mai profund, de corespondenţe subterane, care leagă cu fire nevăzute două tradiţii: cultura savantă, livrescă, a topoilor literari greco-latini şi cea populară, arhaică, a motivelor folclorice autohtone. Astfel se explică, de exemplu,

---

[7] *Apud* Nicolae Sulica, în Traian Diaconescu (ed.), *Mihai Eminescu şi Antichitatea greco-latină*, Editura Feed Back, Iaşi, 2009, p. 45.

raportul de echivalenţă pe care Eminescu, în întreaga sa creaţie, îl instituie între figurile feminine Venus (din mitologia greco-romană) şi Sfânta Vineri (din cultura populară autohtonă). Cel mai adesea imaginea zeiţei Venus, numită uneori şi Venera, se suprapune perfect peste cea a Sfintei Vineri şi reprezintă un ideal de frumuseţe şi feminitate:

„Venere, marmură caldă, ochi de piatră ce scânteie,
Braţ molatic ca gândirea unui împărat poet,
Tu ai fost divinizarea frumuseţii de femeie,
A femeiei, ce şi astăzi tot frumoasă o revăd”.

(Venere şi madonă)

În poemul postum *Ondina*, de exemplu, imaginea nimfei Echo alternează cu cea a altor fiinţe mitologice, căci trăsăturile ei se oglindesc când în imaginea zeiţei din spaţiul greco-roman, Venus în varianta ei populară („Răpeşte buzelor naivei **Vinere** / Vorba d-amor”), când în cea a Ondinei, personaj din legendele germane, caracterizat de acelaşi atribut al frumuseţii, dar care vieţuieşte în ape. O viziune similară este propusă în poemul *Crăiasa din poveşti* (1876):

„Ca să iasă chipu-n faţă,
Trandafiri aruncă tineri,
Căci vrăjiţi sunt trandafirii
De-un cuvânt al sfintei Vineri.”

Sfânta Vineri, figură preluată din mitologia populară, reprezintă în viziunea poetică eminesciană o fiinţă supranaturală, protectoare a iubirii, asemenea zeiţei antice Venus. Poetul recurge aici la resemantizarea toposului ovidian al lui Narcis, căci motivul oglindirii în apă capătă dimensiuni de ritual, fiind prezentat ca urmare a farmecelor acestei fiinţe miraculoase. Strofa finală este grăitoare pentru exerciţiul poetic de reiterare a unui mit antic, căci poetul, cu un orgoliu nedisimulat, confruntă tradiţia clasică cu cea folclorică, la fel de bogată în valenţe estetice novatoare pentru arta sa:

„Ea se uită… Păru-i galben,
Faţa ei lucesc în lună.
Iar în ochii ei albaştri
Toate basmele s-adună.”

Acelaşi tip de emulaţie legitimatoare regăsim în poemul *Călin (file din poveste)*, în care recursul la mitul antic nu e doar sugerat, ci chiar denudat, poetul semnalând astfel o miză mai profundă decât simpla reiterare reverenţioasă a unui topos clasic:

„Fiecine cum i-e vrerea, despre fete samă deie-şi
Dar ea seamănă celora îndrăgiţi de singuri ei-şi.
Şi Narcis văzându-şi faţa în oglinda sa, izvorul,
Singur fuse îndrăgitul, singur el îndrăgitorul."

Tema antică a iubirii egoiste, anunţată încă din motto-ul poemului şi reluată adesea în interiorul textului („Şi zărind rotundu-mi umăr mai că-mi vine să-l sărut"), este demontată ulterior în pasajul consacrat invocării figurii mitologice populare a Zburătorului:

„Cum nu vine zburătorul, ca la pieptul lui să caz?
Dacă boiul mi-l înmlădiu, dacă ochii mei îmi plac,
E temeiul că acestea fericit pe *el* îl fac.
Şi mi-s dragă mie însămi, pentru că-i sunt dragă lui."

Textul poetic se susţine pe forţa rezultată din acest amestec hibrid, prin care motivul clasic al lui Narcis apare îngemănat cu mitul românesc erotic al Zburătorului. Poetul a intuit că fecundă în plan estetic este tocmai această interacţiune a tradiţiilor, capabilă să le modifice reciproc. Totodată, Eminescu îşi confirmă sieşi, ca poet într-o cultură tânără, că tradiţia populară deţine destule resurse care ar putea oricând să concureze cultura clasică. Astfel, armonizarea, în cadrul aceluiaşi poem, a unor elemente de influenţă savantă, livrescă, din spaţiul greco-roman (figura lui Narcis) cu motive din cultura populară, arhaică, din spaţiul românesc (Sfânta Vineri, Zburătorul) ni se pare un gest simbolic grăitor pentru atitudinea celui care, în ultima etapă de creaţie, se legitimează nu ca tributar clasicilor, ci ca veritabil emul al acestora, având conştiinţa că a ieşit învingător din această prolifică rivalitate în plan estetic.

Bibliografie

Andone, Irina, *Farmec dureros. Poetica eminesciană a contrariilor*, Editura Cronica, Iaşi, 2002.
Bârlea, Ovidiu, *Istoria folcloristicii româneşti*, Editura Aius, Craiova, 2010.
Călinescu, G., *Opera lui Mihai Eminescu*, Editura Hyperion, Chişinău, 1993.
Călinescu, G., capitolul *Clasicism, romantism, baroc*, în *Principii de estetică*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1974.
Cărtărescu, Mircea, *Eminescu, visul chimeric*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2011.
Costache, Iulian, *Eminescu – Negocierea unei imagini. Construcţia unui canon, emergenţa unui mit*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2008.
Creţia, Petru, *Testamentul unui eminescolog*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1998.
Cucu, Ştefan, *Publius Ovidius Naso şi literatura română*, Editura Ex Ponto, Constanţa, 1997.
Diaconescu, Traian, *Mihai Eminescu şi Antichitatea greco-latină*, ediţie îngrijită, prefaţă, note biografie, indice de Traian Diaconescu, Editura Feed Back, Iaşi, 2009.
Eminescu, Mihai, *Opera poetică* (coordonare şi cuvânt înainte de Alexandru Condeescu), Editura Semne, Bucureşti, 2007.
Maiorescu, Titu, *Critice*, vol. I-III, Editura Minerva, Bucureşti, 1915.
Marino, Adrian, *Clasic*, în *Dicţionar de idei literare*, Editura Eminescu, Bucureşti, vol. I, 1973.
Negoiţescu, Ion, *Poezia lui Eminescu*, Editura Junimea, Iaşi, 1980.
Petrescu, Em. Ioana, *Eminescu. Modele cosmologice şi viziune poetică*, ediţia a II-a, îngrijită şi prefaţată de Irina Petraş, Editura Paralela 45, Colecţia „Deschideri”, Piteşti, 2005.
Vianu, Tudor, *Idealul clasic al omului*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1975.
Vianu, Tudor, *Poesia lui Eminescu*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1930.

Abstract

The recovery of the classics has always been perceived as a reputable and esteemed topic and Eminescu has been conscious of it. He legitimises himself as a poet first of all through the inter-

textuality with the antics, which automatically places him in the great paradigm of the European culture, where the ancient system of values was already defined as a common cultural reference. Moreover, another artful strategy of legitimisation to whom Eminescu resorts is the attempt of competing the classical tradition with the indigenous folklore, arising from the conviction that the latter has enough aesthetic resources to form a noticeable literary tradition.

Istorie literară

Perspectiva lui Mihai Eminescu asupra culturii tradiţionale. Note pe marginea antologiei *Despre limbă, cultură, teatru*[*]

Adina HULUBAŞ
(adina.hulubas@gmail.com)

Bibliografia semnificativă dedicată influenţelor pe care le-a avut cultura tradiţională asupra creaţiei eminesciene[1] a demonstrat vreme de aproape un secol necesitatea de a ne raporta la informaţiile de timp etnologic pentru nuanţarea unor semnificaţii literare. La fel ca în cazul savantului Mircea Eliade, opera lui Eminescu este susţinută de o perspectivă epistemologică clară, fundamentată pe principii ce au premers cu decenii bune antropologia culturală şi etnologia internaţională. De altfel, istoricul religiilor declara că Eminescu „rezistă vremii, opera lui creşte cu cât trec anii”[2], dar a fost necesară o dezvoltare a ştiinţelor umaniste

---

[*] Mihai Eminescu, *Despre limbă, cultură, teatru*. Ediţie de Dumitru Irimia. Volum îngrijit şi notă asupra ediţiei de Mihaela Aniţului, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, 2016.

[1] Vezi Dumitru Murăraşu, *Orientarea lui Eminescu spre folclor*, în „Gând românesc”, III; 1935, nr. 3, p. 139; I. Rotaru, *Eminescu şi poezia populară*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1965; Petru Caraman *Pământ şi apă. Contribuţie etnologică la studiul simbolicii eminesciene*. Ediţie, prefaţă, note şi indice de Gh. Drăgan, Iaşi, Editura Junimea, 1984; Silvia Ciubotaru, *Motive dendrolatrice în lirica eminesciană*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară”, tom XXXII, 1988-1991, B. Istorie literară, p. 43-46; Ion H. Ciubotaru Prefaţa la *Folclor poetic. Cântece şi strigături din judeţul* Botoşani, 1980, p. 3-4; Adina Hulubaş, *Rădăcini fantastice ale liricii lui Mihai Eminescu*, în „Transilvania”, nr. 5-6, 2003, p. 145-147.

[2] Mircea Eliade, *Momentul Eminescu*, în *Despre Eminescu şi Hasdeu*. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Mircea Handoca, Iaşi, Editura Junimea, 1987, p. 7.

pe măsura contribuţiilor strict intuitive ale poetului, ca acest lucru să devină evident.

Regretatul profesor şi eminescolog Dumitru Irimia scria în anul 1970 că „principiul specificului naţional este predominant în abordarea tuturor fenomenelor de cultură [de către Mihai Eminescu]; el este adesea secondat de principiul valorii etice”[3]. Această concluzie apărea în postfaţa la volumul Mihai Eminescu, *Despre cultură şi artă*, ca o sinteză precisă făcută temelor recurente în articolele, recenziile şi însemnările antologate. Se remarcă aici consonanţa cu observaţia lui Mircea Eliade, potrivit căruia „Eminescu a devenit şi doctrinarul prin excelenţă al naţionalismului român”[4].

Volumul *Despre limbă, cultură, teatru*, apărut în anul 2016, constituie o ediţie îmbunătăţită şi adăugită a antologiei *Despre cultură şi artă*. Dumitru Irimia a simţit nevoia de a reveni asupra cărţii publicate la începutul deceniului al şaptelea, în timp ce lucra la *Dicţionarul limbajului poetic eminescian*, mai exact între anii 1999 şi 2004. Perspectiva amplă pe care o dovedea Mihai Eminescu, adeseori într-o avangardă epistemologică, devenea cu adevărat clară doar prin folosirea tuturor izvoarelor bibliografice, asemenea pieselor unui amplu puzzle, iar accesul la acestea a fost imposibil înainte de decembrie 1989.

Eminescologul a revenit asupra colecţiei de articole şi alte diverse materiale, a regândit antologia şi a alcătuit o nouă structură impusă de posibilitatea de a consulta şi mai multe izvoare. „Corpusul integral” pe care şi l-a dorit profesorul, după cum precizează cea care avea să îngrijească această carte în anul 2016, cuprinde materiale din ediţia Perpessicius şi din volumele cu articole eminesciene apărute după 1970[5], din manuscrise, din publicaţii în care Eminescu se manifesta polemic, din corespondenţa sa şi din alte surse[6].

---

[3] Mihai Eminescu, *Despre cultură şi artă*, Iaşi, Junimea, 1970, p. 307.

[4] Mircea Eliade, *Eminescu – poetul neamului român*, în *Eliade despre Eminescu şi Hasdeu*, p. 36.

[5] Mihai Eminescu, *Fragmentarium*, ediţie îngrijită de Magdalena Vatamaniuc, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981; M.

Organizarea volumului *Despre limbă, cultură, teatru* este tripartită, după cum sugerează şi titlul antologiei. Cartea conţine informaţii şi analize din domeniul istoriei literare, al gramaticii istorice, etimologiei, dialectologiei, al toponimiei, folclorului literar, dar şi al antropologiei culturale actuale, precum şi al psihanalizei (odaia ca metaforă pentru intelect are ecou peste timp în imaginarul oniric al *ego*-ului). Frecvente demonstraţii au loc în aria literaturii comparate, iar cronicile teatrale dovedesc o acută cunoaştere a tuturor elementelor implicate în actul artistic de pe scenă. Mihai Eminescu analizează pronunţia, gestica, accentuarea replicilor, construcţia personajelor şi dinamica piesei, selecţia temelor într-un mod convingător şi adeseori intransigent.

Cele mai numeroase pagini compun secţiunea intitulată *Despre teatru*. Perspectiva asupra culturii tradiţionale se găseşte în toate cele trei domenii discutate, dar mai cu seamă în capitolul dedicat culturii în genere. Din punct de vedere lingvistic, folclorul are nevoie de un instrument încărcat afectiv pentru a fi transmis, idee prezentă şi în Convenţia UNESCO pentru salvgardarea patrimoniului cultural imaterial[7] emisă în anul 2003. Spune Eminescu, „în limba sa numai i se lipesc de suflet preceptele bătrâneşti, istoria părinţilor săi, bucuriile şi durerile semenilor săi. Şi chiar dacă o limbă n-ar avea dezvoltarea necesară pentru abstracţiunile supreme ale minţii omeneşti, nici una însă nu e lipsită de espresia concretă a simţirei şi numa în limba sa omul îşi pricepe inima pe deplin”[8].

Eminescu − *Articole şi traduceri*, ediţie critică de Aurelia Rusu, Bucureşti, Editura Minerva, 1974.

[6] Vezi Mihai Eminescu, *Despre cultură şi artă*. Ediţie îngrijită de D. Irimia, Iaşi, Editura Junimea, 1970, p. 7.

[7] The “intangible cultural heritage”, as defined in paragraph 1 above, is manifested inter alia in the following domains: (a) oral traditions and expressions, *including language as a vehicle of the intangible cultural heritage*. Vezi https://ich.unesco.org/en/convention

[8] Mihai Eminescu, *Despre limbă, cultură, teatru*. Ediţie de Dumitru Irimia. Volum îngrijit şi notă asupra ediţiei de Mihaela Aniţului, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, p. 18.

Acesta este liantul conceptual al materialelor din volum, fie că are o natură afectiv-cognitivă, „în limba sa numai i se lipesc de suflet precepte bătrâneşti, istoria părinţilor săi” (p. 18), fie că identifică sursa inspiraţiei literare: „o adevărată literatură, trainică, care să ne placă nouă şi să fie originală pentru alţii, nu se poate întemeia decât pe graiul viu al poporului nostru propriu, pe tradiţiile, obiceiurile şi istoria lui, pe geniul lui. Tot ce-aţi produce în afară de geniul într-adevăr naţional (nu patriotico-liberalo-politic) nu va avea valoare şi trăinicie, nici pentru noi, nici pentru străinătate” (p. 124); „teatrul naţional [nu] împrumută de la alţii, ci are materiale d[in] modul d-a cugeta şi poezia naţională” (p. 171).

Nucleul conceptual al specificului naţional a fost alimentat de o serie de preocupări etnografice. Înainte de acestea s-a manifestat însă pasiunea pentru universul tradiţional, atât prin dorinţa de a petrece cât mai mult timp printre oameni, cât şi prin capacitatea de a transmite mai departe cele auzite. „Copilul Eminescu hoinărea lipsind de acasă zile întregi, se refugia în casele ţăranilor ori pe la stâni şi prisăci, se împrietenea cu «moşi bătrâni», care-i spuneau o mulţime de poveşti fantastice, ori mergea pe la şezători şi clăci ascultând cântece, snoave şi ghicitori”[9]. Anii de şcoală la Cernăuţi i-au adus şi faima de mare povestitor, după cum îşi aminteşte Ion Şahin: „spunea cele mai lungi şi frumoase poveşti”[10].

Avantajul de a cunoaşte lumea sătească din interiorul ei a putut fi valorificat în demersuri de sistematizare a datelor culturale. „În 29 iunie 1869, Orientul iniţiază o mare culegere de folclor în toate provinciile. Eminescu îşi asumă culegerea

---

[9] I. Rotaru, *op. cit.*, p. 11.

[10] *Omagiu lui Mihail Eminescu cu prilejul a 20 de ani dela moartea sa (1909)*. Cuvânt către cititori, notă asupra ediţiei şi postfaţă de Cătălin Enică, Galaţi, Editura Centrului Cultural Dunărea de Jos, 2008, p. 75. Şi mai târziu poetul se manifesta în registru folcloric: „punea capul între mâini şi începea să cânte doine din Ardeal şi cânta câte o oră întreagă. Ardelenii, aflaţi la masă, plângeau cu lacrimi”. D. Teleor, *Eminescu intim*, Bucureşti, 1909, p. 43.

în Moldova”[11] „împreună cu Basarab şi V. Dumitrescu (V. D. Păun)”[12]. „S-a putut stabili în vremea din urmă că spre sfârşitul anului 1875 Mihai Eminescu şi Ion Creangă erau aceia care lucrau la elaborarea unui *cestionar simplu*”[13], „un cestionar privitor la datinele poporului la naştere, înmormântări şi la alte ocazii solemne. La cestionarul acesta a lucrat mai cu seamă Ion Creangă”[14].

Putem conchide că perspectiva complexă asupra culturii tradiţionale a fost dobândită gradual de Mihai Eminescu. Contopirea sa cu mediul ţărănesc (prilejuită şi de călătoria pe jos de la Cernăuţi la Blaj) i-a asigurat accesul către viziunea ţăranilor despre lume şi către imaginarul lor în genere. Crearea unor instrumente potrivite de investigaţie a fost etapa următoare, când obiectivarea pentru demersul ştiinţific a folosit date din interior pentru a formula întrebări de chestionar capabile să provoace răspunsuri cât mai complete din partea subiecţilor.

O abordare de tip sociologic a demersului de valorificare a temelor literare i-a creat convingerea lui Eminescu că „orice lucrare literară însemnată cuprinde, pe lângă actul intelectual al observaţiei şi conceperii, o lucrare de resumţiune a unor elemente preexistente din viaţa poporului” (p. 136). Creaţia cultă trebuie să răspundă, aşadar, identităţii culturale pe care şi-o recunoaşte comunitatea însăşi, aspect care este din nou în acord cu cele mai recente iniţiative ale organizaţiei UNESCO, unde se vorbeşte despre o „abordare bazată pe comunitate”. Veridicitatea ca principiu de selecţie se regăseşte şi în opera personală, nu doar în teoretizările făcute în periodice: „se poate spune că, deşi Eminescu a avut o cultură extraordinară, el n-a plecat în creaţie, ca alţi creatori de talie universală, de la materiale folclorice din arhive sau tipărituri, ci de la folclorul viu, în circulaţie, pe care îl cunoştea”[15]. Activitatea de culegător de folclor a

[11] Ovidiu Bârlea, *Istoria folcloristicii*, 2010, p. 245.
[12] *Ibidem*, p. 268.
[13] *Ibidem*, p. 263.
[14] *Ibidem*, p. 276.
[15] I.C. Chiţimia, *Reazemul folcloric al operei lui Mihai Eminescu*, în *Studii şi articole de folclor şi folcloristică*. Ediţie îngrijită de Ioardan

înrâurit, prin urmare, principiul cenzurii sociale, evident astăzi pentru orice etnograf: „literatura populară nici se poate numi altceva decât sau cugetarea şi productele fantaziei poporului însuşi, cari devin literatură în momentul în care se reproduc prin scriere, sau produceri a clasei mai culte, cari se potrivesc însă aşa de bine cu gândirea poporului încât dacă acesta *nu* le-au făcut, le-au *putut* însă face”[16].

Distincţiile operate au valorificat bibliografia vremii pentru a ajunge la clasificări demne de antropologia culturală: „materialele în care se sensibilizează ideea etern-poetică sunt imaginile, nu însă imaginile tuturor popoarelor, ci a aceluia la care are ce sensibiliza. Tropii unei naţiuni agricole diferă de tropii, de imaginile unei naţiuni de vânători or de păstori” (p. 101). Credinţe şi practici tradiţionale active, specifice ocupaţiilor istorice, ce pot fi recunoscute de comunitatea însăşi – iată criterii de selecţie pentru creaţia cultă ce ar bloca astăzi un scriitor aspirant prin precizie şi gradul ridicat de specializare.

Tema unităţii pe care o demonstrează limba şi poporul român[17] este demonstrată cu ajutorul argumentelor toponimice, istorice şi etimologice. Cunoaşterea fenomenului lingvistic în profunzime a făcut ca sugestiile sale de normare să aibă atât acurateţe cât şi forţă vizionară, prin anticiparea conceptului saussurian *langue*-*parole*: „Limba cultă a unui popor e aşadar o abstracţiune şi o unealtă artificială comparată cu dialectele vii şi totdeauna în mişcare a poporului. Îndată ce se scrie limba începe a se pietrifica. Limba scrisă are ceva determinat, nemişcător, mort: dialectile produc cu asupra de măsură formaţiuni nouă, cari câteodată trec în scriere, câteodată nu” (p. 43); „norma limbei scrise trebuie să fie cea care esistă

Datcu şi Isidor Chicet. Prefaţă de Iordan Datcu, Drobeta Turnu Severin, Centrul Cultural „Nichita Stănescu”, 2010, p. 258-259.

[16] Mihai Eminescu, *Opere*, ediţie critică întemeiată de Perpessicius, volumul IX, *Publicistică 1870-1877*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, p. 412.

[17] Acesta este, de altfel, un titlu dat de editor pentru un articolul scris de Eminescu, fiindcă poetul arareori folosea acest procedeu de marcare a textelor sale.

obiectiv şi în realitate în gura poporului de jos şi a societăţii mai fine, iară nu fantaziile mai mult sau mai puţin ingenioase ale filologilor noştri. Aşadar adevăr obiectiv, şi nu arbitraritate subiectivă. În acest proces de a stabili o normă pentru limba scrisă trebuie luate în considerare şi acele influinţe istorice cari-au resistat tendinţei de espulsiune şi s-au conservat în limba vie" (p. 82). Axele centrale ale sistemului lingvistic erau deja trasate, după cum observa Dumitru Irimia în postfaţa de la antologia publicată în anul 1970.

Următorul nivel al universului conceptual se dezvoltă în simbioză cu instrumentul de transmitere: „alături cu limba exista ca element de unitate literatura populară, a cărei răspândire uniformă nu e de tăgăduit. Aceleaşi balade ce s-au cules în munţii Moldovei sau ai Ardealului s-au aflat, în variante, în Dobrogea, încât se constată că piesele nemerite de literatură populară aveau tendenţa de-a se răspândi la toţi românii" (p. 24).

Totuşi, Eminescu intuieşte existenţa motivelor a căror poligeneză pe glob avea să ducă la redactarea unor tipologii peste decenii bune[18] şi atrage atenţia asupra existenţei „prototipurilor" literare. Firul roşu al specificului naţional prin care urzeala comentariilor formează o ţesătură ideatică este întărit de principiul veridicităţii: „ceea ce-i neadevărat nu devine adevărat prin împrejurarea că-i naţional, ceea ce-i injust nu devine just prin aceea că-i naţional, ceea ce-i urât nu devine frumos prin aceea că-i naţional; ceea ce-i rău nu devine bun prin aceea că-i naţional" (p. 82). Aculturaţia, distincţia antropologică între cultura popoarelor definite de îndeletnicirea păstoritului ori a vânatului şi cea a agricultorilor, principiul cenzurii sociale reprezintă alte exemple semnificative ale intuiţiei conceptuale a lui Eminescu, ce a

[18] Antti Aarne a publicat în anul 1910 un sistem de clasificare a basmelor, tradus şi îmbogăţit ca sistematizare a motivelor de Stith Thomson în 1928. Actualmente se foloseşte o ediţie îmbunătăţită pentru identificarea tipologică: Uther, Hans-Jörg. *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson*. FF Communications nr. 284-286. 3 volume, Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia, 2004.

premers şi cu câte un veac dezvoltarea epistemologiei valorificate de antropologia culturală.

Aflat la Viena la finele anului 1869, Eminescu trimitea o scrisoare către redactorul unei reviste din ţară şi îi atrăgea atenţia că teatrul naţional trebuie să se ridice pe fundamentul solid al „filosofiei româneşti”, şi, asemenea arcurilor de boltă ce sfidează legile fizice, el trebuie să aşeze între „pietre unghiulare” tema naţiunii şi cea a religiei (p. 171). Din acest motiv, Eminescu îl apreciază pe dramaturgul Vasile Alecsandri şi critică nimicitor piesele caracterizate de teme mărunte. Invocarea constantă a marilor dramaturgi (Sofocle, Shakespeare, Molière, Gogol) funcţionează în cronicile teatrale ca un reper valoric şi un impuls creativ de care era atâta nevoie la acel moment.

Lectura multidisciplinară a scrierilor eminesciene din categoria „comentariului şi a meditaţiilor pe teme culturale şi artistice”, după cum notează Mihaela Aniţului în nota asupra ediţiei (p. 11), deschide în faţa cititorului o perspectivă amplă, aproape ameţitoare, pe care trebuie să o fi avut Hyperion asupra galaxiilor. O astfel de antologie impune rescrierea istoriei pe care a înregistrat-o dezvoltarea ştiinţelor umaniste la noi. Aşa cum Ovidiu Bârlea i-a recunoscut lui Mihai Eminescu meritul de a pune „o piatră de temelie folclorului român prin relevarea importanţei lui multiple în tânăra cultură românească”, poate şi lingviştii şi teatrologii vor invoca în analiza lor diacronică momentul în care „din a haosului văi” au izvorât lumini.

Antologia alcătuită de eminescologul Dumitru Irimia reprezintă o contribuţie esenţială atât pentru completarea istoriei pe care a avut-o la noi dezvoltarea ştiinţelor filologice în genere, cât şi pentru metodologia actuală de culegere şi interpretare a culturii populare. Dacă operele literare au beneficiat de o exegeză atentă, ce culminează cu lucrarea lui Petru Caraman, *Pământ şi apă. Contribuţie etnologică la studiul simbolicii eminesciene*, în care binecunoscutele versuri din *Scrisoarea III* („Împăraţi pe care lumea nu putea să-i mai încapă, / Au venit şi-n ţara noastră de-au cerut pământ şi apă”) sunt explicate printr-o amplă analiză antro-

pologică, etnologică şi arheologică a datelor istorice, mult mai puţin se ştie despre cadrul teoretic fundamentat de Mihai Eminescu. Acest neajuns a fost acum îndreptat.

Antologia apărută în anul 2016, ca omagiu adus profesorului Dumitru Irimia la şapte ani după dispariţie, confirmă ceea ce pentru Mircea Eliade era clar încă din anul 1942, când scria la Lisabona astfel despre poet: „unul din cei mai buni cunoscători ai limbii şi culturii române”[19]. Complexitatea gândirii sale cu siguranţă mai rezervă însă numeroase subiecte de analiză generaţiilor viitoare, căci opera lui Mihai Eminescu se aseamănă *luceafărului*, e „Hyperion, ce din genuni” răsare c-o-ntreagă lume[20] şi poate, cu întreaga istorie a umanităţii.

Abstract

The article discuses the principles Mihai Eminescu envisioned when it comes to traditional culture. His deep knowledge was possible thanks to the fieldwork undertaken as a young student and traveller through Romania. He anticipated concepts that we consider modern with several decades to a century. The theory of authenticity was opposing frequent tendencies to correct pronunciation and lyrics according to literary norms. All theoretical contributions are now available as a result of the effort made by Dumitru Irimia to find and publish together all the articles and opinions published or left by the poet in manuscripts.

---

[19] Mircea Eliade, *Eminescu – poetul neamului român*, în *Despre Eminescu şi Hasdeu*, p. 34.

[20] Invocând natura solitară a geniului care luminează universul prin suferinţa sa superioară, Mircea Eliade consideră, de asemenea, că „scriind *Luceafărul*, Eminescu a schiţat cea mai bună autobiografie pe care un poet ar putea să o prezinte sie însuşi şi lumii întregi” (*Ibidem*, p. 45).

Eminescu şi ispitele eminescologiei: omul de ştiinţă (II)

Doru SCĂRLĂTESCU
(doruscarlatescu1937@yahoo.com)

„Tot aşa-i dacă se comandă maşinistului să facă icoane, şi zugravului să facă maşine”.
Mihai Eminescu

„Pe urmă, fireşte, şi nimica mişcă”.
I. L. Caragiale

O parte însemnată a eminescologiei de dată mai recentă pare atinsă de ceea ce am putea numi, cu o sintagmă a lui Jean Jacques, „*sindromul Nostradamus*”. Fenomenul este explicat de cercetătorul francez, specialist în stereochimie moleculară, filosof al ştiinţei de ocazie, într-o carte din 1990, prin impacienţa şi neliniştea noastră în faţa viitorului, de asemenea, prin pasiunea căutării lucrului nerelevat încă, toate vechi de cînd lumea, reflectate de bogăţia de sinonime şi de nuanţe ale limbajului cotidian care cuprinde cuvinte precum *a profeţi*, *a prevedea*, *a prezice*, *a prevesti*, *a anticipa*, *a proiecta*, *a planifica*, *a programa*[1]… În ceea ce priveşte disponibilităţile predictive ale textului literar, ele ţin, s-a mai spus, nu atît de intenţia autorului, cît de dorinţa noastră irepresibilă de a construi punţi între acesta şi epoca în care trăim – o carte celebră a polonezului Jan Kot s-a numit

[1] Jean Jacques, *Hazardul sau ştiinţa descoperirilor neprevăzute*, Nemira, Bucureşti, 1993, p. 19.

inspirat *Shakespeare, contemporanul nostru.* Dorinţa este legitimă, cît timp rămînem în limite rezonabile. Nu forţează fireştile bariere de spaţiu şi timp, obligându-l din exces de iubire pe scriitor la o silită înstrăinare de sine şi de ai săi. Nu facem, adică, din el doar o clonă a noastră, colportînd cu o „străină gură" propriile noastre idei şi obsesii. Termeni înrudiţi semantic precum cei de mai sus sînt de găsit cu asupra de măsură şi în intervenţiile mai mult sau mai puţin critice cu privire la Mihai Eminescu, ca definitorii pentru ipostaza „savantă" a acestuia. N-au lipsit din definirea personalităţii sale calificative precum „poeta vates", „vizionarism", „profetism"[2]. Din acest punct de vedere, demersul eminescologic prezintă similitudini cu dantologia, mai ales din epoca ei de vîrf, de exaltare patriotică, a *risorgimento*-ului italian, despre care am vorbit cu o altă ocazie[3]. Dar, dacă ne gîndim bine,

---

[2] Vezi, între mulţi alţii, Eugen Todoran, ‚*Eminescu – poeta vates*, în „Transilvania", nr. 1, ian., 1984, p. 30-32. Acelaşi autor revine asupra acestei titularizări, justificată de numeroasele „intuiţii" eminesciene ale unor concepţii ştiinţifice moderne printre care neapărat teoria relativităţii (‚*Cosmologia poetică a lui Eminescu*, în „Transilvania" 1984, nr. 6, iun., 1984, pp. 11-13). Din bibliografia voluminoasă referitoare le profetismul ştiinţific şi literar menţionăm, în afară de cele, numeroase, dedicate lui Nostradamus, „poet sau profet" (Y. Bellanger), o serie de studii cum este cel privind încadrarea fenomenului în romantism, cînd apar, printre altele, condiţii favorabile „meditaţiei cosmice" de nuanţă anticipativă (Paul Bénichou, *Le Temps des prophètes, Doctrines de l'âge romantique*, Collection *Bibliothèque des Idées,* Gallimard, Paris, 1977). Un număr special pe tema *Littérature et prophéties*, scoate revista „Babel. Littératures plurielles", nr. 4, Toulon, 1999, din care reţinem în special articolul semnat de Jacques Halbronn, specialist în astrologie şi „nostradamică", *Le texte prophétique. Discours de la méthode*, cu această propunere judicioasă, la care subscriem, de fermă despărţire a apelor, din final: „Prophétie et littérature ? Deux processus antagonistes, même lorsque le prophétisme se veut littéraire et que la littérature s'amuse à prophétiser. Le prophétisme ne trouve sa véritable intensité que lorsque le lecteur prend le texte au sérieux et l'utilise comme un système de décodage du réel. En revanche, le lecteur de roman recherchera avant tout une résonance en lui-même, par rapport à son monde intérieur, quand bien même serait-il apparemment en prise avec des personnages ayant existé. L'un nous fait citoyen de l'univers, l'autre nous place au cœur de notre microcosme".

[3] Doru Scărlătescu, *Dante, Eminescu şi bufonii criticii lor literare*, în „Dacia literară", Iaşi, nr. 3/ Toamnă 2017, pp. 61-78.

fenomenul urcă, dincolo de Dante, pînă la punctul de închegare a literaturii europene din care s-au desfăcut, cum s-a demonstrat convingător, şi ramuri ale ştiinţelor exacte, acestea păstrînd însă puternice legături cu rădăcinile lor poetice.

Modelul incontestabil al acestor relaţii „parentale" dintre poezie şi ştiinţă îl reprezintă încă din Antichitate „divinul" Homer, preţuit, împreună cu întreg romantismul, de poetul român, celebrat de acesta în versuri şi, deopotrivă, în pagini de publicistică[4]. Cerem îngăduinţa să ne oprim asupra acestui aspect, nu ca o vană paradă de erudiţie, ci în speranţa că el ne va fi de ajutor în abordarea temei *Eminescu, om de ştiinţă*, pe care vrem să o dezvoltăm în continuare. *Nutrix spirituali* a grecilor antici (Heraclit retorul), autoritate supremă în toate domeniile vieţii lor intelectuale, *heros ktistes* totodată al întregii literaturi europene (Ernst Robert Curtius), Homer prilejuieşte şi primele manifestări, ca să spunem aşa, de protocronism, cel puţin la nivelul continentului nostru, prin strădania concertată, insistentă, de durată, a interpreţilor săi alegorişti. Din perspectiva apologeţilor secolelor al VI-lea şi al V-lea ale Antichităţii clasice, *physica* n-are taine pentru autorul *Iliadei* şi *Odiseei* care prefigurează prin ele, sub haina deasă a mitului, mari adevăruri ştiinţifice, revelate abia peste secole de gânditorii fizicişti precum Thales din Milet, Anaximandru, Xenofan din Colofon, Heraclit din Efes, Empedocles, Anaxagora… Urmînd sugestiile neoplatonicianului academic atenian din secolul al V-lea d. Hr., Olimpiodor cel tânăr, profesorul de elenistică de la Institutul catolic din Toulouse, Félix Buffière, îşi structura incitanta sa carte din 1956 dedicată miturilor homerice pe cele trei direcţii de dezvoltare ale exegezei acestora, fizică, morală şi teologică,

---

[4] În mss. 2254, 4v., se întrevede chiar intenţia lui Eminescu de a-l traduce din Homer (în 6 luni putea fi gata cîntul I al *Iliadei*), pentru care simte nevoia să consulte un *Lexicon zu Homer* (Mihai Eminescu, *Fragmentarium*. Ediţie după manuscrise, cu variante, note, addenda şi indici de Magdalena D. Vatamaniuc, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981, p. 264).

din care prima era fără îndoială, esenţială: „Mai întîi fizica: pentru primii alegorişti, contemporani cu fizicienii presocratici, miturile lui Homer cuprind noţiuni ştiinţifice. Zeii epopeii nu sînt altceva decît elementele universului, însufleţite şi personificate. Homer cunoştea marile legi care cîrmuiau universul material, în care aerul şi eterul, focul, apa şi pămîntul se aflau încleştate fie în conflicte gigantice, fie unite într-o minunată armonie. Ordinea elementelor, naşterea şi ciclurile cosmice, dramele care aveau loc în stele, în planete sau în regiunea meteorilor, toate aceste au fost expuse în Biblia homerică, într-un mod mai mult sau mai puţin obscur, dar întotdeauna fără greş”[5]. Fenomenul, întins pe aproape un mileniu, e activ şi în timpul lui Platon şi Aristotel şi se prelungeşte, uneori în forme exacerbate, în epoca elenistică (Cornutus, *Teologia greacă*), în zorii erei creştine, sec. I d. Hr. (Heraclit retorul, *Alegorii homerice*), în începutul Antichităţii tîrzii, sec. III d. Hr. (Porphirius, *Chestiuni homerice*; *Peştera nimfelor*) şi, mai departe, pînă în primul ev mediu bizantin, sec. V d. Hr. (Olimpiodor cel tînăr, *Viaţa lui Platon*, sau Proclus Lycaeus, *Comentarii la Platon*). Istoria interpretării alegorice nu e lipsită nici de aspecte comice. Se ştie că primul care deschide violent focul asupra primilor poeţi greci divinizaţi de urmaşi este încă din secolul al VI-lea î. Hr. Xenofan din Colofon, mai ales din considerente morale (zeii lui Homer şi Hesiod au defecte şi comportament scandalos, fiind vinovaţi de sperjur, hoţie, adulter). Or, în calitate de fizician, în cartea sa versificată *Despre natură*, acesta aşază la originea lumii două elemente, pămîntul şi apa, inspirîndu-se, zic vigilenţii comentatori homerici, dintr-un discurs al lui Menelaos din *Iliada*. Iată, se amuză Buffière, ce revanşă picantă: primul adversar declarat al lui Homer surprins că şi-a aşezat bazele concepţiei sale fizice pe un teren răşluit de la inamic![6]. Nu va scăpa aşadar filosoful nostru, împreună cu Thales (apa ca principiu pri-

[5] Félix Buffière, *Miturile lui Homer şi gîndirea greacă*, Univers, Bucureşti, 1987, p. 2.

[6] *Idem*, *op. cit.*, p. 76.

mordial al vieţii) ori Empedocles (doctrina celor patru elemente, „rădăcini ale lucrurilor”), de acuzaţia de plagiat, năravul şi repudierea lui fiind mult mai vechi decât ale epocii noastre.

Tot exegezei homerice îi datorăm şi primele reacţiile la acest protocronism *avant la lettre* în cadrul „ofensivei filosofilor” inaugurată, cum am văzut, de Xenofan şi continuată prin „procesele colosale”, s-a spus exagerat, intentate lui Homer de Heraclit din Efes şi de Platon. Acesta din urmă, în *Republica*, X, protestează împotriva maniei de a face din Homer o enciclopedie universală: „sînt unii care spun că aceşti autori (poeţii tragici şi Homer, strămoşul lor) cunoşteau toate tehnicile, că ştiau totul despre lume”, inclusiv despre medicină, dar şi despre conducerea oştilor în război, administrarea cetăţilor, educaţie (598-599, c. d. e.). Ţinta marelui fondator al *Academiei* ateniene pare să fi fost sofiştii contemporani, cei care, între altele, aruncau pe piaţă un ameţitor Ulise *polymechanos*: plugar, pilot, dulgher, constructor de nave, vânător, ghicitor, bucătar, medic, muzicant, orator, astrolog, pugilist, luptător, ghicitor, discobol, arcaş… Platon, citat printre primii „detractori” ai „poetului naţional” al Eladei, rămîne în demersul său demitizant în limite moderate, el fiind în secret un admirator al marelui aed, cum se străvede printre rînduri în dialogurile sale. Epicureicii, îi divulgă moralistul de la începutul erei noastre, beoţianul Plutarh, erau mai severi în respingerea „divagaţiilor homerice”, a poeziei în genere, în numele matematicilor. Acelaşi Plutarh citează un pasaj din cartea (pierdută) *Despre poeţi* a prietenului şi discipolului lui Epicur, Metrodoros Lampsakenos, cu o respingere categorică a cultului excesiv pentru autorul *Iliadei*: „Nu te sfii să recunoşti că habar n-ai în ce tabără lupta Hector; că nu cunoşti primele versuri ale lui Homer, că nu le ştii nici pe cele din mijloc”. Iată în avans şi „frigiditatea estetică” reproşată negativiştilor sacrilegi de la „Dilema” („Răzvan Rădulescu: „poezia lui Mihai Eminescu mă lasă rece”). Nimic nou sub soare. Nici riposta violentă a „apărătorilor” poetului nostru care cereau, doamne fereşte,

dincolo de intervenţia divină, o „judecată pe pământ" (Leonida Lari) şi „plutoane de execuţie" (I.T. Lazăr) pentru duşmanii naţiunii, candizii elevi ai lui Manolescu, nu e tocmai nouă. Să ne amintim de legendele (nevalidate) privind pedeapsa aplicată în diverse variante de cetăţile greceşti retorului Zoil din Amphipolis, ars de viu, răstignit, aruncat de pe stânci sau lapidat, pentru îndrăzneala de a fi compus „exerciţiile" sale de tip oratoric materializate în nouă cărţi împotriva lui Homer. Aşadar, să spunem că „bătălia în jurul lui Homer" din vechime le va anticipa pe cele care, în firea lucrurilor, în diverse literaturi se vor da în jurul marilor scriitori; printre ele, forţînd puţin nota de dragul asociaţiilor, putem înscrie şi „războiul civil" provocat de momentul „Dilema, 1998".

În epocile următoare apar sporadic reacţii la maniera de lucru a alegoriştilor, unele datorate, ca să dăm doar cîteva exemple, filosofului stoic latin Seneca de la începutul erei creştine, care observa ironic că reprezentanţii diverselor doctrine filosofice forţează textul homeric pentru a încăpea în el propriile lor opinii (*Epistolae ad Lucilium*) şi, sărind peste secole, scriitorului renascentist francez François Rabelais, cel ce se întreba dacă lui Homer, „paragon de tous philologes", i-ar fi trecut vreodată prin cap ideile cu care l-au cadorisit exegeţii săi, de la Plutarh la Poliziano. Merită să zăbovim puţin asupra autorului lui *Gargantua*, din *Prologul* căruia am citat, autor al unei suculente parodii „astrologice", *Pantagrueline prognostication*, adevărat bestseller al secolului XVI, avînd ca obiect mania profeţiilor răspîndite, datorată tiparului, printr-o bogată literatură de colportaj din epoca sa. Rabelais inaugurează astfel, după părerea cercetătoarei canadiene Christine Arsenault, specialistă în Renaşterea franceză, un gen literar aparte, al *profeţiei umoristice*[7]. Dincolo de

[7] Christine Arsenault, *La pronostication joyeuse de Jean Molinet à François Rabelais : typologie et évolution d'un genre littéraire*. Mémoire. Rimouski, Québec, 2011. Vezi de asemenea, pentru interesul crescînd din zilele noastre faţă de opul rabelaisian, V.-L. Saulnier, *François Rabelais, patron des pronostiqueurs. Une pronostication retrouvée*, Extrait de

aceste rezerve, moda interpretărilor alegorice persistă, aplicate cu predilecţie, se înţelege, la opera lui Homer. Tot în Renaştere, în Italia de astă dată, într-un *Discurs asupra artelor liberale*, 1492-93, umanistul Antonio Urceo (Codro) vine cu o lungă înşiruire de discipline în care ne poate iniţia autorul *Iliadei*, „…ab Homero Rhetoricam, ab Homero Medicinam, ab Homero Astrologiam, ab Homero Fabulas, ab Homero Historias, ab Homero mores, ab Homero Philosophorum dogmata, ab Homero Artem militarem, ab Homero coquinariam, ab Homero Architecturam, ab Homero regendarum urbium modum percipies, et in summa quicquid boni quicquid honesti animus hominis discendi cupidus optare potest, in Homero facile poteris invenire…”[8]. Urceo e aici în linia contemporanului său Angelo Poliziano, autor al lucrării *Oratio in Expositione Homeri*, 1485, care vedea în marele înaintaş un înţelept şi un profet („Homero vate”), deschizător de drumuri în filosofie: „Quid dicam de philosophia, in qua nulla est ferme nobilior posterorum sententia aut opinio celebrata, cuius non in poeta Homero originem agnoscamus”[9]. Ceva mai tîrziu, în Iluminism, filosoful englez Anthony Colllins, descoperea şi el în opera homerică o sinteză a cunoaşterii universale: „the epitome of all arts and sciences” (*A Discourse of Freethinking, occasioned by the Rise and Growth of a Sect called Freethinkers*). Din epoca modernă, un model de interpretare alegorică în sens creştin ne oferă poetul şi eseistul francez Paul Claudel, într-o prefaţă la un studiu despre *Iliada* cu referire la episodul în care regele Troiei îi cere lui Ahile trupul lui Hector, „Iată-l pe Priam

---

„Bibliothèques d’Humanisme et Renaissance”, tom 16, Genève, 1954, pp. 124-138; Jelle Koopmans, *La tradition des pronostications,* în *Éditer et traduire Rabelais à travers les âges*, Rodopi, Amsterdam et Atlanta, 1997; Nicolas Le Cadet, *Les rééditions de la Pantagrueline Prognostication et le tissage énonciatif chez Rabelais*, în „Études rabelaisiennes”, tom XLVI, Droz, Genève, 2008.

[8] Urceo Codro, *Sermo in laudem Liberalium artium*, în N.G. Wilson, *Da Bisanzio all’Italia – Gli studi greci nell’Umanesimo italiano*, Alessandria, 2000, p. 155-156.

[9] Angelo Poliziano, *Oratio in Expositione Homeri*, ed. Paola Megna, Edizioni di Storia e Letteratura, Rome, 2007, cap. 18, 1-3.

ieşind cu daruri din Cetatea incomprehensibilă. Iese Tatăl Cetăţii incomprehensibile. Iese Dumnezeu care vine să ceară iertare creaturilor sale. Iese Tatăl care vine să-şi ceară înapoi Fiul”[10]. Degeaba protestase odinioară Rabelais faţă de încercarea fratelui călugăr Lubin, „cap de dovleac”, de a dovedi că atît Homer în *Iliada* cît şi Ovidiu în *Metamorfoze* au anticipat „duhul” *Evangheliei* neotestamentare.

O familiarizare a noastră, prin tri**mite**re nemijlocită la text, cu întreaga istorie a alegorismului homeric, ne prilejuieşte masiva antologie (peste o mie de pagini) de scrieri din vechime, multe greu accesibile astăzi, traduse în franceză, privind fizica şi metafizica poetului grec, realizată recent de profesorul Hans van Kasteel de la Şcoala Internaţională de Umanităţi clasice (*Schola Nova*) din Brabantul belgian. Nici cariera de om de ştiinţă infailibil a lui Homer şi nici interpretările de tip alegoric ale operei sale nu s-au oprit, vedem aici, odată cu ieşirea din scenă a ultimilor neoplatonici, ci au continuat în al doilea mileniu prin eforturile unor erudiţi creştini precum Mihail Psellos, un „Voltaire”, s-a spus, al orientului bizantin, Ioannes Tzetzes, poet şi *grammatikos* constantinopolitan, Eustathius, arhiepiscop de Tessalonic, Matei, alias Manuel Gabalas, mitropolit de Ephes. Antologia, aşezată sub semnul neoplatonicului Porphirius, de la care împrumută şi titlul, *Chestiuni homerice*, continuă cu reprezentanţi ai Renaşterii, ai Iluminismului, şi se încheie cu puzderia de comentatori ezoterici (gnostici, hermetici, cabalişti, alchimişti), evident la inima autorului, de la Paracelsius şi Giovanni Pico della Mirandola pînă la contemporanul nostru, Emmanuel van der Linden d’Hooghvorst, scriitor, filosof şi alchimist belgian, cu cartea sa *Le fil de Pénélope*, apărută la Paris în 1996[11].

---

[10] Homère, *L’Iliade illustrée par la céramique grecque*, dessins de Notor (V-te de Roton). Préface de Jean-Paul Alaux et préface de Paul Claudel de l’Académie française, éditions Delmas, Bordeaux, 1950, p. 24.

[11] Hans van Kasteel, *Questions homériques*, *Physique et métaphysique chez Homère*, Beya, Grez-Doiceau, 2012. O perspectivă diacronică a receptării de tip alegoric a textului homeric, din Evul Mediu Timpuriu şi

Dar în epoca modernă asistăm la o schimbare de paradigmă. Centrul de interes al operei homerice îl formează acum nu subtextul, ci textul însuşi. Nu ce ascunde el ne preocupă, dar ceea ce spune în mod direct. Nu misterioasa, ceţoasa *allegoria*, ci mai explicita, clara *analogia*, prin care omul era pus în relaţie cu universul fizic înconjurător. Din această perspectivă, vestita „comparaţie homerică” devine importantă pentru cercetător nu pentru destinaţia ei strict literară, stilistică, ci pentru funcţia epistemologică, de descoperire şi revelare a substanţei şi mecanismelor lumii. Este acesta modul de abordare a „parabolei homerice” de către profesorul germano-american Hermann Ferdinand Fränkel într-o carte din 1921[12], de asemenea, mai aproape de noi, premiza investigaţiilor întreprinse de Charles Mugler, în lucrarea dedicată rădăcinilor homerice ale ştiinţei greceşti[13]. Aceasta se deschide de altfel, semnificativ, cu evocarea în *Odiseea* a unui fenomen natural, al inundaţiilor de primăvară; plînsul nestăvilit al Penelopei la întîlnirea cu Ulise deghizat în cerşetor e un prilej pentru Homer să descrie, firesc, printr-o tulburătoare asociaţie, cauzele acestora: scurgerea apelor dezgheţate de pe culmile munţilor prin acţiunea „vîntului cald al primăverii”. În acelaşi mod, mai tîrziu, Anaxagora ori Seneca vor explica fenomenul revărsărilor Nilului. Filolog cu o diplomă de licenţă în matematică, justificată de lucrări privind statutul acestei discipline în vremea lui Platon[14] sau de traduceri substanţiale din Arhimede[15],

pînă în secolul al XVIII-lea, avem, dincolo de titlul restrictiv, şi în studiul lui José Ángel García Landa, profesor specialist în naratologie de la Universitatea din Saragoza, *Homer in the Renaissance: The Troy Stories*, Brown University, 1988 (Web edition 2004 https://www.unizar.es/departamentos/filologia.../troy.html).

[12] H. F. Fränkel, *Die homerischen Gleichnisse*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1921.

[13] Charles Mugler, *Les origines de la science grecque chez Homère : l'homme et l'univers physique*, Klincksieck, Paris, 1963.

[14] Charles Mugler, *Platon et la recherche mathématique de son époque*, Ed. Heitz, Strasbourg-Zurich, 1948.

[15] *Archimede*. Texte etabli et traduit par Charles Mugler, vol. I-IV, Les Belles Lettres, Paris, 1970-1972.

autor de asemenea al unor dicţionare istorice de terminologie greacă, din domeniul opticii şi al geometriei, Ch. Mugler urmăreşte în cartea sa din 1963 destinul unor termeni specifici omului homeric, receptiv la senzorial, privind fenomene fizice (putere, viteză, rezistenţă), atmosferice, acustice, optice, chimice… Numai din domeniul strict al forţelor din natură, autorul acesteia enumeră treizeci de expresii verbale desemnînd *împingerea*, *ridicarea*, *lovirea*, *apucarea*, *mişcarea* (*κινεϊν*, termen cu vizibile urme în limbile moderne) ş. a. m. d.[16]. Nu lipsesc surprinzătoare prefigurări ale raportului, revelat abia de fizica modernă, dintre energia cinetică a unui corp în mişcare şi masa şi viteza acestuia, descifrate de Mogler în finalul capitolului XII al *Iliadei* (Hector forţînd cu o piatră uriaşă întăriturile aheene), prilej pentru el de a afirma că grecii arhaici cunoşteau legile de dinamică a corpurilor solide, dar că, din păcate, expunerea explicită a acestora „a trebuit să aştepte momentul Galilei, Descartes, Leibnitz pentru a vedea lumina zilei”[17]. Grecii lui Homer au mai fost „frustraţi” de viitorime, remarcă autorul francez, şi la alte capitole ale fizicii printre care, pentru a mai da un exemplu, cel privind raportul vitezei luminii cu timpul şi spaţiul pe care ea le străbate. Iată un motiv de meditaţie pentru fizico-eminescologii noştri.

Generos în ceea ce priveşte domeniul ştiinţelor teoretice, Mugler este mai rezervat cu privire la abilităţile de mecanică aplicată ale eroilor homerici: „singura maşină pe care grecii au construit-o este aceea a Universului”. El îl scoate astfel din cărţi pe Marele Şchiop, Hefaistos, meşter făurar iscusit, nu mai puţin redutabil inventator. O mare greşală. Care

---

[16] Vezi ampla şi minuţioasa prezentare a cărţii la Claude Merker, profesor la Departamentul de matematici al universităţii din Besançon, *Les origines de la science grecque chez Homère*, în vol. *Les mathématiques méditerranéennes ; d'une rive & de l'autre*, Coordonné par Evelyne Barbin et Jean-Louis Maltret, Ellipses, 2015, pp. 71-86. În lipsa cărţii lui Mugler, apelăm în expunerea noastă la informaţiile generoase din această lucrare.

[17] Claude Merker, *Les origines…*, ed. cit., p. 3.

urmează să fie corectată chiar de specialiştii în materie, pentru că, să reţinem, subiectul este scos de sub jurisdicţia prea liberală a filologilor şi adus în custodia mai riguroasă a inginerilor, recrutaţi, marea majoritate, dintre compatrioţii de azi ai poetului grec. Urmînd tradiţia deschisă de fostul rector al Academiei din Atena, profesorul chimist Constantinos D. Zenghelis cu monumentala sa monografie de tinereţe, *Ştiinţa naturii la Homer*, 1891, sub egida *Departamentului de Inginerie mecanică şi Aeronautică* al Universităţii din Patras, are loc între 27-30 august 2006 la Olympia colocviul internaţional *Ştiinţa şi tehnologia în epica homerică,* cu numeroase comunicări (41 de titluri) şi cu o largă participare, 68 de referenţi, cadre universitare, cercetători sau simpli particulari, fiecare, individual sau în echipă, încercînd să pună în sarcina lui Homer, vorba lui Seneca, realizări ale propriei discipline. N-au lipsit în intenţia organizatorilor, profesori la numitul departament, notele polemice privind tendinţa generală de a atribui „admirabilele" cunoştinţe tehnice ale poetului antic „mai degrabă inspiraţiei poetice decît unei minţi ştiinţifice solide"[18], ba chiar, cînd acestea erau evidente, pornirea „uneori inexplicabilă a anumitor cercetători de a submina realizările ştiinţifice şi/sau tehnologice ale grecilor antici"[19]. În acest context, evenimentul de la Olympia are caracterul evident al unei reparaţii de prestigiu şi al unei repuneri în drepturi, cum subliniază un sol al minorităţii umaniştilor, profesorul E. Mikrogiannakis de la secţia de filosofie a Universităţii din Atena: „Homer atrage, înnobilează, fascinează, îmbogăţeşte şi stimulează. Este o enciclopedie poetică mare şi, în mod inevitabil, un cîmp de luptă pentru oamenii de ştiinţă. Recent, oamenii de ştiinţă cred că o lectură modernă a lui Homer va oferi informaţii

[18] S. A. Paipetis, *Preface*, în *Science and Technology in Homeric Epics*, S. A. Paipetis editor, Springer, 2008, p. IX.

[19] T. P. Tassios, *Mycenaen Technology*, în *Science and Technology...*, ed. cit., p. 3.

aprofundate şi chiar îmbunătăţiri în domeniul tehnologiei. Cred că au dreptate”[20].

Fără a urmări prezentarea exhaustivă a acestor informaţii tehnice furnizate de textul homeric, puse în evidenţă de participanţii la colocviul olympian, le enumerăm doar pe cele ce ni se par mai interesante. Avînd în vedere specificul geografic al Greciei antice, multe din ele se referă la domeniul maritim, cu date privind înalta tehnologie a construcţiilor navale stăpînită în principal de eroii din *Odiseea*, de asemenea, cunoştinţele lor avansate de hidrodinamică, necesare deplasării pe mare (vezi instructajul făcut de Circe lui Ulise, pentru trecerea strîmtorilor dintre Scila şi Caribda)[21]; rămînînd la domeniul acvatic, mai găsim referiri la abilităţile de valorificare a *vortexului* în industria casnică (vîrtejurile apei de rîu folosite de Nausica şi de slujitoarele ei pentru spălatul rufelor, în insula feacilor). Revenind pe pămîntul ferm, sînt semne că grecii homerici cunoşteau legile de viteză şi acceleraţie în mişcarea curbilinie (sfaturile date de Nestor, fiului său, Antilochus, pentru a câştiga cursa la jocurile organizate de Ahile în onoarea lui Patrocle). Ei utilizau de asemenea metoda „telecomunicaţiilor” prin aşa-nu**mite**le *phryctoriae*, turnuri pe care erau aprinse focuri de semnalizare, anticipînd astfel invenţia inginerilor greci Cleoxenes şi Democletus din secolul al II-lea î. Hr., dar şi teoria modernă a propagării radiaţiei electromagnetice. Să mai amintim performanţele homerice în domeniile ingineriei

---

[20] E. Mikrogiannakis, *Autagreton*, op. cit., p. 35.

[21] Tema s-a bucurat de un tratament special, de la Victor Bérard, în anii interbelici, *Les navigations d’Ulysse*, 4 volume: *I. Ithaque et la Grèce des Achéens; II. Pénélope et les barons des îles; III. Calypso et la mer de l’Atlantide; IV. Nausicaa et le retour d’Ulysse*, éd. Armand Colin, Paris, 1927-29, şi pînă, mai recent, la Jean Cuisenier, *Pratiques nautiques et cosmologie : l’Odyssée d’Homère revisitée*, în **„**Ethnologie française**”**, 2001/4 (Vol. 31), Presses Universitaires de France, pp. 725-739, cu această concluzie: „în prezent, textele homerice, în special *Odiseea*, ne spun atît de multe despre artele tradiţionale de navigaţie care supravieţuiesc în continuare, tot aşa cum practica vie a acestor arte ne învaţă acum despre textele homerice”.

geologice şi geotehnice, ale geografiei, topografiei, astronomiei… În pofida credinţei lui Platon, Homer este imbatabil în sfera anatomiei umane şi a medicinii. Cele 114 tipuri diferite de vătămări corporale descrise cu mult realism în *Iliada* şi *Odiseea*, transpuse plastic în scene de pe ceramici greceşti antice, sînt însoţite şi de prezentarea unor metode de tratament chirurgical ori medicamentos, prin mijlocirea plantelor lecuitoare mai uşor de identificat în textul homeric decît în tratatele de specialitate de astăzi.

Dar marile realizări ale lui Homer ţin de domeniul tehnologiei. Găsim în *Iliada* cele mai vechi referinţe privind metodele şi mijloacele de prelucrare a materiilor prime, bronzul, fierul, metalele preţioase, cu uluitoare anticipări de procedură modernă („Meseriaşii străvechi, susţine un referent, erau la fel de ingenioşi în chestiuni legate de chimia solidă şi de metalurgie ca şi oamenii de ştiinţă de azi în domeniul materialelor industriale”). Un set de lucrări privind armele defensive descrise în epopeile homerice pun în evidenţă utilizarea aliajului de cupru în construcţia coifurilor ori a unor materiale diferite precum smalţul, aurul, staniul în decorarea scuturilor. Un exemplu ilustru în această privinţă îl constituie prestaţia amintitului reprezentant al zeităţilor proto-elene, Hefaistos, cu capodopera sa tehnologică, vestitul scut al lui Ahile, din cartea a XVIII-a a *Iliadei*. În exegezele de la colocviu prilejuite de mult mediatizatul artefact antic mai persistă ecouri ale vechilor interpretări alegorice, evidente bunăoară în intervenţia lui D. Kalligeropoulos şi S. Vasileiadou, din perspectiva cărora scutul „rezumă întreaga cunoaştere umană din epoca homerică”, realizînd un model universal al macro- şi microcosmului, cu efecte profunde în percepţia naturii şi a omului, individual şi social, de către generaţiile următoare[22]. Pe de altă parte, scutul face obiectul unor analize de text, ca să spunem aşa, literale, ca obiect în sine, el reprezentînd şi un model al tehnicii aplicării stra-

[22] D. Kalligeropoulos, S. Vasileiadou, „Interpreting the Representations on the Shield of Achilles”, în *Science and Technology*…, ed. cit., p. 443.

turilor succesive de metale diferite în vederea sporului de rezistenţă, o prefigurare a *structurilor laminate* din clasa *materialelor compozite*, utilizate în industria aerospaţială actuală[23]. În ceea ce priveşte metalurgia fierului, nu lipsesc tri**mite**ri homerice la transformarea sa magică în oţel, prin tratament termic şi carbonizare, la efectul revoluţionar al acestui metal asupra dezvoltării rapide a omenirii în timpul primului mileniu î. Hr., dar, atenţie, şi la catastrofa ecologică enormă pe care, prin el, aheii şi troienii deopotrivă o provoacă în mediul înconjurător[24]. Un Homer, părinte fondator ale partidei ecologiştilor, o ipostază la care nu ne-am gîndit pînă acum!

Încheiem expozeul nostru cu un subiect de top, acela al iniţiativelor homerice în domeniul revoluţionar al automatizării. De altfel, termenul însuşi de *automat* (*αυτοματα*) este o invenţie homerică, fiind frecvent întîlnit în *Iliada* şi *Odiseea* pentru a denumi diferite maşinării care, asemenea organismelor vii, se mişcă folosind resurse energetice proprii. Aici, trebuie să recunoaştem, informaţiile furnizate de poemele homerice sînt de-a dreptul spectaculoase. Acelaşi tandem la care ne-am mai referit, Kalligeropoulos-Vasileiadou, de la *Departamentul de Automatică* al *Institutului de Educaţie Tehnologică* din Pireu, semnează o interesantă lucrare privind automatele homerice şi implementarea lor în procesul de producţie micenian[25]. Dintre acestea, iată, porţile celeste comandate de la distanţă de soţia lui Zeus: „Repede Hera dă bici telegarilor şi, de la sine / Poarta cerească trosnind pe loc se deschise-nainte” (*Iliada*, V, 735-36). Imaginaţie?, se întreabă autorii. E posibil, dar rămîn întipărite în mintea noastră o viziune tehnologică şi un termen adecvat care şi-au găsit rapid aplicabilitatea în viitor. Din aceeaşi categorie fac

---

[23] S.A. Paipetis, V. Kostopoulos, *Defensive Weapons in Homer*, în *op. cit.*, ed. cit., p. 181.

[24] G. Varoufakis, *Iron in the Homeric Epics & Homer, A Sensible Ecologist*, op. cit., p. 103.

[25] D. Kalligeropoulos and S. Vasileiadou , *The Homeric Automata and Their Implementation*, *op. cit.*, p. 77 şi urm.

parte, în *Odiseea*, VI, 757-764, miraculoasele nave ale feacilor „fără cîrmaci şi cîrme", echipate cu inteligenţă artificială, folosind pilotajul automat pentru a străbate „noianul mării, pe ceaţă şi pe negură". Dar un lucru de şi mai mare minune este armurăria (*Oπλoπoιια*) lui Hefaistos din *Iliada*, XVIII, cu foalele ei adaptive, în funcţie de dorinţa meşterului şi specificul lucrării, trepiedele cu roţi autopropulsate, „ca la divanul zeiesc de la sine să poată să intre şi să se-ntoarcă-napoi", şi, mai presus de toate, slujnicele de aur, „vii ca fecioarele aieve", înzestrate ca şi acestea cu „minte şi glas şi tărie şi-nvăţătură la lucru deprins de la zîne". În stihurile despre „fetele de aur" ale lui Hefaistos scriitorul biochimist Isaac Asimov, unul din marii maeştri ai genului *science-fiction*, descifrase mai demult actul de naştere al roboticii în istoria omenirii. Pe urmele sale, comentatorii greci de acum citesc în ele o provocare adresată de poetul antic inginerilor din perioadele următoare pentru a transforma maşinile sale himerice în ştiinţă şi tehnologie aplicată. Se propune chiar un titlu cu totul insolit al acestei ştiinţe, cu trimitere la originile ei – *automatopoietica* („the science of Automatopoietice"). Atari demersuri se înscriu, privind lucrurile dintr-o perspectivă teoretică mai largă, într-un fel de *anamnesis* post-socratic al ştiinţei contemporane, semnalat de Solomon Marcus în cîteva pasaje ale cărţii sale din 2005, *Întîlnirea extremelor*, rezumate de tînăra universitară Simona Vasilache: „E ciudat, şi cartea lui Solomon Marcus o arată bine, cum domeniile cunoaşterii, din ce în ce mai perfecţionate, mai autonome tind, toate, spre sincretismul lor de la început, spre hazardul obscur care le ducea, firesc, din unul în altul. În secolul în care, pare-se, ştiinţa are mai multă imaginaţie decît arta, interpretarea poeziei printr-un program de computer păstrează, încă, «ocultismul» vechilor exerciţii de divinaţie"[26].

Venind acum mai la nord de fascinanta lume peninsulară, să observăm pentru început că, în afară de greci,

---

[26] Simona Vasilache, *Între muze şi Atena*, în „România literară", nr. 33, 2005.

majoritari la evenimentul amintit, întîlnim aici şi alţi cercetători de pe trei continente. Dintre cei europeni, nu puţini, lipsesc în mod curios reprezentanţi a ţărilor ex-comuniste, între care şi România. Specialiştii noştri şi-ar fi găsit, credem, cu uşurinţă un loc la colocviu, mai ales că şi-au făcut mîna în investigarea textelor de „anticipaţie ştiinţifică" din creaţia lui Mihai Eminescu. Sînt lesne de găsit similitudini între problemele prezentate acolo şi cele avansate de exegeza actuală a poetului nostru. Sigur, în comparaţie cu confratele grec, acesta e cu prioritate activ în domeniul mai elevat al fizicii, ca să spunem aşa, „filosofice", şi deloc, după cîte ne dăm seama, în acela mai terestru al tehnologiei, poetul fiind dezinteresat de instalaţii şi maşinării contemporane sau viitoare. Nu ştim de unde a scos un nou poposit în eminescologie, energeticianul Ovidiu Ţuţuianu, „obsesia pozitivă" a lui Eminescu „pentru maşini", fiindcă „maşinile doamnei Lumi" dintr-un text manuscris (o prefaţă, bănuim, la un posibil volum de proză) pe care se bazează domnia-sa sînt doar o metaforă, lipsită de orice conotaţie ştiinţifică. Nici banala acţiune stomacală (indigestie) produsă de îngurgitarea unor elemente în stare genuină („carbon, azot, idrogen şi oxigen pur") întîlnită într-un alt manuscris nu ţine de vreun presupus „laitmotiv tehnicist", ci e doar un termen de comparaţie (nu tocmai reuşită) pentru inapetenţa la abstracţiuni a mentalului naţional colectiv[27].

Aşadar, Eminescu şi Homer. Asocierea ar părea forţată sau chiar gratuită, dar, iată, ne sar în ajutor elenişti români de prestigiu. Unul dintre ei, profesorul Gheorghe Ceauşescu, specialist, printre puţinii la noi, în clasicismul greco-latin, bun cunoscător totodată al poetului român, găseşte similitudini între maniera de lucru a alegoriştilor homerici şi exegeza eminesciană, în prefaţa la cartea citată a lui Buffière, cu referiri, ca să dăm câteva exemple, la „delta biblicilor sînte" heliadescă din *Epigonii*, interpretată de Dumitru Murăraşu în stilul comentariilor pitagoreicilor la *Iliada*, ori la

[27] Ovidiu Ţuţuianu, *Eminescu şi... ştiinţele exacte*, în „Bogdania", Focşani, an III, Nr. 8, ian.-feb., 2015.

teza cosmogonică a găurilor negre identificate de I. M. Ştefan în *Luceafărul*, precum altă dată Heraclit retorul îi atribuise lui Homer descoperirea sfericităţii pămîntului. Discuţiile despre doctrina militară eminesciană se întîlnesc cu cele ale comentatorilor antici privind strategia războiului la Homer. Afirmaţii privind transfigurarea artistică a unor teorii filosofice (presocratică, platonică, budistă) ori ştiinţifice (teoria einsteiniană a relativităţii) îi par şi ele profesorului bucureştean făcute „în spiritul exegezei alegorice antice”. Pentru Blaga, Luceafărul face figură de eon gnostic şi de arhanghel teocratic. Pentru Cezar Papacostea el este o transfigurare a filosofiei lui Platon[28].

Rămînînd în preajma ilustrului poem eminescian, am adăuga la cele observate de regretatul elenist bucureştean că primul interpret alegorist al acestuia, cu asumarea explicită, la vedere, chiar insistentă, a metodei, este… Eminescu însuşi. În celebra notă marginală la text (*ms. 2275B*), poetul atrage atenţia supra transferului de la înţelesul *literal* al acestuia la cel *alegoric*, prin care *hyper ionul* celest devine omul de geniu, nemuritor şi nefericit: „Mi s-a părul că soarta Luceafărului din poveste seamănă mult cu soarta geniului pe pămînt şi *i-am dat acest înţeles alegoric*” (s.n.). Planul în care se mişcă aici Eminescu este acela, preferat, al „viziunii” filosofice, chiar dacă nu una tocmai „organizată”, cum observa Constantin Noica. În răspăr cu „falsele interpretări” ale notiţei eminesciene, ea însăşi menită, credem, în intenţia poetului, să preîntîmpine căderea în reducţionism fiziologic şi sentimental (cum s-a şi întîmplat, de altfel), filosoful de la Păltiniş, tentînd zonele mai rarefiate ale ontologicului, ne oferă el însuşi o mai sistematică interpretare de tip alegoric a poemului în succintul capitol despre acesta din *Sentimentul românesc al fiinţei*, 1978. Cuplul Hyperion – Cătălina reprezintă aici curate, dar atît de suculente, abstracţiuni (*Generalul/Individualul*, care se cheamă, se caută şi nu se găsesc), precum altă dată, pentru neoplatonicieni, preocupaţi să-l

[28] Gh. Ceuşescu, *Prefaţă*, în Félix Buffière, op. cit., p. XVIII-XIX.

reconcilieze pe patronul lor cu ireverenţiosul autor al *Iliadei*, adulterinii Afrodita şi Ares întrupau sentimente generice, opuse şi complementare, *dragoste* şi *ură*. Pe linia deschisă de Noica, se situează şi noile interpretări, tot alegorice pînă la urmă, dar firesc distanţate de tiparele „clasice”, ale doamnei Rodica Marian, o autoritate incontestabilă în materie de *Luceafăr*[29]. Pe urmele unei uriaşe bibliografii a poemului, cu exegeze înregistrate atent şi analizate minuţios, unele integral sau parţial acceptate, cel mai adesea „reinterpretate”, altele respinse politicos, numeroasele cărţi, studii şi articole ale poetei-filolog de la Cluj ne oferă modelul unei confruntări temerare, stăruitoare, cu noianul de „încifrări”, „criptisme”, „obscurităţi”, „ambiguităţi” „fracturi logice”, adesea insurmontabile, ale textului, dar şi cu prejudecăţi, locuri comune, prohibiţii şi deformări ale receptării mai vechi sau mai noi[30]. Cu aceleaşi prejudecăţi (ţinta e mai ales „reducţia” călinesciană la „antiteza morală”) se luptă recent şi tînărul mason timişorean Radu Cernătescu, filosof al culturii, specializat la Viena în Ştiinţe Hermetice şi Arte ezoterice[31].

În acest demers de descifrare a „tainelor” adînci ale poemului, e firesc ca doamna Marian să-şi caute şi aliaţi, printre care, într-o contribuţie recentă din *Studii eminescologice*, se înscriu şi ieşenii Lucia Cifor şi George Popa[32]. Dar între

---

[29] Rodica Marian, Alegorie *şi sens global în* Luceafărul. *Specificul* alegoriei *în construcţia sensului din* Luceafărul *eminescian*, în „Studii eminescologice”, vol. 13, Clusium, Cluj-Napoca, 2011, pp. 41-54.

[30] Între acestea, „cruntele banalităţi romantice” (în termenii lui Noica) privind antiteza cosmic-terestru, etern-efemer, om comun-geniu neînţeles, atît de rezistente la asaltul noilor viziuni interpretative, cum o dovedesc aceste rînduri în stil plutonier-major miliţienesc din *Dicţionarul General al Literaturii Române*, vol. III, E/K, p. 52, privind finalul *Luceafărului*: *„Creatorul nu acceptă modificarea sorţii, şi în sprijinul acestei decizii vine şi Cătălina, care urmează legile firii şi se consolează cu şăgalnicul Cătălin, «viclean copil de casă». Morala poemului este anunţată explicit în final: destinul nu poate fi schimbat, geniul este nemuritor şi fără noroc, el nu se poate amesteca în cercul strîmt al existenţei comune…”*.

[31] Radu Cernătescu, *Antiparadisul lui Eminescu*, Junimea, Iaşi, 2017, p. 9.

[32] Rodica Marian, *Din nou despre «taina» Luceafărului. Criptisme, obscurităţi şi fractură logică în textul antum*, în „Studii eminescologice”,

hermeneutica rece, densă, la obiect, aplicată în deplină cunoştinţă de cauză textului eminescian, a doamnei Cifor, şi analiza „eseistică” (calificarea doamnei Marian), elevat-amatoristică, de angajament retoric afectiv, ades divagantă, oricum liberă de obligaţii metodologice, a domnului Popa, după părerea noastră, distanţa e mare. Alături de observaţii de acuitate şi fineţe evidente privind creaţia eminesciană ale medicului eminescolog de la Iaşi, se strecoară şi idei cel puţin curioase, precum aceea a anticipării într-o poezie de delicată fulguraţie sentimentală ca *Lacul* a motivului filosofic central din poemul *Luceafărul* („refacerea Unului primordial prin iubire”), cum citim într-un articol din revista *on-line* „Alternativa”, scris cu ocazia celor 125 de ani de la apariţia acestuia. Oricît s-ar prevala autorul nostru de avantajul celui de al treilea ochi, al intuiţiei intelective, a vedea în versurile-incipit în fond banale ale poeziei („Lacul codrilor albastru / Nuferi galbeni îl încarcă”) „simbolica şi scenariul Creaţiei mitice” din cosmogonii indiene şi egiptene, unde apa este „elementul genezic” din care se ridică nufărul, „corola care dă naştere zeului primordial”, Re sau Brahman, ni se pare de-a dreptul o enormitate. La fel şi interpretarea în cheie „transcedentală” a visului pămîntesc de iubire eminescian pe care o reproducem, pentru umorul ei involuntar, *in extenso*: „Pe fundalul acestui scenariu al începutului, poetul îşi aşteaptă iubita pentru acea confundare cosmică *eu-tu*, care să devină lumină din lumină, Dumnezeu din Dumnezeu, restabilind în felul acesta unitatea dintîi. Urmînd să lunece cu barca pe unde, poetul va scăpa din mînă cîrma şi lopeţile, metaforă a intrării în inefabil, în desindividualizare şi pierdere de sine în încreatul pur. Dar iubita nu vine. Geniul – poetul – rămîne singur. De aici suferinţa, pentru că a fost ratat un moment cosmic, vindecarea sfâşierii primordiale”[33].

15, Clusium, 2013, pp. 36-60. Vezi aici trimiterile la studii de Lucia Cifor, *Ipoteze pentru o nouă interpretare a poemului „Luceafărul”* în „Studii eminescologice”, 6, Clusium, Cluj-Napoca, 2004, ori George Popa, *Eminescu sau dincolo de absolut*, Editura Princeps, Iaşi, 2011.

[33] Gheorghe Popa. *Luceafărul – la 125 de ani*, www.alternativaonline.ca/Tezesiantiteze0803.html (2014).

Momentul, credem noi, nu e cosmic ci curat psihologic, singurătatea şi suspinele nu ţin de vreo catastrofală „sfîşiere” de monadă platoniciană, ci de acel „farmec dureros” menit să potenţeze actul iubirii, în care prezenţa partenerei nici nu mai e necesară, cum bine a observat Tudor Arghezi în replica sa din *Melancolie*: „Şi acum c-o văd venind / Pe poteca solitară, / De departe, simt un jind / Şi-*aş voi să mi se pară*” (s.n.).

Dar pentru un atomist riguros precum Andrei Dorobanţu, lacul eminescian ţine de parapsihologie: persistă la Măgurele, unde a existat odinioară *Şcoala de fete Oteteleşanu* avîndu-l ca director pe Ioan Slavici şi ca profesor, susţine d-sa, pe Eminescu, un „duh sfînt” care pluteşte tutelar peste Institutul de Fizică Atomică. În parcul institutului mai există şi azi lacul cu foişor pe mal, „unde Eminescu, se spune, a visat îndelung şi a scris poezia *Lacul*”[34]. Un inconvenient ar fi că poezia în cauză a fost scrisă şi publicată în 1876, înainte de stabilirea autorului ei la Bucureşti, cînd l-ar fi putut însoţi pe Slavici la moşia oteteleşenilor. Pe de altă parte, el nu putea ajunge profesor, nici măcar ocazional, la şcoala de fete de la Măgurele înfiinţată abia după moartea sa, în 1894, sub directoratul lui Slavici.

Moda învestirii unor nevinovate poezii eminesciene cu cele mai fantasmagorice atribute ştiinţifice face furori în ultima eminescologie. Din numărul mare de exemple vom alege o analiză recentă a poeziei *Mortua est!* cu un uluitor melanj de revoluţionară mecanică cuantică şi ingrediente ale arhaicei mitologii traco-dace. Nici nu s-a uscat bine cerneala de pe certificatele CERN (2012) privind existenţa „particulei lui Dumnezeu”, bosonul britanicului Peter Higgs, şi iată că doamna profesor-filosof Olimpia Cotan-Prună ne anunţă triumfal că Eminescu îl întrevăzuse demult în persoana lui Zamolxe, „zînul dacilor”, şi-şi făcuse chiar publică descoperirea în paginile „Convorbirilor literare”: „În poezia *Mortua est* Mihai Eminescu descrie calea Bosonului-Zamolse, care după ce transmite *Sămânţa – masa în raza de*

[34] Valentin Iacob, Interviu cu Andrei Dorobanţu, „Formula AS”, nr. 1154, 2015.

lumină Foton, lasă o *Pecete*, apoi se dezintegrează, dar nu dispare, că ce-a rămas se întoarce în Chaos: deci este o moarte fără ca Bosonul-Zamolse să moară: el renaşte mereu şi mereu din forţele Mamei Chaos care este Mama lui Dumnezeu şi a tot ce există.… *Bosonul Higgs* e acea mare descoperire a fizicii cuantice, prin care se trece de la ştiinţa cuantică veche la cea nouă. Zamolse e *chip zămislitor* – ca în *Mortua est*. El *Trece de al lumilor hotar, într-o cîmpie senină*, numită de genialul nostru poet român *Cerime* cu peste 100 de ani înainte de evidenţierea *Câmpului Higgs.* Eminescu precizează retoric că această particulă purtătoare a Sămînţei de lumină e *Zeul – Demiurg. În sute de creaţii poetice Eminescu arată calităţile acestui Tată Demiurg,* numit Boson în Fizica cuantică, ce zideşte existenţă – masa în atom cu ajutorul fotonului.” (s.a.; text citat de pe răbdătorul internet: *Din opera eminesciană: Zamolse văzut ca Boson al Universului cuantic*, ianuarie, 2017; reproducerea noastră păstrează intactă terminologia şi sintaxa autoarei).

Ca şi în cazul exegezei homerice de dată mai recentă, de care ne-am ocupat în prima parte a acestui articol, demersul hermeneutic de aplicaţie eminescologică părăseşte zonele alegorezei şi îşi concentrează atenţia asupra sensului literal, de suprafaţă, al textului, dar nu mai puţin bogat în resurse surprinzătoare. Aici intervine lectura din perspectiva ştiinţelor pozitive a textului eminescian. Luceafărul şi Hyperion, nu mai sînt, în această lectură, unul identic celuilalt conform tradiţiei, un arhanghel teocratic (Lucian Blaga), un sephirot cabalist (G. Călinescu), un androgin (Nichifor Crainic), un evadat din „rezervaţia de generaluri a demiurgului” (Constantin Noica), o emanaţie onirică a subconştientului Cătălinei (Marin Mincu), un alter-ego celest al lui Cătălin (Petru Mihai Gorcea), un soare grecesc altuit pe zburător românesc (Svetlana Paleologu Matta), un Zamolxe absorbit de „subterana cosmică” (Mihai Cimpoi), o „în-carnare” misterioasă, precum cea a „Fiului lui Dumnezeu”, Iisus Hristos (Felix Nicolau), mai nou, un Hermes Trismegistos cu toiag înfrunzit (Radu Cernătescu), ori, din altă perspectivă,

două „entităţi textuale” distincte indicînd două „lumi” diferite (Rodica Marian), două figuri („întruchipări”) ale divinului creştin cu infuzii gnostice, imanent generalizat unul, transcendent absent celălalt (Lucia Cifor), nu, ei sînt acum energie egală cu masa ori pătratul vitezei luminii din formula făcută public mult, mult mai târziu de Albert Einstein[35], ori unduitoare emanaţie cuantică spaţio-temporală venind din big-bangul începutului şi mergând spre o finală gaură neagră. Aceasta, dacă privim drumul luceafărului din perspectiva unei traiectorii rectilinii, mai corect, „ondolante” (în terminologia poetului). Într-o viziune circulară („rotatorie”, zice poetul), el „vine din spaţiul cuantic şi se întoarce în acel *anti* spaţiu în raport cu lumea noastră” (George Popa). Dacă nu cumva, din perspectiva unei bucle spaţio-temporale, el o ia, înainte de *Stargate* al lui Roland Emmerich, pe scurtătură, printr-o „gaură de vierme” (Paul-Doru Bârsănescu). Din acest punct de vedere Eminescu ştia, pare-se, mai mult decât Einstein, prietenul Max Planck, Niels Bohr, Werner Heisenberg ori Nathan Rose la un loc. Primul şi-a şi mărturisit de altfel cinstit într-o confesiune epistolară din 1951 neputinţa în faţa misterului cuantic: „toţi aceşti cincizeci de ani de rumegare nu m-au dus deloc mai aproape de răspunsul la întrebarea ce sînt cuantele de lumină”[36]. Nici Bohr, veşnicul său antagonist în domeniu, nu părea mai edificat. Eminescu dezlegase demult misterul. Dar aici apare o dilemă pe care fizicienii noştri improvizaţi se prefac că n-o bagă în seamă: în funcţie de acceptarea sau nu a „teoriei punctului de vedere” (*Standpunktlehre*, la Einstein), care postulează modificări temporale în funcţie de poziţia şi viteza observatorului, ori zborul lui Hypeion e doar o splendidă licenţă poetică, şi atunci lucrurile sînt în regulă între acesta şi Cătălina, ori el se desfăşoară cu adevărat conform exigen-

---

[35] În forma ei clasică, vestita ecuaţie einsteiniană apare abia după al doilea război mondial în titlul unui articol dintr-o revistă-magazin americană: *$E = mc^2$: the most urgent problem of our time*, „Science illustrated”, vol. 1 nr. 1, April, 1946, pp. 16-17.

[36] Jeremy Bernstein, *Albert Einstein şi barierele fizicii*, Humanitas, Bucureşti, 2008, p. 67.

ţelor impuse de teoria relativităţii, şi atunci, ca-n „paradoxul gemenilor” al lui Paul Langevin[37] cu care nu e de glumit, la întoarcere, călătorul nostru o va găsi pe fată, rămasă într-un sistem propriu de referinţă şi cu un ceas învârtindu-se mult mai rapid, fie femeie aşezată, cu bărbat şi copii, fie de-a dreptul guralie bunicuţă pensionară.

Exagerările „fiziciste” nu-s altceva decît o violentare a strictei literarităţii textuale. Căci atît de mult dezbătutul zbor al luceafărului către Demiurg, una din cele mai frumoase pagini de poezie română, nu înseamnă cine ştie ce descoperire de fizică teoretică, la concurenţă cu Einstein şi Plank, ci o splendidă reprezentare filosofico-literară a timpului şi a spaţiului, *cronotopul* lui Mihail Bahtin, ilustrat între altele de metafora drumului iniţiatic străbătut de atîţia eroi literari, de la Ulise pînă la Harap-Alb. În ceea ce ne priveşte, cele două strofe din poem nu ne provoacă frisoane relativiste, ci uimire şi admiraţie faţă de o excepţională utilizare stilistică a limbajului, a timpurilor verbale, aducînd mişcarea în imediata noastră proximitate („Porni luceafărul”) şi urmărind-o apoi în plina desfăşurare („Creşteau în cer a lui aripe”), pînă la limitele ei perceptibile („Şi căi de mii de ani treceau / În tot atîtea clipe”). Lipsa verbului în strofa următoare vine şi ea, paradoxal, să potenţeze impresia de viteză luminică („Un cer de stele dedesubt / Deasupra-i cer de stele –”). Să mai menţionăm, la nivel sintactic, în prima strofă, sugestia creşterii mişcării prin trecerea de la propoziţia

[37] Despre „paradoxe des jumeaux” (sau „paradoxe des horologes”), avansat de fizicianul filosof francez în 1911, vezi Michel Paty, *Paul Langevin (1872-1946), la relativité et les quanta*, „Bulletin de la Société Française de Physique”, nr 119, mai 1999: „L’expérience du «boulet de Jules-Verne-Langevin», en particulier, qu’il imagina à l’occasion d’un congrès de philosophie à Bologne, décrit minute par minute, pour ainsi dire, les événements de la vie de deux jumeaux en fonction des temps donnés par leurs horloges respectives, lorsque l’un d’eux voyage dans l’espace cosmique, l’autre étant resté à Terre. Le «réalisme» de la description, on ne peut plus précise (et parfaitement exacte du point de vue physique), révéla au monde à la fois le caractère naturel du temps selon la relativité et la rupture qu’il représentait avec les habitudes ancestrales de pensée”.

simplă, la una medie şi, în fine, la un larg evantai de atribute şi complemente. De asemenea, în strofa următoare, ca să încheiem, sugestia de îndepărtare şi micşorare în spaţiu în raport cu un potenţial privitor de pe pămînt pare a fi dată şi de o subtilă orchestrare fonetică, cu descreşterea frecvenţei vocalei *e* în fiecare vers, cu 6, 4, 3 şi 2 recurenţe. Este „fiinţa" de carne, nu mai puţin fascinantă, a textului, sub care, în straturi tot mai adînci, putem descifra cît de multe dimensiuni şi sensuri ideatice vrem, cu condiţia să nu-l contrazicem, să-l hipetrofiem ori chiar să-l caricaturizăm. Nu mai multe sensuri decît, oricît de permisiv ar fi el, poate suporta textul însuşi. „Oricît de docţi şi de rafinaţi am fi voit să fim, nu putem face abstracţie de semantismul conţinut în text, adică de sistemul de semne construit de Eminescu pentru a da naştere procesului de semnificaţie eminescian. Nu-i putem atribui orice sens, fără o demonstraţie plauzibilă pornind de la materialitatea operei"[38].

Dar să dăm cezarului ce e al cezarului, enunţuri de felul celor anterioare sînt exprimate adesea în numele dezideratului, în esenţă justificat, de a-l scoate pe Eminescu din

---

[38] Marin Mincu, Interviu, 1998, în *Eminescu – mă topesc în făcări. Dialoguri cu eminescologi în perspectiva mileniului III realizate de Mihai Cimpoi*, Litera-David, Chişinău-Bucureşti, 2000, p. 476. Propunerea criticului basarabean de a se „retopi" în *Luceafărul* tuspatru mituri fundamentale româneşti, *Mioriţa*, *Meşterul Manole*, *Dacia* şi *Zburătorul*, i se pare universitarului constănţean o glumă, dacă nu cumva un scenariu exegetic „abracadabrant": textul poemului ne revelă un singur mit „mitul visului erotic eminescian", iar acest mit nu mai are nevoie de altele; el este „absolut autosuficient pe tot parcursul exprimării, astfel că opturează orice alt mit şi-l respinge structural. Ce să caute aici Meşterul Manole?". Cea mai valabilă hermeneutică aplicabilă poemului, spune mai departe autorul celebrului *Luceafăr comentat* din 1978, este o „hermeneutică de text". Orice deplasare a exegezei spre alte zone va fi exterioară textului. Sîntem neapărat obligaţi să ţinem seama de „indicii materiali" ai textului care ne propun o semioză „cuprinsă în propriu-i proiect estetic". Fiindcă „textul e acela care propune hermeneutica, nu hermeneutica se propune unui text" (p. 479-480). Nu e greu să-l recunoaştem aici pe teoreticianul textualismului poetic, autor al unor cărţi notorii, precum *Ion Barbu. Eseu despre textualizarea poetică*, 1981, *Eseu despre textul poetic II*, 1986, *Textualism şi autenticitate*, 1993.

graniţe strict „disciplinare”, tradiţional umanistice, şi de a-l transporta în teritorii noi, „transdisciplinare”, cu liber acces, aici, al matematicienilor, al fizicienilor sau al politehniştilor. Departe de noi orice intenţie de a bagateliza benefica „intruziune” în eminescologie a oamenilor de ştiinţă, care vin cu grila lor specială de lectură, proaspătă, adesea insolită, conform cu munca şi preocupările lor de bază (vezi Solomon Marcus). Ea se sprijină pe o realitate incontestabilă, enorma curiozitate a poetului, neostoita sa dorinţă de orientare în cele mai diverse şi dificile sectoare ale cunoaşterii umane. Fără a fi un *monstrum eruditionis*, rămînînd în esenţă un poet foarte cultivat, „ca poet” (G. Călinescu), Eminescu, spre marea noastră uimire, ştia multe. Precum înaintaşul grec din vremuri imemoriale, în ceea ce priveşte ştiinţa el era cu un pas înaintea mai puţin dotaţilor săi colegi de generaţie, priviţi de altfel cu destulă suspiciune de un Titu Maiorescu, de exemplu: „Înlănţuirea logică a unui foarte întins şir de idei, şi aceasta este ştiinţa, este o treaptă mai tîrzie a dezvoltării intelectuale şi cere o tărie mai mare a gîndirii abstracte decît se găseşte astăzi în majoritatea capetelor noastre” (*Literatura română şi străinătatea*). Dacă în 1882, cînd scria aceste rînduri, mentorul junimist şi-ar fi luat răgazul să citească, dintre manuscrisele poetului său preferat, măcar *Caietele fiziografice*, poate că judecata sa ar fi fost mai nuanţată.

Redescoperirea acestor caiete, ignorate cu rare excepţii o bună bucată de vreme[39], stă la originea interesului, în anii imediat postbelici, al oamenilor noştri de ştiinţă faţă de Eminescu. Între ei, personalităţi de rang înalt, demne de toată încrederea, ale Academiei Române. După un debut cu stîngul în eminescologie, la începutul anilor ’40, prin „contribuţia” noului ei preşedinte, profesorul paleontolog Ion Th.

---

[39] Aceste excepţii nu depăşesc cifra trei: publicarea şi comentarea de către Dumuitru Morăraşu a studiului *Cultură şi ştiinţă* („Buletinul Mihai Eminescu”, Cernăuţi, nr. 9, 1932), de asemenea, a traducerii din I. R. Mayer, de către Bogdan Duică („Mihai Eminescu”, nr. 12, 1934), în fine, articolul lui Em. C. Grigoraş, *Eminescu, sociolog matematic* („Adevărul”, nr. 13776, 15 nov. 1928).

Simionescu, care plasase geneza poeziei *La steaua* într-un moment de reverie, contemplarea cerului înstelat de către poet, alături de Creangă, din cerdacul bojdeucei din Ţicău[40], venerabila instituţie se reabilitează, aducând în dezbatere, puţin timp după război, în anii de crîncen proletcultism stalinist patronat de proaspătul „poet naţional” şi academician Solomon Moscovici, alias Alexandru Toma, de care nu scapă teafăr nici G. Călinescu[41], tocmai apoliticele manuscrisele ştiinţifice ale lui Mihai Eminescu. Nu ştim, în lipsa unor informaţii detaliate privind desfăşurarea şedinţei de la Secţia III, de ştiinţe tehnice, din 20 octombrie 1958, care va fi fost reacţia membrilor respectivei secţii, eventual a unor reprezentanţi ai partidei umaniste, de vor fi fost şi ei invitaţi. Ce a spus, în eventualitatea că a fost de faţă, G. Călinescu, neîncrezător, cum se ştie, în vocaţia ştiinţifică a poetului? Oricum, evenimentul reprezintă o depăşire a unor vechi şi persistente complexe ale oamenilor noştri de ştiinţă, în special ale matematicienilor, în raport cu alte sectoare ale spiritualităţii umane, despre care a vorbit în discursul său de recepţie la Academie din 29 mai 1914, Gheorghe Ţiţeica: „Mă găsesc printre d-voastră ca reprezentantul unei ştiinţe pe care, cei mai mulţi, o socotesc mohorîtă, pentru care lumea are o deosebită groază, faţă de care chiar respectul unora nu e lipsit de un fior care ţine pe om la depărtare; în scurt, reprezint o ştiinţa puţin simpatică: matematica”. Iată, acum, peste mai multe decenii, cum Eminescu devine un prilej de ieşire din sentimentul frustrant de „singurătate” al „realiştilor”, de „sfidare” chiar a graniţelor dintre discipline. Întîlnirea şi colaborarea lor va fi proclamată din nou, peste alte decenii, în

---

[40] I. Th. Simionescu, *Pitorescul României*, vol. V, *Printre dealuri şi prin cîmpie*, Cartea Românească, Bucureşti, 1943, p. 56. Desigur, nu spre cerul de deasupra Ţicăului privea Eminescu, scriind *La steua...*, ci spre poezia *Siehst du den Stern* a lui Gottfried Keller, din care s-a inspirat copios.

[41] Vezi G. Călinescu, *Eminescu, poet al poporului* (comunicare la şedinţa comemorativă de la Academia Română), în „Adevărul”, nr. 17 500, 25 iun., 1949, p. 2: idem, *Contradicţiile erei burgheze oglindite în ideologia lui Eminescu*, „Viaţa românească, nr. 4-5, apr.-mai, 1964.

aula aceleiaşi instituţii, de Solomon Marcus, unul din veritabilii eminescologi ai zilelor noastre, cu ocazia sesiunii omagiale dedicată împlinirii vîrstei de 90 de ani: „Cred mai mult în numitorul comun al diverselor discipline din Academie, decît în ceea ce le desparte. Îmi pare rău că deocamdată nu reuşesc să conving şi să atrag mai mulţi membri ai Academiei la acest mod de a vedea”.

Revenind la evenimentul din 1958, important este faptul că impactul manuscriselor ştiinţifice eminesciene, cele mai multe note de curs ori traduceri, transcrieri, conspecte, ale unor conferinţe, dicţionare sau lucrări aparţinînd unor prestigioşi oameni de ştiinţă contemporani citiţi cu aviditate, unii audiaţi direct de poet, depăşeşte cadrul strict academic ajungînd la publicul larg prin articolele publicate în presa literară şi de cultură a vremii („Luceafărul”, „Ramuri”, „Tribuna”) de iniţiatorul şi coordonatorul echipei de documentarişti de la Academie, inginerul Aurel Avramescu, specialist în ştiinţa şi tehnologia informaţiei, în acelaşi timp, mare pasionat de muzică şi de artele plastice[42]. Lui i se alătură, tot în presa scrisă, de la Galaţi profesorul inginer de mecanica fluidelor, Anghel Vasilescu, component, după propria-i mărturisire, al aceleiaşi echipe academice de la finele anilor ’50[43], iar de la Constanţa şeful Catedrei de Fizică a Institutului Pedagogic de aici, Lucius Săveanu[44]. Începe astfel o lungă istorie a receptării acestor manuscrise, la început sub protecţie academică, în care distingem trei etape mai importante. Momentul

---

[42] Aurel Avramescu, *Preocupări ştiinţifice în „Caietele fiziografice”*, „Luceafărul”, Bucureşti, nr. 12, 6 iunie 1964. De acelaşi autor: *Viziune eminesciană şi ipoteze ştiinţifice în cosmogonie*, „Ramuri”, Craiova, nr. 1, aug., 1964, p. 16, *Viziune şi cosmogonie*, „Tribuna”, Cluj, nr. 53, 15 ian., 1975, p. 1; 16, *Priorităţi în cercetarea caietelor fiziografice, „Manuscriptum”*, nr. 4, 1978, p. 179-180, *Gândirea eminesciană şi ipostazele ştiinţifice în cosmogonie*, „Manuscriptum”, nr. 1, 1980, p. 25-27.

[43] V. Anghel Vasilescu, *Eminescu şi ştiinţele exacte*, „Iaşul literar”, nr. 6, iun., 1964, pp. 64-73; idem, *Eminescu şi fizica modernă*, „Săptămâna culturală a capitalei”, nr. 219, 14 feb. 1975, p. 1.

[44] Lucius Săveanu, *„Caietele fiziografice” ale lui Eminescu*, „Tomis”,1969, nr. 8, aug., 1969, p. 10; 18.

1958 marchează scoaterea subiectului de sub incidenţa amatorist-pompieristică a interpretărilor din epoca interbelică, de care ne-am ocupat mai pe larg în ultimul volum al *Studiilor eminesciene* (vol. 19, 2017), şi preluarea lui de către specialişti, deocamdată, din domeniul ştiinţelor exacte, precum cei mai sus citaţi. Le datorăm acestora tri**mite**ri precise la texte din manuscrise, analizate minuţios, sistematic, la obiect. Cu indicarea pe cît posibil a surselor lor livreşti (operaţie extrem de dificilă, în care încap şi eşecuri). A doua etapă hotărîtoare începe peste două decenii, în 1976, cînd are loc, sub patronajul de prestigiu al academicianului Octav Onicescu, cel ce-l aşază fără ezitare pe poetul nostru în rînd cu Leonardo şi Goethe[45], şi prin eforturile cercetătoarei matematician Magdalena Vatamaniuc-Lungu, publicarea în revista „Manuscriptum” a celor paisprezece caiete eminesciene cuprinzînd însemnări de matematică, astronomie, fizică, chimie, geologie, biologie, botanică, zoologie…[46], demers continuat în anii următori şi culminînd cu editarea, sub îngrijirea aceleiaşi cercetătoare, a celebrului volum *Fragmentarium* din 1981, piatră de hotar în istoria receptării raporturilor poetului nostru cu ştiinţele exacte. Importanţa lui se reflectă în numărul mare de recenzii de întâmpinare din care se degajă două atitudini ce vor reverbera în anii următori, una, de acceptare necondiţionată a fiecărui rînd din Eminescu, indiferent de „erori” şi „greşeli”, cîteva semnalate chiar de doamna Vatamaniuc, atitudine întîlnită, de exemplu, la un autor din anturajul lui Eugen Barbu, combatant în „mafia protocronistă”, Constantin Sorescu, pentru care poetul, asemeni mitologicului rege frigian Midas, transformă orice

---

[45] Octav Onicescu, *Componente ştiinţifice ale gîndirii eminesciene*, „Manuscriptum”, nr. 4, 1976, p. 61-62.

[46] V. articolul de prezentare în acelaşi număr al revistei, p. 62-66, *„Avem clipa, avem raza…” O viziune asupra fizicii.* Într-o implicit-decentă polemică cu G. Călinescu, autoarea susţine că interesul lui Eminescu faţă de ştiinţă, depăşeşte „o simplă curiozitate”; el „era la curent cu marile probleme care preocupau lumea ştiinţifică contemporană lui”, iar însemnările din *Caiete* dovedesc că, fără a fi „un inovator în domeniul ştiinţelor”, el „înţelegea perfect ideile generale din domeniile pe care le-a abordat, că avea o viziune de ansamblu asupra lor”.

atinge în aur[47], alta, mai temperată, ilustrată bunăoară de Şerban Cioculescu[48]. Mai puţin inflamată este şi recenzia lui Alexandru Melian, cel care atrage atenţia asupra unor exagerări ce vor deveni, din păcate, endemice în exegeza eminesciană, în primul rînd tendinţa de a atribui neapărat ştiinţei reflecţii generale cu apel retoric la reprezentări matematice sau fizice: „Or, adesea, elementul matematic şi fizic au valoarea unor termeni analogici de referinţă sau valoarea de metafore în exprimarea unei cugetări vizînd sociologia, filosofia sau existenţialul". A doua exagerare a interpretării textelor ştiinţifice din *Fragmentarium*, şi aceasta cu bătaie lungă în eminescologie, este „vizibila intenţie de a tălmăci în registrul gîndirii noastre ceea ce aparţine registrului eminescian din secolul trecut"[49].

Destulă vâlvă va produce şi apariţia volumului XIV din seria de *Opere*, de la Editura Academiei, 1983, cu traduceri filosofice, istorice, ştiinţifice, avînd parte tot de o dublă primire critică, prima, în cunoscutul stil misticoid naţional-comunist, marca „Săptămîna", avîndu-l ca herald acum pe Corneliu Vadim Tudor[50], a doua, mai echilibrată, în recenziile publicate de acelaşi Şerban Cioculescu, alături de Al. Oprea, care semnează şi ampla prefaţa a cărţii, Al. Piru, Const. Ciopraga, Z. Ornea… Acesta din urmă revine peste zece ani cu o cronică la volumul ce închide ediţia „Perpessicius", *Opere*, XV, *Fragmentarium*, 1993, un volum care, curios, e întîmpinat de o tăcere cvasitotală a criticii (al cărui rezervor pare să se fi epuizat cu ocazia cărţii anterioare scoasă de Magdalena Vatamaniuc). Recenzia oarecum solitară a lui Z. Ornea, nu tocmai favorabilă, îşi însuşeşte

---

[47] Constantin Sorescu, *Jurnalul regelui Midas*, „Săptămîna", nr. 567, 16 oct. 1981, p. 3.

[48] Şerban Cioculescu, *Eminesciana*, „România literară", 1982, nr. 6, 4 febr., p. 7; nr. 7, 11 febr., p. 7.

[49] Alexandru Melian, *Mihai Eminescu. „Fragmentarium"*, În „Limbă şi literatură", vol. 2, 1982, p. 259. V. şi idem, *Eminescu – univers deschis*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1987.

[50] Corneliu Vadim Tudor, *Eminescu – volumul XIV*, „Săptămâna", 1983, nr. 16, 22 apr., p. [1], 7 (I); nr. 17, 29 apr., p. 3 (II).

„diagnosticul” cu totul discutabil al lui G. Călinescu aplicat însemnărilor fizico-matematice eminesciene („o bizarerie diletantistă”), dar ne avertizează corect asupra judecării de-a valma, fără indicarea surselor, a textelor de împrumut. În consecinţă, spune el, „comentatori înfierbântaţi au considerat că ele sînt texte originale şi au scris fugoase studii din care reieşea (folosindu-se şi ele de texte de matematică) pur şi simplu că Eminescu a fost un precursor al lui Einstein”. O anumită prudenţă se cere şi în privinţa fructificării de către Eminescu în activitatea sa publicistică a informaţiilor din diverse domenii ale cunoaşterii umane: „dar un articol de gazetar politic, chiar eminent nutrit în argumentaţie, nu atestă, niciunde, statutul de om de ştiinţă în ale sociologiei, dreptului sau economiei politice”[51].

Aceste îndemnuri la prudenţă vor fi nesocotite în etapa, după schema noastră, a treia, privind receptarea textelor de profil ştiinţific eminesciene, etapă ce debutează în anii ’80 şi continuă într-un diapazon ridicat, adesea strident, în cei postdecembrişti, bîntuiţi de strigoiul protocronismului de-funct. O revistă de „istorie culturală recentă” intitulată „Caiete de protocronism românesc” vine cu „arhive regăsite”, de reactualizare a lui Edgar Papu şi a curentului generat de el, şi cu revendicări a zeci de priorităţi tehnice şi ştiinţifice româneşti omise sau însuşite pe nedrept de alţii. Din seria de exemple înşirate la rubrica *Români celebri… dar necunoscuţi încă*, reproducem cîteva, necesare, credem, pentru a înţelege contextul actual în care este abordată de unii prestaţia ştiinţifică eminesciană. Începutul şirului de nedreptăţi îl face racheta interplanetară în trepte inventată şi trimisă în spaţiu în 1555, cu mult înaintea celor de la *Cape Kennedy* şi de *aripile „Delta”*, de „performerul” austriac Conrad Rudolf Haas, şeful Depozitului de Artilerie de la Sibiu, conform unui manuscris descoperit şi publicat de nemţeanul Dimitrie-Doru Todericiu devenit istoricul, literatul şi profesorul francez Pierre Carnac, căutat, precum într-un scenariu de

---

[51] Z. Ornea, *La încheierea ediţiei Eminescu*, „România literară”, Bucureşti, nr. 8, 1-8 mart. 1994, p. 9.

film american, de agenţii CIA în legătură cu misteriosul document. „Căsuţa zburătoare" a aceluiaşi inventiv român austriac anticipă şi ea modulele spaţiale utilizate de cosmonauţii moderni. În continuare, pe lîngă invenţii şi descoperiri ştiinţifice incontestabile ale unor remarcabili oameni de ştiinţă români (Dragomir Hurmuzescu, Augustin Maior, Traian Vuia, Ştefan Procopiu, Henri Coandă…), sînt enumerate alte priorităţi româneşti scoase direct din paginile romanelor ştiinţifico-fantastice: tot din domeniul transportului, unde românii sînt fără egal, „centurile zburătoare" („rachetonaute") ale lui Justin Capră, invenţie anticipată, e adevărat, de profeţii Ilie şi Ezechiel, dar subtilizată în varianta ei modernă de americani, motorul cu apă al mecanicului craiovean Mihai Ruşeţel, motorul care nu consumă nimic (decât gravitaţie) al lăcătuşului mecanic Ion Scripcaru din Uzunul giurgiuvean, pantofii magnetici antistres ce pot asigura o longevitate de peste 100 de ani ai bănăţeanului Ioan Davidoni (invenţie furată în parte egală de chinezi şi americani), cărora li se adaugă radioactivitatea artificială descoperită de Ştefania Mărăcineanu şi însuşită fără regrete de Marie Curie, dublă laureată a premiului Nobil, „pila nemuritoare" (variantă românească de perpetuum mobile) din 1950 şi încă în funcţie a academicianului Nicolaie Vasilescu-Karpen, jinduită şi ea de francezi. Iată că autorii unor astfel de „realizări", spune Gheorghe Stratan în amuzanta sa carte *Ţara bazaconiilor – False valori în ştiinţa românească* (Ed. Logos, 1993), nu sînt doar pensionari cu idei fanteziste ori redactori inculţi sau neglijenţi, ci şi oameni importanţi în „ierarhia academică, profesională sau politică", specialişti cu „sonore titluri ştiinţifice". Lista „bazaconiilor" prezentate de universitarul clujean debutează cu „recordul" profesorului Ion Mânzatu, viitorul milionar de top şi candidat la preşedinţie, care susţinuse la simpozionul *Fizica şi societatea* din 1986, de la Măgurele, că este autorul unui aparat „de construcţie proprie" care, introdus în priză, produce de trei ori mai mult curent decât consumă de la reţea, şi cu declaraţia aceluiaşi profesor, din „Ştiinţă şi Tehnică", 1981, că a descoperit „apa biologică", o „realitate ştiinţifică" a sec.

XX, care autentifică „apa vie” din basmul popular românesc, şi se încheie cu un capitol, capodoperă a artei polemice, dedicat *Ortofizicii* din 1985 lui Mihai Drăgănescu, preşedinte al Academiei, cu pretenţia acestuia că a elaborat o altă fizică, cea „adevărată” conform etimologiei cuvîntului, devansînd nu doar fizica clasică ci şi „ştiinţe de vîrf”, cum cele relativistă sau cuantică. Am adăuga la aceasta că autorul *Ortofizicii* va recurge ulterior, în vederea susţinerii schelăriei cum şubrede a demonstraţiei sale, la argumentul imbatabil Mihai Eminescu. Astfel, în capitolul dedicat poetului în cartea sa *Informaţia materiei* din 1990, autorul indică la tot pasul „tulburătoare concordanţe cu ortofizica”: „faimoasa” expresie „substanţa imaterială din univers” din *Fragmentarium* e „*informateria*” în viziunea *Ortofizicii* (p. 175-76); în *Sărmanul Dionis* „Eminescu înaintează într-un mod ortofizic înspre profunzimile lumii”, „atomele de spaţiu şi timp” de aici prefigurînd teorii cuantice din secolul XX, „dar mai curînd natura discretă a spaţiului şi manifestarea cuantică a timpului în *Ortofizica*” (p. 177); „tu-ul” din *Rugăciunea unui dac* e şi el *„ortosensul”* d-lui Drăgănescu (p. 179), ş. a. m. d.

În comparaţie cu alte cuceriri protocronice, anticipaţiile ştiinţifice eminesciene pot să apară drept insignifiante. Totuşi admiratorii poetului nostru nu disperă. Punerea manuscrieselor sale la îndemîna marelui public, dincolo de efectul necesar, benefic, al unui exerciţiu de autocunoaştere şi autoevaluare naţională, prezintă şi inconveniente. Din acest public se aleg şi interpreţi ocazionali, unii deosebit de insistenţi, care, ca şi-n perioada interbelică, ocupă scena cu improvizaţii amatoristice. Mulţi autori, în ignoranţa totală a istoriei artei şi literaturii naţionale şi universale, cu vagi cunoştinţe de estetică generală şi aplicată, se prevalează în demersul lor doar de statutul destul de incert de intelectual. Or, caragializează d-na Ioana Bot la apariţia ediţiei anastatice a manuscriselor eminesciene, „intelectualul român, cînd e vorba de Eminescu, simte enorm, retorizează monstruos şi se înconjoară mai lesne cu norii de tămîie ai adoraţiei, decît cu

liniştea de bibliotecă a studiului aplicat"[52]. Între aceştia se evidenţiază prin obstinaţie, infatuare (ascunsă sub haina străvezie a modestiei), teze şi argumentaţii discutabile, retorică bombastic-gesticulantă profesorul de fizică de la Azuga, avansat ulterior la Predeal, Ioan Vasile Câmpan, autor al unui op de interpretare cabalistică precum *Eminescu, magul călător*, Editura Sigma, 2007, şi al unui amplu studiu fantezist *Eminescu şi fizica. Ştiinţele exacte – temei al gîndirii şi operei lui Mihai Eminescu*, publicat în „Dacia Magazin", Deva, nr. 59, mai-iunie, 2009. Aberaţii „dacopate" de toată frumuseţea sînt scoase de profesorul prahovean din portofoliul oniricului doctor româno-american Napoleon Săvescu, spaima comunităţii noastre academice, între care aceea că Dacia este, la propriu, Edenul biblic (argument „ştiinţific": Dumnezeu se plimba prin rai „în răcoarea zilei", aşadar, „raiul beneficia de o climă temperată, undeva pe zona paralelelor 40-50"). Eminescu, în ipostaza sa de „gînditor mitic" itinerant, aflase demult acest incontestabil adevăr istoric ce suporta şi proba lingvistică (Vlahia vine de la Havila biblică, aşa cum România e anagrama sintagmei „om în rai") în urma „contactului nemijlocit" pe la 16 ani, în munţii Ardealului, cu misterioşi extra sau intra-tereştri şi, încălcînd interdicţia acestora de a dezvălui „grozavele taine" încredinţate, mai scăpase „frînturi" de informaţii în cuprinsul unor false poezii, de fapt documente cifrate de tip *Secret Intelligence Service*, precum *Memento mori*, postumă „cu versuri oarecum imperfecte tehnic, sincopate, precipitate, ca într-un proces-verbal de constatare autentic, întocmit parcă de un martor ocular". De acest depozit de taine sublime, dăruit de „ipoteticele fiinţe" de origine deocamdată neclară, ţin şi numeroasele cunoştinţe de fizică teoretică adunate de poet din bibliografia romantică, dar şi de dincoace de graniţele acesteia, ceea ce face din poet „un precursor şi un vizionar". Un fizician de top. Aceasta, în pofida judecăţilor negative „criticabile" ale numitului Călinescu, avansate „de

---

[52] Ioana Bot, *Manuscrisele eminesciene – între fantasmă culturală şi obiect de studiu*, „Dilema veche", nr. 272, 30 apr. 2009.

pe poziţia literatului necalificat ştiinţific”, spre deosebire de d-l Câmpan, la curent cu noile descoperiri, concepţii şi abordări ale ştiinţei, ceea ce-i dă dreptul să „cotrobăie” (termenul de mare fineţe stilistică îi aparţine) prin lada cu manuscrise eminesciene. Pe ele se bazează lecţiile de fizică predate de profesorul nostru, fără să aibă totuşi întîietatea în implementarea acestui insolit experiment pedagogic. A făcut-o ceva mai devreme profesorul american de origine română Nicholas Andronesco, înainte de plecarea sa din ţară: „În anii 1983-85, scrie d-sa, predînd fizica la Colegiul Naţional „Mircea cel Bătrîn” din Constanţa, am folosit *Fragmentarium* de Eminescu în paralel cu manualul de fizică cerut de programa de învăţămînt”. Demers prelungit în America spre marea uimire a studenţilor de acolo confruntaţi cu „profunda cunoaştere a fizicii de către Eminescu”. De aici, concluzia că acesta „putea fi profesorul de fizică predînd după standardele actuale. Prin manualul său de fizică, a predat fizica în clasele mele. Considerînd o practică de ultimă oră în Statele Unite ale Americii de a preda fizica de către doi profesori (*co-teachers*), Eminescu a fost coprofesor cu mine”[53]. Un poet romantic român predînd ştiinţele exacte într-o universitate americană de azi iată o veste de senzaţie pentru istoricii noştri literari în criză de idei. Dar profesorul Câmpan merge mai departe şi predă *toată* fizica din ciclul gimnazial şi din cel liceal pe baza manuscriselor eminesciene. „Atenţionez pe elevii mei, ne asigură d-sa, că temele abordate de Eminescu, reunite, recompun (chiar excedentar!) programa fizicii studiate azi de ei în şcoala românească, între clasele VI-XII”. Nici mai mult nici mai puţin decât 112 capitole şi paragrafe, dacă le-am numărat bine, de la teoria atomistă pînă la forţele centripetă şi centrifugă.

În principiu, n-avem nimic cu utilizarea metodei raportării în lecţiile de fizică la textele ficţionale sau nonficţionale ale unor prestigioşi scriitori. Ea poate conduce la stimularea

---

[53] Nicholas Andronesco, *Fiziografia Eminescu. Predînd fizica după Eminescu*, „Alternativa”, Anul VIII, Nr. 93, aug. 2011 – ediţie electronică.

interesului elevilor pentru marea literatură, limitat azi din păcate la *Stăpînul inelelor*, *Harry Potter* sau *Jocurile foamei*, şi la uşurarea înţelegerii de către ei a unor teorii ştiinţifice mai greu de digerat. Numai că, în cazul de faţă, şi profesorul şi învăţăceii săi se află într-o gravă eroare. Textele la care fac trimitere aceste capitole şi paragrafe enumerate generos, reproducînd în general indicele de materii de la finele volumului *Fragmentarium* din 1981, nu aparţin lui Eminescu, ci unor savanţi contemporani precum Mayer, Clausius, Helmholtz, ori autorilor unor broşuri nemţeşti de popularizare precum *Die Naturkräfte in ihrer Wechselbeziehung*, din 1869, a medicului şi fiziologului Adolf Fick, ori dicţionare ca *Lexikon der Physik und Meteorologie in volkstümlicher Darstellung*, 1882, întocmit de fizicianul Eugen von Lommel. În esenţă, zeci de pagini transpuse, lucru nu tocmai uşor, în frumoasă limbă românească şi caligrafiate conştiincios de poet în caietele sale. Noul său exeget, şi nu este singurul care face asta, ocolind problema originalităţii lor, atribuie aceste texte poetului, prin folosirea unui limbaj ambiguu, cu derutante verbe *dicendi*: Eminescu *ad**mite***, *explică*, *deosebeşte*, *descrie*, *susţine*, *crede*, *notează*… Eminescu face, Eminescu drege. Redăm în acest sens un pasaj semnificativ: „*Cunoaşte* şi inducţia electromagnetică, *descrie* experimentul lui Joule, roata cu lopeţi, *exemplifică*, numeric, căldura şi ca aport radiativ, transformarea căldurii în lucru ca în maşina cu abur. La curentul electric *descrie* efectele termic, chimic şi magnetic. În termodinamică, *scrie* despre „teoria a doua a căldurii”, Clausius. *Susţine* prin calcule activitatea Soarelui şi viaţa astrului…”[54] (s.n.). În acest context, anticipările vizionare, cîte sînt şi dacă sînt, aparţin de drept autorilor mai sus citaţi. Lucru firesc în activitatea ştiinţifică, unde o idee nouă nu apare pe un teren viran, ci valorifică eforturile a zeci de cercetători din generaţiile anterioare. Einstein, de care se face atîta caz în raport cu Eminescu, şi-a declarat în repetate rînduri ascendenţii, recunoscînd cu

---

[54] Ioan Câmpan, *Eminescu, Magul călător*, „Dacia magazin”, nr. 73, ianuarie, 2012.

francheţe că teoria relativităţii „nu este nicidecum un act revoluţionar, ci un program natural pe o linie care poate fi urmărită de-a lungul secolelor”[55]. Domnul Câmpan crede că prioritatea în descoperirea acestei teorii aparţine lui Eminescu. De aproape o sută de ani, rînduri succesive de eminescologi improvizaţi, începînd din 1921 cu poetul Leontin Iliescu, diplomatul George Anagnostache, profesorul Teodor Neş, doctorul Ioan Gligsman…, urcă pe umeri stînca sisifică a tandemului *Eminescu-Einstein*, fiecare cu credinţa că e primul care o face. Autorul *Magului călător* nu e nici el o excepţie, anunţînd cu emfază marea sa descoperire în materie de eminescologie: „Vă voi arăta acum o altă formulă din manuscris, dar numai dacă vă ţineţi bine firea (atenţie, fizicieni!): $v = m \cdot c^2$, unde c este numită de el *„repejunea finală”*, adică viteza limită a propagării interacţiunii, ceea ce noi zicem că este viteza luminii. Nu mai contenesc cu semnele uimirii, pentru că sărmanul Einstein (sărmanul Einstein!) a produs celebra formulă $E = mc^2$ abia în 1905. Ce să cred? Că Einstein l-a citit pe Eminescu. A se observa şi coincidenţa asupra literei c (de la celeritate) la o distanţă de 30 de ani în favoarea lui Eminescu. Cine mă contrazice?”. Păi, îl contrazicem chiar noi, căci formula există într-adevăr în *Fragmentarium*-ul eminescian, numai că, din păcate, ea ar fi trebuit să apară în corpusul traducerilor, pasajul unde ea e inclusă fiind transpunerea unor materiale germane. Germeni ai formulei buclucaşe le găsim şi în traducerea din Mayer, cu transcrierea lexicală a lui mc^2: „masa multiplicată cu repejunea finală ridicată la pătrat”[56], şi chiar mai departe în timp, în suta a 18-a, cînd, aflăm din culegerea de conferinţe a lui Fick, tradusă şi ea de Eminescu, o adevărată „ceartă de cuvinte” privind măsurarea „cantităţii de mişcare” s-a iscat între cartezieni („măsura mişcării este simplu productul de masă şi repejune”) şi leibnizieni (această măsură „este pro-

---

[55] A. Einstein, *Mein Weltbild*, Frankfurt am Main/Berlin, 1969. Cf. Johanes Wickert, *Albert Einstein*, Teora, Bucureşti, 1998, p. 34.

[56] Eminescu, *Opere, XV, Traduceri filozofice, istorice*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1983, p. 954.

ductul din masă şi din pătratul repejunii”), ceartă în care „au avut cuvânt” aceştia din urmă[57]. Eminescu însuşi foloseşte jumătatea de ecuaţie, „pătratul repejunii” într-un text neştiinţific din epoca bucureşteană: „Precum o piatră aruncată din vîrful unui munte cade în *pătratul repejunii* (s.n.) şi ajunge la o accelerare enormă, astfel popoarele tinere şi libere din munte coboară”[58].

În ceea ce priveşte, „prioritatea terminologică” pentru *cuant* „înaintea lui Max Planck”, teză la mare trecere acum, nu doar printre eminescologi de doi bani, ci şi printre cei serioşi, în hlamidă academică chiar, credem că ea se bazează pe o nevinovată confuzie de semantică lexicală. Cuanta lui Eminescu nu înseamnă nicidecum vreo „discretă” particulă subatomică, oricît ne-ar plăcea nouă să credem asta (poetul, precum mulţi alţii din vremea lui, n-a gândit materia dincolo de atom), ci pur şi simplu, conform etimologiei cuvîntului (lat. *quantum*; *quantus*), *mărime*, *cantitate*, *cîtime*, cum bine se înţelege din manuscrisele sale. Termenul e preluat cu acest sens din textele germane şi-l găsim sub forma adverbială în articolul lui Julius Robert Mayer din „Annalen der Chemie und Pharmacie”: „Ursken sind (quantitativ) unzerstörliche und (qualitativ) wandelbare Objecte”, în traducerea eminesciană: „cauzele sînt nişte obiecte (cuantitativ) indestructibile şi (qualitativ) schimbăcioase”. Sub forma sa substantivală el apare în alte traduceri, uneori ca alternativă sinonimică la „mărime”, cum se poate citi în mss. 2270, *Principiul conservaţiunii muncii*: „*Cuantul* (iniţial scris *mărimea*) unei lucrări se măsură aşadar…” (*Fragmentarium*, p. 400). Tot aici: „o *cantitate* oarecare de muncă electrică…” (p. 402). În mss. 2270, *Teoria mecanică a căldurii*, citim mai întîi: „să-i revie fiecărui molecul o *cantitate* medie de mişcare…”, dar cîteva rînduri mai departe: „Întregul *cuant* al acestor trei speţii de mişcare a moleculelor…” (p. 426). Cu privire la textele (de

[57] Idem, *Opere, XV, Fragmentarium, Addenda ediţiei*, Editura Academiei Române, Muzeul Literaturii Române, Bucureşti, 1993, p. 1170.

[58] M. Eminescu, *mss. 2255*, în *Fragmentarium*, ed. cit, p. 130.

asemenea traduse) despre electricitate, de care se face atîta caz, în mss. 2270 găsim: „pe egale părţi de suprafaţă sînt egale *cantităţi* de electricitate” (p. 483), iar în mss. 2267: „Electricitate. Este acelaşi *cuant* de putere care c-o repejune incalculabilă se preface într-un *cuant* egal în cellalt loc, fără a avea necesitate de-un *substrat material* suficient şi *proporţional* pentru a se comunica. Curios lucru!” (p. 488). Poetul are tot dreptul să se mire, cum încă ne mai mirăm şi noi în faţa misterului nedezlegat al electricităţii, dar unde este aici constanta lui Planck? N-avem decât să înlocuim, conform gîndului traducătorului, termenul de *cuant* cu sinonimele sale *mărime*, *cantitate*, şi textul câştigă în limpezime şi nu mai lasă loc pentru speculaţii abracadabrante.

E curios cum aceste „licenţe” de interpretare sînt trecute cu vederea de un bun cunoscător al operei eminesciene, profesorul Th. Codreanu, în glosele sale din „Bucovina literară” pe marginea cărţii *Eminescu, magul călător*. Domnia-sa, bucuros să regăsească în filele ei teza anticipaţiilor eminesciene la Einstein avansată încă de la prima sa contribuţie eminescologică din 1984 (dar ce legătură poate fi, doamne dumnezeule, între cartea de solidă construcţie logică, *Eminescu – Dialectica stilului* şi halucinaţiile deslînate din *Magul călător*?!) şi reluată consecvent, obsesiv am zice, cu o anume agresivitate chiar, în cărţi, articole şi interviuri ulterioare, îl investeşte pe d-l Câmpan cu titlul de succesor, acesta, mai mult, depăşindu-l prin corectarea unor prea circumspecte disocieri (cei doi „parteneri” la teoria relativităţii şi-au exprimat „vizionarismul” în limbaje totuşi diferite, fizico-matematic, învăţatul german, poetic, afinul său român): „Iată însă că *perspicacele Ioan Câmpan* mă contrazice, scoţînd la iveală, din acelaşi mss. 2267, o *formulă senzaţională* ($E = mc^2$, n.n.), dovadă că Eminescu nu a aprofundat în zadar limbajul fizico-matematic, după ce, în vremea şcolarităţii de la Cernăuţi ratase matematica din pricina profesorilor”[59] (s.n.). Concluzia: „formula este pro-

[59] Th. Codreanu, *Eminescu între fizică şi poezie*, „Bucovina literară”, nr. 3-4, martie-aprilie 2016.

dusul miraculos al gîndirii lui Eminescu!”. Bine, dar ce ne facem cu Einstein? A furat-o de la Eminescu, zice d-l Câmpan, deschizând o adevărată cutie a Pandorei în media noastră avidă de scandal. Deşi la început Th. Codreanu pare să respingă atare enormitate, neexistînd dovezi ale vreunei pătrunderi frauduloase la Academia română a fizicianului german, înainte de „anno mirabilis” (1905), mai apoi se răzgândeşte, admiţînd ipoteza cunoaşterii de către acesta a operei eminesciene acolo, acasă la el, cu toată penuria de informaţii în acest sens: „Şi totuşi una există: între 1902-1904, cînd încă Einstein «dibuia» lucrurile, Maurice Solovine, care locuise o vreme în România şi cunoscuse opera lui Eminescu, l-a sfătuit pe Einstein să ia în consideraţie şi vizionarismul unor poeţi ca Eminescu, să le citească scrierile. Cum Eminescu fusese tradus în germană încă de **Mite** Kremnitz, Einstein putea să-l citească pe român, la îndemnul lui Solovine”. Scenariul acesta, probă a talentului de romancier al propunătorului, porneşte de la existenţa unui personaj real, ieşeanul evreu Mauriciu Solovin (Maurice Solovine), student la Berna în anii respectivi, devenit bun prieten al tînărului fizician, ctitor împreună cu acesta şi Conrad Hubicht, în 1902, al unei curioase „Academii Olympia”, ulterior traducător al lui Einstein în franceză[60] şi editor al unui volum de scrisori ale acestuia[61]. Dar Th. Codreanu nu ne spune de unde a luat vestea-bombă privind îndrumarea lui Einstein către lectura scrierilor lui

---

[60] Albert Einstein, *L’éther et la théorie de la relativité*, Gauthier-Villars, Paris 1921; idem, *La Théorie de la relativité restreinte et généralisée, exposé élémentaire. La relativité et le problème de l’espace*, Gauthier-Villars, Paris, 1923.

[61] Maurice Solovine (ed.), *Albert Einstein – Lettres à Maurice Solovine : reproduites en facsimilé et traduites en français avec une introduction et trois photographies*. Gauthier-Villars, Paris 1956. Ar trebui poate cercetate scrisori sau lucrări privind perioada petrecută de tînărul Einstein la Berna, inaccesibile nouă. Le indic totuşi celor doritori să aprofundeze problema: Max Flückiger, *Albert Einstein in Bern*, Bern, 1974; Adolf W. Meichle, *Albert Einsteins Berner Jahre 1902-1909*, Bern, 1992; Armin Hermann, *Einstein. Der Weltweise und sein Jahrhundert*, Munich, 1994.

Eminescu, ceea ce ne face să credem că ea este doar produsul fanteziei sale literar-ştiinţifice. Biografii savantului înregistrează chiar, pe lîngă interesul său limitat la romancieri ca Tolstoi şi Dostoievski, o idiosincrazie faţă de Romantism, cum vedem în aceste rînduri provocate de lectura lui Novalis: „Romantismul (în filosofie ca şi în artă) mi se pare a fi o cale de ieşire nelegitimă, pentru a ajunge relativ uşor la o cuprindere mai adîncă a artei”[62].

Cu noianul său de teorii fantasmagorice privind anticipaţiile ştiinţifice eminesciene, d-l Câmpan a devenit un fel de guru citat cu evlavie de discipoli cu aterizare forţată în eminescologie. Aşa de exemplu fostul primar peremist al Clujului, Gheorghe Funar, autor al unei recente „biografii” despre un Iisus de origine geto-dacă, îl foloseşte într-un interviu televizat ca sursă sigură pentru clarificarea scandaloasei „afaceri Einstein”: „Dintre cei care au trăit în ultimii 2000 de ani pe planeta Pămînt, după fiul Domnului se situează Mihai Eminescu ca genialitate. Ştiţi că Mihai Eminescu este cel mai mare fizician al lumii? În fizică, Eminescu s-a ocupat de Teoria relativităţii şi a scris primul pe planeta Pămînt formula de calcul al vitezei luminii: V = M × C la patrat. A apărut plagiatorul ăla, escrocul de Einstein, care zice că E = M × C la patrat. Mi-a spus toate astea un profesor de fizică din Azuga, care a aflat şi el de undeva (să remarcăm precizia documentară!) de preocupările lui Eminescu din domeniul fizicii”[63]. Pe linia unor statornice preocupări de eminescologie, Dumitru Copilu-Copillin, autorul unui volum ajuns la a treia ediţie în 2015, *Eminescu în circuitul universal*, beneficiind de o prefaţă scrisă de academicianul Mihai Cimpoi, cu bune şi meritate aprecieri pentru partea strict bibliografică, dar şi cu o trecere elegantă peste aberaţiile din lungul capitol introductiv, *Predicţii adeverite*,

---

[62] Carl Seelig, *Albert Einstein. Eine dokumentarische Biographie*, Zürich-Stuttgart-Viena, 1954, p. 135.

[63] *www.b1.ro › Ştiri › Eveniment*, 10 mar. 2016. V. şi G. Funar, *Actualitatea genialului Mihai Eminescu*, „Oglinda literară”, Focşani, nr. 163, iul. 2015. Reluat din „Viaţa Basarabiei”, nr.1-2, 2014, p. 12-16.

îşi extrage din acelaşi generos depozit de revelaţii divine informaţiile privind „străfulgerarea” de tip iniţiatic suferită de adolescentul Eminescu în 1867. Mergînd pe „firul probatoriu” oferit de colegul său din Azuga, Copilu-Copillin susţine şi el că „fenomenele cosmogonice abordate, după acest eveniment, în creaţia eminesciană, exprimate metaforic, se bazează pe cunoştinţe «integratoare» de fizică cuantică, astrofizică, cosmologie şi matematică, privind spaţiul şi timpul infinit – cunoştinţe academice în domenii de prim rang ale ştiinţei – surprinzător de avansate pentru acea vreme…”[64]. Aceleiaşi confrerii onirice îi aparţine d-na Olimpia Cotan-Prună, preocupată în ultimul timp de valenţele mitologice, istorice şi ştiinţifice ale poemului *Luceafărul*. Cităm dintr-un studiu publicat în „Basarabia literară” de la Chişinău: „Nu este nevoie să ne raportăm la nimeni cînd Eminescu a devansat ştiinţa cuantică, Teoria relativităţii, Universul tridimensional, Spaţialitatea temporală, Relaţia dintre curgere, mişcare şi transformare, lumea corzilor astrale, a superstringurilor. În manuscrisul 2267 analizat de I.V. Câmpan se înţelege de ce Mihai Eminescu scrie despre Forme şi culori care n-au chip şi nume, ca în formulele fizicii cuantice intuită de genialul poet român şi recunoscută de savanţii moderni”[65]. Popositā în aceeaşi echipă, Oana Opaiţ face şi ea în studiul dedicat *Luceafărului* cuvenita reverenţă, „geniul eminescian simte, supraconştientizează faptul că dacă Universul ar avea doar trei dimensiuni plus a patra,

---

[64] Dumitru Copilu-Copillin, *Eminescu universalul* (*Eminescu în circuitul universal*), Ediţia a III-a revăzută şi adăugită, Ed. Bibliotheca Târgovişte, 2015, p. 50.

[65] Olimpia Cotan-Prună, *Luceafărul eminescian în tangenţă cu vibraţiiule iubirii*, „Basarabia literară”, Chişinău, 5 oct. 2014. De aceeaşi autoare: *Mitologia străveche geto-dacă în opera eminesciană*, „Dacia Magazin” nr. 59, mai-iunie 2009; *Kogaionul Cătălinei Eminesciene*, *Basarabia Literară*, Chişinău, 27 mai 2013; *Mihai Eminescu – pionier al fizicii cuantice în creaţia literară de geniu*, „Dacoromania”, Alba Iulia, nr. 78, 5 mart. 2015; *Luceafărul Cătălinei eminesciene (mitologie, istorie şi ştiinţă în opera eminesciană),* Bucureşti, 2016; *Din opera eminesciană: Zamolse văzut ca Boson al Universului cuantic*, mitologiadacieiedenice. blogspot.com/.../din-opera-eminesciana-zamolse-vazut-ca.htm...12vian. 2017.

timpul, s-ar destrăma. Astfel creează acestui Univers palpabil acel hiperspaţiu: «Noi nu avem nici timp, nici loc / Şi nu cunoaştem moarte», al Eternităţii ce se circumscrie Universului tridimensional. Ideea nu apare decît în secolul XX, după teoriile lui Planck, Einstein, Capra. În aceeaşi ordine de idei, Profesor Ioan Vasile Câmpan (2009) observa că: «trebuie reţinut ca emblematic faptul că studentul Eminescu foloseşte termenul de cuantă cu treizeci de ani înainte de a apărea teoria cuantică a lui Max Planck»”[66].

Este acum momentul să precizăm că teza devansării de către poeţi a unor revoluţionare teorii, invenţii şi descoperiri ştiinţifice nu este prioritar românească. Locul revendicat, bunăoară, de Mihai Eminescu ca precursor al lui Einstein e demult ocupat de Dante Alighieri, cel puţin asta e credinţa compatrioţilor lui italieni, dacă e să ne luăm după numărul mare de intervenţii publicistice din ultimii ani, cu titluri răsunătoare ca acestea: *Dante come Einstein?* (Marco Bersanelli, „Tracce”, 2006), *Dante e Einstein nella tre-sfera* (Carlo Rovelli, „Il Sole 24 ore”, 2010), *L'universo di Dante anticipò quello di Einstein* (Piero Bianucci, „La Stampa tuttoscienze”, 2010), *Dante come Einstein. Solo lo stupore conosce* (Giovanni Fighera, „La Nuova Bussola Quotidiana”, 2013), *Tutte le stelle di Dante e di Einstein* (C. Rovelli, „Il sole 24 ore” 2016). Acesta din urmă, fizician, specialist reputat în mecanica cuantică, tradus şi la noi (*Şapte lecţii scurte de fizică*, Humanitas, 2016) este şi autorul unei captivante cărţi, *La realtà non è come ci appare – la struttura elementare delle cose* (Cortina Editore, 2014) în care reia idei din articolele anterioare privind asocierea Dante – Einstein. O carte excepţională în care această relaţie e privită într-un cadru extins la diverse ramuri ale ştiinţei, matematică, astronomie, fizică (la acest capitol, cu referiri, pe lângă teoria relativităţii, la mecanică, optică, acustică, termodinamică,

[66] Oana Opaiţ: *Luceafărul – de la poezie metafizică la „cel mai lung poem de dragoste“*, „Dacia literară”, Iaşi, nr. 5, sept. 2010, p. 14; reluat în „Basarabia literară”, cotidian on-line, 30 dec. 2010.

electromagnetism, mecanica cuantică, fizica haosului), publică în 2012 profesorul astrofizician Vincenzo Pappalardo: *Una nuova visione della cosmologia dantesca*. Se conturează aici imaginea seducătoare a unui Dante neîntrecut om de ştiinţă pe care o găsim şi la Horia-Roman Patapievici, autor frecvent citat de specialiştii italieni cu cartea sa *Gli occhi di Beatrice. Com'era davvero il mondo di Dante?*, editată la Milano în 2006. Aserţiunile lor sînt confirmate astfel şi de un fizician şi filosof român pentru care, de asemenea, Dante nu era doar un mare poet: „el era un savant, avea toată cultura ştiinţifică, filosofică şi teologică a timpului său. În materie de cosmologie, fizică, ştiinţe liberale şi teologice ştia cam tot ce se ştia pe la 1300 în lumea lui"[67]. Pentru a rămîne în zona interpretărilor româneşti, să mai menţionăm articolul doamnei matematician Eliza Roman, din „Contemporanul", *Dante şi geometria neeuclidiană*, cu indicarea filiaţiei Dante – Riemann – Einstein şi cu concluzia că „Viziunea lui Dante se apropie mult de soluţia cosmogonică pe care ne-o dau ecuaţiile teoriei relativităţii generalizate a lui Einstein"[68]. Desigur, în tot acest demers trebuie să ţinem seama de sfatul lui Călinescu şi să păstrăm cuvenita măsură. Eminescu însuşi, mare admirator al *poetului* italian, ne invită în mod indirect la o privire mai circumspectă cu privire la statutul de *om de ştiinţă* al lui Dante. În mss. 2255, vorbind despre „geniile în ştiinţă" care se nasc o dată la o mie de ani, el îl trece în înşiruirea cuprinzîndu-i pe „Newton şi Galilei, Kant ori Darwin", iniţial, şi pe autorul *Divinei comedii*, după care se răzgăndeşte, tăindu-l de pe listă[69]. Faptul ar trebui să ne dea de gîndit!

Dar exemplele noastre pot continua. Fără o trimitere expresă la teoria relativităţii, s-au adunat în ultimul timp o bibliotecă întreagă de cărţi, studii şi articole privind relaţia

---

[67] Horia-Roman Patapievici, *Ochii Beatricei sau cum arată cu adevărat lumea lui Dante*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2004, p. 10.

[68] Eliza Roman, *Dante şi geometria neeuclidiană*, „Contemporanul – ideea europeană", nr. 24, iun. 2001, p. 15.

[69] Eminescu, *Fragmentarium*, ed. cit., p. 178.

lui Shakespeare cu ştiinţa. Nu lipsesc interpretările de tip alegoric cu care ne-a familiarizat deja critica homerică. Mai potolită decît cea italiană, exegeza anglo-americană rămîne în general staţionată în mediile academice şi pune accentul mai puţin pe valenţele anticipative ale operei shakespeariene cît mai ales pe profunda cunoaştere (şi valorificare) a progreselor ştiinţifice ale epocii în care ele au fost create. În mod prioritar, cele din domeniul astronomiei. Aceasta este premisa de la care pornesc profesorii Peter Usher, de la Universitatea din Pennsylvania, Scott Maisano, de la Universitatea din Massachusetts-Boston, John Pitcher sau Jonathan Bate, de la Oxford. În accepţia profesorului Usher, expert în astronomie, mecanică cerească, structură stelară, quasari şi cosmologie, *Hamlet* e o alegorie a confruntării unor modele cosmice, unul tradiţional (ptolemeic) reprezentat de regele Claudius, altul inovator (copernician) reprezentat de Rosencrantz şi Guildenstern, la rîndul lor întruchipări ale unor astronomi contemporani: „Eu susţin că, încă din 1601, Shakespeare a anticipat noua structură a Universului, cu poziţionarea în el a lumii terestre. În lectura mea, *Hamlet-ul* lui Shakespeare conţine o descriere alegorică a concurenţei dintre două modele cosmologice: universul infinit incluzând Soarele, al germanului Thomas Diggs (c. 1546-1595) şi un model hibrid centrat pe Pământ, al danezului Tycho Brahe (1546-1601)”[70]. Ulterior, profesorul american îşi extinde aria

---

[70] Peter Usher, *Hamlet and the Infinite Universe*, “Research Penn State”, vol. 18, nr. 3, 1997, p. 6. Tema cosmogonică apare insistent în numeroase articole ale aceluiaşi autor: *Astronomy and Shakespeare’s Hamlet*, “Bulletin of the American Astronomical Society”, 28, mai, 1996; *A New Reading of Shakespeare’s Hamlet*, “Bulletin of the American Astronomical Society”, 28, dec., 1996; *Astrophysicist Finds New Scientific Meaning in Hamlet*, EMBARGOED for release at 10:00 a.m., EST, on January 13, 1997 (solar-center.stanford.edu/art/Hamlet.html); *Shakespeare’s Cosmic World View*, “Mercury” vol. 26. nr. 1, 1997, p. 20-23; *Hamlet and the Infinite Universe*, „Research Penn State”, vol. 18, nr. 3, 1997, p. 6; *Hamlet’s Transformation*, “Elizabethan Review”, 7, nr. 1, 1999, p. 48-64; *New Advances in the Hamlet Cosmic Allegory*, “The Oxfordian”, IV, 2001, p. 25-49; *Shakespeare’s Support for the New Astronomy* , “The

interpretărilor alegorice la alte patru piese shakespeariene, *Love's Labour's Lost*, *Cymbeline*, *The Merchant of Venice* şi *The Winter's Tale*, cu informaţii despre soare, lună, stele şi planete, presupunînd utilizarea telescopului înainte de anul (1610) în general acceptat al descoperirii sale[71]. Alţi autori vor merge mai departe, unele abordînd aspecte generale precum spaţiul, timpul şi mişcarea, altele, speciale, privind structura atomică ori revoluţia tehnologică modernă detectabile în opera lui Shakespeare[72]. Francezii nu rămîn nici ei datori, organizând în 2014, cu ocazia aniversării celor 450 de ani de la naşterea scriitorului, un congres internaţional cu tema *Shakespeare şi ştiinţa*[73]. Acelaşi eveniment îi prilejuieşte, peste ocean, jurnalistului canadian de investigaţie ştiinţifică, Dan Falk, fizician de formaţie, publicarea unei cărţi de mare impact nu numai în mediile ştiinţifice dar şi la publicul larg, *Ştiinţa lui Shakespeare. O nouă perspectivă asupra universului dramaturgului*, remarcabilă demonstraţie de interpretare multidisciplinară (istorie, ştiinţă, artă şi literatură), din care nu lipsesc, pe urmele profesorului Peter Louis Galison de la Harvard University, vestitele ceasuri ale lui Einstein[74].

Ca să rămînem în sfera literaturilor europene de top, ruşii ridică şi ei pretenţii cu privire anticipările ştiinţifice în operele scriitorilor lor. Aici, pe primul loc se situează

Oxfordian", V, 2002. V. şi volumul *Hamlets Universe*, Aventine Press, 2006.

[71] Idem, *Shakespeare and the Dawn of Modern Science*, Cambria Press, 2010.

[72] Printre alţii, Adam Max Cohen, *Shakespeare and Technology. Dramatizing Early Modern Technological Revolutions*, New York: Palgrave, 2006; Angus Fletcher, *Time, Space, and Motion in the Age of Shakespeare*, Cambridge and London, Harvard University Press, 2007; Jonathan Pollock, *Shakespeare and the Atomist Heritage*, în *The Circulation of Early Modern English Literature*, ed. Sophie Chiari, Farnham, Ashgate, 2015, p. 47-56.

[73] Sophie Chiari and Mickael Popelard *(ed.), Shakespeare and Science. A Critical Assessment*, *Actes des congrès de la „Société française Shakespeare", 2015*, *Shakespeare 450*, Electronic version.

[74] Dan Falk, *The Science of Shakespeare: A New Look at the Playwright's Universe*, Thomas Dunne Books, New York, 2014.

Dostoievski cu vestitul său roman *Fraţii Karamazov* aflat între cărţile preferate ale lui Einstein, dacă e să dăm crezare lui Alexander Moszkowski, primul său confident şi biograf, autor al unei cărţi de convorbiri cu fizicianul german, din 1921, construită pe modelul celebrului volum *Gespräche mit Goethe* al lui Johann Peter Eckermann. Aprecierile lui Einstein şi comentariile lui Moszkowski cu privire la literatură şi artă (muzică) se întind pe cîteva pagini. Mult citata propoziţie a lui Einstein: „Am învăţat de la Dostoievski mai mult decît de la orice alt om de ştiinţă, chiar mai mult decît de la Gauss”, după unii comentatori, mai ales din mediul academic, neîncrezători în probitatea ştiinţifică a scriitorului satiric Moszkowski, apocrifă, măcar în partea ei finală (nicăieri în vreun text explicit al savantului german nu găsim vrea judecată nefavorabilă lui Karl Gauss, pionier, alături de N. I. Lobacevski ori B. Riemann, în domeniul revoluţionar al geometriei non-euclidiene pe care s-a bazat ulterior teoria relativităţii)[75], a fost un punct de plecare pentru constituirea unui scenariu de concurenţă între Einstein şi romancierul rus. El se sprijină pe argumente oferite de romanul *Fraţii Karamazov*, unde problematica timpului (condensarea şi dilatarea acestuia) şi a relaţiilor dintre geometria euclidiană şi cea neeuclidiană (antiteza dintre „mintea tridimensională” curentă şi concepţia novatoare a celei de a patra dimensiuni) apar

[75] Iată, pentru a înţelege contextul în care apare afirmaţia lui Einstein, pasajul original: „Ihre Eröffnung scheint aber noch weiter zu gehen, vielleicht wesenthch über die Musik hinaus ? – Im Moment dachte ich vornehmlich an die Dichtkunst. «Allgemein gesprochen? Oder schwebte Ihnen soeben ein bestimmter Dichter vor, wenn Sie von der beglückenden Wirkung der Kunstwerke sprachen?» – Zunächst allgemein. Wenn Sie aber fragen, wem ich zurzeit das stärkste Interesse entgegen bringe, so kann ich darauf erwidern: «es ist Dostojewski!» Er wiederholte den Namen mehrmals mit gesteigertem Akzente. Und um jeden denkbaren Einwand wie mit einem Keulenhieb niederzuschlagen, ergänzte er: «mir gibt Dostojewski mehr als irgend ein Wissenschaftler, mehr, als Gauss!»” (Alexander Moszkowski, *Einstein, Einblicke in seine Gedankenwelt; gemeinverständliche Betrachtungen über die Relativitätstheorie und ein neuses Weltsystem, entwickelt aus Gesprächen mit Einstein*, Hoffmann und Campe, Hamburg, 1921, p. 185).

obsesiv în dialogul lui Ivan Karamazov cu Alioşa, sau în cel dintre stareţul Zosima şi fratele său Markel. Tema devine o adevărată obsesie la savantul sovietic Boris Kuzneţov, avansată în cartea sa din 1962 despre Einstein, reluată în numeroase ediţii revizuite şi adăugite[76], susţinută în conferinţe (Paris), în cărţi şi în articole ulterioare[77]. În aceiaşi ani 60 şi 70 se angajează în discuţie, în contextul mai larg al relaţiei literatură – ştiinţă ori al poeticii „raţionaliste" dostoievskiene, exegeţii sovietici din sfera umanioarelor, scriitorul Daniel S. Danin, criticul literar Boris Solomonovici Meilakh, filosoful, culturologul şi publicistul dizident Grigori Solomonovici Pomeranţ. Acesta din urmă, spre deosebire de Kuzneţov care declară că nu poate fi vorba de o filiaţie directă Dostoievski – Einstan privind fizica teoretică, susţine că Einstein s-ar fi putut inspira din structura romanescă „relativistă" a scriitorului rus, „cu multitudinea de puncte de referinţă la fel de valide". Desigur, are dreptate Kuzneţov, fie şi pentru simplul motiv că Einstein a luat cunoştinţă de *Fraţii Karamazov* abia în 1920 cum vedem din scrisorile către prieteni mărturisind, e adevărat, un adevărat şoc la lectura acestuia[78].

---

[76] Ediţie definitivă: *Эйнштейн: Жизнь, смерть, бессмертие*, Издательство «Наука», Москва, 1972. O secvenţă finală de *Paralele* cuprinde subcapitolele: *Einstein şi Aristotel*, *Einstein şi Decartes*, *Einstein şi Newton*, *Einstein şi Faraday*, *Einstein şi Mach*, *Einstein şi Bohr, Einstein şi Dostoievski* (cel mai substanţial, 73 de pagini), *Einstein şi Mozart*. „Paralela" Einstein – Dostoievski formează nucleul cărţii publiccate în limba engleză, *Einstein and Dostoevsky*, trans. Vladimir Talmy, Hutchinson Educational, London, 1972).

[77] Boris Kuznetsev, *Paralele koje se spajaju*, „Izraz", 9, 1979, 217-31; idem, *Einstein a Dostojevskij*. „Svĕtovб literatura", 2, 1981, p. 204-219.

[78] „Citesc Dostoievski (*Fraţii Karamazov*). E cel mai frumos lucru care mi-a picat vreodata în mînă" (scrisoare către Heinrich Zangger, din Berlin, 26 martie 1920, în *The Collected Papers of Albert Einstein*, Vol. 9, *The Berlin Years: Correspondence, January 1919-April 1920.* English translation supplement, Princeton University Press, 2004, doc. 361, p. 301; „Sînt încîntat de *Fraţii Karamazov*. E cea mai impresionantă carte pe care am avut-o vreodată în mînă", scrisoare către Paul Ehrenfest, Berlin, 7 aprilie 1920. *CPAE, ed. cit.*, vol. cit., doc. 371, p. 308.

De altfel, din episodul relatat pe larg de Moszkowski, se vede clar că aprecierile superlative ale lui Einstein nu privesc ideile „ştiinţifice” din roman, ci „factorii etici” intrinseci ai acestuia. Nu „analiza literară” ori „subtilităţile psihologice” îi determină calea către „inima” romanului, ci oferta, în concordanţă cu propriile convingeri şi sentimente, a unei mari satisfacţiei etice: „Da, acesta este cuvântul: «satisfacţie etică!» Nu găsesc altă expresie”[79]. Iar această coordonată etică directoare a romanului este evident de esenţă creştină. Ea este, fireşte, escamotată de exegeza mai veche sovietică, prin orientarea analizei către pretinsele prefigurări ale unor teorii ştiinţifice moderne, aducîndu-l pe militantul reconcilierii spiritualităţii creştine cu lumea modernă pe linia „socialismului”, cu teza triumfalistă a noii revoluţii ştiinţifice şi tehnologice. Ştiinţa (nauka) apare desigur, explicit sau implicit, în marea dezbatere propusă de roman, care este, se vede cu ochiul liber, nu de natură „ştiinţifică”, ci etic religioasă; ea e generată de dilema, care nu e doar a lui Dostoievski, ci a întregii societăţi europene din secolul al XIX-lea, între credinţă şi tăgadă, religie şi ateism, calea cea dreaptă şi erezie, ortodoxie şi catolicism, laic şi bisericesc, prin extensie, bine şi rău, libertate şi constrîngere, material şi spiritual, sacru şi profan. O spune aceasta unul din personajele cheie ale romanului, părintele călugăr „tobă de carte”, Paisie: „Adică, în două cuvinte, zise din nou părintele Paisie apăsînd pe fiecare vorbă, după unele teorii, care s-au limpezit pe deplin abia în secolul nostru, al nouăsprezecelea, biserica trebuie să se transforme în stat, ca şi cum ar trece de la o stare inferioară la una superioară, ca pînă la urmă să fie complet absorbită de el, făcînd loc ştiinţei, spiritului vremii şi civilizaţiei. Dacă nu vrea şi încearcă să opună rezistenţă – i se oferă un locşor bine delimitat în stat, şi încă sub controlul acestuia, aşa cum vedem că se întîmplă peste tot în ţările Europei contemporane. După concepţia şi credinţa noastră rusească însă, nu biserica este aceea care trebuie să se identifice cu statul, trecînd de la o situaţie inferioară la una

[79] Alexander Moszkowski, op. cit., p. 187.

superioară, ci statul trebuie să sfîrşească prin a se învrednici să ajungă a se confundă cu biserica, să nu mai fie nimic altceva. Amin, amin!”[80]. Nu lipseşte, vedem mai departe, din această pledoarie pentru hegemonia bisericii cunoscuta teorie a panslavismului răsăritean: „Lumina vine de la Răsărit!”. Mult mai tranşantă apare opoziţia între ştiinţă şi religie în capitolul rezervat Învăţăturilor stareţului Zosima: „Uitaţi-vă la mirenii care în deşertăciunea lor ar vrea să se ridice deasupra turmei păstorite de Dumnezeu. Nu vi se pare că ei schimonosesc chipul Domnului şi adevărul său? Aceia au ştiinţa de partea lor, dar ştiinţa se bizuie pe simţuri, iar sufletul – pe jumătatea mai aleasă a fiinţei omeneşti – este pus la popreală şi năpăstuit cu o aprigă mulţumire, aproape cu ură. În vremea din urmă tot mai mult proslăvesc libertatea, dar ce înseamnă, de fapt, această libertate a lor? Robia şi pieirea lor sufletească”[81]. Rolul „avocatului diavolului” în această aprinsă dispută îi revine… diavolului, emanaţie a halucinaţiilor lui Ivan Karamazov, care-şi asumă, nu fără casantă ironie din partea autorului, rolul de apărător al ştiinţei moderne într-un vestit discurs care pare copiat dintr-un manual de materialism ştiinţific (o asociere cu secvenţa întîi a poemului *Împărat şi proletar* este şi ea oricînd posibilă): „Vă spun eu, fiindcă nu sînteţi în stare să pricepeţi nimic! Din momentul în care întreaga omenire va pierde credinţa în Dumnezeire (şi cred că această perioada va veni ea odată şi odată, aidoma erelor geologice), concepţia despre lume care mai stă încă în picioare azi se va prăbuşi de la sine fără să fie nevoie să ne întoarcem la antropofagie, şi tot aşa noţiunile etice actuale vor dispărea la rîndul lor şi va începe epocă nouă. Oamenii se vor strădui cu puteri unite să smulgă vieţii tot ce le poate ea oferi, luptînd în numele fericirii şi al plăcerilor hărăzite exclusiv lumii acesteia. O mîndrie titanică, divinată, va înălţa spiritul omenesc, şi pe faţa pămîntului va apărea omul-zeu. Atotputernic prin voinţa

[80] Feodor Dostoievski, *Fraţii Karamazov*, Rao, Bucureşti, 1997, p. 101. Toate trimiterile la roman se fac după această ediţie.

[81] Idem, p. 487.

şi ştiinţa cu care este înarmat, el va învinge clipă de clipă natura, de astă dată însă definitiv. Bucuria de care va avea parte atunci va fi atît de copleşitoare, încît va înlocui cu prisosinţă speranţele de odinioară în viaţa de apoi şi în fericirea viitoare. Ştiind că este pieritor în toate privinţele şi că orice nădejde într-o nouă înviere este zadarnică, omul va întîmpina moartea senin şi mîndru ca un zeu…”. Ivan Karamazov se află undeva, între aceste două poziţii aparent ireconciliabile pe care le defineşte în termeni de geometrie euclidiană şi non-euclidiană. Dar miza acestui apel la matematică rămîne nu geometria în sine, ci pendularea sa între credinţă şi tăgadă în afirmarea lui Dumnezeu: „Să-ţi dezvălui, îi spune el lui Alioşa, în cel mai scurt timp cine sînt, adică ce fel de om sînt, ce cred şi ce năzuinţe am, nu-i aşa? Drept care îţi declar de la bun început că admit existenta lui Dumnezeu, o admit pur şi simplu fără nici un fel de complicaţii. Cu o singură rezervă totuşi: dacă Dumnezeu există şi a creat într-adevăr pămîntul, atunci fără îndoială că l-a plăsmuit după legile geometriei lui Euclid, sădind totodată în mintea omului noţiunea celor trei dimensiuni spaţiale. Cu toate astea, s-au găsit şi se mai găsesc încă şi azi geometri şi filosofi, unii chiar străluciţi care pun la îndoială faptul că universul nostru, sau, mai bine zis, întreaga creaţie ar fi fost alcătuită după principiile geometriei euclidiene; aceştia presupun, bunăoară, că două linii paralele care – după Euclid – nu se întîlnesc niciodată pe pămînt ajung totuşi să se întîlnească undeva în infinit. În ce mă priveşte, dragul meu, consider că, din moment ce nici atîta lucru nu sînt în stare să pricep, ce rost mai are atunci să vorbesc despre Dumnezeu!”. Suferinţa lui Ivan, s-a observat, nu e dată de geometria non-euclidiană, ci de faptul că Dumnezeu se situează tocmai la capătul din infinit unde se întîlnesc cele două linii paralele, devenindu-ne astfel inaccesibil. Un *Deus absconditus*.

Ce au toate acestea de-a face cu Einstein?, ne întrebăm, împreună cu Diane Ella Oenning Thompson, specialistă în Dostoievski şi Tolstoi, autoarea unui excepţional studiu din 1987 privind convertirea *poetică* a datelor ştiinţifice în *Fraţii*

Karamazov[82]. Tezele enunţate de profesoara din Cambridge ni se par esenţiale pentru elucidarea raportului dintre literatură şi ştiinţă şi aplicabile şi exegezelor eminesciene pe această temă, fapt pentru care ne oprim mai stăruitor asupra lor. În ceea ce priveşte „distanţa" dintre *discursul artistic şi efortul hermeneutic*, în fireasca tendinţă de a transcende sensul primar, literal, al uni text, putem să cedăm tentaţiei unui expozeu de tip sofistic, să validăm o expresie ironică, să interpretăm excedentar o metaforă sau un simbol. Totul trebuie să aibă o deplină acoperire în text. Există în romanul lui Dostoievski referinţe de ordin ştiinţific, trimiteri la natură, spaţiu, timp, viteză de deplasare, axioma paralelelor, infinit, dar ele nu au o valoare *per se*, ci, transfigurate poetic prin comparaţii, metafore, metonimii, simboluri, devin pretexte ale unor incursiuni în transcendent, sînt absorbite în „dialogul eshatologic al romanului" edificat pe un model binar, de opoziţie între credinţă şi tăgadă atee, dintre demonie şi sacralitate. Dincolo de aceasta, ele sînt integrate într-o alcătuire artistică care e, în intenţie, un răspuns estetic la lumea obiectivă, o încercare de luare a ei în stăpînire prin cunoaştere, de elucidare a tainelor ei. Aici e posibilă o apropiere de Einstein, dar căile lor sînt cu totul diferite. Dostoievski rămîne statornic credincios proiectului său narativ, iar cele cîteva referiri la geometria neeuclidiană, limitate strict la partitura retorică a lui Ivan Karamazov, nu ne dă dreptul la speculaţii privind cunoştinţele profunde ale ştiinţei matematicii, revoluţionată de Lobacevski ori Riemann, pe care iniţial nu i-au înţeles nici specialiştii contemporani,

[82] Diane Ella Oenning Thompson, University of Cambridge, *Poetic transformations of scientific facts in Brat'ja Karamazovy*, „Dostoevsky Studies", Toronto, 8, 1987, 73-85. De aceeaşi autoare, volumul *The Brothers Karamazov and the Poetics of Memory*, Cambridge University Press, 1991, şi antologia *Dostoevsky and the Christian Tradition* (ed.), Cambridge University Press, 2001. Din acelaş număr al revistei din Toronto mai reţinem de asemenea un valoros articol semnat de Liza Knapp, de la University of California, Los Angeles, *The Fourth Dimension of the Non-Euclidean Mind; Time in Brothers Karamazov or Why Ivan Karamazov's Devil Does not Carry a Watch* (p. 106-120), cu date utile privind exegeza dostoievskiană postbelică.

printre care profesorii de la Academia de inginerie frecventată de romancierul rus între 1838-1843. Ele sînt mai degrabă ecoul unor materiale din presă, precum articolul de popularizare ştiinţifică al lui H. Helmholtz, apărut în jurnalul „Znanie” din 1876. De altfel, acest lucru nici nu are vreo importanţă. „Analiza simbolică, scrie Diane Thomson, sugerează că întregul drift al *Fraţilor Karamazov* afirmă necesitatea urgentă a edificării unei «alte conştiinţe ne-euclidiene» nu cu scopul aruncării de «punţi către *mari descoperiri în fizică*» din secolul XX, ci al restaurării legăturii umane cu divinitatea”[83]. Nici Einstein nu şi-a bazat descoperirile sale ştiinţifice pe romane, fie şi celebre, ci pe descoperiri şi concepte matematice anterioare, pe calcule şi formule proprii care n-au nici o legătură cu literatura, nici cu *Sărmanul Dionis*, nici cu *Fraţii Karamazov*.

Revenind la relaţia Eminescu – Einstein, trebuie să spunem că nici teza plagiatului său nu este (ne pare rău că-i dezamăgim dl. Funar and company) original românească. Aici avem de ales între versiunea unui plagiat în familie (tânărul Einstein ar fi profitat, susţin comentatorii sîrbi, de ideile soţiei sale, Mileva Marić, născută în fostul imperiu austro-ungar, fostă colegă la Politehnica din Zürich, însuşindu-şi-le[84]) şi aceea a unui delict de anvergură internaţională. La această scară, prima victimă a „incorigibilui plagiator” Einstein este, după părerea publicistului american Christopher Jon Bjerknes, un contemporan al lui Eminescu, inginerul şi fizicianul englez Samuel Tolver Preston (1844-1917), autor al unui „tratat profetic”, cu „idei explozive”, *Fizica eterului*, unde „a formulat energia atomică, bomba atomică şi superconductivitatea din anii 1870, pe baza formulei E =

---

[83] Diane Ella Oenning Thompson, op. cit., loc. cit., p. 90.

[84] Radmila Milentijević, *Милева Марић Ајнштајн: живот са Албертом Ајнштајном* (*Mileva Marić Einstein: O viaţă cu Albert Einstein*), Prosveta, Belgrad, 2012. Conform autoarei, Mileva i-a cedat rodul cercetărilor sale tînărului Einstein, din dorinţa de a-l face cunoscut şi acceptat în mediile academice germane. Vezi, de asemenea, Alexandre Durozynski, *Mileva Maric, madame Albert Einstein : un génie méconnu ?* „Science et Vie”, 1990, nr. 871, pp. 32-35 şi 160-162.

mc^2"[85]. Italienii, uitînd de Dante, revendică şi ei, prin vocea profesorului Umberto Bartocci, aceeaşi faimoasă formulă pentru compatriotul lor, industriaşul veneţian Olinto De Pretto, care ar fi publicat-o într-o revistă ştiinţifică din 1903[86]. Avertizat de prietenul său Michele Besso asupra lucrării lui De Pretto, Einstein, de altfel vorbitor fluent de italiană, a preluată ideea acestuia, prezentînd-o peste doi ani ca fiind a sa proprie[87].

În fine, francezii, mai îndreptăţiţi decît toţi, vin şi ei cu un credibil Poincaré „prerelativist" şi cu cereri revendicative, asta şi pe fondul unor vechi şi încă mocnite rivalităţi cu

---

[85] C. J. Bjerknes, *Albert Einstein: The Incorrigible Plagiarist*, XTX Inc., DownersGorve, Illinois, USA, 2002. În continuare, urmează o înşiruire de savanţi jefuiţi de Einstein: Ludwig Gustav Lange, Woldemar Voigt, George Francis Fitzgerald, Joseph Larmor, Hendrik Antoon Lorentz, Jules Henri Poincaré, Paul Drude, Paul Langevin… Nu e uitată nici soţia sa, Mileva, „poate, coautorul sau singurul autor al operei". De acelaşi autor: *Anticipations of Einstein in the General Theory of Relativity*, 2003; *Mileva Einstein-Marity Einstein's Partner in Crime*, 2016; *Space-Time Theories Before Einstein*, 2016; *E = mc^2 and the JEWISH AGENDA*, 2016.

[86] O. De Pretto, *Ipotesi dell'etere nella vita dell'universo*, „Reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti", tomo LXIII, parte II, feb. 1904, pp. 439-500.

[87] Umberto Bartocci, Albert Einstein e Olinto De Pretto. La vera storia della formula più famosa del mondo, Bologna, Andromeda, 1999. Cartea profesorului Bartocci inflamează media italiană: La relatività? Scoperta a Schio. De Pretto avrebbe formulato l'ecuazione 2 anni prima di Einstein, „Il Giornale di Viceza", 7 nov. 1999; „Einstein copiò un italiano". La relatività da Olinto De Pretto prima del genio tedesco „Il Giornale", 9 nov. 1999; Albert Einstein copiò la formula dell'energia nucleare a un italiano, „Il Tempo", 9 nov. 1999; Einstein – De Pretto, di chi è la formula? Si riapare il „giolo della relatività, „La Nazione", 9 nov. 1999; Messa in dubbio la vera paternità della formula simbolo della nostra era. Einstein ha copiato da De Pratto, „La Stampa", Supplemento „Scienze", 25 febr. 2000. Pe acelaşi subiect, Rory Carroll, *Einstein's E = mc^2 was Italian's idea*, în „The Guardian", 11 nov. 1999; subiectul mai apare în anii următori, sporadic, în presa italiană: Tutto è relativo… Albert rubò la teoria agli italiani?, „Gente", 27 iul. 2006; o sinteză la Simona Marchetti, E = mc^2: Tutto merito dell'italiano Olinto. La tesi di un docente di matematica dell'Università di Perugia, ripresa dal quotidiano britannico "The Guardian", în „Corriere della Sera", 13 aprile 2007.

vecinii lor, germanii. Titlurile unor emisiuni radio, interviuri şi dezbateri televizate, colocvii, conferinţe, broşuri, articole din presa de mare audienţă, pledînd nu tocmai gratuit pentru prioritatea matematicianului Henri Poincaré în formularea teoriei relativităţii, mai apăsat în preajma lui 2005, anul centenar al acesteia (prin articolul fondator al lui Einstein), ne scutesc de orice comentariu. Iată cîteva: *Einstein plagiaire ?*; *Albert Einstein : Escroc ou mythomane ?*; *Einstein ou Poincaré ?*; *Einstein-Poincaré, deux savants pour la relativité*; *Poincaré a précédé Einstein; Henri Poincaré, véritable fondateur de la théorie de la relativité*; *A. E. Le Plagiaire du Siècle*; *Albert Einstein: du génie à l'imposteur*; *La déconstruction du mythe d'Albert Einstein en 13 points*; *ESCROQUERIE SCIENTIFIQUE DU SIECLE ! Einstein a plagié la théorie de la relativité de Henri Poincaré*; *Comment le jeune et ambitieux Einstein s'est approprié la relativité restreinte de Poincaré*; *E= mc^2 de Poincaré en 1900/ Einstein escroc ?*; *Comment je suis devenu Einstein: La véritable histoire de E= mc^2*; *Centenaire de la relativité : Poincaré génie de la physique, Einstein génie de la com !*; *24 septembre 1904. Le Principe de Relativité d'Henri Poincaré.* Nu lipsesc, cum vedem, accente vădit naţionalist-revanşarde, cu mai mari sau mici derapaje de limbaj, specifice genului publicistic, dar intervenţiile citate rămîn totuşi, pentru început, în anumite limite de civilitate. Li se adaugă, etalate pe un ton mai calm, puncte de vedere pro şi contra ale unor reputaţi scriitori ori oameni de ştiinţă, precum Michel Paty (*Poincaré, Langevin et Einstein*, 2002), François de Closets (*Ne dites pas à Dieu ce qu'il doit faire*, 2004), Claude Allègre (*Lorentz, Einstein, Poincaré et la relativité*, 2004), Maurice Alais (*Albert Einstein, un extraordinaire paradox*, 2005), Jean Eisenstaedt (*Avant Einstein. Relativité, lumière, gravitation*, 2005) şi numeroşi alţii[88]. Dar cum nici la Paris o minune nu ţine mai mult de 3 zile, apar rapid nelipsitele scenarii conspiraţioniste, marca Hollywood, care fac atît de

---

[88] V. şi *Einstein aujourd'hui*, EDP Sciences, Paris, 2005, o antologie cu puncte de vedere ale unor prestigioşi fizicieni francezi contemporani.

atractivă istoria lumii moderne. Dezbaterile prilejuite de anul „mirabilis” einsteinian transformă Franţa într-un cîmp de luptă pentru recunoaşterea paternităţii „autentice” a teoriei relativităţii, devenită curînd, cum consemnează retroactiv universitara Françoise Balibar, autoare a numeroase cărţi despre Einstein, o adevărată *guerre picrocholine* („o ceartă, un conflict ale căror cauze sînt obscure, derizorii sau ridicole”, ne explică dicţionarul academic francez), cu o agresivitate zgomotoasă şi haotică, cu deliruri interpretative, în care excelează autorul unei cărţi din 2014, retras demult din activitatea productivă, Jules Leveugle[89]. Ca şi în România, pensionarii francezi, cu mai mult timp la dispoziţie, sînt campioni în elaborarea unor astfel de montări conjuraţioniste. Unul dintre ei este citatul politehnist octogenar Jules Leveugle. Mîndru fiu de tată luptător la Verdun, acesta imaginează, pe fundalul unor rivalităţi şi tensiuni deocamdată diplomatice la început de secol XX între cele două ţări vecine, un uriaş complot instrumentat de o echipă formată din renumiţi profesori germani de la Universitatea din Göttingen, David Hilbert, Hermann Minkowski, Max von Laue, Max Planck, avînd ca miză ştergerea umilinţelor îndurate în confruntările cu colegii lor francezi (adesea împiedicaţi, în consecinţă, să publice în revistele ştiinţifice germane) şi deposedarea Franţei de gloria descoperirii teoriei relativităţii. Ei îl trimit la Paris pe profesorul Ebert, un fel de James Bond nemţesc care face spionaj ştiinţific sub pretextul audierii cursurilor lui Poincaré şi care aduce teoria la Göttingen. Aici, respectivii complotişti compilează studiile matematicianului francez într-un text uşor cosmetizat pe care-l dictează tînărului absolvent de facultate şomer de la Berna, nimeni altul decît Albert Einstein. Şi aşa apare în 1905 sub semnătura acestuia, singura originală, articolul din revista „Annalen der Physik” controlată de Planck, actul de naştere („falsificat”) al teoriei restrînse a relativităţii! Lectura textului care, în rezumatul nostru, îşi pierde mult din savoare,

[89] *Françoise Balibar, Einstein, Poincaré : retour sur une controverse*, org *https://f.hypotheses.org/wp.../19-12-2007_Balibar_Fr.pdf*

ne-a produs un haz enorm (însoţit şi de satisfacţia secretă că, iată, au parte şi alţii de astfel de gogomănii). Francezii însă, implicaţi direct în problemă, s-au distrat mai puţin, văzîndu-şi compromise astfel încercările lor de a pune în lumină activitatea unui savant autentic, precursor, chiar dacă în termeni nedefiniţi încă, alături de alţii, recunoscuţi franc ca atare de Einstein, ai teoriei relativităţii. Din acest motiv, un Jean Eisenstaedt, director de cercetare la CNRS din Paris, îl prezintă pe Jules Leveugle în cuvinte deloc măgulitoare pe care nu le mai reproducem aici. Să reţinem doar aceste rînduri de la sfârşitul unui articol din 2005: „Poincaré n'a pas mérité d'être si tristement illustré"[90].

Ne oprim deocamdată aici cu exemplificările. Ele au menirea să înscrie problemele discutate într-un cadru mult mai larg, atrăgînd atenţia că nu sîntem singuri pe lume, Eminescu şi noi. În Satul acesta global care este planeta Pămînt, traversînd spaţiu şi timp, cu o repeziciune uluitoare, ideile, vorba poetului, „se-ngână şi-şi răspund". Pe malurile Senei, discursul anti-einsteinian, asumat de formaţii de extremă dreapta precum *Club de l'horloge*, capătă, pe lîngă componenta patriotard-revanşardă, accente antisemite. Nu ne mai miră atunci că reprezentanţi ai aceleiaşi ideologii din arcul carpatic îl folosesc pe Eminescu ca pretext pentru ieşirile lor xenofobe. În ceea ce priveşte „predicţiile vizionare" (mai corect ar fi să le spunem „intuiţii") ale unor poeţi ca Homer, Dante, Shakespeare sau Eminescu, ele ţin de destinul lor de artişti creatori, cu toate antenele deschise spre frumuseţile şi tainele lumii şi nu le conferă nicidecum statutul omului de ştiinţă. A spus-o, cu referire la poetul român, unul din cei mai avizaţi şi mai corecţi susţinători ai „întâlnirii extremelor" reprezentate de artă şi ştiinţă: „Eminescu este un exemplu major de fiinţă umană la care nevoia de cultură a fost vitală şi a hrănit întreaga sa creaţie. Foamea eminesciană de cultură, vizibilă în ale sale Caiete pe

[90] Jean Eisenstaedt, *Einstein ou Poincaré ?*, „Pour la Science", nr. 330, apr. 2005.

care în mod regretabil unii au metamorfozat-o în protocronism”[91]. În creaţia eminesciană există similitudini cu timpul relativist, uşor de găsit, s-a observat mai demult acest lucru, şi în basmul *Tinereţe fără bătrâneţe*. Dar nici uneia nu le putem acorda, spune clar autorul *Poeticii matematice*, titlul de „semnificaţie anticipatoare în raport cu teoria lui Einstein”. O intuiţie, generalizează mai departe savantul matematician, „poate sesiza, sub formă izolată, ceea ce ulterior va deveni o verigă în procesul complex constituit de o teorie ştiinţifică, dar aceasta nu conferă intuiţiei considerate o semnificaţie anticipatoare faţă de teoria respectivă”[92]. Tot un matematician cu titlu academic, ieşeanul Viorel Barbu, ne atrage atenţia că ideea nesimultaneităţii în continuumul spaţio-temporal nu e la Eminescu o prefigurare a lui Einstein, ci, mai degrabă, un rezultat al frecventării lui Kant, pe care savantul german însuşi îl recunoscuse ca precursor: în *Critica raţiune pure*, spune acesta, găsim în germene teoria relativităţii restrînse[93]. Şi nici Platon, cu un declarat apetit matematician, nu trebuie scos, desigur, din discuţie.

Efortul constant al poetului român pentru lărgirea orizontului său de cunoaştere nu e motivat de aptitudini implicite de savant şi nici de intenţia realizării unei cariere ştiinţifice, ci de dorinţa irepresibilă a acestuia de a înţelege şi reprezenta lumea, condiţii absolut necesare în activitatea sa publicistică şi literară. Şi, pînă la urmă, el ţine de tendinţa specific umană, cu atît mai mult a creatorului, de a ieşi din graniţe constrîngătoare de contingent. Iată aici originea pasiunii lui Eminescu pentru „limba universală”, „de formule”, a matematicii. „Omul încearcă, spunea Albert Einstein, într-un fel care să i se potrivească oarecum, să-şi creeze o imagine a lumii simplificată şi sistematică şi să treacă astfel dincolo de lumea trăirilor, în măsura în care năzueşte să o înlocuiască,

[91] Solomon Marcus, *Ştiinţă versus Cultură*, „Viaţa Românească”, nr. 3-4, 2015.

[92] Idem, *Întîlnirea extremelor*, Paralela 45, Piteşti, 2005, p. 34.

[93] Viorel Barbu, *Timp kantian – timp eminescian*, „Academica”, nr. 3, ian., 2000, p. 5.

pînă la un anumit grad, prin această imagine. Este ceea ce face pictorul, poetul, filosoful speculativ şi cercetătorul naturii, fiecare în felul său”[94]. Cu aceste gînduri dintr-un discurs ţinut la Societatea de Fizică din Berlin, cu ocazia celei de a şaizecea aniversări a lui Max Planck, dorim să încheiem, în chip de concluzie, studiul de faţă.

Abstract

The subject of the connection between Mihai Eminescu and the exact sciences undoubtedly formulates one of the main chapters of eminescology, summing up, in a literary reception key, the various inquiries, proofs, doubts, controversies, agreements and sharp rejections. The aspect will invite debates for experts in both areas, philologists and scientists, and also amateurs in interpreting the work of our poet. The discussions on this subject, motivated by the poet’s so-called “astronomical” poetry, have an early start, just after the poet’s death, and is represented by transitory superficial interventions in general information papers and tabloids. The situation goes on a similar line between the two World Wars, without any notable participation from the part of the prestigious exegetes of Eminescu’s work, such as Vianu, Călinescu or Perpessicius, who seemed to be more interested in the connections with the humanist subjects, like philosophy, philology and history. This angle changes in the years after WWII, when the perspective is substantially enlarged once the scientific manuscripts are published and commented upon, especially the “physiographical notebooks”, which will attract the attention of the researchers from different generations, crafts and academic levels.

---

[94] Albert Einstein, *Cum văd eu lumea*, Humanitas, Bucureşti, 1996, p. 31.

In memoriam

Puiu Ioniţă

(1960-2017)

Un cărturar entuziast şi un devot al operei lui Eminescu

Lucia CIFOR
(luc10for@gmail.com)

În luna decembrie a anului 2017, a trecut la cele veşnice Puiu Ioniţă, un (încă) tînăr universitar şi cercetător umanist, participant la mai multe ediţii ale Simpozionului Internaţional „Eminescu: carte – cultură – civilizaţie", textele comunicărilor sale fiind publicate în cîteva dintre numerele revistei „Studii eminescologice"[1], strînse, ulterior, şi republicate în volumul de autor *Eminescu, de la poetic la divin*[2].

Tăcut, deşi niciodată absent, ori de cîte ori se afla în preajma oamenilor, pe holurile Universităţii sau în microbuzul care ne ducea la lucrările Simpozionului Eminescu, colegul nostru de catedră a fost una dintre acele puţine persoane pe care le cunoaşte cineva în viaţă, o persoană incapabilă de lucruri frivole, precum flecăreala simpatică, atît de frecventă printre cei care fac parte din aceeaşi breaslă. Nu tăcea din superioritate, nici ca să se protejeze de larma din jur. Tată a cinci copii, obişnuit a vorbi la telefon în vacarmul celor mici, e de presupus că nu-l oboseau nici vorbele cu rost (sau fără) ale celor cu care împărţea vre-

---

[1] Cf. Puiu Ioniţă, *Simboluri mistice la Novalis şi Eminescu*, „Studii eminescologice", nr. 4, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 2002, pp. 117-138; idem, *Poezia ca manifestare a sacrului la Eminescu*, „Studii eminescologice", nr. 7, 2005, pp. 70-90; idem, *Iubire misogină la Eminescu şi Baudelaire*, „Studii eminescologice", nr. 11, 2009, pp. 46-67 ş.a.

[2] Puiu Ioniţă, *Eminescu, de la poetic la divin*, Editura Doxologia, Iaşi, 2014.

melnic spaţiul unei incinte oarecare. Tăcerile lui îmi apar acum, cînd el nu mai este, ca avînd o putere protectoare şi terapeutică. Probabil că şi pentru sine, dar mai ales pentru cei din jur.

În contrast cu aceste binecunoscute tăceri, se situau luările de cuvînt publice ale universitarului Puiu Ioniţă, fie ele prelegeri de curs, comunicări ştiinţifice sau dezbateri la emisiunile de televiziune. Oricui îl ştia mai mult tăcut şi tăcînd, i-ar fi venit greu să-l recunoască pe colegul nostru în ipostazele publice. Vorbind studenţilor la orele de curs, sau colegilor săi, în contextul diverselor manifestări ştiinţifice la care a participat de-a lungul vieţii, Puiu Ioniţă devenea un alt om, dezvăluindu-şi temperamentul ardent, în directă corelaţie cu devotamentul absolut faţă de cauzele mari – adevărul, frumosul, binele – pentru el, încă valide, neatins, cum era, de morbul relativismului postmodernist.

Un cărturar entuziast, lipsit de morgă, cu totul străin de lehamitea contemporanilor săi, sceptici din obişnuinţă, dacă nu din snobism intelectual, Puiu Ioniţă preda şi vorbea, în amfiteatrele universităţii sau în sălile de conferinţă, cu o solemnitate caldă, slujită în chip fericit de o voce plină, vibrantă, lipsită de modulaţiile alunecoase, cu iz bizantin, ale oratorilor însetaţi de aprobarea ori de aplauzele auditoriului. Spre deosebire de majoritatea celor care, vorbind în public, par că se aprind pe măsură ce vorbesc, Puiu Ioniţă, care avea un talent oratoric (şi didactic) incontestabil rar, debuta în forţă, dar, pe măsură ce se adîncea în lămurirea lucrurilor, cuvântul său devenea tot mai calm, adăstînd cu respect în preajma adevărului şi a valorilor pe care le slujea vorbind, cu atenţia şi concentrarea tot mai încordate, pentru a nu vătăma cumva spiritul în care se cădea să fie toate acestea invocate.

Cititor ardent, dar nepătimaş, bucuros să descopere în rînd cu alţii şi pentru alţii, nu doar pentru sine, comorile de sens ale literaturii lumii, Puiu Ioniţă s-a făcut remarcat, pe plan cărturăresc, prin două mari iubiri: Eminescu şi Dostoievski. Se poate şi ca ordinea să fi fost cea inversă: Dostoievski şi Eminescu.

Dedicîndu-se şi dedicat cunoaşterii şi înţelegerii celor doi mari scriitori, aşa l-au cunoscut, mai întîi, elevii lui de la unul dintre cele mai bune licee din Iaşii anilor ’90, şi, un pic mai tîrziu, studenţii de la Facultatea de Litere, secţia Literatură comparată, ca şi studenţii de la Facultatea de Teologie, ambele de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iaşi. Lui Eminescu i-a consacrat mai multe studii, publicate şi într-un volum, după cum spuneam mai sus, însă despre Dostoievski nu a apucat să publice prea multe pagini. Urma să tipărească ceea ce fără îndoială scrisese (ori măcar adnotase) despre romanele lui Dostoievski, mai ales că a susţinut, mai mulţi ani la rînd, un curs de un semestru întreg despre marele romancier rus la Facultatea de Litere din Iaşi, ca şi la Facultatea de Teologie de la Iaşi, curs care s-a bucurat de o mare audienţă printre studenţi.

Un alt domeniu de cercetare care l-a preocupat în mod constant, pentru care s-a specializat prin stagii de cercetare şi burse de studiu în Germania, a fost *mistica*, tema misticii reprezentînd nucleul lucrării sale de doctorat, *Poezia mistică românească*, carte publicată nu de mult timp[3], a cărei receptare, ca şi în cazul cărţii despre Eminescu, abia începe. Dificilele relaţii dintre poezie şi mistică, născute din multiplele definiţii date celor doi termeni ai ecuaţiei *artă – religie* de-a lungul timpului, în diferite perimetre geografice şi religioase (ori chiar confesionale), au fost scrutate, de altfel, în ambele cărţi ale lui Puiu Ioniţă pomenite aici (nu singurele lui cărţi, dar, desigur, cele mai reprezentative): *Poezia mistică românească* şi *Eminescu, de la poetic la divin*.

Pledînd, ca altădată Henri Bremond, citat în cartea consacrată lui Eminescu[4], pentru „identitatea dintre mistică şi poezie”, eminescologul Puiu Ioniţă, un devot al poetului, aduce, prin viziune şi stil, în paginile propriilor cărţi, ceva din entuziasmul şi purităţile cărturăreşti ale corifeilor Şcolii

---

[3] Puiu Ioniţă, *Poezie mistică românească*, Editura Institutul European Iaşi, 2014.

[4] Puiu Ioniţă, *Eminescu, de la poetic la divin*, p. 148.

ardelene, din care se va fi inspirat, la vremea lui (în parte, şi vremea lui Eminescu), Aron Pumnul, „marele apostol al românilor din Bucovina” (cum îl numea fostul său elev, coleg cu Eminescu, T. Ştefanelli).

Prin dispariţia sa mult prea devreme, lumea literelor ieşene pierde nu doar un cadru universitar care a creat emulaţie în rîndul discipolilor şi al colegilor (din universitate şi din afara ei), nu doar un pasionat eminescolog şi teoretician literar, ci şi o specie rară de intelectual: *cărturarul filocalic*. În această din urmă ipostază, regretatul nostru coleg Puiu Ioniţă urmează a fi descoperit, deşi, pentru cine a avut ochi de văzut, preocupările sale privitoare la un „Eminescu, între poetic şi divin”, rîvna pentru cartografierea a ceea ce el a numit „poezia mistică românească”, precum şi entuziasmul cu care îl făcea iubit pe un scriitor dificil ca Dostoievski (numele prozatorului rus revine adesea şi în paginile scrise despre Eminescu), aveau un numitor comun – propensiunea către cele care nu se văd, dar sînt singurele care contează: *frumosul, adevărul, credinţa, Dumnezeu*.

Loialitatea faţă de Eminescu şi apropierea de divin. Ineditul exegezei lui Puiu Ioniţă

Livia IACOB
(liviaiacob@gmail.com)

Cu amărăciune, dar luciditate, ne vedem nevoiţi să admitem că apariţia numărului douăzeci din seria de *Studii eminescologice* este martora unui adevăr dureros nu doar pentru eminescologia ieşeană, ci şi pentru spaţiul românesc în ansamblul său. Recenta trecere în nefiinţă a colegului nostru de la Catedra de literatură comparată a Facultăţii de Litere de la Iaşi, distinsul dascăl Puiu Ioniţă, marchează apusul unei generaţii de pasionaţi cercetători ai operei şi biografiei eminesciene existente aici în a doua jumătate a secolului XX chiar prin dispariţia celor care i-ar fi putut asigura continuitatea, altfel spus a discipolilor unor creatori de veritabilă şcoală în eminescologie precum Ioan Constantinescu sau Dumitru Irimia… L-aş înscrie fără nicio urmă de îndoială pe domnul Puiu Ioniţă, cel pe care am avut privilegiul să-l cunosc şi cu care am colaborat, printre acele modele profesorale şi umane îmbinând ţinuta academică riguroasă cu o pregătire în domenii astăzi greu accesibile minţilor neorganizate temeinic, dobândită, cum se ştie, uneori în condiţii extrem de potrivnice fascinaţiei pentru literatură şi interpretării ei, dar şi comparatismului sau literaturii universale prin extensie. O pregătire mărturisind transgresarea dinspre autodidacticism înspre supraspecializare, întrecută, în viaţa de toate zilele, poate doar de discreţia, de nu chiar punerea

voită sub tăcere a propriei biografii, situându-se, atât de dramatic, la polul opus imposturii universitare şi pălăvrăgelilor academice practicate la scara largă în actualitate, un zgomot de fond care, de fapt, condamnă valorile autentice la fertilă însingurare.

Căci postura despre care vorbesc acum nu-i era, din păcate, străină domnului profesor Puiu Ioniţă, cum nu-i era străină nici unuia dintre modelele culturale la care el se raporta în permanenţă, Mihai Eminescu. Ambii o cunoscuseră pe calea experienţelor livreşti, fiind admiratori fervenţi ai romantismului german, ambii o internalizaseră cumva ciudat de nedrept, în propriile biografii… Şi totuşi, din această însingurare, din acest turn de fildeş în a cărui companie intelectualul adevărat a găsit întotdeauna un reazem, s-a născut o perspectivă cu totul inedită asupra operei eminesciene în ansamblul ei, care, la început, pe când ideile poate că nu erau întru totul limpezi, ne-a copleşit chiar şi pe noi, cei aflaţi în sală la Biblioteca din Botoşani, la lucrările Simpozionului Internaţional „Eminescu: carte, cultură, civilizaţie”, cei care-l ascultam, fiind mai întâi atenţi la patosul care părea să-l consume tot mai mult pe măsură ce-şi expunea, desigur liber şi cu o retorică demnă de invidiat, punctul de vedere, şi abia apoi la fundamentele expozeului său…

Dincolo de loialitatea aproape filială faţă de imaginarul eminescian, dincolo de pasiunea cu care îi descoperă şi disecă în permanenţă limbajul poetic izvoditor de adânc şi unic sens al creaţiei, pentru a-l parafraza de Nikolai Berdiaev, Puiu Ioniţă „vede”, trăgând mireanul văl de pe ochii încercănaţi în lecturi critice, ceea ce nu oricărui exeget i se arată. „Spunem că Eminescu parcurge drumul de la poetic la divin în sensul că poezia sa, care nu e neapărat religioasă, a evoluat de la elementele concrete ale poeticului, mergând treptat, prin vis, prin credinţele populare şi prin mit, către spiritualizarea naturii şi a omului, către un misticism poetic şi cosmic, în care poeticul se confundă cu frumuseţea şi armonia divină. *Lucrând asupra poeziei şi lăsându-se lucrat de ea* (s.n.), poetul a aflat că poeticul nu străbate doar poezia, ci toate artele şi întreaga existenţă, că *în tot ce e frumos se*

manifestă chemarea unei transcenderi, că poezia este în Dumnezeu, iar Dumnezeu este poezie, aşa cum vor afirma şi esteticienii secolului al XX-lea.”[1] Concretizată acum sub forma unui studiu integral şi văzând lumina tiparului la Editura Doxologia din Iaşi, *tematizarea* apropierii lui Eminescu de un misticism poetic pe filieră germană, dar şi, nu neapărat în aceeaşi linie, pe filiera literaturii populare româneşti, atât de consubstanţială sufletului poetului încât ajunge să o rafineze şi să îi dea vizibilitate ca nimeni altul, şi-a mai găsit adepţi de-a lungul timpului. Însă varietatea interpretărilor şi chiar, aş îndrăzni să spun, a potenţialelor direcţii de cercetare pe care articolele publicate în acest volum le deschid rămâne unică.

Întâi de toate, unicitatea perspectivei enunţate de regretatul profesor al Universităţii „Al. I. Cuza” din Iaşi este asigurată prin comparatismul extins, dar temperat cu dibăcie la nivelul limbajului critic, prin referinţele culturale atât de bine dozate încât te fac să nu te simţi copleşit de vastitatea informaţiei, ci sedus de noutatea „ocheanului întors” înspre sine care e hermeneutica aplicată unor poeme sau proze eminesciene canonice. Mai apoi, o contribuţie majoră îi revine însuşi tipului de limbaj pe care autorul îl foloseşte, unul intermediar, un *mijlocitor*, dacă vreţi, al adevărului pe care vrea să-l rostească, situat în descendenţa unor nume şi, implicit, stiluri care, ele singure, sunt de ajuns să-ţi provoace serioase complexe de inferioritate, precum Martin Heidegger, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Immanuel Kant, Rudolf Otto, Ricarda Huch, Fritz Martini, pe care i-a parcurs în limba germană şi din a căror rigurozitate şi fermitate a deprins harul spusei care evidenţiază *esenţa*, fără a se pierde în hăţişuri stilistic-speculative, ori Rosa Del Conte, Amita Bhose, Nikolai Berdiaev, René Guénon şi Albert Béguin… La o simplă observaţie, dar şi la o lectură atentă, ţinând, cu nostalgia scrisului de-odinioară, creionul în mână pentru a-ţi fişa referinţele importante, nu ai cum să nu observi că

[1] Puiu Ioniţă, „Prefaţă”, în *Eminescu, de la poetic la divin*, Editura Doxologia, Iaşi, 2014, p. 9.

Eminescu, de la poetic la divin poate sta fără modestie alături de studii care au consacrat literatura noastră între literaturile lumii, dar au reuşit să şi aducă literatura universală înapoi, după ce fusese confiscată în vremuri de restrişte, precum *Eminescu şi romantismul german* semnat de Zoe Dumitrescu-Buşulenga. Nimic din modestia şi cumpătarea care i-au caracterizat viaţa şi modul de interacţiune în spaţiul public domnului profesor Puiu Ioniţă nu supravieţuieşte în aceste studii, unde consecvenţa în scormonirea după ipoteze cvasi impracticabile pare a fi depăşită doar de siguranţa afirmaţiilor rostite simplu, dar răspicat, cu seninătatea celui care nu are nimic de pierdut chiar atunci când pare să exagereze, fiindcă nu scrie din alte raţiuni, precum cele atât de lumeşti, ci doar pentru a se căuta pe sine în Eminescu, pentru a-şi apropria un adevăr fundamental, dar rostit şi rostuit mult mai cu folos estetic de înaintaşul său.

Iată de ce mi-am propus să evoc astăzi figura celui care îl preda pe Mihai Eminescu la Catedra de Literatură Comparată a universităţii ieşene prin intermediul ultimei sale lucrări antume, şi anume *Eminescu, de la poetic la divin.* Studii precum *Sensul anagogic al iubirii în opera lui Eminescu*, *Împărat şi proletar, de la ideologia Luminilor la estetica romantică*, *(Su)râsul lui Eminescu*, *Toposul sfârşitului lumii în poezia lui Mihai Eminescu*, *Iubire misogină la Eminescu şi Baudelaire*, *Dumnezeu şi om, un exerciţiu hermeneutic*, *Somnul îndrăgostiţilor, o ipoteză hermeneutică asupra sentimentului erotic în poezia lui Eminescu* sau *Poezia ca manifestare a sacrului la Eminescu*, *Simboluri mistice la Novalis şi Eminescu* şi, în cheie de final, *Aleph* îmbină armonios şi salutar elementele şi metodologia specifice hermeneuticii şi istoriei literare cu plăcerea comparatismului, inventariind faptele analizate întotdeauna printr-o lupă care evidenţiază particularităţile la scară suprasistemică. Astfel, domenii teoretice care pot părea neiniţiaţilor destul de aride şi puţin provocatoare devin, prin scriitura Domniei sale, o pledoarie pentru autenticitatea valorilor, considerate a fi singurii factori interni generatori de evoluţie pentru o literatură naţională, dar şi pentru dinamitarea şi dinamizarea

canonului. Un canon în care, pentru Puiu Ioniţă, întotdeauna primează ceea ce îl frapase şi pe Titu Maiorescu atunci când îl citise pentru prima oară pe Mihai Eminescu, anume apropierea acestuia, obsesia chiar pentru frumosul estetic, dincolo de care însă universitarul ieşean descoperă şi un chip ascuns al misticismului răsăritean: „Devotat poeziei cu o fervoare mistică, Eminescu parcurge un traseu metanoetic de la frumosul natural la frumosul estetic şi, apoi, la frumosul divin".

Dacă profesorul şi colegul nostru a „adăstat" o perioadă mai îndelungată înainte de a oferi publicului acest frumos parcurs, lăsându-şi poate sieşi mai mult timp pentru validarea unor premise sau pentru cristalizarea propriei identităţi stilistice, nu acelaşi lucru se cade să-l facem noi, cei care, vremelnic, i-am fost părtaşi la existenţă. Nefiind întru totul dăunătoare, această tendinţă de trecere sub tăcere a unor lucrări pur şi simplu din pricină că autorii lor nu sunt dornici de imediată şi sonoră înscăunare trebuie să fie contracarată prin reacţia noastră, a fiecăruia dintre noi în parte: fiindcă până la urmă un profesor, un pedagog în umbra căruia se dezvoltă criticul şi istoricul literar, finul observator al faptelor de limbaj şi stil dintr-o operă literară, se întoarce la el acasă în memoria amfiteatrelor, a acelor amfiteatre vii care sunt oamenii pe care el i-a format, discipolii devotaţi, asemenea lui, filologiei.

Şi nici o cale de a face acest lucru nu este mai bună, mai potrivită, mai sinceră, mai plină de har decât aceea menţionată de Tudor Arghezi în *Testamentul* său. Aceea, altfel spus, a Cărţii… *Eminescu, de la poetic la divin*, citită atent, îşi dezvăluie treptat virtuţile testamentare şi cathartice, doar că, de această dată, vorbim despre un testament adresat tinerilor eminescologici, celor care îl preţuiesc autentic, şi nu doar din vanitoase raţiuni, pe poet. Cartea rămâne, la fel ca privirea profesorului care strălucea şi, uneori, juca în lacrimi atunci când ne vorbea despre marile adevăruri ale literaturii, aducătoare de lumină în întunericul ignoranţei contemporane…

Recenzii

Jurnal cu Noica şi manuscrisele Eminescu

Andrei Victor COJOCARU
(andrei071993@yahoo.com)

Colecţia „Eminesciana” a Editurii Junimii continuă să promoveze inepuizabila moştenire culturală şi lingvistică lăsată de Mihai Eminescu prin publicarea unui jurnal[1] care prezintă povestea fascismilării manuscriselor poetului, prin volumul semnat de Valentin Coşereanu, care include şi o corespondenţă inedită dintre Constantin Noica şi Iuliu Buhociu. Punctul de plecare al evenimentelor descrise în jurnal îl reprezintă intenţia lui Constantin Noica de a face posibilă publicarea, într-o ediţie facsimilată (completă), a manuscriselor lui Eminescu. În conferinţe ţinute la „Casa Pogor”, în vizitele la Ipoteşti, în volumul *Eminescu sau gînduri despre omul deplin al culturii româneşti*, apărut în 1975, Constantin Noica insista asupra necesităţii facsimilării caietelor după cum urmează: „Există, într-adevăr, în mijlocul nostru o comoară de care abia ne atingem, de teamă să n-o prăpădim: sânt cele 44 de caiete ale lui Eminescu”. Având în vedere că manuscrisele, păstrate la Biblioteca Academiei, erau accesibile numai cercetătorilor operei poetului, Constantin Noica a pledat, în nenumărate rânduri, pentru facsimilarea „Caietelor lui Eminescu” – spre a fi înlesnit contactul direct cu „laboratorul” creaţiei eminesciene. Datorită eforturilor câtorva persoane dedicate acestui scop[2],

---

[1] Valentin Coşereanu, *Jurnal cu Noica şi manuscrisele Eminescu*, Junimea, colecţia „Eminesciana”, Iaşi, 2018.

[2] Muzeograful Valentin Coşereanu şi doctorul Iuliu Buhociu fiind două din cele mai grăitoare exemple în acest sens.

dorinţa filosofului a fost împlinită parţial încă din timpul vieţii sale.

Valentin Coşereanu, la acea vreme tânăr muzeograf al casei memoriale Mihai Eminescu, a consemnat discuţiile cu Noica, vizitele acestuia la Botoşani, încercările de a convinge autorităţile vremii asupra importanţei facsimilării manuscriselor: „am început să notez întâlnirea cu Noica: replici, gesturi, schiţă de portret, apoi, de fiecare dată, tot ce ţinea de facsimilarea Caietelor Eminescu (…). Textul jurnalului nostru implică situaţii tangente subiectului, caractere şi gesturi, absurdităţi ale unei epoci deloc faste”. După cum însuşi autorul mărturiseşte, iniţial „însemnările acestui jurnal nu au fost făcute spre a fi publicate”.

Pe 2 octombrie 1984, Constantin Noica vizitează casa memorială Mihai Eminescu, fiind însoţit de doi prieteni şi de câţiva oficiali ai culturii botoşănene. „Constantin Noica a sosit la Ipoteşti (…). Era uscăţiv, adus de spate, purta pardesiu lung şi un basc tras într-o parte ca la vânătorii de munte. Nas acvilin, iar ochii extrem de pătrunzători. Afabil. Nu ştiu de ce mi-l imaginasem altfel. A privit la salcâmii din preajma casei şi m-a întrebat dacă sunt, într-adevăr, de pe vremea Lui. Pronunţa Lui cu intimitate, dar şi cu o veneraţie greu de redat în scris”. În seara aceleiaşi zile, el susţine o conferinţă despre manuscrisele eminesciene: „Totul a curs într-o argumentaţie firească. Rezumând, ideea a fost următoarea: opera tipărită este una, iar manuscrisele sânt alta. Pe oglinda fiecărei pagini poţi vedea un laborator în lucru. Ce muncă asiduă! Cât dor de *a afla* la un om care ştia atâtea! În final, pledoaria a fost pentru *facsimilarea* caietelor manuscris de la Biblioteca Academiei, *căci una e opera tipărită şi alta manuscrisul*”.

Sintetizând, se poate spune că filosoful considera imposibilă înţelegerea deplină a „fenomenului Eminescu” în lipsa studiului amănunţit al manuscriselor sale[3]. În fine, dorinţa lui

[3] „Cu un singur volum de versuri – e drept, răscolitoare la culme – şi cu unul sau două volume de proză neîmplinită, cititorul român crede a şti ce este fenomenul Eminescu şi ce ne este el. Chiar dacă se mai ridică la

Noica era ca forma facsimilată a manuscriselor eminesciene să ajungă la Ipoteşti.

După cum se ştie, textele şi, în special, poemele lui Eminescu cunosc mai multe variante, numeroase corecturi şi ştersături. Totuşi, chiar această „neorânduială" a ideilor prezintă o imagine mult mai vie şi mai dinamică a universului lăuntric al poetului. Analiza conţinutului manuscriselor lui Eminescu oferă posibilitatea de a înţelege „haosul germinator" al operei sale. Manuscrisele îl reflectă pe „omul deplin al culturii româneşti" (cum îl numeşte Noica pe Eminescu), interesat nu doar de creaţia literară, ci şi de literaturile lumii, de filosofie, istorie, astronomie, matematică, fizică, chimie, limbi clasice, dar şi moderne. Aşadar, analiza manuscriselor este relevantă pentru a-l înţelege nu doar pe „Eminescu-geniul", ci şi pe „Eminescu-omul" cu limitările, frământările şi nesiguranţa sa. „Neorânduiala" manuscriselor prezintă genialitatea în stare brută, ne-estetizată, dar autentică, deoarece harul înnăscut a fost exersat constant prin muncă asiduă şi numeroase revizuiri. Prin urmare, se evidenţiază faptul că opera eminesciană nu este (*doar*) rezultatul unei inspiraţii lăuntrice, ci şi al unei minţi preocupate de domenii foarte variate şi aflată într-o continuă căutare a perfecţiunii.

Astfel, Valentin Coşereanu notează numeroasele demersuri ce au dus la îndeplinirea iniţiativei lui Noica – în privinţa căreia existau mai multe îndoieli decât certitudini. Din lectura „Jurnalului" reiese în mod limpede că facsimilarea manuscriselor lui Eminescu a fost posibilă cu mari eforturi şi numeroase insistenţe. Pe lângă dificultăţile fireşti în ceea ce priveşte accesul la mijloacele tehnice necesare

---

unele ori altele din postumele în versuri şi proză, sau dacă deschide ediţia Perpessicius, ce în fapt nu conţine decât poezia, cititorul întâlneşte în definitiv doar chipuri de-ale lui Eminescu, nu însuşi chipul. Iar dacă se ridică la singura ediţie rămasă până azi mai aproape de una completă, ediţia din 1914, atunci cititorul află, din prefaţa vol. I al ediţiei Perpessicius, că vechea ediţie nu reprezintă nici a zecea parte din ce a lăsat scris Eminescu. Atunci cum crede cititorul că ştie cine este Eminescu?", în Constantin Noica, *Eminescu sau Gânduri despre omul deplin al culturii româneşti*, Humanitas, Bucureşti, 2014.

facsimilării, se ivesc fel de fel de impedimente neaşteptate, fiind necesare numeroase explicaţii, de multe ori zadarnice. Totuşi, în urma insistenţelor celor câţiva oameni dedicaţi acestui scop şi al sprijinului oferit de instituţii ale statului şi diverse întreprinderi, proiectul se concretizează.

Pe data de 1 octombrie 1987, Constantin Noica îşi consemna – în cartea de onoare a casei memoriale – bucuria şi recunoştinţa pentru înfăptuirea, fie şi parţială, a visului său: „Comitetul de Cultură din Botoşani a înfăptuit ceva de ordinul «visului încremenit» al poetului. Cu stimă şi recunoştinţa noastră caldă, a tuturor sufletelor româneşti”. Ulterior, editarea manuscriselor eminesciene a fost preluată de Academia Română, într-o ediţie coordonată de Eugen Simion, apărută la Editura Enciclopedică.

În fine, se poate afirma că observaţiile lui Valentin Coşereanu reuşesc să surprindă într-un mod foarte reuşit atmosfera acelor vremuri şi anumite trăsături ale protagoniştilor. După cum este firesc în cadrul unui jurnal, evenimentele sunt descrise la persoana I, cu sinceritate şi cu o oarecare „estetizare” umoristică a situaţiilor tensionate. Desfăşurarea cronologică în care progresează acţiunea ajută cititorul să fie martorul întregului demers, ajungând chiar să retrăiască (fie şi parţial) entuziasmul, tensiunea, bucuria, dezamăgirile şi speranţa autorului. „Jurnalul” rămâne o lectură plăcută şi captivantă, destinată oricărui cititor interesat de povestea manuscriselor eminesciene.

Mihai Eminescu: bibliografie selectivă
– 2017 –

Camelia STUMBEA, Elena BONDOR, Irina PORUMBARU
Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu”, Iaşi
Departamentul Cercetare şi Informare Bibliografică

A. OPERĂ

EMINESCU, Mihai. **Ai noştri tineri = Nos jeunes gens…; Afară-i toamnă = Dehors, l'automne; Când însuşi glasul = Quand la voix meme /** version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 3.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (3)” şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes” / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-se-publica-in-serie-incepand-cu-1-aug-2017

EMINESCU, Mihai. **Alei mică, alei dragă! = Ohé, ma petite, ma douce!; Odă (în metru antic) = Ode (en mètre antique); Pe lângă plopii fără soţ... = Orgue de solitude, les peupliers** / version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 11.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (11)” şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes” / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-11

EMINESCU, Mihai. **Atât de fragedă...**; **După ce atâta vreme**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 27, 2017 iun., nr. 2 (296), p. 9-11.
Secţiunea: *Una sută două zeci şi opt de ani de la moartea lui Mihai Eminescu.*

EMINESCU, Mihai. **Atât de fragedă...** = Si frêle**; Când priveşti oglinda mărei =** Quand on regarde la mer miroir**; Întunericul şi poetul =** Les ténebres et le poète / version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 23.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (23)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-23

EMINESCU, Mihai. **Catrene**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 26, 2017 ian., nr. 89 [9] (291), p. 12.
Secţiunea: *1850 – una sută şaizeci şi şapte de ani de la naşterea lui Eminescu – 2017.*

EMINESCU, Mihai. **Cărţile**. În: *Cronica veche* (Iaşi), An. 7, 2017 iun., nr. 6 (77), p. 1.
Poem datat 1876.

EMINESCU, Mihai. **Când mândra mea doarme = Quand ma belle dort; Privesc oraşul furnicar = Je regarde la ville fourmilière; Sara pe deal = Le soir sur la colline** / version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 19.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (19)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-19

EMINESCU, Mihai. **Colinde, colinde!** În: *Luceafărul de dimineaţă* (Bucureşti), 2017, nr. 1 (1079), p. 1.

EMINESCU, Mihai; MICLE, Veronica. **[Corespondenţă].** În: *Dunărea de Jos* (Galaţi), 2017 oct., nr. 188, p. 20-21.

Tema numărului: Cupluri în literatură.
Sunt reproduse două scrisori semnate de Mihai Eminescu (Bucureşti, 3 Mai 1880 şi Vinerea Patemelor, 26 martie 1882) şi alte două trimise de Veronica Micle (19/20 Februarie [1881] Iaşi şi 14 Septembrie 1881, Iaşi).

EMINESCU, Mihai. **Cu pânzele-atârnate = Les voiles traînantes; Ce s-au ales... = Que reste-t-il…; O, vin pe marea = Ô, viens sur la mer… /** version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 18.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (18)” şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes” / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-18

EMINESCU, Mihai. **De ce mă-ndrept ş-acum = Pourquoi je te reviens ?; Pe gânduri ziua = Perdu dans mes pensées le jour; Trecut-au anii... = Passèrent les années /** version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 2.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (2)” şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes” / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-2

EMINESCU, Mihai. **Din oceàn de vise…** = **Dal pélago di sogni…**; **Sătul de lucru…** = **Spossato dal lavoro...**; **Pe gânduri ziua...** = **Di giorno impensierito...**; **Răsai asupra mea…** = **Spunta sopra di me…** Versione italiana Geo Vasile. În: *Tribuna* (Cluj-Napoca), An. 16, 2017 aug. 1-15, nr. 358, p. 10.
„Din ediţia bilingvă îngrijită de subsemnatul [Geo Vasile]. LUCEAFĂRUL/ESPERO, Falvision Edizioni, Bari, 2016, 320 p.”

EMINESCU, Mihai. **Din valurile vremii**... În: *Poezia* (Iaşi), An. 22, 2017 iarnă, nr. 4 (82), p. 250.
Tema numărului: Poezie şi viciu.

EMINESCU, Mihai. **Epigonii = Les epigones; Memento mori = Memento mori; Panorama deşertăciunilor = Panorama des vanités /** version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 sept. 2.

Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (33)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-33-epigonii-momento-mori

EMINESCU, Mihai. **Eu nu cred nici în Iehova = Je ne crois ni en Jéhovah; Mai am un singur dor = Je n'ai qu'un seul désir; De-oi adormi = Si je m'endors** / version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 13.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (13)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-13

EMINESCU, Mihai. **Floare-albastră = Fleur bleue; Şi dacă... = Et si...; Doi aştri = Deux astres; Cum oceanu-ntărâtat = Combien farouche l'océan** / version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 16.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (16)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-16

EMINESCU, Mihai. **Freamăt de codru = Frémissement de bois; Povestea codrului = L'Histoire du bois; Lebăda = Le cygne; Somnoroase păsărele...= Petits oiseaux ensommeillés; Din cerurile-albastre = Des cieux d'azur; Se bate miezul nopţii...= Minuit sonne; Pe aceeaşi ulicioară...= Dans la même petite ruelle /** version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 20.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (20)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-20

EMINESCU, Mihai. **Înger de pază = Ange gardien; Dintre sute de catarge = Des mats par milliers; Rugăciune = Prière; Colinde, colinde = Noëls, noëls !** / version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 10.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (10)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-10

EMINESCU, Mihai. **Îngere palid = Ange pâle; O, rămâi = Ô, reste!; De ce nu-mi vii = Pourquoi ne me viens-tu pas?; Dorinţa = Le désir; Printre stânci de piatră seacă = Parmi les rochers là-bas; În zădar în colbul şcolii = En vain cherche-t-on dans les écrits; Excelenţa, beizadeaua = Son Excellence, le fils du prince; Cum negustorii din Constantinopol... = Comme les marchands qui à Constantinople...** / version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 27.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (27)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-27

EMINESCU, Mihai. **Kamadeva**. În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 nov., nr. 11 (84), p. 28.
Poem publicat la finalul articolului cu titlul „Secvenţe indiene", semnat de Ion Pătraşcu (p. 28).

EMINESCU, Mihai. **Lacul = Le Lac; La steaua = Jusqu'à l'étoile; Mortua est! = Mortua est!** / version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 12.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (12)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-12

EMINESCU, Mihai. **Lasă-ţi lumea...** În: *Poezia* (Iaşi), An. 22, 2017 toamnă, nr. 3 (81), p. 249-250.
Tema numărului: Poezie şi castitate.

EMINESCU, Mihai. **List trzeci** / przełożył Leopold Lewin. În: *Poezia* (Iaşi), An. 22, 2017 primăvară, nr. 1 (79), p. 68-76.
Tema numărului: Poezie şi ironie.
Articolul cuprinde poezia „List trzeci”, tradusă de Leopold Lewin în limba polonă, precedată de o notă introductivă cu titlul: „Scrisorile lui Eminescu în polonă”. Poezia „Scrisoarea III” de Mihai Eminescu, tradusă de Leopold Lewin în limba polonă cu titlul „List Trzeci”, a apărut în florilegiul alcătuit de Stanisław Ryszard Dobrowolski: „Mihail Eminescu – Poezje”, Varşovia: Editura vPIW, 1960.

EMINESCU, Mihai. **Luceafărul = Hypérion** / version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 15.
Poemul eminescian apare publicat în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (23)” şi face parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes” / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-15

EMINESCU, Mihai. **Melancolie**. În: *Ramuri* (Craiova), 2017, nr. 1.
http://www.revistaramuri.ro/index.php?id=3589&editie=127&autor=Mihai%20Eminescu

EMINESCU, Mihai. **Napoleon = Napoléon; Criticilor mei = À mes critiques /** version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 sept. 3.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (34)” şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes” / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-34

EMINESCU, Mihai. **O, rămâi**. În: *Poezia* (Iaşi), An. 22, 2017 primăvară, nr. 1 (79), p. 250.
Tema numărului: Poezie şi ironie.

EMINESCU, Mihai**. O sută şi una de poezii.** Bucureşti: Editura Academiei Române, 2017.

EMINESCU, Mihai. **Ochiul tău iubit = Ton œil adore; Un câne-i omenirea = Le monde est un chien**/ version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 14.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (14)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-14

EMINESCU, Mihai. **Odă (în metru antic); Glossă; Rugăciunea unui dac**. În: *Contemporanul – ideea europeană* (Bucureşti), An. 28, 2017 iun., nr. 6 (783), p. 13.

EMINESCU, Mihai. **Opere.** Ediţie critică de D. Murăraşu. Cuvânt înainte de Eugen Simion. Bucureşti: Academia Română. Editura Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă: Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române, 2017, 2 vol.
Vol. I: **Poezii: 1866-1877**. 1009 p.
Vol. II: **Poezii: 1878-1883**. 833 p.

EMINESCU, Mihai. **Oricâte stele! = Toutes les étoiles**; **Părea c-aşteaptă = Elle paraissait attendre**; **Sătul de lucru = Mort de fatigue**; **Albumul = L'album /** version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 6.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (6)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-6

EMINESCU, Mihai. **Pajul Cupidon... = Le Page Cupidon**; **S-a dus amorul = Fini l'amour**; **Când amintirile... = Quand les souvenirs**; **Copilă înger = Belle enfant ange /** version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 26.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (26)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-26

EMINESCU, Mihai. **Peste vîrfuri**. În: *Poezia* (Iaşi), An. 22, 2017 vară, nr. 2 (80), p. 250.
Tema numărului: Poezie şi sărăcie.

EMINESCU, Mihai. **Poésies**. Présentation et version française par Écaterina Chifu. Buzău: Editgraph, 2017.

EMINESCU, Mihai. **Poezii**. Bucureşti: Unicart, 2017, 360 p.

EMINESCU, Mihai. **Poezii**. Ed. a 2-a. Constanţa: Editura Eduard, 2017, 416 p.

EMINESCU, Mihai. **Poezii**. Oneşti: Magic Print, 2017, 247 p.

EMINESCU, Mihai. **Poezii = Gedichte**. Traduceri în limba germană de Christian W. Schenk. Iaşi: Junimea, 2017, 222 p. (Eminesciana. Bibliofil; 3)

EMINESCU, Mihai. **Poezii patriotice**. Editor: Rodica Elena Lupu. Bucureşti: Anamarol, 2017.

EMINESCU, Mihai. **[Postume]: Ah, mierea buzei tale… = Ah, del tuo labbro il miele…; Ea-şi urma cărarea-n codru = Lei si avviava al bosco; Gândind la tine = Pensando a te; Cărţile = I libri; De vorbiţi mă fac că n-aud… = La discesa delle acque; Coborârea apelor = La discesa delle acque**. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 1-2-3 (273-274-275), p. 144-146.
Mihai Eminescu, „Răsai asupra mea = Spunta sopra di me". Ediţie bibliofilă bilingvă. Iaşi: Junimea, 2016. Versione italiana: Geo Vasile.

EMINESCU, Mihai. **La quadrat = À quadrat; Din noaptea... = De la nuit...; Venin şi farmec = Venin et charme; Din când în când...= De temps en temps…; Din valurile vremii...= Des vagues du temps…; Nu mă înţelegi = Tu ne me comprends pas** / version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 17.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (17)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-17

EMINESCU, Mihai. **Revedere = Retrouvailles; Ce te legeni?... = Pourquoi trembles-tu, forêt?; Ce suflet trist = Quelle âme amère; La mijloc de codru... = Au milieu du bois épais** / version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 9.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (9)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/33655-2

EMINESCU, Mihai. **Rugăciunea unui dac**. În: *Expres cultural* (Iaşi), An. 1, 2017 ian., nr. 1, p. 3.

EMINESCU, Mihai. **S-a stins viaţa = Finie la vie... /** version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 1.
Poemul eminescian apare publicat în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (1)" şi face parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu

EMINESCU, Mihai. **Să facem un congres.** În: *Jurnalul literar* (Bucureşti), An. 28, 2017 ian.- mart., nr. 1-6, p. 1.
Reproduce un fragment din articolul „Să facem un congres", apărut în ziarul *Federaţiunea*, 5/17 aprilie 1870.

EMINESCU, Mihai. **Scrisoarea I = Lettre I /** version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 28.
Poemul eminescian apare publicat în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (28)" şi face parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-28-scrisoarea-i

EMINESCU, Mihai. **Scrisoarea II = Lettre II /** version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 29.
Poemul eminescian apare publicat în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (29)" şi face parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps:

125 poèmes” / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/scrisoarea-ii

EMINESCU, Mihai. **Scrisoarea III = Lettre III** / version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 30.
Poemul eminescian apare publicat în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (30)” şi face parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes” / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-30-scrisoarea-iii

EMINESCU, Mihai. **Scrisoarea IV = Lettre IV** / version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 31.
Poemul eminescian apare publicat în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (31)” şi face parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes” / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-31-scrisoarea-iv

EMINESCU, Mihai. **Scrisoarea V = Lettre V** / version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 sept. 1.
Poemul eminescian apare publicat în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (32)” şi face parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes” / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-32-scrisoarea-v

EMINESCU, Mihai. **Scrisori**. Editor: Rodica Elena Lupu; pref. Ion Brad. Bucureşti: Anamarol, 2017.

EMINESCU, Mihai. **Stam în fereasta susă = De la haute fenêtre; După atâta vreme = Après tant de temps; Atât de dulce...= ” Si douce...; Când te doresc = Quand je te veux; De-or trece anii...** = Si les années passent…; **Adio = Adieu** / version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 25.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (25)” şi

fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-25

EMINESCU, Mihai. **Stau în cerdacul tău = Je reste sous ta fenêtre; Oricare cap îngust = Toute tête étroite; Adânca mare = La mer profonde; Iubind în taină = De t'avoir tant aimée (I), De t'aimer sans le dire (II) /** version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 5.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (5)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-5

EMINESCU, Mihai. **Steaua vieţii = L'étoile de la vie; Valuri pe lac, stelele-n ceruri = Ondes sur le lac, étoiles dans le ciel; În fereastra despre mare = À la fenêtre côté mer; Replici = Répliques; De-ar fi mijloace = Si je pouvais; Frumoasă şi jună = Belle et jeune; Departe sunt de tine = Je suis loin de toi; Noaptea = Dans la nuit /** version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 21.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (21)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu21

EMINESCU, Mihai. **Sunt ani la mijloc = Bien des années passèrent; Vorbeşte-ncet = Parle-moi tout doux; Gândind la tine = De tant penser à toi; Răsai asupra mea = Lève-toi au-dessus de moi /** version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 4.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (4)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.

https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-3

EMINESCU, Mihai. **Sunt ani la mijloc… = Seit jener Sunde…** Traducere de Christian W. Schenk. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 ian.-febr., nr. 1-2 (25-26), p. 6.
Poemul face parte din volumul „Poezii / Gedichte”, în curs de apariţie la editura Junimea, colecţia „Eminesciana. Bibliofil”. Traduceri de Christian W. Schenk.

EMINESCU, Mihai. **Toate-s vechi şi nouă toate...** În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 ian., nr. 1 (74), p. 2.
Rubrica: *Domnul Eminescu scris-a*. Articole preluate din „Timpul”, 20 mai 1881 şi 21 mai 1881.

EMINESCU, Mihai. **Toate-s vechi şi nouă toate...** În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 febr., nr. 2 (75), p. 2.
Articole preluate din *Timpul*, 31 mai 1881, 10 iunie 1881 şi 27 mai 1881.
Rubrica: *Domnul Eminescu scris-a*.

EMINESCU, Mihai. **Toate-s vechi şi nouă toate...** În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 mart., nr. 3 (76), p. 2.
Articole preluate din *Timpul*, 13 iunie 1881 şi 21 iunie 1881.
Rubrica: *Domnul Eminescu scris-a*.

EMINESCU, Mihai. **Toate-s vechi şi nouă toate...** În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 apr., nr. 4 (77), p. 2.
Articole preluate din *Timpul*, 22-23 iunie 1881, 24 iunie 1881 şi 28 iunie 1881.
Rubrica: *Domnul Eminescu scris-a*.

EMINESCU, Mihai. **Toate-s vechi şi nouă toate...** În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 mai, nr. 5 (78), p. 2.
Articole preluate din *Timpul*, 1 iulie 1881 şi 4 iulie 1881.
Rubrica: *Domnul Eminescu scris-a*.

EMINESCU, Mihai. **Toate-s vechi şi nouă toate...** În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 iun., nr. 6 (79), p. 2.
Articole preluate din *Timpul*, 10 iulie 1881 şi 9 iulie 1881.
Rubrica: *Domnul Eminescu scris-a*.

EMINESCU, Mihai. **Toate-s vechi şi nouă toate...** În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 iul., nr. 7 (80), p. 2.
Articol preluat din *Timpul*, 10 iulie 1881.
Rubrica: *Domnul Eminescu scris-a*.

EMINESCU, Mihai. **Toate-s vechi şi nouă toate...** În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 aug., nr. 8 (81), p. 2.
Articol preluat din *Timpul*, 30 iulie 1881.
Rubrica: *Domnul Eminescu scris-a*.

EMINESCU, Mihai. **Toate-s vechi şi nouă toate...** În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 sept., nr. 9 (82), p. 2.
Articole preluate din *Timpul*, 1 august 1881, 20 august 1881 şi 22 august 1881.
Rubrica: *Domnul Eminescu scris-a*.

EMINESCU, Mihai. **Toate-s vechi şi nouă toate...** În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 oct., nr. 10 (83), p. 2.
Articole preluate din *Timpul*, 1 septembrie 1881, 5 septembrie 1881 şi 11 septembrie 1881.
Rubrica: *Domnul Eminescu scris-a*.

EMINESCU, Mihai. **Toate-s vechi şi nouă toate...** În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 nov., nr. 11 (84), p. 2.
Articol preluat din *Timpul*, 6 septembrie 1881.
Rubrica: *Domnul Eminescu scris-a*.

EMINESCU, Mihai. **Toate-s vechi şi nouă toate...** În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 dec., nr. 12 (85), p. 2.
Articole preluate din *Timpul*, 7-8 septembrie 1881, 9-10 septembrie 1881 şi 4 octombrie 1881.
Rubrica: *Domnul Eminescu scris-a*.

EMINESCU, Mihai. **Tu cei o curtenire = Tu veux que je te fasse la cour; Lumea îmi părea o cifră = Tout le monde n'était qu'un chiffre; O, mamă... = Ô, ma mère…; De vorbiţi mă fac că n-aud = Si vous parlez, je fais le sourd** / version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 8.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (8)" şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-9

EMINESCU, Mihai. **Uşoare sunt vieţele multora = Qu'elles sont faciles les vies des autres; Sonet satiric = Sonnet satirique; Iambul = Le ïambe; O stea pin ceruri = Une étoile des cieux /**

version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 7.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (7)” şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes” / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-7

EMINESCU, Mihai. **Venere şi Madonă = Venus et Madone; Din ocean de vise** = De l'océan des rêves; **În lira-mi plânge şi suspin-un cânt** = Dans ma lyre pleure et gémit un chant; V**reo zgâtie de fată** = Une diablesse de fillette**; O dată te văzusem** = Je t'avais vue un jour; **Nu e steluţă** = Toute étoilette / version française de Paula Romanescu. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 24.
Poemele eminesciene apar publicate în revista *Luceafărul* sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu (24)” şi fac parte din volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes” / version française de Paula Romanescu. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu-24

B. ISTORIE ŞI CRITICĂ LITERARĂ

ABĂLAŞEI-DONOSĂ, Constanţa. **Eminescu şi universul poeziei sale**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 ian. 14.
Text din cartea „În China, cu Domnul Eminescu”, Râmnicu-Sărat: Editura Rafet, 2017.
https://luceafarul.net/eminescu-si-universul-poeziei-sale

ABĂLAŞEI-DONOSĂ, Constanţa. **În China, cu Domnul Eminescu**. Râmnicu-Sărat: Editura Rafet, 2017.

ABRIL, Juan Carlos. **Mihai Eminescu, volksgeist-ul românesc**. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 4-5-6 (276-277-278), p. 142.
Juan Carlos Abril, „Mihai Eminescu. Povestiri (Narraciones)”. Traducere şi prefaţă de Enrique Nogueras. Editura Traspiés.

AGACHE, Catinca. **Acad. Mihai Cimpoi, reputat eminescolog, reper al culturii române contemporane**. În: *Vatra veche* (Târgu-Mureş), An. 9, 2017 aug., nr. 8 (104), p. 4-6.

Acad. Mihai Cimpoi a dat literaturii române un volum impresionant de scrieri: „[...] 60 de studii şi eseuri monografice, peste 3000 de studii şi articole în publicaţii literare româneşti şi din afara graniţelor, peste 200 de studii de prezentare a literaturii române publicate în ţări precum Marea Britanie, Franţa, Germania, Italia, Turcia, Grecia, Rusia, Letonia, Lituania, Ucraina ş.a.”. Detalii privind preocupările sale în direcţia eminescologiei.

ALEXANDRESCU, Loredana-Aurelia. **Câmpul lexico-semantic al numelor de flori în lirica eminesciană: poezia antumă**. Iaşi: Junimea, 2017, 148 p. (Univers didactic).

ALEXANDRESCU, Maria şi Loredana-Aurelia. **Fragmente despre Eminescu**. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 iul.-aug., nr. 7-8 (31-32), p. 66-67.
Theodor Codreanu, „Fragmente despre Eminescu”. Iaşi: Junimea, 2017, 298 p. (Eminesciana)

ANDREI, Petruş. **Pictorul Ion Daghi – „Eminesciana plastică” (Ciclul filosofic, tipograf: Ed. Universul, Chişinău, 2015, limbile română şi franceză, 110 pagini)**. În: *Baaadul literar* (Bârlad), An. 11, 2017 ian.-iun., nr. 1-2 (38-39), p. 100-104.
Textul este însoţit de reproduceri din album (p. 101-104).

ANDREIŢĂ, Ion. ***Omagiu Sfântului* Mihai Eminescu**. În: *Bucureştiul literar şi artistic*, An. 7, 2017 ian., nr. 1 (64), p. 14.
Doru Popovici, „Omagiu Sfântului Mihai Eminescu”. Alba-Iulia: Gens Latina, 2015.

ANDREIŢĂ, Ion. **Tulburătorul Doru Popovici: sau cronica unor cărţi aşteptate**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 26, 2017 febr., nr. 90 [10] (292), p. 31-36.
Prezentări ale volumelor semnate de Virgil Şerbu Cisteianu, „Învingător de unul singur” (Alba-Iulia: Gens Latina, 2015 – carte interviu cu Doru Popovici) şi Doru Popovici, „Omagiu Sfântului Mihai Eminescu” (Alba-Iulia: Gens Latina, 2015).

APETRI, Elena. **Cernăuţii şi plânsul poetic eminescian**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 nov. 7.
Articol publicat pe 11 mai 2009 şi republicat pe 7 noiembrie 2017.
https://luceafarul.net/cernauti-si-plansul-poetic-eminescian

BACIU, George. **Eminescu – Biserica noastră cea de toate zilele**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 26, 2017 ian., nr. 89 [9] (291), p. 29.

Secţiunea: *1850 – una sută şaizeci şi şapte de ani de la naşterea lui Eminescu – 2017.*

BARBU, Mihai. **Cum am sărbătorit, în avans, Ziua Culturii Naţionale. Pe malul Dunării îngheţate şi la „Regal Sun”**. În: *Argeş* (Piteşti), An. 16 (51), 2017 febr., nr. 2 (416), p. 32, 31.
Festivalul internaţional de literatură „Mihai Eminescu”, ediţia a XXVII-a, Drobeta Turnu Severin, Orşova şi Băile Herculane, 12-14 ianuarie 2017. Informaţii cu privire la manifestările dedicate lui Eminescu.

BARIŢIU, Ieronim G. **Mihai Eminescu – Reminiscenţă**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 26, 2017 ian., nr. 89 [9] (291), p. 30-33.
Secţiunea: *1850 – una sută şaizeci şi şapte de ani de la naşterea lui Eminescu – 2017.*

BĂCIUŢ, Codruţa. **Mihai Eminescu la Dunăre**. În: *Vatra veche* (Târgu-Mureş), An. 9, 2017 ian., nr. 1 (97), p. 13.
„La Drobeta Turnu Severin, s-a desfăşurat cea de-a XXVII-a ediţie a Festivalului Internaţional de Literatură «Mihai Eminescu». Deschiderea oficială a Festivalului a avut loc joi, 12 ianuarie, la Palatul Culturii «Teodor Costescu», şi a fost moderată de iniţiatorul acestei manifastări culturale, prof. dr. Florian Copcea, corespondent Agerpres.”

BĂCIUŢ, Nicolae; DUCAN, Răzvan. **Modelul Eminescu**. În: *Vatra veche* (Târgu-Mureş), An. 9, 2017 iun., nr. 6 (102). Supliment: „Răzvan Ducan – 60”, p. 28-33.
Interviu realizat de Nicolae Băciuţ cu Răzvan Ducan, datat februarie-martie 2017.

BĂDESCU, Horia. **Eminescu să ne judece!** În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 iul., nr. 7 (80), p. 3.
Alocuţiune rostită la Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova în cadrul Simpozionului Ştiinţific consacrat comemorării poetului Grigore Vieru, cu ocazia celei de a IX-a ediţii a Festivalului Internaţional de poezie „Grigore Vieru”, Chişinău-Iaşi, 16-19 mai 2017. Marele Premiu al Festivalului a fost acordat „poetului Horia Bădescu, pentru întreaga sa operă poetică” – nota red.

BĂLAN, Cătălina. **Mihai Eminescu: atunci cînd simbolul cultural devine politic**. În: *Observator cultural* (Bucureşti), An. 17, 2017 ian. 19-25, nr. 856 (597), p. 16-17.

BEJENARU, Ionel. **Elena Condrei. Eminescu nestins. O carte închinată Eternului Mihai Eminescu**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 iun. 2.

Articol publicat pe 29 august 2009, actualizat şi republicat pe 2 iunie 2017. Recenzie la Elena Condrei, „Eminescu nestins: interviuri cu conf. univ. dr. Constantin Mălinaş”, Botoşani: Editura Geea, 2009, 309 p. https://luceafarul.net/eminescu-nestins-elena-condrei

BEZDECHI, Ştefan. **Eminescu şi Nonnos din Panopolis**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 27, 2017 iun., nr. 2 (296), p. 15-19.
„Articolele semnate de Elie Dăianu, Ştefan Bezdechi şi Paul Alex. Georgescu, au fost preluate din revista *Gând Românesc*, seria Ion Chinezu” (notiţă a redacţiei, p. 22). Secţiunea: *Una sută două zeci şi opt de ani de la moartea lui Mihai Eminescu*.

BIANU, Corin. **Axioma Eminescu**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 sept., nr. 9 (210), p. 58-59, 63.
Comunicare rostită la Congresul al VI-lea de Eminescologie de la Chişinău, 4-5 septembrie 2017.

BLAGA, Diana. **Structuri muzicale în lirica eminesciană**. În: *Studii eminescologice* (Cluj-Napoca): vol. 19. Coord.: Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu, Lucia Cifor, Livia Iacob. Cluj-Napoca: Clusium, 2017, p. 97-106.

BOGDĂNESCU, Simion. **Călătorie în destinul de eminescolog**. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 mai-iun., nr. 5-6 (29-30), p. 68-69.
Theodor Codreanu, „Fragmente despre Eminescu”. Iaşi: Junimea, 2017, 298 p. (Eminesciana)

BOIANGIU, Ilie. **Luceafărul (Requiem) sau Eminescu din perspectiva metafizicii creştine, adevărata dimeniune a spiritului, vieţii şi operei sale**. Cluj-Napoca: Imprimeria Ardealul, 2017, 15 p.

BOLDEA, Iulian. **Gândire mitică şi gândire critică în poezia lui Eminescu**. În: *Studii de ştiinţă şi cultură* (Arad), An.13, 2017 mart., nr. 1 (48), p. 129-136.

BOSTAN, Constantin. **Centenarul proletar al naşterii lui Eminescu (I)**. În: *Vatra veche* (Târgu-Mureş), An. 9, 2017 ian., nr. 1 (97), p. 14-15.

BOSTAN, Constantin. **Centenarul proletar al naşterii lui Eminescu (II)**. În: *Vatra veche* (Târgu-Mureş), An. 9, 2017 febr., nr. 2 (98), p. 12-13.

BOSTAN, Constantin. **Perpessicius – Kirileanu, o prietenie sub semnul lui Eminescu şi Creangă (I).** În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 ian., nr. 1 (253), p. 41-43.

BOSTAN, Constantin. **Perpessicius – Kirileanu, o prietenie sub semnul lui Eminescu şi Creangă (II).** În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 febr., nr. 2 (254), p. 32-36.

BOSTAN, Constantin. **Perpessicius – Kirileanu, o prietenie sub semnul lui Eminescu şi Creangă (III).** În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 mart., nr. 3 (255), p. 75-77.

BRÎNZEU, Pia. **Sonete încrucişate**. În: *Orizont* (Timişoara), An. 29, 2017 ian., nr. 1 (1617), p. 13.
„Eminescu XXII. XXII Şorobetea: sonete". Timişoara: Fundaţia Interart Triade, 2016, 104 p. Cartea cuprinde 22 de sonete ale lui Mihai Eminescu, dublate de 22 de sonete ale poetului Aurel Şorobetea, inspirate de sonetele eminesciene.

BUZAŞI, Ion. **O carte despre suferinţa lui Eminescu**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 febr. 3, nr. 4-5, p. 4.
Gavril Cornuţiu, „Tragedia şi suferinţele omului Eminescu. Ultimii şase ani de viaţă". Bucureşti: Editura Saeculum Vizual, 2016.

CARACOSTEA, D. **Fragmente tipice în spaţiul şi timpul estetic**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 27, 2017 sept., nr. 5 (299), p. 31-41.
Analiză a poemului „Luceafărul".

CAZIMIR, Ştefan. **Puţină eminescologie**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 nov. 3, nr. 47, p. 19.
Câteva referiri la articolele: Roxana Sorescu, „B. Fundoianu despre Eminescu". În: *România literară*, nr. 26, 16 iun. 2017; Alex. Ştefănescu, „Memento mori [Egiptul]". În: *România literară*, nr. 42, 29 sept. 2017 (în cadrul serialului „Eminescu, poem cu poem").

CĂLIN, Constantin. **Răsfrîngeri: Eminescu – Bacovia**. În: *Ateneu* (Bacău), An. 54, 2017 ian., nr. 569, p. 13.

CĂRCĂLEANU, Eleonora. **Eminescu în limba lui Dante**. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 ian.-febr., nr. 1-2 (25-26), p. 11-13.
Diverse ediţii cu poezii ale lui Eminescu traduse în limba italiană.

CÂRLUGEA, Zenovie. **Georgescu, Nicolae: „Eminescu: ultimele zile la Timpul”**. În: *Portal-Măiastra* (Târgu-Jiu), An. 13, 2017, nr. 2 (51), p. 23-24.
Nicolae Georgescu, „Eminescu: ultimele zile la Timpul”. Bucureşti: Casa Editorială Floare Albastră, 2016, 304 p.

CÂRLUGEA, Zenovie. **Omul de sprijin al lui Titu Maiorescu la internarea lui Mihai Eminescu în Sanatoriul Ober Döbling - Viena (2 noiembrie 1883-27 februarie 1884)**. În: *Portal-Măiastra* (Târgu-Jiu), An. 13, 2017, nr. 1 (50), p. 1, 5.

CEAPOIU, Florica Gh. **Din laboratorul lui Mihai Eminescu: sonetul (I).** În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 oct., nr. 10 (262), p. 121-124.

CEAPOIU, Florica Gh. **Din laboratorul lui Mihai Eminescu: sonetul (II). Iambul**. În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 nov., nr. 11 (263), p. 112-114.

CEAPOIU, Florica Gh. **Din laboratorul lui Mihai Eminescu: *Veneţia*.** În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 dec., nr. 12 (264), p. 114-118.

CEAUŞESCU-TĂTULESCU, Ştefan. **Eminescu**; **Luceafărul poeziei**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 27, 2017 iun., nr. 2 (296), p. 20-21.
Poeme. Secţiunea: *Una sută două zeci şi opt de ani de la moartea lui Mihai Eminescu*.

CERNAT, Paul. **Macedonski, un antijunimist „în pragul secolului”**. În: *Caiete critice* (Bucureşti), 2017, nr. 6 (356), p. 40-48.
„Studiul îşi propune să urmărească relaţia polemică a poetului, teoreticianului şi ideologului literar Alexandru Macedonski cu gruparea junimistă (în particular, cu Titu Maiorescu şi Mihai Eminescu) pornind de la câteva texte programatice ale acestuia […]”.

CERNĂTESCU, Radu. **Antiparadisul lui Mihai Eminescu**. Iaşi: Junimea, 2017, 210 p. (Eminesciana; 92)

CERNĂTESCU, Radu. **Eminescu în timpul liber**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 febr. 3, nr. 4-5, p. 22.

CHELARU, M. **Catinca Agache, *Însemne ale nemuririi eminesciene*, cuvînt de deschidere (Prezenţa formatoare şi modelatoare a lui Eminescu) de Mihai Cimpoi, şi postfaţă de Adrian Dinu Rachieru, Editura Princeps Multimedia, Iaşi, 2016, 128 p**. În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 ian., nr. 1 (253), p. 187-188.

CHELARU, M. ***Quelques poésies de Michail Eminesco*, 120 p., D. Al. Nanu, *Le poète Eminescou et la poésie lyrique française*, Editura TipoMoldova, Iaşi, 2015, 152 p**. În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 ian., nr. 1 (253), p. 186.
„Aşadar, un gest de restitutio – pe care îl semnalăm cu plăcere – reeditarea, în ediţii anastatice, în colecţia «Bibliofil» a editurii ieşene TipoMoldova, a acestor două volume care ne prilejuiesc alte lecturi din şi despre Eminescu, de care avem în continuare nevoie."

CHELARU, Maria Smărăndiţa. **Transcendenţe si arhitecturi interioare in poemul *Care-i amorul meu în astă lume* de Mihai Eminescu**. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 7-8-9 (279-280-281), p. 120.

CHISCOP, Liviu. **Bătălia pentru Eminescu. Glose privind dialectica receptării**. În: *Plumb* (Bacău), An. 12, 2017 ian., nr. 118, p. 9.

CHISCOP, Liviu. **Eul eminescian**. În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 ian., nr. 1 (253), p. 126-130.

CIFOR, Lucia. **Despre elementele unei particulare teorii a lecturii în opera eminesciană**. În: *Caietele de la Putna*, 2017, nr. 10, p. 57-68.
Colocviul „Fundamente creştine ale culturii române şi europene" (Putna, 12-15 mai 2016).

CIFOR, Lucia. **Redescoperirea voluptăţii lecturii**. În: *Studii eminescologice* (Cluj-Napoca): vol. 19. Coord.: Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu, Lucia Cifor, Livia Iacob. Cluj-Napoca: Clusium, 2017, p. 205-210.
Proiectul lui Alex. Ştefănescu, „Eminescu, poem cu poem" (titlul generic al mai multor volume apărute la editura Allfa în anii 2015 şi 2016).

CIMPOI, Mihai. **„Concertul european” gândit eminescian**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 iun.-iul., nr. 6-7 (207-208), p. 7-10.
„«Concertul european» este un concept-cheie al publicisticii eminesciene, gândit în plan teoretic şi totodată practic, deci sub semnul ambelor raţiuni kantiene. Acesta […] îmbină *istoria* şi *poezia*, fapt care se întâmplă, de altfel, în cazul tuturor marilor istorici.”

CIMPOI, Mihai. **Cum să faci o epocă? (Eminescu, Goethe, Martin Luther: Ideea de Reformă)**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 oct., nr. 10 (211), p. 5-7.

CIMPOI, Mihai. **Eminescu: Ideea de identitate naţională**. În: *Academica* (Bucureşti), An. 27, 2017 ian., nr. 1 (315), p. 44-48.
Alocuţiune susţinută la Ziua Culturii Naţionale – În jurul identităţii româneşti (15 ianuarie 2017, Aula Academiei Române).

CIMPOI, Mihai. **O bijuterie eminesciană: „Peste vârfuri trece lună”**. În: *Bucureştiul literar şi artistic*, An. 7, 2017 iun., nr. 6 (69), p. 8.
Primul vers din poemul „Peste vârfuri”.

CIMPOI, Mihai. **Provinciile româneşti în proiecţii mitopo(i)etice şi istoriografice eminesciene**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 ian., nr. 1 (202), p. 6-11.

CIMPOI, Mihai. **Romanul lui Eminescu în fişe biobibliografice**. În: *Nord literar* (Baia-Mare), An. 15, 2017 nov.-dec., nr. 11-12 (174-175), p. 9.
Prezentare în cadrul Congresului Mondial al Eminescologilor cu privire la volumul realizat de Săluc Horvat, „Mihai Eminescu – repere biobibliografice”. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2013, 309 p.

CIUBOTARU, Iulian Marcel. **Investigaţii arhivistice referitoare la perioada revizoratului şcolar eminescian**. În: *Expres cultural* (Iaşi), An. 1, 2017 iul.-aug., nr. 7-8, p. 13.
„Prospecţiunile întreprinse în ultimii ani au permis punerea în circuitul ştiinţific a unor documente mai puţin cunoscute din perioada 1 iulie 1875-4 iunie 1876, atunci când Revizoratul şcolar al judeţelor Iaşi şi Vaslui a fost condus de către Mihai Eminescu.”

CIUCESCU, Doru. **Dulcea dictatură culturală eminesciană**. În: *Plumb* (Bacău), An. 12, 2017 febr., nr. 119, p. 7.

COANDĂ, George. **Eminescu şi „starea de a fi" în Europa României în a doua jumătate a secolului XIX (O hermeneutică geopolitică) (1)**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 apr., nr. 4 (205), p. 55-56.

COANDĂ, George. **Eminescu şi „starea de a fi" a României pe „tabla de şah" a Europei balcanice (O hermeneutică geopolitică) (2)**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 mai, nr. 5 (206), p. 66-68.

COANDĂ, George. **Eminescu şi „starea de a fi" a României pe „tabla de şah" a Europei balcanice (O hermeneutică geopolitică) (3)**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 iun.-iul., nr. 6-7 (207-208), p. 55-57.

CODREANU, Theodor. **Basarabia şi arheul românesc**. În: *Pro Saeculum* (Focşani), An. 16, 2017 ian. 15-mart. 1, nr. 1-2 (117-118), p. 74-77.
„Arheul românesc, supravieţuitor în istoria şi în geopolitica europeană, se dovedeşte a fi «o insulă mereu roasă pe margini» (Eminescu), cu două «embrioane» de rezistenţă, aflate la antipozi: Basarabia şi Ardealul. Între altele, asta a vrut să spună Eminescu şi în celebrele versuri: […]". Este reprodus în continuare, în întregime, poemul „Doina" de Mihai Eminescu.

CODREANU, Theodor. **Ceva despre filosofarea eminesciană**. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 10-11-12 (282-283-284), p. 113-114.
„Variantă revăzută şi adăugită a eseului *Filosofarea eminesciană*, în Theodor Codreanu, *Eminescu «incorect politic»*", Editura Scara, Bucureşti, 2014."
Rubrica: Eminescu in aeternum.

CODREANU, Theodor. **Eminescu: poezia ca „poveste" a armoniei**. În: *Contemporanul – ideea europeană* (Bucureşti), An. 28, 2017 sept., nr. 9 (786), p. 14.

CODREANU, Theodor. **Eminescu în viziunea lui Vintilă Horia**. În: *Baaadul literar* (Bârlad), An. 11, 2017 iul.-aug.-sept., nr. 3 (40), p. 6-10.

CODREANU, Theodor. **Eminescu în viziunea lui Vintilă Horia**. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 7-8-9 (279-280-281), p. 106-109.

CODREANU, Theodor. **Eminescu în viziunea lui Vintilă Horia**. În: *Mozaicul* (Craiova), An. 20, 2017, nr. 11-12 (229-230), p. 5.

CODREANU, Theodor. **Eminescu şi a treia pradă imperială din pământul Moldovei**. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 4-5-6 (276-277-278), p. 129-135.

CODREANU, Theodor. **Eminescu şi limba ca taină a fiinţei**. În: *Baaadul literar* (Bârlad), An. 11, 2017 oct.-nov.-dec., nr. 4 (41), p. 9-13.

CODREANU, Theodor. **Eminescu şi rădăcinile ontologice ale expansionismului rusesc (I).** În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 mart., nr. 3 (255), p. 130-134.

CODREANU, Theodor. **Eminescu şi rădăcinile ontologice ale expansionismului rusesc (II).** În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 apr., nr. 4 (256), p. 125-130.

CODREANU, Theodor. **Fragmente despre Eminescu**. Iaşi: Junimea, 2017, 298 p. (Eminesciana; 89)

CODREANU, Theodor. **Fragmente eminesciene**. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 ian.-febr., nr. 1-2 (25-26), p. 22-23.
Din volumul „Fragmente eminesciene”, în curs de editare la Junimea, colecţia *Eminesciana*.

CODREANU, Theodor. **Note fugare despre Eminescu**. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 1-2-3 (273-274-275), p. 135.

CODREANU, Theodor. **O „contraistorie” a literaturii române (II)**. În: *Limba Română* (Chişinău), An. 27, 2017, nr. 1 (237), p. 119-130.
Despre viziunea lui Cornel Ungureanu în lucrarea „Istoria secretă a literaturii române” şi despre influenţa lui Mihai Eminescu şi a unor clasici asupra „destinului culturii româneşti” în contextul fenomenului mitteleuropean geopolitic şi cultural.

CODREANU, Theodor. **Poezia ca poveste**. În: *Contemporanul – ideea europeană* (Bucureşti), An. 28, 2017 oct., nr. 10 (787), p. 13-14.
Referiri la poezia eminesciană. „Dinamismul formelor eminesciene (cum am văzut, poetul urmează nu ritmul mecanic, static, în definitiv, ci pe cel interior, divers, imprevizibil ca viaţa însăşi) atestă că ne aflăm în faţa unei

estetici noi de care Eminescu a fost perfect conştient, contrazicând clasicismul cultivat de Titu Maiorescu […] şi de Junimea, în genere. Astfel, Eminescu redimensionează conceptul de frumos artistic. Pentru el, frumuseţea nu mai constă în proporţia de forme, ca în poetica tradiţională.”

CODREANU, Theodor. **Romantismul eminescian**. În: *Contemporanul – ideea europeană* (Bucureşti), An. 28, 2017 nov., nr. 11 (788), p. 7.

CODRESCU, Grigore. **Eminescu în lectura unui evreu-român, B. Fundoianu**. În: *Plumb* (Bacău), An. 13, 2017 aug., nr. 125, p. 6.

COJOCARU, Andrei Victor. **Reveria *repaosului* primordial în lirica eminesciană**. În: *Studii eminescologice* (Cluj-Napoca): vol. 19. Coord.: Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu, Lucia Cifor, Livia Iacob. Cluj-Napoca: Clusium, 2017, p. 87-95.

COLOŞENCO, Mircea. **Dramaturgia lui Mihai Eminescu**. În: *Limba Română* (Chişinău), An. 27, 2017, nr. 5-6 (241-242), p. 232-235.

COLOŞENCO, Mircea. **Perpessicius sau voluptatea manuscrisului (21.X.1891, Brăila – 29.III.1971, Bucureşti)**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 apr. 21, nr. 18, p. 3.

COLOŞENCO, Mircea. **Reviste cu titlul „Eminescu”**. În: *Baaadul literar* (Bârlad), An. 11, 2017 iul.-aug.-sept., nr. 3 (40), p. 13.

COPCEA, Florian. **Eminescu: ideea europeană şi unitatea culturii universale**. În: *Vatra veche* (Târgu-Mureş), An. 9, 2017 apr., nr. 4 (100), p. 24-26.

COPCEA, Florian. **Existenţa ca dialog cu sine**. În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 aug., nr. 8 (81), p. 27.
Mihai Cimpoi, „Esenţa fiinţei: (Mi)teme şi simboluri existenţiale eminesciene”. Chişinău: Gunivas, 2003, 277 p. (ediţia a 2-a, revăzută – Iaşi, Princeps Edit, 2007, 218 p.).

COPCEA, Florian. **Ideea europeană în opera lui Mihai Eminescu**. Chişinău: Academia de Ştiinţe a Moldovei. Institutul de Filologie, 2017, 147 p. Teză de doctorat în filologie. Conducător ştiinţific: acad., prof. univ. Mihai Cimpoi.
Cu titlul de manuscris.

http://www.cnaa.md/files/theses/2017/51299/florian_-copcea_-thesis.pdf

COPCEA, Florian. ***Ideea europeană în opera lui Mihai Eminescu****. Craiova: Grafix, 2017. (Critică şi istorie literară)*

COPCEA, Florian. **Identitatea naţională – valoare europeană şi universală**. În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 iun., nr. 6 (79), p. 17-18.
„Luată *ad litteram*, europenitatea lui Eminescu se axează pe interrelaţia naţional-european/universal, care impune în exegeză aspecte noi”.
Rubrica: *Sub crugul Eminescului*.

COPILU-COPILLIN, Dumitru. **Eminescu în circuitul universal: Cuvântul autorului. Predicţii adeverite. Aspecte ale vieţii ca suport biografic al operei lui Mihai Eminescu (1)**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 mai, nr. 5 (206), p. 69-70.
Secţiunea: *Eminesciana*.

COROIU, Constantin. **Eminescu în fotografii**. În: *Cultura* (Bucureşti), An. 11, 2017 ian. 12, nr. 2 (558), p. 12.
„Cele mai multe dintre fotografiile, atâtea câte sunt, ale lui Eminescu, ale unor membri ai familiei poetului, ca şi cele ce imortalizează imagini de la Ipoteşti le datorăm lui Jean Bielig, nimeni altul decât cel care a pus bazele profesiei în Botoşaniul secolului al XIX-lea. De origine germană, tatăl său fusese şi el un pasionat fotograf, stabilit pe la 1850 în Bucureşti.”
http://revistacultura.ro/pdf/Cultura_2_558ePaper.pdf

COROIU, Constantin. **„Ideea etică” Eminescu**. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 iul.-aug., nr. 7-8 (31-32), p. 70-71.
Nicolae Steinhardt despre Eminescu, în volumul N. Steinhardt, „Convorbiri cu Zaharia Sângeorzan şi Nicolae Băciuţ”, Polirom, 2015 („În dialogurile epistolare ale lui *Nicolae Steinhardt* cu Zaharia Sângeorzan şi Nicolae Băciuţ, editate între coperţile aceluiaşi volum, în seria de autor de la Polirom, o temă principală, ce revine în diverse contexte, este Eminescu, deşi monahul de la Rohia se declară «sărac în eminescologie».”)

COROIU, Constantin. **Noica şi miracolul eminescian**. În: *Expres cultural* (Iaşi), An. 1, 2017 iun., nr. 6, p. 3.
Constantin Noica şi Edgar Papu despre Mihai Eminescu, la Casa Pogor, în cadrul „Prelecţiunilor Junimii” (serie nouă), în toamna anului 1977.

COROIU, Constantin. **Publicistica lui Eminescu în ediţie tip Pléiade**. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 ian.-febr., nr. 1-2 (25-26), p. 19-21.

Mihai Eminescu, „Opere”: vol. 1-3. Ediţie critică şi note de D. Vatamaniuc; introducere de Eugen Simion. Bucureşti: Academia Română, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2015 (Opere fundamentale).
Vol. 1: „Articole politice. Fragmentarium”, XLIII, 1395 p.
Vol. 2: „Articole politice”, 1806 p.
Vol. 3: „Articole politice”, 1535 p.

COŞEREANU, Valentin. **Bucovina în opera eminesciană**. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 1-2-3 (273-274-275), p. 123-130.

COŞEREANU, Valentin. **Eminescu, Aron Pumnul şi Bucovina habsburgică**. Iaşi: Junimea, 2017, 308 p. (Eminesciana; 90)

COŞEREANU, Valentin. **Europenismul eminoviceştilor**. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 mai-iun., nr. 5-6 (29-30), p. 108-110.
Fragment din volumul „Eminescu, Aron Pumnul şi Bucovina habsburgică”, în curs de editare la Junimea, colecţia „Eminesciana”, nr. 90.

COŞEREANU, Valentin. **Jurnal cu Noica şi manuscrisele Eminescu**. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 10-11-12 (282-283-284), p. 120-123.
Rubrica: Eminescu in aeternum.
„Fragment din volumul *Jurnal cu Noica şi manuscrisele Eminescu*, în curs de apariţie la Editura Junimea, colecţia *Eminesciana*.”

COŞEREANU, Valentin. **3.6 Moartea Profesorului şi „Lăcrămioarele învăţăceilor…”**. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 10-11-12 (282-283-284), p. 102-107.
Rubrica: Eminescu in aeternum.
Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului «Valorificarea identităţilor culturale în procesele globale», cofinanţat de Uniunea Europeană şi Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.
„Broşura intitulată: «Lăcrămioarele învăţăceilor gimnazişti den Cernăuţi la mormântul prea iubitului lor profesor Aron Pumnul reapausat în 12/24 ianuarie 1866» şi apărută la Cernăuţi, sub «tiparul lui Rudolf Echartdt», a fost un omagiu *post mortem* adus de Ion G. Sbiera [...] în numele elevilor acestuia. Ea a fost cheia, în funcţie de care, prin debutul tânărului Eminescu, a translat interesul istoriei literare actuale, ducând-o mai degrabă în sfera… eminescologiei.”

COŞEREANU, Valentin. **Teoretizări, argumente şi viziuni asupra Imperiului Austro-Ungar dezbătute în opera eminesciană**. În:

Hyperion (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 7-8-9 (279-280-281), p. 93-101.

CREŢU, Nicolae. **Eminescu: „Non idem est...”**. În: *Expres cultural* (Iaşi), An. 1, 2017 ian., nr. 1, p. 3.

CRISTEA, Dan. **Pornind de la „Sonete”**. În: *Luceafărul de dimineaţă* (Bucureşti), 2017 ian., nr. 1 (1079), p. 6.
Despre cele trei sonete publicate de Mihai Eminescu în *Convorbiri literare*, în decursul anului 1879.

CRISTEA, Traian Gh. **Misterul perenităţii lui Eminescu**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 ian. 8.
https://luceafarul.net/zodia-eminescu-misterul-perenitatii-lui-eminescu

CRISTEA, Tudor. **Eminescu în peisajul literar al vremii sale**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 ian., nr. 1 (202), p. 1.
„În primul număr al revistei *România literară* pe anul 2017, dl Răzvan Voncu publică, la rubrica sa *Cronica ediţiilor*, un pertinent articol privind antologia *Poeţi de pe vremea lui Eminescu*, realizată de moldoveanul Eugen Lungu. Apărută pentru prima dată în 1990, fără a avea prea mare ecou, ea a fost republicată în 1999 […].”

CRISTEA, Tudor. **Eminescu recitit**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 ian., nr. 1 (202), p. 12-13.
„Editura bucureşteană Allfa, parte a Grupului All, a început să materializeze în 2015, continuându-l în 2016, un proiect al lui Alex. Ştefănescu intitulat *Eminescu, poem cu poem*, în cadrul căruia cunoscutul critic îşi propune, după cum suntem avertizaţi şi pe site, să comenteze opera antumă a marelui poet.”

CUBLEŞAN, Constantin. **Eminescu în reflexii critice**. Craiova: Scrisul Românesc, 2017, 224 p.

CUBLEŞAN, Constantin. **Eminescu în universalitate – bilanţ statistic**. În: *Scrisul românesc* (Craiova), An. 15, 2017 aug., nr. 8 (168), p. 11.
Dumitru Copilu-Copillin, „Eminescu în circuitul universal. Traducerea şi ecoul operei în publicaţii tipărite şi online editate în 85 de limbi, iar prin programe de traducere automată în 65 de noi limbi, total 150 de limbi din peste 250 de ţări”. Ediţia a 4-a revăzută şi adăugită. Târgovişte: Editura Bibliotheca, 2016.

CUBLEŞAN, Constantin. **Eminescu, poem cu poem: (Alex. Ştefănescu) (I)**. În: *Pro Saeculum* (Focşani), An. 16, 2017 ian. 15-mart. 1, nr. 1-2 (117-118), p. 23-26.

Alex. Ştefănescu, „Eminescu, poem cu poem: *Venere şi Madonă*, *Rugăciunea unui dac*, *Cugetările sărmanului Dionis*, *Melancolie*, *Floare albastră*". Bucureşti: Allfa, 2016, 59 p.; Alex. Ştefănescu, „Eminescu, poem cu poem: *Scrisoarea III*". Bucureşti: Allfa, 2016, 72 p.

CUBLEŞAN, Constantin. **Eminescu, poem cu poem: (Alex. Ştefănescu) (II)**. În: *Pro Saeculum* (Focşani), An. 16, 2017 apr. 15-iun. 1, nr. 3-4 (119-120), p. 38-417.

Alex. Ştefănescu, „Eminescu, poem cu poem: *Scrisoarea III*". Bucureşti: Allfa, 2016, 72 p.; Alex. Ştefănescu, „Eminescu, poem cu poem: *Doina*, *Împărat şi proletar*, *Glossă*, *Epigonii*, *O, mamă*". Bucureşti: Allfa, 2016, 86 p.

CUBLEŞAN, Constantin. **Eminescu – *Seducţia absolutului***. În: *Scrisul românesc* (Craiova), An. 15, 2017 ian., nr. 1 (161), p. 5.

Terezia Filip, „Seducţia absolutului. Exerciţii de hermeneutică eminesciană". Baia Mare: Proema, 2015.

CUBLEŞAN, Constantin. **Eminescu şi Blajul**. În: *Scrisul românesc* (Craiova), An. 15, 2017 apr., nr. 4 (164), p. 9.

Ion Buzaşi, „Eminescu şi Blajul". Cluj-Napoca: Editura Ecou Transilvan, 2016.

CUBLEŞAN, Constantin. **Eminescu. *Versuri din manuscrise***. În: *Scrisul românesc* (Craiova), An. 15, 2017 mart., nr. 3 (163), p. 9.

Mihai Eminescu, „Versuri din manuscrise". Ediţie de Ioana Bot şi Cătălin Cioabă. Bucureşti: Humanitas, 2015.

CUBLEŞAN, Constantin. **Maiorescu – Alecsandri – Eminescu**. În: *Mişcarea literară* (Bistriţa), An. 16, 2017, nr. 1 (61), p. 3-6.

CUBLEŞAN, Constantin. **Maladiile lui Eminescu**. În: *Scrisul românesc* (Craiova), An. 15, 2017 febr., nr. 2 (162), p. 8-9.

Include şi secţiunea: „Patografia lui Eminescu, adevăr şi legendă".

„Maladia lui Eminescu şi maladiile imaginare ale eminescologilor" / Ioan Aurel Pop, Cecilia Cârja, Ioana Bonda,… Argument de Eugen Simion. Cuvânt înainte de Irinel Popescu. Bucureşti: Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2015.

CUBLEŞAN, Constantin. **Obsedanta boală a lui Eminescu**. În: *Tribuna* (Cluj-Napoca), An. 16, 2017 ian. 16-31, nr. 345, p. 6-7.

Gavril Cornuţiu, „Tragedia şi suferinţele omului Mihai Eminescu: ultimii şase ani de viaţă”. Bucureşti: Saeculum Vizual, 2016, 128 p.

CUBLEŞAN, Constantin. **Odiseea manuscriselor eminesciene** În: *Scrisul românesc* (Craiova), An. 15, 2017 iul., nr. 7 (167), p. 9.
Valentin Coşereanu, Pompiliu Crăciunescu. „Odiseea manuscriselor Eminescu”. Cuvânt înainte de Eugen Simion; prefaţă de Valentin Coşereanu. Iaşi: Junimea, 2016, 3 vol.

CUBLEŞAN, Constantin. **Un jurnal pentru Eminescu**. În: *Scrisul românesc* (Craiova), An. 15, 2017 iun., nr. 6 (166), p. 5.
Theodor Codreanu. „Fragmente despre Eminescu”. Iaşi: Junimea, 2017.

CUBLEŞAN, Constantin. **Versuri din manuscrise**. În: *Apostrof* (Cluj-Napoca), An. 28, 2017, nr. 2 (321), p. 27.
Mihai Eminescu. „Versuri din manuscrise”. Ediţie de Ioana Bot şi Cătălin Cioabă. Bucureşti: Humanitas, 2015.

CUZMICI, Loredana. **Despre un fericit experiment filologic**. În: *Studii eminescologice* (Cluj-Napoca): vol. 19. Coord.: Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu, Lucia Cifor, Livia Iacob. Cluj-Napoca: Clusium, 2017, p. 79-85.
Piesa „Cvartet pentru o voce şi toate cuvintele: eseu dramatic în două acte” (2001) de Maria Şleahtiţchi şi Nicolae Leahu – „un text supracodat destinat mai ales cunoscătorilor operei eminesciene care se pot bucura de ingeniozitatea reasamblării lumii marelui poet”.

DAMIAN, Theodor. **Ideea de Dumnezeu în opera lui Eminescu**. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 4-5-6 (276-277-278), p. 136-138.

DAMIAN, Theodor. **Ideea de Dumnezeu în poezia lui Eminescu. Pesimism şi credinţă**. În: *Bucureştiul literar şi artistic*, An. 7, 2017 ian., nr. 1 (64), p. 3, 6.
Eminescu – 167 de ani de la naştere.

DAMIAN, Theodor. **Pesimism şi credinţă în opera lui Eminescu**. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 7-8-9 (279-280-281), p. 116-117.

DANILOV, Nichita. **Eminescu şi Caragiale**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 ian. 20, nr. 2, p. 12-13.

DAROŞI, Mircea. **Amintiri despre Eminescu**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 iun. 12.
https://luceafarul.net/amintiri-despre-eminescu

DAROŞI, Mircea. **„Doina” lui Eminescu**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 oct. 6.
https://luceafarul.net/doina-lui-eminescu

DAROŞI, Mircea. **Sub raza aceluiaşi Luceafăr. Eminescu şi Ovidiu – o exegeză de literatură comparată**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 iun. 9.
Vasile Găurean, „Sub raza aceluiaşi Luceafăr: Eminescu şi Ovidiu”. Iaşi: Junimea, 2014.
https://luceafarul.net/sub-raza-aceluiasi-luceafar-eminescu-si-ovidiu-o-exegeza-de-literatura-comparata

DAROŞI, Mircea. **Sub raza aceluiaşi Luceafăr: Eminescu şi Ovidiu – o exegeză de literatură comparată**. În: *Vatra veche* (Târgu-Mureş), An. 9, 2017 iun., nr. 6 (102), p. 58.
Vasile Găurean, „Sub raza aceluiaşi Luceafăr: Eminescu şi Ovidiu”. Iaşi: Junimea, 2014.

DAROŞI, Mircea. **Un muzician al poeziei şi un poet al muzicii**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 mai 17.
Despre două valori ale culturii româneşti: poetul Mihai Eminescu şi muzicianul George Enescu.
https://luceafarul.net/un-muzician-al-poeziei-si-un-poet-al-muzicii

DAROŞI, Mircea. **Veronica Micle – un nume intrat în legendă**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 iul. 30.
„Suntem mândri că numele lui Eminescu a chemat pentru totdeauna în legenda veacurilor amintirea Veronicăi Micle aşa cum au făcut-o marile genii cu alte nume feminine intrate în literatura universală.”
https://luceafarul.net/veronica-micle-un-nume-intrat-in-legenda

DĂIANU, Elie. **Eminescu în Răşinarii lui Goga**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 27, 2017 iun., nr. 2 (296), p. 12-14.
„Articolele semnate de Elie Dăianu, Ştefan Bezdechi şi Paul Alex. Georgescu au fost preluate din revista *Gând Românesc*, seria Ion Chinezu” (notiţă a redacţiei, p. 22).
Secţiunea: *Una sută două zeci şi opt de ani de la moartea lui Mihai Eminescu*.

De ce n-au devenit Ipoteştii şi Botoşanii Weimar-ul României? / DAD. În: *Argeş* (Piteşti), An. 16 (51), 2017 febr., nr. 2 (416), p. 2.
Articolul face parte din grupajul cu titlul „Momente şi schiţe din actualitatea literară”. Textul cuprinde un fragment dintr-un articol al lui Gellu Dorian apărut în *România literară*, nr. 3/2016, în care oferă un răspuns la întrebarea: „De ce n-au devenit Ipoteştii şi Botoşanii Weimar-ul României?”.

DIACONESCU, Traian. **Eminescu şi Horatius**. În: *Studii eminescologice* (Cluj-Napoca): vol. 19. Coord.: Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu, Lucia Cifor, Livia Iacob. Cluj-Napoca: Clusium, 2017, p. 29-37.

DIACONESCU, Traian. **Eminescu şi Horatius: strofa safică în traducerea odei I, 38 *Ad puerum***. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 mai-iun., nr. 5-6 (29-30), p. 106-107.

DIACONESCU, Traian. **Eminescu şi tâlcul fabulei lui Menenius Agrippa**. În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 oct., nr. 10 (83), p. 8.

DIACONESCU, Traian. **Eminescu şi tîlcul fabulei lui Menenius Agrippa**. În: *Studii eminescologice* (Cluj-Napoca): vol. 19. Coord.: Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu, Lucia Cifor, Livia Iacob. Cluj-Napoca: Clusium, 2017, p. 39-43.

DIACONESCU, Traian. **Eminescu şi Tucidide**. În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 nov., nr. 11 (84), p. 19-20.
Rubrica: *Sub crugul Eminescului*. Articol apărut şi în *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 ian.-febr., nr. 1-2 (25-26), p. 7-10.

DIACONESCU, Traian. **Eminescu şi Tucidide: descrierea ciumei din Războiul peloponeziac II, 5, 47-55**. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 ian.-febr., nr. 1-2 (25-26), p. 7-10.
Articolul cuprinde textul traducerii lui Eminescu din Tucidide, episodul *Ciuma din Atena*. „Traducerea lui Eminescu, prima în cultura română din opera lui Tucidide, deschide calea receptării marelui istoriograf grec în ţara noastră. Este o traducere fidelă şi expresivă a originalului, realizată cu ştiinţă şi conştiinţă, filtrată prin temperatura unei mari combustii specifică geniului eminescian.”

DIACONU, Mircea A. **Ştim noi cine a fost Eminescu? Ba bine că nu**. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 1-2-3 (273-274-275), p. 131-134.

DIMA, Simona-Grazia. **Copac în cetate: eseuri şi comentarii critice**. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2017, 275 p.
Conţine şi eseuri critice dedicate lui Eminescu.

DIMITRESCU, Florica. **Din lumea culorilor lui Mihai Eminescu (II) – O perspectivă lingvistică**. În: *Caiete critice* (Bucureşti), 2017, nr. 1 (351), p. 20-38.

DINESCU, Viorel. **Lecţia lui Eminescu**. În: *Baaadul literar* (Bârlad), An. 11, 2017 iul.-aug.-sept., nr. 3 (40), p. 11-12.
Despre detractorii lui Eminescu.

DOBRESCU, Alexandru. **Eminescu, pretextul continuu**. În: *Cultura* (Bucureşti), An. 11, 2017 ian. 19, nr. 3 (559), p. 12-13.
„În fiecare an, pe 15 ianuarie şi pe 15 iunie, ziarele şi televiziunile ne aduc la cunoştinţă că ne e dor de Eminescu. Şi tot de acolo aflăm că, atunci când se împlineşte un număr rotund de ani de la naşterea sau de la moartea poetului, în pomenitele zile, dorul de Eminescu devine nemărginit, ca să-şi recapete întinderea obişnuită în ceilalţi ani. În restul timpului, ocupaţi cum suntem cu atâtea treburi obşteşti şi domestice, nu ne mai aducem aminte de Eminescu.”
http://revistacultura.ro/pdf/Cultura559_3_compressed.pdf

DORIAN, Gellu. **Scoateţi-l pe Eminescu dintre boscheţi!** În: *Expres cultural* (Iaşi), An. 1, 2017 iun., nr. 6, p. 4.
Consideraţii cu privire la imaginea lui Mihai Eminescu în oraşul său natal (de exemplu, lipsa de vizibilitate a busturilor poetului amplasate în Botoşani). Aspecte legate de lipsa de vizibilitate a *Memorialului Ipoteşti* (de pildă, lipsa unor panouri publicitare reprezentative şi indicatoare care să conducă la respectivul aşezământ cultural).

DRĂGULĂNESCU, Sebastian. **O carte provocatoare, deconstructivă**. În: *Limba Română* (Chişinău), An. 27, 2017, nr. 1 (237), p. 175-179.
Lucian Boia, „Mihai Eminescu, românul absolut. Facerea şi desfacerea unui mit”. Bucureşti: Humanitas, 2015, 224 p.

DRĂGULĂNESCU, Sebastian. **The spatio-time of Eminescu between metaphorical and metaphysical**. În: *Journal of Romanian Literary Studies* (Târgu-Mureş), 2017, Issue No. 12, p. 673-679.
http://www.upm.ro/jrls/JRLS-12/Volume-12.pdf

DRĂGULĂNESCU, Sebastian. **Virginia Blaga, „Intratextualitatea în opera lui Mihai Eminescu”, Iaşi, Editura Junimea, 2015, 328 p.** În: *Philologica Jassyensia* (Iaşi), An. 13, 2017, nr. 2 (26), p. 300-302.

DUCAN, Darie. **Eminescu - Şorobetea, ductilitate şi spectru în forma de sonet**. În: *Vatra veche* (Târgu-Mureş), An. 9, 2017 mart., nr. 3 (99), p. 22-23.
Aurel Şorobetea, „Eminescu XXII. XXII Şorobetea: Sonete”. Timişoara: Fundaţia Interart Triade, 2016, 104 p.

DUCAN, Răzvan. **Eminescu din vasele mele comunicante: poeme**. În: *Vatra veche* (Târgu-Mureş), An. 9, 2017 iun., nr. 6 (102). Supliment: „Răzvan Ducan – 60”, p. 33-34.
Poemele incluse în grupaj: „Planeţii”, „Lumânărar”, „Citea mult”, „Eminescu şi Veronica”, „Teii”, „Nour”, „Pe tine, nouă, redă-ne!”.

DUCAN, Răzvan. **„Eminescu”, evocare cinematografică, sau filmul ce-şi aşteaptă realizarea!** În: *Vatra veche* (Târgu-Mureş), An. 9, 2017 oct., nr. 10 (106). Supliment: „Vatra veche dialog cu Ion Brad”, p. 56-58.
Ion Brad, Cristiana Crăciun, Victor Crăciun, „Eminescu: evocare cinematografică”. Bucureşti: Semne, 2009, 200 p.

DULCIU, Dan Toma. **Eminescu - itinerar vienez**. Ed. bibliofilă. Viena: [s.n.], 2017, 175 p.: il.

DUMITRESCU-BUŞULENGA, Zoe. **Eminescu, între credinţă şi cunoaştere**. În: *Porto Franco* (Galaţi), An. 25, 2017 ian.-mart., nr. 250, p. 3-4.

DUMITRU, Anastasia. **„Tragedia şi suferinţele omului Mihai Eminescu”**. În: *Luceafărul de dimineaţă* (Bucureşti), 2017 iun., nr. 6 (1084), p. 17.

DUMITRU, Anastasia. **Un nou „complex” eminescian**. În: *Luceafărul de dimineaţă* (Bucureşti), 2017 aug., nr. 8 (1086), p. 16.
Despre contribuţia lui George Vulturescu în domeniul eminescologiei: studiul „Complexul Ghilgameş – eseu despre motivul prafului în opera lui Mihai Eminescu”. Iaşi: Junimea, 2015, 186 p.

FILIP, Terezia. **Eminescu – degradarea sacrului, diminuarea sau pierderea poeticului**. În: *Nord literar* (Baia-Mare), An. 15, 2017 ian., nr. 1 (164), p. 12.

FILIP, Terezia. **Eminescu – farmec poetic, simbolism arhitectural şi ambiental (I)**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 26, 2017 ian., nr. 89 [9] (291), p. 24-28.
Secţiunea: *1850 - una sută şaizeci şi şapte de ani de la naşterea lui Eminescu - 2017.*

FILIP, Terezia. **Eminescu – farmec poetic şi simbolism ambiental (II)**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 26, 2017 febr., nr. 90 [10] (292), p. 26-30.

FILIP, Terezia. **Eminescu – farmec poetic şi simbolism ambiental (III)**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 26, 2017 mart., nr. 11 (293), p. 65-69.

FILIP, Terezia. **Eminescu. Semne şi simboluri de aur**. Baia Mare: Proema, 2017, 296 p.

FIRAN, Florea. **Rosa del Conte: *Eminescu o dell'Assoluto***. În: *Scrisul românesc* (Craiova), An. 15, 2017 ian., nr. 1 (161), p. 1, 3.
Referiri la studiile Rosei del Conte dedicate operei eminesciene. „Cartea care o situează pe Rosa del Conte alături de marii eminescologi români şi în fruntea exegeţilor eminescieni străini este *Mihai Eminescu o dell'Assoluto* (Società Tiporafica Editrice Modenese, Modena, 1961, 482 p.)."

FOLSCHWEILLER, Cécile. **Philosophie et nation. Les Roumains entre question nationale et pensée occidentale au XIXe siècle**. Paris: Honoré Champion, 2017, 592 p.
Capitole referitoare la Mihai Eminescu: **„Les tâtonnements philosophiques d'Eminescu"; „Eminescu à Vienne et Berlin"; „La double lecture de Rousseau chez Eminescu. D'une interprétation socio-économique à une interprétation ethnique des «formes sans fond»"; „Eminescu, le droit historique et sa lecture de Montesquieu"; „Travail et production. L'apport des économistes à la théorie de la compensation sociale d'Eminescu"; „L'arrière-plan schopenhauerien du fondement économique de l'État chez Eminescu. Le contrat social économique"; „Localisme, fédéralisme et nationalisme chez Eminescu"; „«Le nationalisme comme on le comprend, le nationalisme comme on doit le comprendre». Rădulescu-Motru et Eminescu".**

FUNDOIANU, B. **Inscripţii**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 iun. 16, nr. 26, p. 16.
„*Chemarea*, an I, nr. 14, 22 ianuarie 1918, p. 215-217. Niciodată reeditat. Articolul a fost tradus în limba franceză şi comentat de Aurélien Demars în *Cahiers Benjamin Fondane*, nr. 18, 2015, p. 169- 183.”
„«Inscripţii» este titlul rubricii deţinute de Fundoianu în *Chemarea*. Articolul apare fără alt titlu.”

FUNDOIANU, B. **Recenzii: Mihail Eminescu, *Poezii***. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 iun. 16, nr. 26, p. 15-16.
„Manuscris din 1913, Bibliothèque Jacques Doucet, Sorbonne”.

GALBEN, Cornel. **Eminescu în amintirile lui Ştefanelli**. În: *Plumb* (Bacău), An. 12, 2017 ian., nr. 118, p. 4.
Despre Theodor V. Ştefanelli, „Amintiri despre Eminescu”. Bucureşti: Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, 1914.

GĂUREAN, Vasile. **Eminescu şi Tudor Arghezi - două concepte despre separarea cuplului erotic**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 21.
https://luceafarul.net/eminescu-si-tudor-arghezi-doua-concepte-despre-separarea-cuplului-erotic

GĂUREAN, Vasile. **Motive literare antice în lirica eminesciană (Properţiu -Ovidiu - Horaţiu)**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 sept. 11.
https://luceafarul.net/motive-literare-antice-in-lirica-eminesciana-propertiu-ovidiu-horatiu

GĂUREAN, Vasile. **O misterioasă mărturie: ultima zi a lui Mihai Eminescu**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 nov. 2.
Referiri asupra unei interesante mărturii făcute, în 1925, de Dumitru Cosmănescu, fost frizer al regelui, apărută într-un ziar al vremii.
https://luceafarul.net/o-misterioasa-marturie-ultima-zi-a-lui-eminescu

GÂRDAN, Daiana. **Mutaţii ale cosmogoniei eminesciene într-o lectură genetică a atelierului *Scrisorii I*. Filosofia hindusă şi influenţele vedice în vizionarismul lui Mihai Eminescu**. În: *Transilvania* (Sibiu), 2017, nr. 7, p. 57-62.
https://revistatransilvania.ro/7-2017/

GEANĂ, Traian-Ioan. **Hyperion – cavaler al infinitei resemnări? *Luceafărul* repovestit prin ochii lui Kierkegaard**

(I). În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 iun., nr. 6 (258), p. 132-133.

GEANĂ, Traian-Ioan. **Hyperion – cavaler al infinitei resemnări? *Luceafărul* repovestit prin ochii lui Kierkegaard (II)**. În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 iul., nr. 7 (259), p. 124-128.

GEORGESCU, N. **Editorii lui Eminescu. G. Călinescu şi limitele pozitivismului... temperal (I)**. În: *Pro Saeculum* (Focşani), An. 16, 2017 ian. 15-mart. 1, nr. 1-2 (117-118), p. 17-22.

GEORGESCU, N. **Editorii lui Eminescu. G. Călinescu şi limitele pozitivismului... temperal (II)**. În: *Pro Saeculum* (Focşani), An. 16, 2017 apr. 15-iun. 1, nr. 3-4 (119-120), p. 31-37.

GEORGESCU, Nicolae. **A.C. Cuza - sau măsura faptei ziaristice**. În: *Portal-Măiastra* (Târgu-Jiu), An. 13, 2017, nr. 1 (50), p. 20-23.
Despre ediţia enciclopedică „M. Eminescu: Opere complecte. Poezii. Nuvele. Roman. Teatru. Cugetări. Scrieri: Literare, economice, politice şi filosofice. Scrisori. Critica raţiunii pure de Kant" / cu o prefaţă şi un studiu introductiv de A.C. Cuza. Iaşi: Librăria românească, Institutul de Arte Grafice „N.V Ştefaniu & Co.", 1914, 689 p.

GEORGESCU, Nicolae. **Argument: izvorul şi fântâna (1)**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 mart., nr. 3 (204), p. 50-53.
„Pentru a coborî din sfere teoretice atât de înalte la opusculul nostru privind viaţa lui Eminescu, trebuie să le spun cinstit cititorilor mei că sunt rupt, muncit de cele două tendinţe. Vreau să fac o cronologie – şi mă trage condeiul spre tratarea mai largă, cu aspect tematic, a subiectului. Şi invers: vreau să descriu pe bază de documente – dar timpul cronologic nu mă lasă în zăbavă."
Secţiunea: *Cronograf eminescian*.

GEORGESCU, Nicolae. **Argument: izvorul şi fântâna (2)**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 apr., nr. 4 (205), p. 52-54.
Secţiunea: *Cronograf eminescian*.

GEORGESCU, Nicolae. **Argument: izvorul şi fântâna (3)**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 mai, nr. 5 (206), p. 64-65.
Secţiunea: *Cronograf eminescian*.

GEORGESCU, Nicolae. **Argument: izvorul şi fântâna (4)**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 aug., nr. 8 (209), p. 76-79.
Secţiunea: *Cronograf eminescian*.

GEORGESCU, Nicolae. **Argument: izvorul şi fântâna [5]**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 sept., nr. 9 (210), p. 55-57.
Secţiunea: *Cronograf eminescian*.

GEORGESCU. Nicolae. **Argument: izvorul şi fântâna [6]**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 oct., nr. 10 (211), p. 43-45.
Secţiunea: *Cronograf eminescian*.

GEORGESCU. Nicolae. **Argument: izvorul şi fântâna [7]**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 nov.-dec., nr. 11-12 (212-213), p. 58-61.
Secţiunea: *Cronograf eminescian*.

GEORGESCU, Nicolae. **Cantemir şi fiul său Cantimir**. În: *Luceafărul de dimineaţă* (Bucureşti), 2017 aug., nr. 8 (1086), p. 11.
Polemici critice cu privire la versul 11 eminescian din „Epigonii": «Cantemir croind la planuri din cuţite şi pahară».

GEORGESCU, Nicolae. **Critica maioresciană – de la cuvânt la idee. O inovaţie în ediţia *princeps* Eminescu**. În: *Luceafărul de dimineaţă* (Bucureşti), 2017 mai, nr. 5 (1083), p. 9.
Despre intervenţia de adaosuri maioresciene la textul poeziei lui Eminescu.

GEORGESCU, Nicolae. **Editor de editor**. În: *Argeş* (Piteşti), An. 16 (51), 2017 oct., nr. 10 (424), p. 10-11.
Mihai Eminescu, „Opere": I. „Poezii: 1866-1877"; II. „Poezii: 1878-1883". Ediţie critică de D. Murăraşu. Cuvânt înainte de Eugen Simion. Bucureşti: Academia Română, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, Muzeul Naţional al Literaturii Române, 2017 (1009 + 833 p).

GEORGESCU, Nicolae. **Eminescu la Floreşti**. În: *Portal-Măiastra* (Târgu-Jiu), An. 13, 2017, nr. 4 (53), p. 15-18.
Zenovie Cârlugea, „Mihai Eminescu. Drumuri şi popasuri în Gorj". Târgu Jiu: Centrul Judeţean pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiţionale Gorj, 2016.

GEORGESCU, Nicolae. **Iarăşi despre ateismul din *Mortua est!*** În: *Luceafărul de dimineaţă* (Bucureşti), 2017 iul., nr. 7 (1085), p. 14-15.
„Mortua est!”, poezie publicată de Mihai Eminescu în *Convorbiri literare* la 1 martie 1871.

GEORGESCU, Nicolae. **Iarăşi despre postumele eminesciene**. În: *Argeş* (Piteşti), An. 16 (51), 2017 febr., nr. 2 (416), p. 5.

GEORGESCU, Nicolae. **Mustaţa culinară**. În: *Luceafărul de dimineaţă* (Bucureşti), 2017 sept., nr. 9 (1087), p. 14.
Comentarii asupra versurilor eminesciene apărute în diverse ediţii: „Tu cu mânile'ncleştate, mai cu degetele depeni./ Mai suceşte vre-o ţigară, numeri fire de „musteţi“,/ Şi 'n probleme culinare te încerci a fi isteţ.”

GEORGESCU, Nicolae. **O inovaţie maioresciană în Ediţia princeps Eminescu**. În: *Argeş* (Piteşti), An. 16 (51), 2017 ian., nr. 1 (415), p. 4.

GEORGESCU, Paul Alexandru. **Încercare asupra naţionalismului eminescian**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 27, 2017 iun., nr. 2 (296), p. 22-31.
„Articolele semnate de Elie Dăianu, Ştefan Bezdechi şi Paul Alex. Georgescu au fost preluate din revista *Gând Românesc*, seria Ion Chinezu” (notiţă a redacţiei, p. 22). Secţiunea: *Una sută două zeci şi opt de ani de la moartea lui Mihai Eminescu*.

Gheorghe Doca, *Eminescu, Alt chip*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2014. În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 iun., nr. 6 (79), p. 18.
„Semn(al) de carte” (rubrică). La final, menţiunea: „Autorul, pe coperta a patra”.

Gheorghe Doca, *Eminescu – Ta[Tat] twam asi, „Ace(a)sta eşti tu”*, Editura Niculescu, Bucureşti, 2016. În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 iun., nr. 6 (79), p. 18.
„Semn(al) de carte”. La final, menţiunea: „Autorul, la începutul cărţii”.

GHERMAN, Traian. **Mihai Eminescu la Blaj**. [Cu o scurtă notă de] Lucia Ana Pavel. În: *Astra blăjeană*, 2017 sept., nr. 3 (84), p. 16-19.

GOCI, Aureliu. **Alexandru Macedonski între poezie şi acţiunea poetică**. În: *Confesiuni* (Târgu Jiu), An. 5, 2017 ian., nr. 38, p. 7.
Alexandru Macedonski şi Mihai Eminescu.

GRĂDINARIU, Mihaela. **Armonie în antiparadis**. În: *Cronica veche* (Iaşi), An. 7, 2017 febr., nr. 2 (73), p. 10.
Radu Cernătescu, „Antiparadisul lui Mihai Eminescu: eseuri hermeneutice". Râmnicu Sărat: Rafet, 2016, 215 p.

GRĂDINARU, Dan. **Eminescu, poezii exuberante**. Bucureşti: Editura Nord Sud, 2017, 400 p.

GRIGURCU, Gheorghe. **„Demitizarea" lui Eminescu?** În: *Acolada* (Satu Mare), An. 11, 2017 ian., nr. 1 (110), p. 3, 19.
Lucian Boia. „Mihai Eminescu, românul absolut. Facerea şi desfacerea unui mit". Bucureşti: Humanitas, 2015.

GRIGURCU, Gheorghe. **Eminescu în Gorj**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 apr. 28, nr. 19, p. 17.
Zenovie Cârlugea, „Mihai Eminescu. Drumuri şi popasuri în Gorj". Târgu Jiu: Centrul Judeţean pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiţionale Gorj, 2016.

GROSU, Monica. **Gligor Haşa – schiţă de portret**. În: *Portal-Măiastra* (Târgu-Jiu), An. 13, 2017, nr. 1 (50), p. 28.
Despre volumul de studii eminesciene sub semnătura lui Gligor Haşa, „Între Eros şi Thanatos. Analize şi comentarii". Deva: Editura Gligor Haşa, 2016, 112 p.

HICEA, Veronica. **Pe marginea unui vers eminescian**. În: *Tribuna* (Cluj-Napoca), An. 16, 2017 mai 1-15, nr. 352, p. 16-17.
„Cu toate că, în versuri cu iz autobiografic […] se prezintă, uşor (auto)ironic, prea puţin înclinat spre realismul istoric, Eminescu era pasionat de istorie, un bun cunoscător al culturilor vechi şi avea o cultură clasică temeinică. Ne propunem să examinăm, din această perspectivă, un singur vers eminescian: *Mulţi durară, după vremuri, peste Dunăre vr'un pod* (*Scrisoarea III*)."

HOLBAN, Ioan. **Veronica Micle şi oglinzile sale vii: (Mirela Stănciulescu)**. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 iul.-aug., nr. 7-8 (31-32), p. 52-54.
Mirela Stănciulescu, „O legătură inexplicabilă". Iaşi: Junimea, 2017, 284 p. (roman despre Veronica Micle; referiri la Eminescu).

HORODINCĂ, Antonia. **Sentimentul înstrăinării în lirica eminesciană**. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 sept.-oct., nr. 9-10 (33-34), p. 30-32.
Text premiat la Concursul naţional „Porni Luceafărul…”, iunie 2017, Botoşani. Coordonator: Gellu Dorian.

HORVAT, Săluc. **Mihai Cimpoi (75) – Exeget al operei lui Mihai Eminescu**. În: *Nord literar* (Baia-Mare), An. 15, 2017 sept., nr. 9 (172), p. 9.
Despre lucrarea de referinţă şi de sinteză a cunoscutului eminescolog, acad. Mihai Cimpoi, „Dicţionar enciclopedic Mihai Eminescu”. Chişinău: Editura Gunivas, 2013, 585 p.

HORVAT, Săluc. **Studiile lui Mihai Eminescu la Viena şi Berlin**. **Manuscrisele germane**. În: *Nord literar* (Baia-Mare), An. 15, 2017 ian., nr. 1 (164), p. 13.
Helmuth Frisch, „Sursele germane ale creaţiei eminesciene”. Bucureşti: Editura Saeculum, 1999, 2 vol.

HULUBAŞ, Adina. **Mihai Eminescu, „Despre limbă, cultură, teatru”, ediţie de Dumitru Irimia, volum îngrijit şi notă asupra ediţiei de Mihaela Aniţului, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, 277 p.** În: *Philologica Jassyensia* (Iaşi), An 13, 2017, nr. 2 (26), p. 307-309.

IACOB, Ioan. ***Arc poetic transatlantic: Mihai Eminescu – Edgar Allan Poe***. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 mai-iun., nr. 5-6 (29-30), p. 111-112.
Din volumul „Arc poetic transatlantic: Mihai Eminescu – Edgar Allan Poe”, în curs de editare la Junimea, colecţia „Eminesciana”, nr. 91.

IACOB, Ioan. **Arc poetic transatlantic: Mihai Eminescu - Edgar Allan Poe.** Pref. de Vasile Spiridon. Iaşi: Junimea, 2017, 208 p. (Eminesciana; 91)

IACOB, Ioan. **Marea, semnificant al eternităţii**. În: *Vatra veche* (Târgu-Mureş), An. 9, 2017 ian., nr. 1 (97), p. 12-13.
Analiză comparativă – „viziunea marină” la Mihai Eminescu şi Edgar Allan Poe.

IACOB, Livia. **Cătălin Cioabă, *Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieţi spusă de contemporani***. În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 ian., nr. 1 (253), p. 90-91.

„Mărturii despre Eminescu: povestea unei vieţi spusă de contemporani”. Selecţie, note, cronologie şi prefaţă de Cătălin Cioabă. Bucureşti, Humanitas, 2013.

IACOB, Livia. **Repere antice în înţelegerea lui Eminescu astăzi**. În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 iun., nr. 6 (258), p. 107-111.
„Mihai Eminescu şi antichitatea greco-latină: studii şi articole”. Ediţie îngrijită, prefaţă, studii selectate, note bibliografie, indice de Traian Diaconescu. Iaşi: Feed Back, 2009.

ILIAN, Ilinca. **Exerciţii de transpunere**. În: *Orizont* (Timişoara), An. 29, 2017 ian., nr. 1 (1617), p. 13.
„Eminescu XXII. XXII Şorobetea: sonete”. Ediţie îngrijită de Sorina Ianovici Jecza. Timişoara: Editura Triade, 2016, 104 p.

IONESCU-BUCOVU, Ion. **Farmecul poeziei eminesciene**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 ian. 14.
https://luceafarul.net/farmecul-poeziei-eminesciene

IONESCU-BUCOVU, Ion. **Metamorfozele „Luceafărului” eminescian**. În: *Negru pe Alb* (Focşani), 2017 apr.-mai-iun., nr. 31/8, p. 3-5.

IONESCU-BUCOVU, Ion. **128 de ani de la moartea lui Eminescu**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 iun. 13.
Articolul include şi titlurile: „Ceasul poetului făcut cadou de tatăl său”; „Prima ediţie Eminescu”; „Masca mortuară a lui Eminescu”.
https://luceafarul.net/128-de-ani-de-la-moartea-lui-eminescu

IOSUB, Nicolae. **Autoduminici**. În: *Vatra veche* (Târgu-Mureş), An. 9, 2017 iun., nr. 6 (102). Supliment: „Răzvan Ducan – 60”, p. 60.
„Profesorul, poetul, prozatorul şi publicistul Răzvan Ducan din Târnăveni a scos la Editura «Vatra Veche» din Târgu-Mureş cartea sa cu nr. 33, din colecţia «Marea Unire-100», intitulată «AUTODUMINICI», carte în care Mihai Eminescu îşi are locul său de cinste.” (carte apărută în anul 2016).

IOSUB, Nicolae. **Eminescu şi muzicianul Toma Micheru**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 iul. 5.
https://luceafarul.net/eminescu-si-muzicianul-toma-micheru

IOSUB, Nicolae. **Matei Eminescu despre iazul Loeşti**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 iun. 9.

„În anul 1909, Matei Eminescu poartă o corespondenţă bogată cu magistratul gălăţean (de origine botoşănean), Corneliu Botez, în care prezintă familia sa şi pe Mihai Eminescu. Informaţiile trimise de Matei Eminescu, în cele 20 de scrisori, s-au regăsit în cartea scoasă la Galaţi în 1909 – «Eminescu – album comemorativ».”
Este redat un fragment din scrisoarea din 20 aprilie 1909 în care „Matei Eminescu pomeneşte despre partidele de vânătoare pe care le făceau, împreună cu Mihai, în perimetrul Ipoteştilor şi pe Iazul Loieşti, unde vânau raţe sălbatice.”
https://luceafarul.net/32586-2

IOSUB, Nicolae. **Mihai Eminescu. „Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie!”, 150 de ani de la publicare**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 mart. 30.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-ce-ti-doresc-eu-tie-dullce-romanie-150-de-ani-de-la-publicare

IOSUB, Nicolae. **Mihai Eminescu. Comemorare la 40 ani de la moarte. „Cuvântul Nostru-Număr comemorativ”**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 oct. 11.
Despre numărul comemorativ al revistei *Cuvântul nostru*, publicat de Mihail I. Ciutea şi Mihail I. Ţupa la Botoşani: Editura Atelierele Saidman, 49 p. Este un număr special dedicat lui Mihai Eminescu, care conţine o serie de materiale inedite dedicate poetului.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-comemorare-la-40-ani-de-la-moarte-cuvantul-nostru-numar-comemorativ

IOSUB, N. **Mihai Eminescu, călător pe meleaguri româneşti şi străine**. Botoşani: Editura Agata, 2017.

IOSUB, Nicolae. **Mihai Eminescu examinator la gimnaziul Botoşani**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 mai 16.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-examinator-la-gimnaziul-botosani

IOSUB, Nicolae. **Mihai Eminescu, internat la spitalul Sf. Spiridon Botoşani**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 nov. 5.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-internat-la-spitalul-sf-spiridon-botosani

IOSUB, Nicolae. **Mihai Eminescu. Primele încercări poetice.** În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 nov. 7.
Articol publicat pe 6 noiembrie 2016 şi republicat pe 7 noiembrie 2017.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-primele-incercari-poetice

IOSUB, Nicolae. **Mihai Eminescu şi Aron Pumnul**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 ian. 12.
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-si-aron-pumnul

IOSUB, Nicolae. **Moşia familiei Eminovici de la Ipoteşti.** În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 5.
Conţine şi un plan cu harta moşiei Ipoteşti din 1847.
https://luceafarul.net/mosia-familiei-eminovici-de-la-ipotesti

IOSUB, Nicolae. **Panaite Zosin (1873-1942). Despre boala lui Mihai Eminescu**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 mart. 16.
https://luceafarul.net/panaite-zosin-1873-1942-despre-boala-lui-mihai-eminescu

LAVRIC, Dumitru. **Amor şi Psyche. Epistolarul Mihai Eminescu – Veronica Micle. I. Epistolografie, epistologie, epistologofie**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 nov. 11.
Articol publicat pe 13 februarie 2010 şi republicat pe 10 noiembrie 2017.
https://luceafarul.net/amor-si-psyche-epistolarul-mihai-eminescu-%E2%80%93-veronica-micle-i-epistolografie-epistologie-epistologofie

LAVRIC, Dumitru. **Cum îl (re)citim pe Eminescu**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 iun. 7.
Articol publicat pe 11 ianuarie 2010 şi republicat pe 7 iunie 2017.
https://luceafarul.net/cum-il-recitim-pe-eminescu

LIONTE, Ioana. **Traducerea operei eminesciene**. În: *Studii eminescologice* (Cluj-Napoca): vol. 19. Coord.: Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu, Lucia Cifor, Livia Iacob. Cluj-Napoca: Clusium, 2017, p. 161-190.

LIZAC, Dana. **Eminescu, Heliade şi Creangă, actori în *Călin (file din poveste)* (II)**. În: *Caiete critice* (Bucureşti), 2017, nr. 1 (351), p. 39-49.

LIZAC, Dana. **Eminescu, Heliade şi Creangă, actori în *Călin (file din poveste)* (III)**. În: *Caiete critice* (Bucureşti), 2017, nr. 2 (352), p. 76-84.

LIZAC, Dana. **Eminescu: *Strigoii*, sau cele patru vârste ale poetului (I)**. În: *Caiete critice* (Bucureşti), 2017, nr. 5 (355), p. 69-80.

LIZAC, Dana. **Eminescu: *Strigoii*, sau cele patru vârste ale poetului (II)**. În: *Caiete critice* (Bucureşti), 2017, nr. 6 (356), p. 52-61.

LORINŢIU, Cleopatra. **Cu gândul la Eminescu**. În: *Vatra veche* (Târgu-Mureş), An. 9, 2017 ian., nr. 1 (97), p. 16.
Răzvan Ducan, „Poporul de proşti *versus* Eminescu". Prefaţă de Valentin Coşereanu; ediţia a 2-a, revăzută şi adăugită. Târgu-Mureş: Editura Vatra Veche, 2016. Volum de versuri.

LORINŢIU, Cleopatra. **Cu gândul la Eminescu**. În: *Vatra veche* (Târgu-Mureş), An. 9, 2017 iun., nr. 6 (102). Supliment: „Răzvan Ducan – 60", p. 35.
Răzvan Ducan, „Poporul de proşti *versus* Eminescu". Prefaţă de Valentin Coşereanu. Ediţia a 2-a, revăzută şi adăugită. Târgu-Mureş: Editura Vatra Veche, 2016. Volum de versuri.

MAGLIOCCO, Giovanni. **„Aer diamant" şi „zori de rubin". Imaginarul mineral al lui Mihai Eminescu**. În: *Philologica Jassyensia* (Iaşi), An. 13, 2017, nr. 2 (26), p. 89-104.

MALEA STROE, Mihaela. **Eminescu – Poezie, credinţă, ştiinţă**. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 7-8-9 (279-280-281), p. 114-115.

MANITTA, Giuseppe. **Consideraţii preliminare asupra traducerilor italiene ale poemului *Luceafărul* (I)**. Traducere din limba italiană de Costel Drejoi. În: *Mozaicul* (Craiova), An. 20, 2017, nr. 5 (223), p. 10.
„Textul de faţă face parte din volumul *Mihai Eminescu e la «letteratura italiana». Ricezione e confronti* / *Mihai Eminescu şi «literatura italiană». Receptare şi confruntări*, 110 pag., apărută la începutul acestui an la Il Convivio Editore, Castiglione di Sicilia, şi care mai cuprinde capitolele: La ricezione dell'opera di Eminescu in Italia; Eminescu, Leopardi e l'identita nazionale; L' ange déchu e la modernita letteraria. Eminescu e Carducci. […]". (n. tr.)

MANITTA, Giuseppe. **Consideraţii preliminare asupra traducerilor italiene ale poemului *Luceafărul* (II)**. Traducere din limba italiană de Costel Drejoi. În: *Mozaicul* (Craiova), An. 20, 2017, nr. 6-7 (224-225), p. 22.

MANITTA, Giuseppe. **Îngerul căzut şi modernitatea literară. Eminescu şi Carducci (I)**. Prezentare şi traducere: Costel Drejoi. În: *Acolada* (Satu Mare), An. 11, 2017 nov., nr. 11 (120), p. 17.
„Textul de faţă face parte din volumul *Mihai Eminescu e la «Letteratura italiana». Ricezione e confronti* / „Mihai Eminescu şi «Literatura italiană». Receptare şi confruntări”, 110 pag., apărută la începutul acestui an la Il Convivio Editore, Castiglione di Sicilia, şi care mai cuprinde capitolele: La ricezione dell'opera di Eminescu in Italia; Divagazioni preliminari sulle traduzioni italiane di Luceafărul; Eminescu, Leopardi e l'identità nazionale.”

MANITTA, Giuseppe. **Îngerul căzut şi modernitatea literară. Eminescu şi Carducci (II)**. Prezentare şi traducere: Costel Drejoi. În: *Acolada* (Satu Mare), An. 11, 2017 dec., nr. 12 (121), p. 17.
„Textul de faţă face parte din volumul *Mihai Eminescu e la «Letteratura italiana». Ricezione e confronti* / „Mihai Eminescu şi «Literatura italiană». Receptare şi confruntări”, 110 pag., apărută la începutul acestui an la Il Convivio Editore, Castiglione di Sicilia, şi care mai cuprinde capitolele: La ricezione dell'opera di Eminescu in Italia; Divagazioni preliminari sulle traduzioni italiane di Luceafărul; Eminescu, Leopardi e l'identità nazionale.”

MANITTA, Giuseppe. **Mihai Eminescu e la „Letteratura italiana”: ricezione e confronti.** Castiglione di Sicilia: Il Convivio Editore, 2017, 112 p.

MANOLE, Gică. **Mihai Eminescu şi evreii**. Botoşani: Quadrat, 2017, 320 p.+ 6 [f]: foto., facs.

MAREŞ, Nicolae. **Despre graficianul polonez Leonard Salmen şi Eminescu**. În: *Tribuna* (Cluj-Napoca), An. 16, 2017 ian. 16-31, nr. 345, p. 20-21.

MAREŞ, Nicolae. **Eminescu în context istorico-literar polonez.** În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 iun. 23, nr. 27-28, p. 32-33.

MAREŞ, Nicolae. **Eminescu în polonă: *De cîte ori, iubito...* sau despre iubirea tragică care durează veacuri.** În: *Poezia* (Iaşi), An. 22, 2017 iarnă, nr. 4 (82), p. 180-184.
Tema numărului: Poezie şi viciu.

MAREŞ, Nicolae. **Eminescu şi grafica**. În: *Steaua* (Cluj-Napoca), An. 68, 2017 iun., nr. 6 (824), p. 26-27.
Expoziţia „Ilustraţii şi ilustratori ai liricii eminesciene”, organizată în cadrul Bibliotecii Academiei Române, ianuarie 2016. Expoziţia cuprinde, printre altele, şi lucrări ale graficianului Leonard Salmen.

MAREŞ, Nicolae. **Graficianul polonez Leonard Salmen şi Mihai Eminescu = Polski grafik Leonard Salmen i Mihai Eminescu**. Tłum. Barbara Breabăn. În: *Polonus* (Suceava), 2017, nr. 3 (245), p. 26-29.
Capitol din lucrarea în curs de redactare: Nicolae Mareş, „Mihai Eminescu în Polonia – studiu şi antologie lirică bilingvă”.
http://dompolski.ro/polonus/Polonus_3_2017.pdf

MAREŞ, Nicolae. **Kazimiera Iłłakowiczowna sau despre dragostea poetei poloneze pentru poporul român, pentru Eminescu şi Blaga**. În: *Tribuna* (Cluj-Napoca), An. 16, 2017 iul. 1-15, nr. 356, p. 26-28.
„Traducerile Kazimierei Iłłakowiczówna (1888-1983) din creaţia eminesciană au însemnat, după transpunerile efectuate de Emil Zegadłowicz, în anii 1932-1933, şi de Ryszard Dobrowolski, în anii ’60, o nouă etapă în transpunerea operei marelui romantic român în Polonia.”

MAREŞ, Nicolae. **O polskim grafiku Leonardzie Salmenie i Mihaiu Eminescu**. Tłumaczyła Barbara Breabăn. În: *Poezja dzisiaj* (Warszawa), 2017, nr. 123, p. 111-114.
http://pisarze.pl/pdf/poezja_123.pdf

MARIAN, Rodica. **O ipoteză gnostică a ambivalenţei Luceafărului-Hyperion şi reflexul ei în statutul textual al „Demiurgului”**. În: *Studii eminescologice* (Cluj-Napoca): vol. 19. Coord.: Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu, Lucia Cifor, Livia Iacob. Cluj-Napoca: Clusium, 2017, p. 59-75.

MAVRODIN, Nicolae. **Eminescu, rechinii societăţii şi geniul poetic**. Iaşi: Pim, 2017.

MĂNUCĂ, Dan. **Exegeze eminesciene (I).** În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 ian., nr. 1 (253), p. 69-71.
Constantin Cubleşan, „Eminescu în exegeze critice”. Iaşi: Junimea, 2014.

MĂNUCĂ, Dan. **Exegeze eminesciene (II).** În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 febr., nr. 2 (254), p. 76-78.

Viorica S. Constantinescu. „Dicţionar de cultură poetică. Eminescu". Iaşi: Editura Universitas XXI, 2010; Stan V. Cristea, „Eminescu şi Teleormanul". Ediţia a 3-a, revăzută şi adăugită. Craiova: Editura Aius PrintEd, 2014.

MEDIAN, Gheorghe. **Mihai Eminescu în presa botoşăneană**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 iun. 13.
Articol publicat pe 11 iunie 2014 şi republicat pe 13 iunie 2017.
Este reprodus „un articol în care Mihai Eminescu este evocat de unul dintre contemporanii săi, M. V. Mavrodin, nepot din partea Mariei Mavrodin, sora Ralucăi Eminovici, mama poetului, publicat în numărul din 28 iunie 1929, al ziarului botoşănean «Ştirea»".
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-in-presa-botosaneana

MICU, Dumitru. **Eminescu – poezia emoţiei intelectuale**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 26, 2017 ian., nr. 89 [9] (291), p. 17-23.
Secţiunea: *1850 – una sută şaizeci şi şapte de ani de la naşterea lui Eminescu – 2017.*

MIHAI, Constantin. **Argumente pentru actualitatea lui Mihai Eminescu**. În: *Nevoia de modele. Chipuri ale elitei*. Bacău: Babel, 2017, p. 25-28.
Secţiunea: Eminesciana.

MIHAI, Constantin. **Imaginarul poetic eminescian al arhetipurilor**. În: *Nevoia de modele. Chipuri ale elitei*. Bacău: Babel, 2017, p. 29-42.
Secţiunea: Eminesciana.

MIHAI, Constantin. **Răsfrângeri ale tradiţiei culturale patristice. O exegeză a poeziei eminesciene *Revedere***. În: *Nevoia de modele. Chipuri ale elitei*. Bacău: Babel, 2017, p. 43-46.
Secţiunea: Eminesciana.

Mihai Eminescu, *Poésies*, Présentation et version française par Écaterina Chifu, Editgraph, Buzău, 2017. În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 oct., nr. 10 (83), p. 29.
„Semn (al) de carte". La final, menţiunea: „E. Chifu, pe coperta a patra".

MIHALACHE, Paul. **Conceptul kantian *Urteil* în traducerea lui Eminescu**. În: *Studii eminescologice* (Cluj-Napoca): vol. 19. Coord.: Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu, Lucia Cifor, Livia Iacob. Cluj-Napoca: Clusium, 2017, p. 191-201.

MILICĂ, Ioan. **Proverbialul Eminescu**. În: *Cronica veche* (Iaşi), An. 7, 2017 apr., nr. 4 (75), p. 5.
„Dacă dăm crezare mărturiilor unor contemporani, Eminescu avea, ca şi Creangă, darul de a se exprima în stil gnomic. Plăcerea de a cultiva aluzia, citatul, maxima, aforimul, proverbul, zicala, vorba de duh sau jocul de cuvinte este atât de evidentă în scrisul gazetăresc eminescian încât a înlesnit constatatrea că scriitorul a făcut să înflorească, pe teren jurnalistic, limba frumoasă şi vie a poporului."

MIRONESCU, Doris. **Reprezentarea spaţiilor arhitectonice în poezia eminesciană: ruina**. În: *Studii eminescologice* (Cluj-Napoca): vol. 19. Coord.: Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu, Lucia Cifor, Livia Iacob. Cluj-Napoca: Clusium, 2017, p. 47-56.

MOCANU, Mihaela. **Aspecte ale imaginarului politic eminescian**. În: *Transilvania* (Sibiu), 2017, nr. 3, p. 26-33.
https://revistatransilvania.ro/1-2017-2-2/

MOCEANU, Ovidiu. **Ironia eminesciană**. În: *Vatra* (Târgu Mureş), An. 47, 2017 mai-iun., nr. 5-6 (554-555), p. 187-189.

MOLDOVEANU, Gheorghe. **Cui îi e frică de Eminescu?...** În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 febr., nr. 2 (254), p. 116-118.

MOLDOVEANU, Gheorghe. **Naţionalistul Eminescu**. În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 ian., nr. 1 (253), p. 113-121.

MOTORANU, Emilia. **Alexandru Ciorănescu, exeget al lui Mihai Eminescu**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 mart., nr. 3 (204), p. 47-49.

MUNTEANU, Ştefan. A**lexandru Boboc despre felul în care s-a raportat Eminescu la filosofia modernă (I)**. În: *Ateneu* (Bacău), An. 54, 2017 febr., nr. 570, p. 23.
Alexandru Boboc: „Eminescu şi Leibniz. Ecouri ale gândirii leibniziene în opera lui Mihai Eminescu" („Analele Universităţii Bucureşti. Filosofie", 38, 1989, p. 8-14; „Forum", 1989, p. 70-78); „Eminescu şi filosofia modernă" („Analele Universităţii Bucureşti. Filosofie", 39, 1990, p. 3-10); „Eminescu şi filosofia germană" („Caietele «Viaţa Românească»", nr. 3, ed. II, p. 27-37).

MUNTEANU, Ştefan. **Alexandru Boboc despre felul în care s-a raportat Eminescu la filosofia modernă (II).** În: *Ateneu* (Bacău), An. 54, 2017 mart., nr. 571, p. 23.

MUNTEANU, Ştefan. **Henri Sanielevici despre romantismul eminescian şi despre filosofia din „Sărmanul Dionis”**. În: *Ateneu* (Bacău), An. 54, 2017 ian., nr. 569, p. 12.
Henri Sanielevici, „Sărmanul Dionis”. În: *Viaţa Românească*, nr. 6, iun. 1909, p. 399-425.

MUNTEANU, Ştefan. **Tudor Vianu despre filosofia creaţiei eminesciene (I)**. În: *Ateneu* (Bacău), An. 54, 2017 apr., nr. 572, p. 23.

MUNTEANU, Ştefan. **Tudor Vianu despre filosofia creaţiei eminesciene (II)**. În: *Ateneu* (Bacău), An. 54, 2017 mai, nr. 573, p. 23.

MUNTEANU, Ştefan. **Tudor Vianu despre filosofia creaţiei eminesciene (III)**. În: *Ateneu* (Bacău), An. 54, 2017 iun., nr. 574, p. 18.

MURARIU, Iulia. **Eminescologia – între relativ şi absolut – sau despre un anume fel de a vedea fenomenul literar: dacă vrei**. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 7-8-9 (279-280-281), p. 126-127.
Lucian Boia, „Mihai Eminescu, românul absolut: facerea şi desfacerea unui mit”. Bucureşti: Humanitas, 2015, 218 p.

NĂSTASE, Pavel. **Ziua Culturii Române – o sărbătoare a identităţii noastre naţionale**. În: *Academica* (Bucureşti), An. 27, 2017 ian., nr. 1 (315), p. 17-18.
Chestiuni privitoare la opera eminesciană, aspecte legate de viziunea lui Eminescu asupra dezvoltării învăţământului etc. Alocuţiune susţinută la Ziua Culturii Naţionale – În jurul identităţii româneşti (15 ianuarie 2017, Aula Academiei Române).

NECHITA, Vasile C. **Femeia în creaţia eminesciană**. Iaşi: Pim, 2017, 179 p.

NECULA, Ionel. **Omul providenţial al culturii româneşti**. În: *Contemporanul – ideea europeană* (Bucureşti), An. 28, 2017 mai, nr. 5 (782), p. 17.
Referiri la Titu Maiorescu („omul providenţial”) şi la dubla sacrificare a lui Eminescu.

„Într-o formă mai directă sau mai voalată Maiorescu este făcut răspunzător de tot chinul îndurat de poet în intervalul celor şase ani de patologie simptomatică şi de tratament nepotrivit. [...] Puţini, dintre cei care admit teza dublei sacrificări a lui Eminescu recunosc, concomitent, şi nevinovăţia lui Maiorescu, recunosc că magistrul a avut o atitudine aproape părintească faţă de poet şi-a arătat faţă de el o generozitate cum nu prea se poartă în cultura noastră [...].”

NEDELCEA, Tudor. **De la muzica poeziei la poezia muzicii. Eminescu în viziunea Luciei Olaru Nenati**. În: *Bucovina literară* (Suceava), An. 28, 2017 mart.-apr., nr. 3-4 (313-314), p. 53-54.

NEDELCEA, Tudor. **Eminescologia şi slujbaşul său Nicolae Georgescu**. În: *Bucureştiul literar şi artistic*, An. 7, 2017 ian., nr. 1 (64), p. 9, 17.

NEDELCEA, Tudor. **O carte documentată: „Mihai Eminescu. Drumuri şi popasuri în Gorj” (CJCPCT Gorj, 2016)**. În: *Portal-Măiastra* (Târgu-Jiu), An. 13, 2017, nr. 1 (50), p. 1, 4.
Zenovie Cârlugea, „Mihai Eminescu. Drumuri şi popasuri în Gorj”. Târgu Jiu: Centrul Judeţean pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiţionale Gorj, 2016.

NEDELCEA, Tudor. **Printre cărţi şi oameni: vol. III**. Iaşi: Tipo Moldova, 2017, 334 p. (Opera Omnia. Publicistică şi eseu contemporan; 215)
Capitole referitoare la Eminescu: „Eminesciana, 2016” (p. 247-250); „Limba şi cultura în concepţia eminesciană” (p. 255-267); „Eminescu despre Sfintele Paşti” (p. 269-272); „Poet şi teolog” (273-278); „Eminescu, corect politic” (p. 279-285); „Congresul Mondial al Eminescologilor” (p. 287-294); „Rosa del Conte” (p. 295-301); „China şi valorile ei în viziunea lui Eminescu” (p. 303-312).

NEDELCEA, Tudor. **Un important critic şi istoric literar**. În: *Revista română* (Iaşi), An. 23, 2017 toamnă, nr. 3 (89), p. 56-57.
Dumitru Apetri, „Cronici literare şi culturale. Cărţi, personalităţi, evenimente”. Chişinău: CEP USM, 2015. Volumul conţine numeroase referinţe despre Eminescu şi creaţia sa.

NENCESCU, Marian. **Eminescu, gazetarul**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 26, 2017 ian., nr. 89 [9] (291), p. 34-35.
Secţiunea: *1850 – una sută şaizeci şi şapte de ani de la naşterea lui Eminescu – 2017.*

NENCESCU, Marian. **Eminescu şi ardelenii, în *Amintirile* lui Ştefan Cacoveanu**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 27, 2017 aug., nr. 4 (298), p. 109-113.

NENCESCU, Marian. **Eminescu şi fenomenul universalizării**. În: *Vatra veche* (Târgu-Mureş), An. 9, 2017 febr., nr. 2 (98), p. 10-11.
Dumitru Copilu-Copillin, „Eminescu universalul”. Târgovişte: Bibliotheca, 2016, 298 p.

NISTOR, Ioan. **Despre suferinţele lui Eminescu**. În: *Familia* (Oradea), An. 53, 2017 sept., nr. 9 (622), p. 86-89.
Gavril Cornuţiu, „Tragedia şi suferinţele lui Mihai Eminescu. Ultimii şase ani de viaţă”. Bucureşti: Editura Saeculum Vizual, 2016.

NIŢĂ, Florentina. **Un Eminescu rescris?** În: *Cronica veche* (Iaşi), An. 7, 2017 iul., nr. 7 (78), p. 20.
Alessandro Canzian, „Luceafărul”. Prefaţă de Sonia Gentili. Fanna: Samuele Editore, 2012. Autorul „rescrie” în limba italiană (nu traduce) poemul „Luceafărul”.

NOVAC, Gruia. **Al doilea veac de nemurire eminesciană**. În: *Baaadul literar* (Bârlad), An. 11, 2017 iul.-aug.-sept., nr. 3 (40), p. 4-5.

NOVAC, Ionel. **A trecut Eminescu pe la Ştei?** În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 iun. 14.
„La începutul anului 1989, regretatul eminescolog Constantin Mălinaş publica în ziarul local *Crişana* două articole referitoare la relaţia dintre Mihai Eminescu şi prietenul său bihorean, Miron Pompiliu. Suscitat de interesul prezentat de aceste articole, un anonim (P.I.F.) din oraşul Tinca îi trimite o interesantă scrisoare, legată de trecerea nemuritorului Poet prin Şteii Bihorului”.
https://luceafarul.net/a-trecut-eminescu-pe-la-stei

NOVAC, Ionel. **Pe urmele lui Mihai Eminescu, la Viena**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 nov. 11.
https://luceafarul.net/pe-urmele-lui-mihai-eminescu-la-viena

OANCĂ, Constantin. **Timp şi eternitate în poezia eminesciană (variaţiuni)**. În: *Poezia* (Iaşi), An. 22, 2017 vară, nr. 2 (80), p. 192-193.
Tema numărului: Poezie şi sărăcie.

OCHIANU, Mihaela. **Popasuri vasluiene în timpul revizoratului lui Eminescu**. În: *Baaadul literar* (Bârlad), An. 11, 2017 ian.-iun., nr. 1-2 (38-39), p. 9-11.

OLARU NENATI, Lucia. **Zodia Eminescu. Prăznuind ziua de naştere a unei legende**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 ian. 14.
Editorial preluat din ziarul *Monitorul de Botoşani*, 14 ianuarie 2017.
https://luceafarul.net/zodia-eminescu-praznuind-ziua-de-nastere-a-unei-legende

OLTEANU, A. Gh. **Editarea textelor poetice eminesciene – o problemă insolubilă?** În: *Pro Saeculum* (Focşani), An. 16, 2017 apr. 15-iun. 1, nr. 3-4 (119-120), p. 28-30.

ONEA, Octavian. **Au fost Eminescu şi Hasdeu în acelaşi timp la Societatea „Românismul"?: (fragmente)**. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 ian.-febr., nr. 1-2 (25-26), p. 14-18.

OPREA, Ion N. **Document inedit: o ciornă a „Luceafărului"**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 ian. 14.
Este redată în facsimil o ciornă a „Luceafărului", scrisă de Mihai Eminescu în 1882.
https://luceafarul.net/zodia-eminescu-document-indedit-o-ciorna-a-luceafarului

OPREA, Ion N. **Mihai Eminescu şi graficianul polonez Leonard Salmen, evreu din naştere**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 ian. 14.
https://luceafarul.net/zodia-eminescu-mihai-eminescu-si-graficianul-polonez-leonard-salmen-evreu-din-nastere

PAPUC, Liviu. ***Vreme trece, vreme vine...*** În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 ian., nr. 1 (253), p. 141.
Despre actualitatea lui Eminescu.

PATRAŞ, Roxana. **Eminescu şi fascinaţia capului căzut: un imaginar al decapitării**. În: *Transilvania* (Sibiu), 2017, nr. 2, p. 10-17.
https://revistatransilvania.ro/1-2017-2/

PATRAŞ, Roxana. **Marginalii la scena decapitării lui Ioan în romanul *Geniu pustiu***. În: *Studii eminescologice* (Cluj-Napoca): vol. 19. Coord.: Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu, Lucia Cifor, Livia Iacob. Cluj-Napoca: Clusium, 2017, p. 143-151.

PATRAŞ Roxana. **Spaţii eminesciene. Studii de poetică şi stilistică**. Iaşi: Editura Timpul, 2017, 230 p.

PĂTRAŞCU, Ion. **Povestiri persane**. Bucureşti: Printech, 2017.
Cartea cuprinde două capitole în care autorul se pronunţă cu privire la influenţa tradiţiilor Iranului în creaţia lui Mihai Eminescu: „Darius al lui Istaspe” şi „Cu Eminescu prin ţara perşilor”.

PÎRVU, Bogdan C.S. **Mihai Eminescu (15 ianuarie 1850 – 15 iunie 1889)**. În: *Îngerul rănit*. Iaşi: Institutul European, 2017, p. 69-98. (Texte de frontieră; 85)

PLATON, Mircea. **Prin preajma lui Eminescu**. În: *Contemporanul – ideea europeană* (Bucureşti), An. 28, 2017 iun., nr. 6 (783), p. 11.
„Dacă ne situăm pe o poziţie tradiţionalistă şi apărăm ierarhia, atunci Eminescu nu poate fi coborât de pe soclu. Şi nici nu va putea fi: pentru că e un «părinte fondator». […] Nu e o poveste de spus la drum de seară. E chiar drumul. Dacă, pe de altă parte, îl contestăm pe «Eminescu» de pe coclaurii relativismului postmodern, atunci contestarea devine un moft. Pentru că nu are motor axiologic.”

POP, Ioan-Aurel. **Din nou despre identitatea naţională**. În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 apr., nr. 4 (77), p. 3-4.
Identitatea naţională, ca identitate culturală (spirituală), şi limba, ca „cea mai importantă creaţie spirituală a unui popor, cea mai înaltă marcă a identităţii”. Analiză a câtorva cuvinte reprezentative din limba română („care adăpostesc în sensurile lor adevărate lumi sau universuri”), precum „doina”, „dorul”, „colinda”, „miaua” („femininul de la miel”) şi „codrul”, cu exemplificări şi din opera eminesciană.

POPA, Marius. **Mihai Zamfir şi un alt fel de „istorie literară”**. În: *Cultura* (Bucureşti), An. 11, 2017 mart. 16, nr. 11 (567), p. 18.
Mihai Zamfir, „Din secolul romantic”. Bucureşti: Cartea Românească, 1989, 263 p.
„Cea de-a doua secţiune majoră a cărţii, «Eminesciana», urmăreşte opera şi mitul eminescian în devenirea lor «istorică».”
http://revistacultura.ro/pdf/Cultura_567_web.pdf

POPA, Mircea. **„Atât de dulce eşti, nebuno…”**. În: *Familia* (Oradea), An. 53, 2017 ian., nr. 1 (614), p. 6-19.
„Dulcea mea Doamnă / Eminul meu iubit: corespondenţă inedită Mihai Eminescu – Veronica Micle”. Ediţie îngrijită, transcriere, note şi prefaţă de Christina Zarifopol-Illias. Iaşi: Polirom, 2000.

POPA, Mircea. **Dumitru Copilu-Copillin, Eminescu Universalul**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 iun.-iul., nr. 6-7 (207-208), p. 58-59.
Dumitru Copilu-Copillin. „Eminescu Universalul”. Târgovişte: Bibliotheca, 2016, 300 p.

POPAN, Anca. **The eclecticism of Eminescu's novel**. În: *Journal of Romanian Literary Studies* (Târgu-Mureş), 2017, Issue No. 12, p. 630-637.
http://www.upm.ro/jrls/JRLS-12/Volume-12.pdf

POPESCU, Florentin. **Eminescu, pe înţelesul tuturor**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 ian., nr. 1 (202), p. 57-58.
Ovidiu Ţuţuianu, „Mihai Eminescu spirit enciclopedic”. Bucureşti: Rawex Coms, 2016.

POPESCU, Florentin. **Noi contribuţii la eminescologie**. În: *Bucureştiul literar şi artistic*, An. 7, 2017 ian., nr. 1 (64), p. 5.
Theodor Damian, „Ideea de Dumnezeu în poezia lui Eminescu”. Prefaţă de Nicolae Georgescu. Bucureşti: Eikon, 2016, 163 p. O altă „contribuţie la eminescologie”, care este doar semnalată în articol – Ovidiu Ţuţuianu, „Mihai Eminescu, spirit enciclopedic”. Bucureşti: Rawex Coms, 2016.

POPESCU-BRĂDICENI, Ion. **Comportamentul „semiotic” al lui Euthanasius/Ieronim şi al albinelor în romanul eminescian „O istorie frumoasă: Ieronim şi Cezara” (I)**. În: *Tribuna* (Cluj-Napoca), An. 16, 2017 ian. 1-15, nr. 344, p. 21-22.

POPESCU-SIRETEANU, Ion. **Eminescu traducător**. În: *Lecturi şi opinii*. Iaşi: Editura Printis, 2017, p. 50-52.
„Material apărut în revista «Convorbiri literare» (Iaşi), 1985, nr. 6, p. 6.”

POPESCU-SIRETEANU, Ion. **Ion Creţu: Mihai Eminescu. Biografie documentară**. În: *Lecturi şi opinii*. Iaşi: Editura Printis, 2017, p. 75-77.
„Materialul a fost publicat în «Vremea nouă» (Vaslui), 1969, 15 iunie, p. 2.”
Ion Creţu, „Mihai Eminescu. Biografie documentară”. Bucureşti: Editura pentru Literatură, 1968.

PRACSIU, Teodor. **Theodor Codreanu – *Fragmente despre Eminescu***. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 iul.-aug., nr. 7-8 (31-32), p. 64-65.

Theodor Codreanu, „Fragmente despre Eminescu”. Iaşi: Junimea, 2017, 298 p. (Eminesciana)

PUSLOJIĆ, Adam. **Eminescu azinoapte**. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 ian.-febr., nr. 1-2 (25-26), p. 4-5.
Poemul lui Adam Puslojić (p. 4) este urmat de un desen al lui Vasilian Doboş, cu titlul „Poemul desenat” (p. 5). La Sumar, desenul apare cu titlul „Grafică ilustrativă”.

RACHIERU, Adrian Dinu; MOTROC, George. **„Eminescu rămîne o identitate proteică, veghetoare”**. În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 mart., nr. 3 (255), p. 33-38.
Interviu cu Adrian Dinu Rachieru, realizat de George Motroc.

RĂCHIŞAN, Delia-Anamaria. **Insula şi marea la Mihai Eminescu şi la Alexandru Macedonski**. Ediţia a 2-a revizuită şi adăugită. Cluj-Napoca: Mega: Argonaut, 2017, 117 p.

RĂDUCAN, Puiu. **„Poporul de proşti *versus* Eminescu”: un redutabil scriitor ia atitudine în apărarea, dar şi cinstirea, lui Eminescu!** În: *Vatra veche* (Târgu-Mureş), An. 9, 2017 iun., nr. 6 (102). Supliment: „Răzvan Ducan – 60”, p. 11-12.
Răzvan Ducan, „Poporul de proşti *versus* Eminescu”. Prefaţă de Valentin Coşereanu. Ediţia a 2-a, revăzută şi adăugită. Târgu-Mureş: Editura Vatra Veche, 2016.

RODU, Dorina. **Colecţia „Cărţile Revistei Luceafărul” (11): Mihai Eminescu, călător pe meleagurile româneşti şi străine**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 oct. 15.
Despre lansarea cărţii lui Nicolae Iosub, „Mihai Eminescu, călător pe meleagurile româneşti şi străine”. Botoşani: Editura Agata, 2017.
https://luceafarul.net/colectia-cartile-revistei-luceafarul-11-mihai-eminescu-calator-pe-meleagurile-romanesti-si-straine

ROMANESCU, Paula. **Eminescu universalul**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 mart., nr. 3 (204), p. 54; 56.
Dumitru Copilu-Copillin. „Eminescu Universalul”. Târgovişte: Bibliotheca, 2016, 300 p.

ROMANESCU, Paula. **Mai multe interpretări, unul Poetul!** În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 nov., nr. 11 (84), p. 20.
Reprezentări ale chipului poetului în artă (grafică, pictură, sculptură). Informaţii cu privire la cea mai recentă sculptură în bronz, reprezentând

chipul lui Eminescu, realizată de către sculptorul Radu Adrian („creată de artist în anul premergător aniversării a 100 de ani de la Marea Unire”).
Rubrica: *Sub crugul Eminescului.*

ROMILA, Adrian G. **Un alt *fragmentarium* eminescian**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 mai 5, nr. 20-21, p. 7.
Mihai Eminescu. „Despre limbă, cultură, teatru”. Ediţie de Dumitru Irimia. Iaşi: Editura Universităţii „Al.I. Cuza”, 2016, 277 p.

RUSU, M.N. **O ediţie jubiliară Eminescu**. În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 mart., nr. 3 (76), p. 11.
„Poezii” de Mihai Eminescu, volum apărut în 1939 într-o primă ediţie, cu menţiunea, pe verso-ul paginii de titlu, *Ediţie omagială a Municipiului Bucureşti, cu ocazia împlinirii a cinci decenii de la moartea poetului 1889-1939, Iunie 15*. După 15 zile de la apariţia primei ediţii (cu un tiraj de 5000 exemplare), a apărut o a doua ediţie, tipărită tot în Atelierele „Cartea Românească” (tiraj de încă 5000 exemplare, iunie 1939).
Rubrica: *Sub crugul Eminescului.*

RUSU, M.N. **O locuinţă necunoscută a lui Eminescu**. În: *Bucureştiul literar şi artistic*, An. 7, 2017 ian., nr. 1 (64), p. 9.
Despre locuinţa lui Eminescu din casa Buhman (Iaşi): „În ultimul timp locuia într-o foarte modestă cameră mobilată la etajul al treilea al unei case în care stăteam şi eu cu bunica mea, în strada Lăpuşneanu (la Nr. 200, la Iaşi)”. Consemnare preluată de către M.N. Rusu din volumul lui Eugeniu Arthur Buhman, „Patru decenii în serviciul Casei regale a României (1898-1940)”, ediţie îngrijită de Cristian Scarlat, Bucureşti, Sigma, 2006.

SCĂRLĂTESCU, Doru. **Dante, Eminescu şi bufonii criticii lor literare**. În: *Dacia literară*, An. 28, 2017 toamnă, nr. 3 (146), p. 61-78.

SCĂRLĂTESCU, Doru. **Eminescu şi Dante: sub semnul lui Eros**. În: *Dacia literară*, An. 28, 2017 vară, nr. 2 (145), p. 54-63.

SCĂRLĂTESCU, Doru. **Eminescu şi ispitele eminescologiei: omul de ştiinţă (I)**. În: *Studii eminescologice* (Cluj-Napoca): vol. 19. Coord.: Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu, Lucia Cifor, Livia Iacob. Cluj-Napoca: Clusium, 2017, p. 109-142.

SFERA, Mărioara. **Eminescu translated by Ion Miloş in Swedish**. În: *Studii de ştiinţă şi cultură* (Arad), An. 13, 2017 dec., nr. 4 (51), p. 141-144.

SIMION, Eugen. **Eminescu. Ziua Culturii Naţionale**. În: *Academica* (Bucureşti), An. 27, 2017 ian., nr. 1 (315), p. 19-21.
Alocuţiune susţinută la Ziua Culturii Naţionale – În jurul identităţii româneşti (15 ianuarie 2017, Aula Academiei Române).

SORESCU, Marin. **În loc de prefaţă = Au lieu de préface**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 1.
Prefaţă la volumul: „Mihai Eminescu. Passe le temps, vienne le temps: 125 poèmes" / version française de Paula Romanescu, Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2014, 227 p.
Cele 125 de poeme eminesciene şi versiunile traduse în limba franceză, cuprinse în acest volum, sunt publicate în serie în revista *Luceafărul*, începând cu 1 august 2017, sub titlul: „Passe le temps, vienne le temps! Version française de Paula Romanescu".
https://luceafarul.net/mihai-eminescu-passe-le-temps-vienne-le-temps-version-francaise-de-paula-romanescu

SORESCU, Roxana. **B. Fundoianu despre Eminescu**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 iun. 16, nr. 26, p. 14-15.

SPIRIDON, Cassian Maria. **O sută cincizeci de ani de *Convorbiri literare* (II).** În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 mart., nr. 3 (255), p. 1-14.
Conţine şi referiri la Mihai Eminescu.

SPIRIDON, Cassian Maria. **O sută cincizeci de ani de *Convorbiri literare*. Bucovina şi Dobrogea în publicistica lui Eminescu**. În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 ian., nr. 1 (253), p. 1-8.
„O preocupare constantă a convorbiriştilor a fost şi s-a perpetuat în edificarea, consolidarea şi afirmarea conştiinţei naţionale, fie direct în paginile revistei, fie la foile unde colaborau. Mihai Eminescu şi-a publicat aproape integral opera lirică antumă în paginile *Convorbirilor literare*. […] Majoritatea copleşitoare a paginilor de publicistică va fi publicată, în principal, în *Curierul de Iaşi* şi *Timpul*, foi la care de altfel a şi lucrat."

SPIRIDON, Cassian Maria. **O sută cincizeci de ani de *Convorbiri literare*. Eminescu la *Convorbiri literare* (I)**. În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 iun., nr. 6 (258), p. 1-10.
„Pe cînd în *Convorbiri literare* nu publica decît texte literare, în paralel Eminescu era zi de zi prezent în *Timpul* cu articole politice. Se vede că, în timp ce-şi cizela cu răbdare poemele pentru *Convorbiri*, în paralel, în *Timpul* îşi punea talentul în slujba luminării semenilor…"

SPIRIDON, Cassian Maria. **O sută cincizeci de ani de *Convorbiri literare*. Eminescu la *Convorbiri literare* (II)**. În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 iul., nr. 7 (259), p. 1-10.
„Relaţia lui Eminescu cu *Convorbirile literare* a fost şi rămîne una de incontestabilă continuitate, cale prin care s-a impus în literatura română un mare poet, poet care a marcat pentru totdeauna literatura naţională.”

STAMBOLIEV, Ognean. **Eminescu în limba bulgară**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 iul. 21, nr. 32, p. 27.

STAN, Ana-Maria. **Titu Maiorescu şi discipolii săi, în viziune franceză**. În: *Apostrof* (Cluj-Napoca), An. 28, 2017, nr. 11 (330), p. 12.
Cécile Folschweiller. „Philosophie et nation. Les Roumains entre question nationale et pensée occidentale au XIXe siècle”. Paris: Honoré Champion, 2017.
„Alături de Titu Maiorescu, Cécile Folschweiller a selectat alte patru personalităţi româneşti: Mihai Eminescu, Vasile Conta, A.D. Xenopol şi Constantin Rădulescu-Motru, pe care le-a supus aceloraşi interogaţii esenţiale, anume *cine*, dar mai ales *ce sunt* şi *cum sunt* românii şi România?”.

STĂNCIULESCU, Traian Dinorel D. **Cosmologia eminesciană, de la Rg-Veda la teoria relativităţii**. În: *Expres cultural* (Iaşi), An. 1, 2017 febr., nr. 2, p. 13.

STĂNESCU, Emil. **Congresul Mondial al Eminescologilor. Ediţia a VI-a**. În: *Litere* (Găeşti; Târgovişte), An. 18, 2017 sept., nr. 9 (210), p. 92-93.
„La Chşinău, în organizarea Institutului de Filologie al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, s-au desfăşurat la începutul acestei toamne, în zilele de 4-5 septembrie, lucrările celei de-a VI-a ediţii a Congresului Mondial al Eminescologilor.”

STROESCU, Diana-Cătălina. **Teatrul de idei sau ironia destinului creator**. În: *Studii eminescologice* (Cluj-Napoca): vol. 19. Coord.: Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu, Lucia Cifor, Livia Iacob. Cluj-Napoca: Clusium, 2017, p. 153-158.

STUMBEA, Camelia; BONDOR, Elena; PORUMBARU, Irina. **Mihai Eminescu: bibliografie selectivă: 2016**. În: *Studii eminescologice* (Cluj-Napoca): vol. 19. Coord.: Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu, Lucia Cifor, Livia Iacob. Cluj-Napoca: Clusium, 2017, p. 211-262.

SZABO, Lucian-Vasile. **Macedonski, în război cu toată lumea**. În: *Familia* (Oradea), An. 53, 2017 mai, nr. 5 (618), p. 25-29.
Referiri la Mihai Eminescu în secţiunile: „Eminescu loveşte primul" (p. 25-26) şi „Cazul epigramei" (26-27).

ŞOPTEREANU, Virgil. **Mitul geniului creator la Eminescu şi la neoromanticii ruşi**. În: *Romanoslavica* (Bucureşti), v. 52, 2017, nr. 4, p. 79-88.
Volumul conţine materialele prezentate la conferinţa internaţională „Zilele culturilor slave la Bucureşti", 23-24 septembrie 2016.
https://editura-unibuc.ro/wp-content/uploads/woocommerce_uploads/2017/12/Romanoslavica%20LII%204.pdf

ŞOROP, Aloisia. **Demon şi demonism în poezia lui William Blake şi Mihai Eminescu: studiu comparatist**. Craiova: Universitaria, 2017, 326 p.

ŞTEFAN, Ion C. **Un călător neobosit pe meridianele lumii**. În: *Argeş* (Piteşti), An. 16 (51), 2017 sept., nr. 9 (423), p. 26.
Ion Pătraşcu, „Povestiri persane". Bucureşti: Editura Printech, 2017. Cartea cuprinde şi capitole referitoare la influenţele tradiţiilor Iranului asupra unor scriitori români, printre care Mihai Eminescu (capitolele „Darius al lui Istaspe" şi „Cu Eminescu prin ţara perşilor").

ŞTEFAN, Ion C. **Un eminescolog de elită**. În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 sept., nr. 9 (82), p. 22.
Nicolae Georgescu, „Eminescu: ultimele zile la Timpul". Bucureşti: Casa Editorială Floare Albastră, 2016, 304 p.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **Avanpremieră editorială: *Eminescu, poem cu poem***. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 4-5-6 (276-277-278), p. 143-145.
Analiza poemelor: „Cugetările sărmanului Dionis"şi „Înger şi demon".

ŞTEFĂNESCU, Alex. **Avanpremieră editorială: *Rugăciunea unui dac***. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 7-8-9 (279-280-281), p. 122.
Din volumul „Eminescu, poem cu poem", în pregătire.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Copii eram noi amândoi..."**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 iul. 7, nr. 29, p. 16.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminescu, poem cu poem.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Dacă treci râul Selenei…“**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 sept. 1, nr. 38, p. 13.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminescu, poem cu poem.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Demonism“**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 iul. 21, nr. 32, p. 16.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminescu, poem cu poem.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Egipetul“**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 iul. 14, nr. 30-31, p. 18.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminesciana.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **Eminescu – ecouri din poezia germană**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 iun. 23, nr. 27-28, p. 25.
Despre poemele: „Veneţia” (după Cajetan Cerri), „Foaia veştedă” (după N. Lenau) şi „Mănuşa” (după Fr. Schiller).

ŞTEFĂNESCU, Alex. **Eminescu, poem cu poem (avanpremieră editorială)**. În: *Luceafărul de dimineaţă* (Bucureşti), 2017 oct., nr. 10 (1088), p. 4-5.
Comentarii critice referitoare la poeziile: „Atât de fragedă...”, „O, mamă...” şi „Lasă-ţi lumea...”.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **Eminescu, poem cu poem. La o nouă lectură**. Bucureşti: Allfa, 2017, 432 p.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **Eminescu, recitit – Odă (în metru antic)**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 ian. 27, nr. 3, p. 16.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **Eminescu şi noi**. În: *Caietele de la Putna*, 2017, nr. 10, p. 49-56.
Colocviul „Fundamente creştine ale culturii române şi europene” (Putna, 12-15 mai 2016).

ŞTEFĂNESCU, Alex. **Eminescu – ultimele poezii de dragoste**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 mai 26, nr. 23, p. 16.
Comentarii critice referitoare la poeziile: „Diana”, „Nu mă înţelegi”, „De ce nu-mi vii” şi „Kamadeva”.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **Floare albastră**. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 10-11-12 (282-283-284), p. 127.

Rubrica: Eminescu in aeternum.
„Din volumul *Eminescu, poem cu poem*, în pregătire.”

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Memento mori” [Babilon]**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 sept. 22, nr. 41, p. 18.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminescu, poem cu poem.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Memento mori” [cucerirea Daciei de către romani]**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 nov. 10, nr. 48, p. 17.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminescu, poem cu poem.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Memento mori” [Dacia paradisiacă]**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 nov. 3, nr. 47, p. 17.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminescu, poem cu poem.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Memento mori” [Egiptul]**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 sept. 29, nr. 42, p. 18.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminescu, poem cu poem.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Memento mori” [Grecia antică]**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 oct. 20, nr. 45, p. 13.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminescu, poem cu poem.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Memento mori” [Imperiul Roman]**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 oct. 27, nr. 46, p. 19.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminescu, poem cu poem.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Memento mori” [introducere]**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 sept. 15, nr. 40, p. 18.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminescu, poem cu poem.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Memento mori” (lumea modernă)**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 nov. 24, nr. 50, p. 13.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminescu, poem cu poem.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Memento mori” [Nordul]**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 nov. 17, nr. 49, p. 17.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminescu, poem cu poem.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Memento mori” [Palestina]**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 oct. 6, nr. 43-44, p. 20.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminescu, poem cu poem.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Miradoniz”**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 iul. 28, nr. 33-34, p. 26.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminescu, poem cu poem.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Odin şi poetul”**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 aug. 11, nr. 35-36, p. 22.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminescu, poem cu poem.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Odin şi poetul” (personajul feminin)**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 aug. 25, nr. 37, p. 18.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminescu, poem cu poem.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Povestea magului călător în stele” [preliminarii]**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 dec. 1, nr. 51, p. 13.
Analiza poemului.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Povestea magului călător în stele” [peripeţiile]**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 dec. 8, nr. 52, p. 9.
Analiza poemului.

ŞTEFĂNESCU, Alex. **„Privesc oraşul-furnicar”**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 sept. 8, nr. 39, p. 18.
Analiza poemului. Secţiunea: Eminescu, poem cu poem.

ŞTEFĂNESCU, Alex. ***Scrisoarea IV* de Mihai Eminescu la o nouă lectură**. În: *Contemporanul – ideea europeană* (Bucureşti), An. 28, 2017 nov., nr. 11 (788), p. 25-26.
Din volumul „Eminescu, poem cu poem”, în curs de apariţie.

TEIŞANU, Victor. **Încă o încercare asupra mitului eminescian. O carte în discuţie: *Mihai Eminescu, românul absolut*, de Lucian Boia**. În: *Hyperion* (Botoşani), An. 35, 2017, nr. 7-8-9 (279-280-281), p. 123-126.
Lucian Boia, „Mihai Eminescu, românul absolut: facerea şi desfacerea unui mit”. Bucureşti: Humanitas, 2015, 218 p.

TELEUCĂ, Victor. **Mihai Eminescu**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 26, 2017 febr., nr. 90 [10] (292), p. 76-81.

Teofil Bradea, *Daniil cel trist şi mic*, Editura Piatra Seacă, Oradea, 2016. În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 nov., nr. 11 (84), p. 9.
„Semn (al) de carte”. La final, menţiunea: „Theodor Codreanu, la începutul prefeţei intitulate *Un experiment insolit*”. Din prefaţa volumului, semnată de Theodor Codreanu: „Într-adevăr, o mare parte a cărţii izvorăşte dintr-un Eminescu al părintelui Bradea. Dincolo de reflecţiile critice semnate de Noica şi de Cioran, părintele Teofil propune o lectură cu totul insolită a poetului, într-o formulă «postmodernistă», în care intertextualitatea are miza isteţimii folclorice de tip ghicitoare”.

TRANDAFIR, Constantin. **Cinstirea scriitorilor**. În: *Confesiuni* (Târgu Jiu), An. 5, 2017 ian., nr. 38, p. 2.
Portretul lui Mihai Eminescu în viziunea unor scriitori români.

TRANDAFIR, Constantin. **Fragmente eminesciene**. În: *Confesiuni* (Târgu Jiu), An. 5, 2017 mai-sept., nr. 42-46, p. 2.
Theodor Codreanu, „Fragmente despre Eminescu”. Iaşi: Junimea, 2017, 288 p.

ŢENE, Al. Florin. **Marele noroc al Literaturii Române, Eminescu**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 aug. 27.
https://luceafarul.net/eseu-de-al-florin-tene-marele-noroc-al-literaturii-romane-eminescu

ŢICALO, Ioan. **Drama poetului**. În: *Expres cultural* (Iaşi), An. 1, 2017 iun., nr. 6, p. 5.

ŢICALO, Ioan. **Eminescu şi Gorjul**. În: *Plumb* (Bacău), An. 13, 2017 iul., nr. 124, p. 5.
Zenovie Cârlugea, „Mihai Eminescu. Drumuri şi popasuri în Gorj”. Târgu Jiu: Centrul Judeţean pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiţionale Gorj, 2016.

ŢICALO, Ioan. **Relativizarea valorilor: un fals punct forte**. În: *Cronica veche* (Iaşi), An. 7, 2017 ian., nr. 1 (72), p. 11.
Lucian Boia, „Mihai Eminescu, românul absolut: facerea şi desfacerea unui mit”. Bucureşti: Humanitas, 2015, 218 p.

ŢUŢUIANU, Ovidiu. **„Proporţia de aur” în opera marelui poet**. În: *Bucureştiul literar şi artistic*, An. 7, 2017 ian., nr. 1 (64), p. 3, 17.
Eminescu – 167 de ani de la naştere.

Un diagnostic cu adevărat ştiinţific. Gavril Cornuţiu: „Tragedia şi suferinţele omului Mihai Eminescu. Ultimii şase ani din viaţă” (Editura Saeculum Vizual, Bucureşti, 2016). În: *Portal-Măiastra* (Târgu-Jiu), An. 13, 2017, nr. 2 (51), p. 21-22.

UNGUREANU, Constantin E. **Centenarul Marii Uniri. Mihai Eminescu şi idealul unităţii naţionale a românilor**. În: *Portal-Măiastra* (Târgu-Jiu), An. 13, 2017, nr. 4 (53), p. 1-2, 21.

UNGUREANU, Cornel. **Eminescu sau despre adevăruri testamentare**. În: *Vatra veche* (Târgu-Mureş), An. 9, 2017 ian., nr. 1 (97), p. 11.
Silviu Mihăilă, „Zoe Dumitrescu-Buşulenga în conştiinţa critică a contemporanilor”. Ediţie îngrijită, studiu introductiv, notă asupra ediţiei, note şi addenda de Silviu Mihăilă. Bucureşti: Editura ASE, 2016, 254 p.

UNGUREANU, Gheorghe. **Mihai Eminescu**. În: *Plumb* (Bacău), An. 12, 2017 ian., nr. 118, p. 16.

URSACHE, Petru. **Glose la *DOINA***. În: *Confesiuni* (Târgu Jiu), An. 5, 2017 dec., nr. 49, p. 9-10.

VANHESE, Gisèle. **De neige et de sang. Le thème de la morte amoureuse dans *Strigoii* d’Eminescu**. În: *Studii eminescologice* (Cluj-Napoca): vol. 19. Coord.: Viorica S. Constantinescu, Cornelia Viziteu, Lucia Cifor, Livia Iacob. Cluj-Napoca: Clusium, 2017, p. 9-28.

VASILE, Geo. **Eminescu: visul poetic şi esenţa formei**. În: *Contemporanul – ideea europeană* (Bucureşti), An. 28, 2017 iun., nr. 6 (783), p. 12.

VASILE, Geo. **Mihai Eminescu: apriorism *vs.* empirism**. În: *Tribuna* (Cluj-Napoca), An. 16, 2017 aug. 1-15, nr. 358, p. 9.

VASILE, Geo. **Mircea Eliade, 110 ani de la naştere. Evadarea din exilul istoriei**. În: *Tribuna* (Cluj-Napoca), An. 16, 2017 aug. 16-31, nr. 359, p. 7.
„Se poate atribui prozatorului Eliade o adevărată obsesie eminesciană ce va să fie revelată în replicile sale narative la marile texte poetice şi la avatarurile din unele fragmente epice. Romanul *Domnişoara Christina*, recitit în viziunea eminesciană a protagonistului Hyperion din *Luceafărul*,

materializează iubirea dintre două fiinţe substanţial diferite, una din ele fiind un muritor de rând, cealaltă, deja defunctă, şi prin urmare străină de tărâmul nostru.”

VASILESCU, Cezar. **Eseu cu… suferinţele nedrepte ale domnului Eminescu**. În: *Luceafărul* (Botoşani), 2017 oct. 31.
http://luceafarul.net/eseu-cu-suferintele-nedrepte-ale-domnului-eminescu

VASILESCU, Ioana. ***Eminescu, Aron Pumnul şi Bucovina habsburgică*: (Valentin Coşereanu)**. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 sept.-oct., nr. 9-10 (33-34), p. 64-66.
Valentin Coşereanu, „Eminescu, Aron Pumnul şi Bucovina habsburgică”. Iaşi: Junimea, 2017, 308 p. (Eminesciana)

VÂLCEANU, Maria Mona. **Cătălina vrea dragoste-dragoste**. În: *Curtea de la Argeş*, An. 8, 2017 aug., nr. 8 (81), p. 25.
Alex. Ştefănescu, „Eminescu, poem cu poem – Luceafărul”. Bucureşti: Allfa, 2015, 77 p.

VLAD, Ionel-Valentin. **Ziua Culturii Naţionale – Ziua lui Mihai Eminescu. Identitatea Naţională**. În: *Academica* (Bucureşti), An. 27, 2017 ian., nr. 1 (315), p. 5-7.
Alocuţiune susţinută la Ziua Culturii Naţionale – În jurul identităţii româneşti (15 ianuarie 2017, Aula Academiei Române).

VLĂDUŢESCU, Ştefan. **Idei critice ce ne rămân de la profesorul şi criticul literar Ovidiu Ghidirmic**. În: *Mozaicul* (Craiova), An. 20, 2017, nr. 8-9 (226-227), p. 12.
„Imaginea lui Eminescu pe care o construieşte profesorul Ovidiu Ghidirmic se circumscrie preprogramat viziunii-miracol. Viziunea sa despre Eminescu este cumva non-călinesciană.”

VLĂDUŢESCU, Ştefan. **Meaning’s negotiation and sign’s image**. În: *Journal of Romanian Literary Studies* (Târgu-Mureş), 2017, Issue No. 11, p. 63-67.
„*Abstract*: Our study investigates how the negotiation of the meaning of the world takes place throughout history in the poem «Memento mori» by Mihai Eminescu. […]”
http://www.upm.ro/jrls/JRLS-11/Volume-11.pdf

VONCU, Răzvan. **Eminescu şi poezia „direcţiei noi”**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 ian. 13, nr. 1, p. 6.
„Poeţi de pe vremea lui Eminescu”. Antologie de Eugen Lungu. Ediţia a 3-a. Chişinău: Cartier, 2016, 629 p.

VORNICU, Mihai. **Eminescu şi poemul dramatic *Mureşanu***. În: *Viaţa Românească* (Bucureşti), An. 112, 2017, nr. 1, p. 21-34.

VULCĂNESCU, Elena. **Eminescu şi Iorga (I).** În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 ian., nr. 1 (253), p. 122-125.

VULCĂNESCU, Elena. **Eminescu şi Iorga (II).** În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 febr., nr. 2 (254), p. 119-124.

VULCĂNESCU, Elena. **Fata de la Gura Voronei: Raluca Iuraşcu Eminovici**. În: *Convorbiri literare*, An. 150, 2017 iun., nr. 6 (258), p. 120-131.

VULCĂNESCU, Mircea. **Ion Creangă văzut de generaţia actuală**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 26, 2017 apr., nr. 12 (294), p. 45-58.
Multiple referiri la prietenia dintre Ion Creangă şi Mihai Eminescu.

VULTURESCU, George. **Titu Maiorescu şi Satu Mare**. În: *Poesis* (Satu Mare), An. 28, 2017 sept., nr. 1 (313), p. 5-7.
La pagina 6, referiri la studiul lui Al. Grama – „Mihai Eminescu. Studiu critic" (1891, Blaj, Biblioteca Unirea, 214 p.). Studiul a apărut ulterior în foileton şi în foaia bisericească-politică *Unirea*.

ZAINEA, Eugen. **Rugă către Eminescu**. În: *Gând Românesc* (Alba Iulia), An. 26, 2017 ian., nr. 89 [9] (291), p. 13-16.
Poem datat 12, 13, 14 ianuarie 2017. Secţiunea: *1850 – una sută şaizeci şi şapte de ani de la naşterea lui Eminescu – 2017*.

ZAMFIR, Mihai. **Eminesciană**. În: *România literară* (Bucureşti), An. 49, 2017 iun. 23, nr. 27-28, p. 3.

ZAMFIRESCU, Violeta. **Adevărul marmurei**. În: *Scriptor* (Iaşi), An. 3, 2017 ian.-febr., nr. 1-2 (25-26), p. 24-26.
„Marmura prinde viaţă, nu prin forţa magiei vreunei zeităţi, ci prin forţa cuvântului în invocaţie rugătoare, fierbinte. Distanţarea de mit şi de viziunea poetului latin culminează cu absolutizarea suferinţei. Poezia «Apari să dai lumină» devine un elogiu al suferinţei, altul decât cel din «Odă (în metru antic)», al conjugării dintre libertate şi fatalitate". Eseu premiat la Concursul Naţional „Porni Luceafărul...", Botoşani, iunie 2015.

ZELETIN, C.D. **Poezia ideii de nimic (I)**. În: *Acolada* (Satu Mare), An. 11, 2017 dec., nr. 12 (121), p. 6.

Referiri la poezia eminesciană. „Practic, o poezie a Nimicului nu există la Eminescu. Neantul, chiar dacă prezentat în termeni adecvaţi, este locuit de mister.”

Tipărit la